

๘๐ปี อาจารย์ป๋วย
ชีวิตและงาน

บัญญัติ ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง
(น อัจฉราว จ ทสฺสยนฺติ ปณฺทิตา)

วิสัยบัณฑิตผู้	ทรงธรรม
เปลี่ยนแปลงไปแปรผัน	ไปค้อม
ปขึ้นไปลงหัน	กลับกลอก
กายจิตวาตะพร้อม	เปรียบด้วยสัตยา

ม.จ. อังกรณ

๘๐ปี อาจารย์ป่วย ชีวิตและงาน

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดยโครงการ Open School Thailand

คณะผู้จัดทำ

คณะกรรมการดำเนินงาน :

สุวัฒน์ ทองธนากุล	สำนักพิมพ์ผู้จัดการ
นริศ ชัยสูตร	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดวงมณี วงศ์ประทีป	ธนาคารแห่งประเทศไทย
จารุรัตน์ ตูจินดา	ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย
ศิริวรรณ เจนการ	มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ
เฉลิมศรี ธรรมบุตร	อดีตผู้อำนวยการสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มธ.
สุวัฒนา ศรีภิรมย์	สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

คณะผู้เขียน :

ธงชัย สันติวงศ์	คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม	มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศิริวรรณ โกญจนาท	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
สมหมาย ภาชี	สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
สุกัญญา นิธิจักร	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อรสา วงศ์ธีเรศ	ธนาคารแห่งประเทศไทย

บรรณาธิการ :

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน

ขอขอบคุณ

ธนาคารแห่งประเทศไทย
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
กระทรวงการคลัง
มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย
สำนักพิมพ์ผู้จัดการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

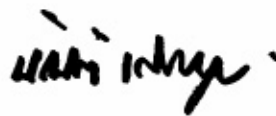

คำนำ

ศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ หรือ "อาจารย์ปวย" ของชาวธรรมศาสตร์ เป็นบุคคลที่ชาวธรรมศาสตร์รักและเคารพ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะคุณความดีของท่านเป็นสำคัญ ซึ่งในโอกาสที่วาระวันเกิดของท่านเวียนมาบรรจบอีกครั้ง เป็นปีที่ 80 ในวันที่ 9 มีนาคม 2539 บรรดาศิษย์ผู้เคารพนับถือท่านจึงได้ร่วมกันจัดทำหนังสือ "80 ปี อาจารย์ปวย : ชีวิตและงาน" ออกมาเผยแพร่

ชีวิตของท่านอาจารย์ปวยนั้นควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะแสดงถึงความอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียรทั้งในการศึกษาและทำงาน และที่โดดเด่นเป็นพิเศษก็คือความซื่อสัตย์ กับจิตใจที่รักประชาธิปไตย รักประเทศชาติ ด้วยการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เป็นตัวอย่างของคนดี ผู้นำที่สังคมยังต้องการ อาจารย์ที่ศิษย์รักและเคารพ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงมีความยินดีที่ทางคณะเศรษฐศาสตร์ ได้จัดรวบรวม ต้นฉบับข้อเขียนเกี่ยวกับชีวิตและงานที่ควรศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ และมอบให้ทางมหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดพิมพ์ เชื่อว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นเอกสารที่อนุชนที่มีได้มีโอกาสศึกษาหรือทำงานกับท่านอาจารย์ปวยจะได้รู้จักท่านมากขึ้น จักได้เรียนรู้คติและแนวทางที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ที่ควรเคารพอีกคนหนึ่งของแผ่นดินนี้

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

18 มกราคม 2539

ปฐมวัยและการศึกษา

7

ยายกะตา
ลุง เตี้ย กับแม่
บ้านเมืองจีนกับบ้านเมืองไทย
วันสุดท้ายแห่งชีวิตของบิดา
ปัญหาเศรษฐกิจของแม่
วิธีอบรมลูก
คาถาของแม่
แตกเนื้อหนุ่ม
การศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยลอนดอน
"ทหารชั่วคราว" กับขบวนการเสรีไทย
ภารกิจส่งท้ายหลังสงคราม
ชีวิตครอบครัว

มัชฌิมวัย : ภารกิจในการพัฒนาประเทศ

35

เริ่มชีวิตในงานราชการที่กระทรวงการคลัง
ในตำแหน่งรองผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทยเพียง 7 เดือน
ขัดขวางผลประโยชน์ของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติ
วางพื้นฐานระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2495-2499
อัปเดตตนเองให้ทันเส้นทางผู้มีอำนาจทางการเมือง
การเมืองเรื่องดีบุก
รับใช้ชาติในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณคนแรกและการปฏิรูประบบงบประมาณ
ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังคนแรก
ผู้วางรากฐานการคลังของประเทศ
ปฏิบัติต่อลูกน้องด้วยพรหมวิหารสี่
รับรางวัลแห่งความเหนื่อยยาก : รางวัลแมกไซไซ
ความสัมพันธ์กับจอมพลถนอม กิตติขจร

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (2502-2514)

58

การรักษาเสถียรภาพทางการเงิน
การสร้างความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์
ศิลปะแห่งการเป็นผู้ว่าการฯ
การก่อตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรแห่งแรกในประเทศไทย
การพัฒนาบุคลากร

อาจารย์ป่วย กับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

84

อาจารย์ป่วยกับสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ
อาจารย์ป่วยกับสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
บทบาทในฐานะกรรมการบริหาร
ผู้ริเริ่มให้มีการควบคุมการกักตุนเงินกู้จากต่างประเทศ
เข้าร่วมการประชุมนักวางแผนแห่งเอเชียสมัยที่ 2
การพัฒนาคนและสังคมต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ
อาจารย์ป่วยกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
นักพัฒนาตัวอย่าง

อาจารย์ป่วยกับมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย _____ 101

แรงบันดาลใจจาก ดร.เยน
หลักการและแนวทางของมูลนิธิฯ
มูลนิธิบูรณะชนบทกับการสร้างนักพัฒนา
อาจารย์ป่วย : นักประสานมือฉกาจ
ช่วงวิกฤตของมูลนิธิฯ
ฟ้าใสภายหลังลมพายุ

คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. (2507-2515) _____ 112

การศึกษาคือรากฐานรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
คณะเศรษฐศาสตร์ก่อนยุคอาจารย์ป่วย
นักศึกษาตื่นเต้นเมื่อทราบว่าอาจารย์ป่วยจะมาเป็นคนบด
ยกลีโงคคณะเศรษฐศาสตร์
การสร้างอาจารย์ประจำ : จาก 6 เป็น 60
ปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ที่ได้มาตรฐานหลักสูตรแรกของไทย
ปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ : หลักสูตรนานาชาติรุ่นบุกเบิก
กำเนิดห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์-ที่มาห้องสมุดป่วย อึ้งภากรณ์
การปรับปรุงการบริหารงานในคณะ
ทุจริตในห้องสอบ มีโทษไล่ออกสถานเดียว
การส่งเสริมบทบาทของอาจารย์
ไปปรีนซ์ตันและเคมบริดจ์
จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง
อำลาจากตำแหน่งคณบดี

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร : การศึกษานอกรั้วมหาวิทยาลัย _____ 145

กำเนิดโครงการ
การศึกษานอกรั้วมหาวิทยาลัย
โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง
การพัฒนาชนบทแบบเบ็ดเสร็จ : การทดลองเพื่อหาคำตอบ
สามมหาวิทยาลัยสามมุมมอง
ฝันสลายของชนบทไทย

อธิการบดีธรรมศาสตร์ที่ชื่อป่วย _____ 158

เส้นทางสู่ตำแหน่งอธิการบดี
การสรรหาและการแต่งตั้งอธิการบดี
1 ปี 8 เดือน 8 วันในตำแหน่งอธิการบดี
การวางแผนขยายมหาวิทยาลัยไปรังสิต
การประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และการวิจัย
ธรรมศาสตร์กับการรับใช้สังคม
ในท่ามกลางพายุร้ายระหว่างซ้ายกับขวา
จำใจอำลาจากธรรมศาสตร์

ปัจฉิมวัย : สันติประชาธรรมตลอดกาล _____ 175

การประเมินบทบาทของอาจารย์ป่วย
หลักธรรมประจำใจของอาจารย์ป่วย
ปาฐกถาพิเศษป่วย อึ้งภากรณ์
มูลนิธิป่วย อึ้งภากรณ์
บันทึก : ประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี

ประวัติศาสตร์อาจารย์ **ดร.ป่วย** อึ้งภากรณ์ _____ 194

คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน

เมื่อผมอยู่ในครรภ์ของแม่ ผมต้องการให้แม่ได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณประโยชน์ และได้รับความเอาใจใส่ และบริการอันดีในเรื่องสวัสดิภาพของแม่และเด็ก

ผมไม่ต้องการมีพี่น้องมากอย่างที่พ่อแม่ผมมีอยู่ และแม่จะต้องไม่มีลูกถีนึก

พ่อกับแม่จะแต่งงานกันถูกกฎหมาย หรือธรรมเนียมประเพณีหรือไม่ ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่พ่อกับแม่ต้องอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ทำความอบอุ่นให้ผมและพี่น้อง

ในระหว่าง 2-3 ขวบแรกของผม ซึ่งร่างกายและสมองของผมกำลังเติบโตในระยะเวลาที่สำคัญ ผมต้องการให้แม่ผมกับตัวผมได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณประโยชน์

ผมต้องการไปโรงเรียน พี่สาวหรือน้องสาวผมก็ต้องการไปโรงเรียนจะได้มีความรู้ทำกินได้ และจะได้รู้คุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูงๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ไม่ว่าพ่อแม่ผมจะรวยหรือจนจะอยู่ในเมืองหรือชนบทแร้นแค้น

เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ผมต้องการงานอาชีพที่มีความหมาย ทำให้ได้รับความพอใจ ว่าตนได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคม

บ้านเมืองที่ผมอาศัยอยู่ จะต้องมิใช่มีแม่ ไม่มีการข่มขู่ กดขี่ หรือประทุษร้ายกัน

ประเทศของผมควรมีความสัมพันธ์อันชอบธรรมและเป็นประโยชน์กับโลกภายนอก ผมจะได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความคิดและวิชาของมนุษยทั้งโลก และประเทศของผมจะได้มีโอกาสรับเงินทุนจากต่างประเทศมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

ผมต้องการให้ชาติของผม ได้ขายผลิตผลแก่ต่างประเทศด้วยราคาอันเป็นธรรม

ในฐานะที่ผมเป็นชาวนาข้าวไร่ ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กู้ยืมเงินมาขยายงาน มีโอกาสสร้างวิถีทำกินแบบใหม่ๆ มีตลาดดีและขายสินค้าได้ราคายุติธรรม

ในฐานะที่ผมเป็นกรรมกร ผมก็ควรจะมีหุ้นส่วนมีส่วนในโรงงาน บริษัท ห้างร้านที่ผมทำอยู่

ในฐานะที่ผมเป็นมนุษย์ ผมก็ต้องการอ่านหนังสือพิมพ์ หรือหนังสืออื่นๆ ที่ไม่แพงนัก จะฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ก็ได้ โดยไม่ต้องทนรบกวนจากการโฆษณามากนัก

ผมต้องการสุขภาพอนามัยอันดี และรัฐบาลจะต้องให้บริการป้องกันโรคแก่ผมอย่างฟรีกับบริการการแพทย์ รักษาพยาบาลอย่างถูกอย่างดี เจ็บป่วยเมื่อใดหาหมอหาพยาบาลได้สะดวก

ผมจำเป็นต้องมีเวลาว่าง สำหรับเพลิดเพลินกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถมีบทบาทและชมศิลปะวรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี วัฒนธรรมต่างๆ เทียวงานวัด งานลอยกระทง งานนักขัตฤกษ์ งานกุศล อะไรก็ได้พอสมควร

ผมต้องการอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ น้ำบริสุทธิ์สำหรับดื่ม

เรื่องอะไรที่ผมทำเองไม่ได้หรือได้แต่ไม่ดี ผมก็จะขอร่วมมือกับเพื่อนฝูงในรูปสหกรณ์ หรือสโมสร หรือสหภาพ จะได้ช่วยซึ่งกันและกัน

เรื่องที่ผมเรียกร้องข้างต้นนี้ ผมไม่เรียกร้องเปล่าผมยินดีเสียภาษีอากรให้ส่วนรวม ตามอัตรา

ผมต้องการโอกาสที่มีส่วนในสังคมรอบตัวผมต้องการมีส่วนในการวินิจฉัยคดีชะตาทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของชาติ

เมื่อผมก็ต้องการโอกาสต่างๆ เช่นเดียวกับผมและเราสองคนควรจะได้รับความรู้และวิธีการวางแผนครอบครัว

เมื่อแก่ ผมและเมียก็ควรได้ประโยชน์ตอบแทนจากการประกันสังคม ซึ่งผมได้จ่ายบำรุงตลอดมา

เมื่อจะตาย ก็ขออย่าให้ตายอย่างไรๆ อย่างบ้าๆ คือ ตายในสงครามที่คนอื่นก่อให้เกิดขึ้น ตายในสงครามกลางเมือง ตายเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ ตายเพราะน้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือตายเพราะการเมืองเป็นพิษ

เมื่อตายแล้ว ยังมีทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่เก็บไว้ให้เมียผมพอใจในชีวิตของเธอ ถ้าลูกยังเล็กอยู่ก็เก็บไว้เลี้ยงให้โต แต่ลูกที่โตแล้วไม่ให้ นอกนั้นรัฐบาลควรเก็บไปหมด จะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการบำรุงชีวิตของคนอื่นๆ บ้าง

ตายแล้ว เสาผมเกิด อย่างฝั่ง คนอื่นจะได้มีที่ดินอาศัยและทำกิน และอย่าทำพิธีรดองในงานศพให้วุ่นวายไป

นี่แหละคือ ความหมายแห่งชีวิต นี่แหละคือ การพัฒนาที่จะควรให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของทุกคน

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่อุตสาหะอ่านมาจนจบ ขอความสุขสวัสดิ์และสันติสุขจงเป็นของท่านทั้งหลาย และพระท่านกล่าวไว้ดังนี้ เกี่ยวกับความสวัสดิ์

“เราคาดคิดไม่เห็นความสวัสดิ์อันใดของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากปัญญา เครื่องตรัสรู้ ความเพียร ความสำเร็จอันทรีย และความเสียสละ”

ปฐมวัย
และการศึกษา

ปฐมวัย และการศึกษา

ถ้านับตามสุริยคติ อาจารย์ป้วย อึ้งภากรณ์ เกิดเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พุทธศักราช 2458 ถ้านับอย่าง
จันทรคติ ท่านเกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 ปีเถาะ จุลศักราช 1277

ยายกะตา

เกี่ยวกับชีวประวัติของอาจารย์ป้วยในวัยเด็ก ท่านได้เขียนเล่าไว้ในบทความชื่อ ‘ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่’
พิมพ์ครั้งแรกใน ธ.ป.ท.ปริทรรศน์ พ.ศ. 2515

“แม่ผมชื่อเซาะเซ็ง กำเนิดในสกุลแซ่เตียว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนามสกุลไทยว่า ประสาทเสรี เกิดเมื่อพ.ศ.
2427 ผมไม่รู้จักชื่อตาของผม ท่านตายก่อนผมเกิด ยายผมชื่อเซย (เตียจุกุล - บ.ก.)

ตากับยายผมตั้งร้านขายผ้าอยู่ที่สำเพ็งใกล้ตรอกโรงโคม แม่เป็นลูกหัวปี มีน้องหญิง 4 คน น้องชาย 3 คน
ยายผมถูกอบรมแบบโบราณ คือไม่ให้เรียนหนังสือ ฉะนั้นท่านจึงอบรมลูกสาวหัวปีแบบเดียวกัน แต่แม่ผมเป็นคนใจ
เด็ด อดส่ำให้เรียนหนังสือด้วยตนเองจนอ่านและเขียนได้ดีพอใช้ แม่ไม่ได้เรียนหนังสือจีน แต่อ่านป้ายตามร้านได้และ
พูดได้คล่อง เมื่อโตเป็นสาวแม่ก็ช่วยยายกะตาทำบัญชีค้าขายได้ เพราะหัดติดลูกคิดเอาเอง ไม่เคยเข้าโรงเรียน

ผมเข้าใจว่าที่แม่สามารถเล่าเรียนด้วยตนเองได้นั้น นอกจากจะเป็นเพราะมีมานะเด็ดเดี่ยวแล้ว ยายผมยังมี
ส่วนประกอบทางอ้อมให้ด้วย คือสมัยนั้นโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา) เริ่มเจริญขึ้น
พิมพ์หนังสือไทยดีๆ ออกจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ยายผมอ่านหนังสือไม่ออกก็จริง แต่ได้ลงทุนซื้อหนังสือ โรงพิมพ์

๙ มกราคม ๒๕๗๕
 9 January 1931
 คุณยาย,
 Grandmother
 ยาย เตี่ย ลูก
 CHOEY TIA SUKUL
 เกิด ปีนล - เดือน๑๑ วันศุกร์
 born 1866

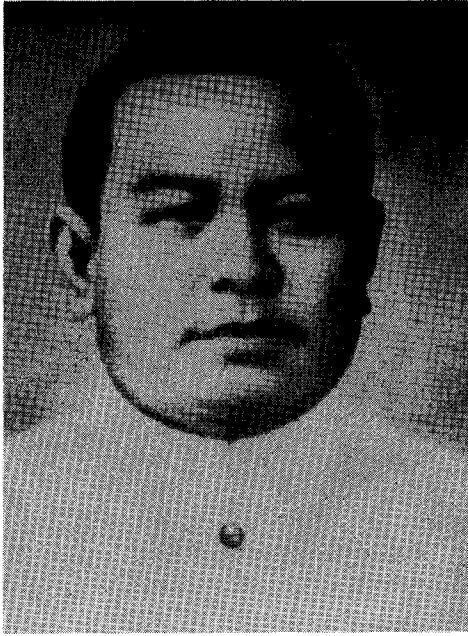
ราษฎรมารวบรวมไว้เพื่อให้คนอื่นเข้าไปอ่าน การมีห้องสมุดติดบ้านเช่นนี้คงจะช่วยให้ลูกสาวเกิดความสนใจและพยายามอ่านให้ออกรู้เรื่องจนได้ นอกจากนั้นแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ยายผมชอบให้เด็กๆ อ่านหนังสือให้ท่านฟัง บางเรื่องท่านฟังซ้ำแล้วซ้ำอีกจนจำได้แม่น เวลาเด็กอ่านติดท่านก็บอกให้ได้ถูกต้อง ถึงสมัยผมโตเข้าโรงเรียนแล้ว ก็ได้ถูกจับตัวเข้าเวรอ่านหนังสือให้ยายฟัง หนังสือไทยของผม "แตก" เพราะมีครูคนหนึ่งที่ไม่รู้หนังสือสักตัวเดียวคอยบอกให้เมื่ออ่านติด ห้องสมุดของยายตกทอดมาถึงรุ่นผมมากพอใช้ พอผมอ่านหนังสือออก ก็มีโอกาสดำอ่านรามเกียรติ์ (สัก 2-3 จบ) อิเหนา พระอภัยมณี พระมหากษัตริย์คำหลวง นิราศต่างๆ ชีวินกัณฑ์ เด็กเซ็ง เป็นต้น โดยไม่ต้องไปชวนขวายหาอ่านนอกบ้าน'

ลุง เตี่ย กับ แม่

"เมื่อแม่อายุประมาณ 25 ปี ได้แต่งงานกับเตี่ยผมซึ่งเป็นจีนนอกเข้ามาประกอบอาชีพช่วยพี่ชาย ผมไม่ใคร่จะสนิทกับเตี่ย เพราะเตี่ยไปทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำ กว่าจะกลับบ้านก็สองสามทุ่ม และเตี่ยตายตั้งแต่ผมอายุ 9 ขวบ ฉะนั้นนับได้ว่าแม่เลี้ยงผมพี่น้องมาตลอด

พี่ชายของเตี่ยตั้งแพปลาอยู่ที่ปากคลองวัดปทุมคงคา อาชีพนี้สมัยปัจจุบันคงจะเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า merchant banking คือออกเงินให้ชาวประมงกู้ไปลงทุน แล้วรับซื้อปลาภายหลัง การให้กู้ลักษณะนี้และเป็นคนกลาง จำหน่ายปลาด้วย มักจะมีผู้ตำหนิว่า ทำหน้าที่คนกลางและใช้เงินกู้เป็นเครื่องบังคับขูดเลือดชาวประมง แต่ถ้ามีการแข่งขันกันโดยแพปลาหลายๆ แพแย่งกันซื้อแย่งกันให้กู้ จะเรียกว่าขูดเลือดชาวประมงคงจะไม่ถูกต้อง อนึ่ง การลงทุนแบบนี้เสี่ยงต่ออันตรายธรรมชาติอยู่มาก เพราะถ้าอากาศไม่ดี ปลาไม่เข้าโป๊ะ หรือเกิดมรสุมโป๊ะแตก หน้าที่ให้กู้ไปนั้นก็สูญเปล่า พ่อค้าแพปลาที่ล้มละลายไปเพราะเหตุเหล่านี้ก็มีอยู่มาก

ลุงผมชื่อปอ ใครๆ เรียกว่าอากรปอ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนรักษาอากรกิจ เป็นต้น สกุลอั้งยากรรม ซึ่งในเอกสารตั้งนามสกุลดูเหมือนจะสะกด 'อั้งพากร' แล้วยังไม่ทราบเพี้ยนมาเป็นอย่างไรปัจจุบัน ก็เลยตามเลย พวกเรา

เดี่ยว

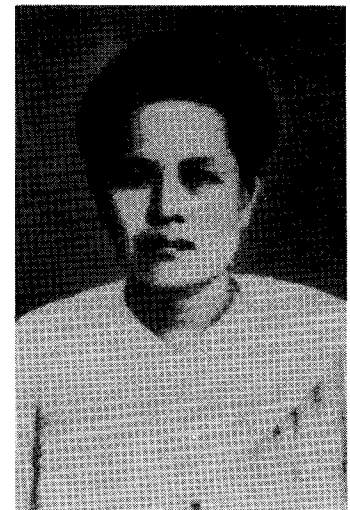

นางเซาะเซ็ง อึ้งภากรณ์ มารดาของอาจารย์ป่วย

ข้าราชการชาติและผู้ที่อยู่ในวงราชการคงจะสนใจที่จะทราบว่า ลุงผมเป็นตาของคุณบัวชา ล่ำซ่า ตาภรรยาของคุณเกษม จาติกวณิช เป็นตาของ ดร.พนัส สิมะเสถียร เป็นปู่ของคุณชาญชัย อึ้งภากรณ์ เป็นพ่อตาของคุณทรง บูลล์สุข”

อาจารย์ป่วยมีพี่น้องทั้งหมด 9 คนคือ :-

- นายชิวเคียม (ต่างมารดา)
- นายชิวบ้วย (ต่างมารดา)
- นายเตี้ยเคียม อึ้งภากรณ์
- นายเชียร กิ่งภากรณ์
- นายกำพล (กำ) อึ้งภากรณ์
- ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์
- นางระเบียบ ยุทธวงศ์
- น.ส.ลมูล อึ้งภากรณ์
- นายซุน อึ้งภากรณ์

ภาพสลักหิน
มารดาอาจารย์ป่วย
ที่วัดปทุมคงคา

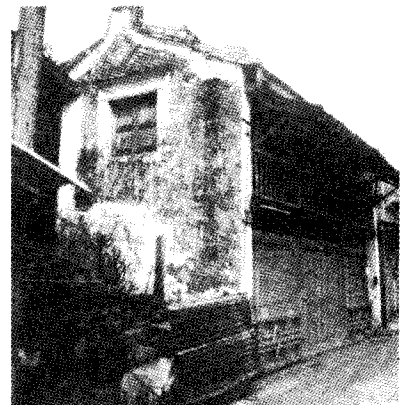
“แม่กับเตี้ยมีลูก 7 คน คนที่ 1 ถึง 4 (4 คือผม) เป็นผู้ชาย ถัดมาเป็นผู้หญิง แล้วฝาแฝดสุดท้ายหญิงกับชาย เมื่อพี่ชายสองคนโตเติบโตถึงวัยเล่าเรียน เตี้ยก็จัดส่งให้ไปเรียนที่บ้านเกิดของท่านในประเทศจีน ผมยังเป็นเด็กเล็กๆ ไม่รู้ความ ทราบทีหลังว่าถึงแม่จะมีเชื้อจีน ท่านก็ไม่ลู่จะเห็นด้วยกับการส่งลูกไปเรียนเมืองจีน โดยเฉพาะเมื่อพลัดลูกพลัดแม่ ท่านย่อมมีความโทมัสเศร้าสลดเป็นธรรมดา นัยว่าเตี้ยกับแม่ทะเลาะกันเป็นครั้งแรกเรื่องนี้ ต่อมาเมื่อกำพี่ชายคนที่ 3 (ภายหลังใช้ชื่อกำพล) กับผมโตขึ้น อายุสัก 8-9 ขวบ เตี้ยก็จะจัดส่งไปเมืองจีนอีก คราวนี้แม่ไม่ยอมเด็ดขาด บอกว่าได้ตั้งใจยอมส่งไปแต่ 2 คนแรก 2 คนหลังนี้ต้องให้เป็นเรื่องของแม่ เตี้ยเป็นคนที่ไม่ใครพูด ไม่ชอบทะเลาะ ก็จำใจยอม กำกับผมได้เรียนภาษาไทยบ้างแล้วที่โรงเรียน “สะพานเตี้ย” ตำบลลาดน้อย แม่ก็จัดการให้เข้าโรงเรียนอัสสัมชัญ โดยขอให้ท่านมหาสุข ศุภศิริ พาไปฝากเข้าเรียน ท่านมหาสุขเป็น

ครูภาษาไทยที่โรงเรียนอัสสัมชัญอยู่บ้านใกล้กับบ้านเรา ในตรอกโรงสูบน้ำตลาดน้อย ผมเรียกท่านว่าคุณลุง

โรงเรียนอัสสัมชัญขณะนั้น ค่าเล่าเรียนเดือนละเจ็ดบาท ปีหนึ่งเรียนสิบเดือน รวมเป็นเจ็ดสิบบาท ซึ่งแพงที่สุดสำหรับสมัยนั้น ค่าสมุดหนังสือก็แพงกว่าโรงเรียนอื่นๆ เป็นอันมาก แต่แม่ใจเด็ดตามเคย แพงก็แพงไป ฉันอยากให้ลูกของฉันได้มีโอกาสดีที่สุดทัดเทียมผู้อื่น ถ้าพูดตามภาษาเศรษฐศาสตร์สมัยนี้ คงจะเรียกว่าเสียงลงทุนหนักๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรกำลังคน

บ้านเมืองจีนกับบ้านเมืองไทย

‘อีกข้อหนึ่งที่ทำให้แม่ตัดสินใจลงทุนให้ลูกเรียนแพงๆ คงจะเป็นเพราะเห็นว่าเตี้ยทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ (เคยถูกผู้ร้ายชิงทรัพย์ตีหัวแตกขณะไปเก็บเงินลูกค้า) แล้วก็นำเงินไปเลี้ยงครอบครัวที่เมืองจีนเสียมากต่อมาก ทำไมจะไม่ไปเสียดาเงินที่เอาไวใช้ในเมืองไทยบ้างสำหรับให้ลูกเรียนหนังสือ ครั้งหนึ่งเตี้ยกลับไปเยี่ยมบ้านที่เมืองจีน กลับมาเอารูปถ่ายที่บ้านเมืองจีนมาอวดใหญ่ เป็นตึก 7 หลัง หลังกลางสำหรับปู่กับย่าผม ปู่กับย่ามีลูกชาย 6 คน ฉะนั้นตึกอีก 6 หลังสร้างไว้ข้างละ 3 หลัง ในบริเวณเดียวกัน สำหรับลุง เตี้ย และอาของผมทุกคน ในบริเวณมีส่วนล้ม

บริเวณตรอกโรงสูบน้ำ ตรอกวานิช ตำบลตลาดน้อย ที่ยังคงสภาพเดิมอยู่ในปัจจุบัน

สวนผลไม้อื่น และสีนาพอทำมาหากินได้ทั้งครอบครัวใหญ่ๆ 6 ครอบครัว เตี้ยมีความภาคภูมิใจมาก เพราะที่ดินและตึกที่มีได้ถึงขนาดนี้เป็นด้วยลูกกับเตี้ยเพียงสองคนมาทำงานในเมืองไทย แล้วดออมส่งเงินไปซื้อไปสร้างไว้ให้ครอบครัวได้อยู่ได้ใช้สบาย มีหน้ามีตาในหมู่บ้านตามประเพณีจีน มีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีทั้งสองคน แต่พอเตี้ยเอารูปถ่ายที่ว่านั้นมาอวดที่บ้าน แม่ก็พินเสียอะอะกับเตี้ยว่านี่แหละในเมืองไทยต้องเช่าห้องแถวอยู่ราวกับรังหนู จะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนฝรั่งก็ต้องทะเลาะกันก่อน เงินที่หาได้กลับส่งไปบำรุงทางเมืองจีนเสียหมด อาผู้ชายกับครอบครัวนอนกินอยู่เมืองจีนสบายๆ เพราะมีพี่สองคนส่งเสียไม่ต้องทำอะไร บางคนมีเมียหน่อยด้วยซ้ำ ฯลฯ เตี้ยกับแม่ไม่พูดกันไปหลายวัน

การที่กำกับผมไปเรียนอัสสัมชัญ ก็ไม่ใช่ว่าจะราบรื่น เพราะชื่อเราก็คือเป็นจีน นามสกุลก็เป็นจีน เพื่อนๆ ที่โรงเรียนก็ล้อว่าเป็นเจ๊ก เขาตั้งฉายาต่างๆ ให้เจ็บอาย เช่น เรียกผมว่าไอ้ดี เตี้ยก็เขียนภาษาไทยไม่ได้ ต้องลงชื่อภาษาจีน ถ้ามีความอายเรื่องนี้มากกว่าผม ตอนหลังๆ ถึงกับปลอมลายมือเตี้ยเขียนเป็นภาษาไทย และเปลี่ยนชื่อให้ เป็นไทยเสร็จ เตี้ยเป็นลูกชายคนที่สามของปู่ ใครๆ เรียกว่า “ซา” กำกับเปลี่ยนให้เป็น “สา” ฟังดูแล้วเป็นชื่อไทย

อยู่โรงเรียนเราทั้งสองพยายามักที่จะให้เพื่อนๆ รับว่า เราเป็นคนไทย พอกลับมาบ้าน และโดยเฉพาะเมื่อไปหาลุงกับเตี้ยที่แพปลา บรรดาญาติทางเตี้ยที่มาร่วมทำงานหาเงินกับลุง ก็มักจะล้อเลียนพวกเราว่า กลายเป็นคนไทยไปเสียแล้ว พูดภาษาจีนก็ไม่ชัด กลายเป็น “ฮวนเกี้ย” คือ ลูกชาวป่าเถื่อน เรายังเด็กอยู่รู้สึกอึดอัดใจเป็นกำลัง

อาจารย์ป่วยถ่ายภาพพร้อมกับคุณพ่อ พี่ชาย (คุณกำพล อิงคภากรณ์) และ น้องสาว (คุณระเบียบ ยุทธวงศ์) ที่ร้านถ่ายรูปเล่าจิ้น ตลาดน้อย เมื่อ 65 ปีก่อน

เพราะโดนขนาบทั้งสองด้าน ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน แม่เป็นคนปลอบและให้กำลังใจแก่เรา ท่านว่า “ฮวนเกีย” ซิดี เกิดเมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ถ้าอยู่เมืองจีนเป็นคนจีนดีแล้ว เข้ามาหากินในเมืองไทยกันทำไม ท่านว่าท่านเลี้ยงลูกของท่านให้เป็นคนไทย จะได้ไม่ต้องเป็นจับกัง คือกรรมกรแบกหามอย่างญาติที่ข้างล้อเรา ไม่ต้องหากวยเตี๋ยวขายอย่างเด็กๆ เพื่อนบ้าน และเพื่อนเล่นของเรา และไม่ต้องเป็นอั้งยี่ สมาชิกสมาคมลับของจีนที่เป็นอันธพาล...”

วันสุดท้ายแห่งชีวิตเตี้ย

“วันนั้น ผมตื่นแต่เช้ามืด แต่รู้สึกว่าจะเป็นไข้ หนาว ๆ ร้อน ๆ คิดว่าจะไม่ไปโรงเรียน ตามปกติผมมักจะตื่นไปโรงเรียนเสมอ แม้ว่าจะเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น ตาแดง คางทูม บางครั้งไปโรงเรียนแล้วครูเคยไล่ให้กลับบ้าน เพราะเกรงว่าจะติดเพื่อนนักเรียนอื่นๆ

ที่เล่ามาข้างต้นและจะเล่าต่อไปนั้น เป็นเรื่องประมาณเกือบ 40 ปีแล้ว เวลานั้นผมอายุประมาณสิบขวบเศษๆ เมื่อผมล้างหน้าล้างตาเสร็จ ก็ปรากฏว่าบิดาของผมตื่นก่อนแล้ว บิดาของผมป่วยเป็นฝีที่หลังอยู่หลายวัน ตามปกติท่านควรจะอยู่ในมุ้ง แต่เช้ามีดวันนั้นท่านก็ตื่นเช้า พอเห็นหน้าผมท่านก็รู้สึกดีใจเรียกว่า “ป่วย ไปซื้อโจ๊กให้กินหน่อยเถิด”

บ้านเราอยู่ที่ตรอกวานิช ระหว่างตลาดน้อยกับวัดพุทธมณฑล ถ้าไปซื้อโจ๊ก ต้องเดินไปสำเพ็ง แม้แต่โรงเรียนผมก็ตั้งใจจะไม่ไปแล้ว ถ้าจะไปซื้อโจ๊กให้เตี้ย ต้องมัดผ้าใส่รูงที่นุ่งอยู่เป็นรูงกางเกง ต้องใส่เสื้อใหม่ ต้องเดินไปليب

ท่านที่เดินกลับมาลิบท่านที่ ใครจะไป? ทั้งตัวเราเองก็ตะครันตะครอไม่ใคร่สบายอยู่แล้ว ผมอดเอื้อนอยู่ เตี้ย
ทำไมไม่ใช้คนอื่น ทำไมมาใช้ผมอยู่คนเดียว

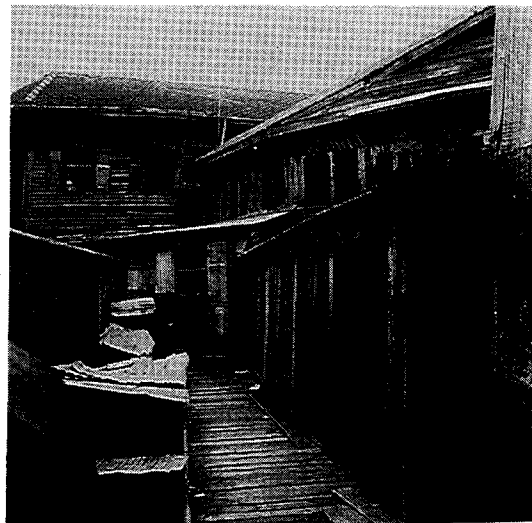
บิดาของผมไม่พูดอะไร ท่านเป็นคนที่ไม่ช่างพูดเป็นปกติอยู่แล้ว แม้แต่จะดุลูกก็ไม่อยากพูด ผมคิดไปคิดมา
เตี้ยใช้ทั้งทีต้องไปซื้อโจ๊กให้หน่อย แต่ได้กะบิดกระบวนอยู่แล้วตั้งครึ่งชั่วโมง และก่อนจะออกเดินทางไปซื้อโจ๊กที่
สำเพ็งก็ต้องแสดงฤทธิ์ด้วยการทำหน้าที่หน้าเจ้าหน้าอกกะพืดกะเพียดให้เป็นประจักษ์

ป่วยวันนั้น บิดาของผมนอนหลับไปได้สักหนึ่งชั่วโมง หมอกก็มาเยี่ยม คำล่ำขีพจร บิดาของผมล้มไปแล้ว
ทุกวันนี้ ผมยังเสียดายโอกาส ในวันสุดท้ายแห่งชีวิตของบิดาผม ท่านให้อาสาสมัครรับใช้ท่าน แต่ผมไม่รับ
โอกาสนั้นด้วยหน้าขึ้นตาบาน กลับทำให้ขุนหมองใจท่าน ข้อแก้ตัวใด ๆ ฟังไม่ขึ้นทั้งสิ้น รวมทั้งข้ออ้างว่า 'ไม่ใคร่สบาย'

ความข้างต้นนี้ปรากฏอยู่ในบทความ 'เสียดายโอกาส' พิมพ์ครั้งแรกในอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ 2509
อาจารย์ป่วยได้เขียนบันทึกขึ้นนี้เพื่อเป็นอนุทาหรณ์เตือนสตินักศึกษาว่า โอกาสในชีวิตของคนเรามีน้อย ถ้าพลาดโอกาส
ไปจะเสียดายจนตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยของชีวิตที่ดีที่สุด คือ วัยที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย เป็นวัยที่ขึ้นบาน
กำลังวังชาก็แข็งแรง สติปัญญาก็เฉียบแหลม ถ้าปล่อยให้วัยนี้ล่วงผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่แสวงหาความรู้อย่าง
จริงจัง ก็เป็นการเสียดายโอกาสที่ไม่มีวันกลับคืน

ปัญหาเศรษฐกิจของแม่

เตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ 9 ขวบ ไม่มีมรดก ไม่มีเงินประกันชีวิต ไม่มีบำเหน็จบำนาญเหลือให้ตกทอดมาเลย พี่ชาย
2 คนกลับมาหาภินิหารที่เมืองไทยแล้ว แต่เงินเดือนน้อยเต็มที ก่า ผม และน้องอีก 3 คน ยังเล็กอยู่ กำลังเรียน กำลังกิน
จ กำลังเติบโตขึ้น ลุงให้ความอุปการะส่งเสียเงินให้แม่เป็นรายเดือนแต่ก็ไม่พอใช้ ในครอบครัวเรามียาย และน้า 2 คน
มีแม่มน้องคนเล็ก (ซึ่งหย่ามาแล้ว แต่แม่มน้องอยู่ด้วยกันกับเราเหมือนญาติ) กับลูกสาวแม่มน้อง ลูกของน้าผมจาก
สระบุรีมาอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ 2 คน แล้วยังมีญาติมาพักอาศัยด้วยไม่ขาดสาย ฉะนั้นค่าใช้จ่ายในบ้านย่อมมาก
เป็นธรรมดา ผมสองคนติดค่าเล่าเรียนที่อัสสัมชัญค้างชำระเสมอมา หนักๆ เข้าแม่ก็ต้องใช้ก่ากับผมไปขอเงินก่อน
จากลุงเป็นพิเศษมาชำระค่าเล่าเรียนเสียที ตอนราว พ.ศ.2469-70 กิจการค้าของลุงผมไม่ดีเลย ลูกค้าถูกมรสุม
โป๊ะแตกและเศรษฐกิจของประเทศโดยทั่วไปเลวลง ราคาปลาก็ตกต่ำ ลุงผมก็อึดอัดเรื่องเงินอยู่มาก วันหนึ่งผมขึ้นไป

แพปลาของลุงปอที่ใครๆ เรียกว่า "อากรปอ มีบรรดาคักดีเป็นขุนรักษาอกรกิจ

บนบ้านลุงแล้วขอเงินท่านมาชำระค่าเล่าเรียน ท่านนั่งอึ้งอยู่สักสิบนาทีเห็นจะได้ พอท่านรู้สึกตัวท่านก็พูดว่า “ป่วย เอ๊ย อาแป๊ะคิดถึงเตี้ยแก็”

เมื่อเตี้ยตายไปไม่นาน ลุงได้เสนอต่อแม่ว่าให้แม่พาลูกทุกคนเว้นแต่คนโตสองคนไปอยู่เมืองจีน ลุงรับรองเด็ดขาดว่าจะไม่ให้อาหารร้อนใจ จะให้พวกผมได้เรียนหนังสือทุกคน และจะส่งเงินให้ใช้เป็นประจำ แม่ผมปฏิเสธ ลุงจึงแนะนำว่า เมื่อเงินไม่พอใช้ก็ควรจะย้ายลูกจากโรงเรียนฝรั่งไปเข้าโรงเรียนหลวง จะได้ทุนค่าใช้จ่าย แม่ก็ไม่ยอม ความมานะตื้อดั่งของแม่ทำให้ญาติด้านจีนอ้างภาชิตพูดถึงแม่ว่า “ชีวิตเสียดัวก่าซิง” แปลว่า “มีอเล็กอุดักันใหญ่”

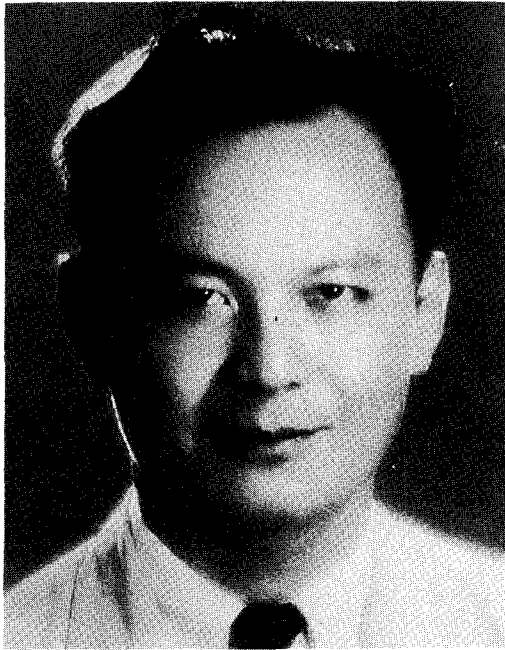
รายได้ของแม่ในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นเงินอุปการะจากลุง นอกนั้นแม่พยายาม ‘ติดไฟ’ ที่บ้าน คือตั้งวงเล่นไพในบ้านเพื่อเก็บ ‘ค่าต่ง’ แต่เข้าใจว่าค่าต่งนั้นไม่เท่าใดนัก เพราะแม่ลงมือเล่นด้วย และคงเล่นได้บ้าง เสียบ้าง นักการพนันส่วนมากเวลาเล่นได้มักจะจ่ายเงินฟุ่มเฟือย และมักจะจ่ายมากจนติดนิสัย แม่เวลาเล่นเสียก็ยิ่งจ่ายฟุ่มเฟือย แม่ผมเป็นคนใจกว้าง และได้กล่าวแล้วว่าในบ้านเรามีคนอยู่ประจำทั้งเด็กและผู้ใหญ่น้อยกว่า 14-15 คน เสมอ เรื่องอาหารแม่ถือคติว่าต้องไม่ให้ใครอดอยาก ที่บ้านมีอาหารดีๆ และเหลือเฟืออยู่เสมอ เมื่อกำกับผมโตขึ้น แม่ก็สนับสนุนให้ชวนเพื่อนนักเรียนไปเที่ยวที่บ้าน เมื่อเพื่อนๆ ไปแม่ก็ดีใจ จ่ายตลาดเป็นการมโหฬารเพื่อเลี้ยงเพื่อนๆ ผม บางครั้งชวนกันไปกว่าสิบคน ยิ่งตอนตรุษหรือสารทแม่เป็นสังให้ชวนเพื่อนไปมากๆ ให้ไปกินเลี้ยงกันที่บ้าน (จะได้อะไรไปเที่ยวเสเพลข้างนอก จ่ายกับข้าวไม่อัน เพื่อนเก่าของผมที่ผ่านเรื่องนี้คงจำได้ดี)

การครองชีพของเราอยู่ในระดับดีเกินกว่าปกติของแม่หม้ายที่เข้าห้องแถวอยู่ เมื่อกำกับผมยังเล็กอยู่ แม่เช่ารถม้าให้ไปส่งที่โรงเรียนบางรักและรับกลับเข้าเย็น ไม่ให้นั่งรถรางเพราะไปห้อยโหนเดี่ยวแข่งซาหัก ไม่ให้เดินไปเพราะไกลเกินกำลัง เสื้อผ้าแม่ให้หุงหมัดกับเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าจะไม่ถึงขนาดของเพื่อนๆ ที่โรงเรียนซึ่งเป็นลูกคนมั่งมี ที่ผมรำคาญมากที่สุดคือให้ใส่แหวนและสร้อยคอทองคำ เพราะถ้าเด็กไม่มีทองติดตัวเขาจะถูกเอา แม่ชอบดูละคร “ปราโมทย์” วิถีเชียงกงอยู่ใกล้บ้าน และให้ผมไปเป็นเพื่อนถือกระเป๋ามากให้เสมอ งานเรียไร งานกรู๊น ผ้าป่า เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา ออกพรรษา แม่ต้องร่วมด้วยทุกครั้งที่ถูกชวน เพื่อนบ้านหรือญาติใครขัดสนมาออกปากยืม มักจะไม่ขัดเห็นแต่บ่นว่าให้ยืมกันไปแล้วไม่มีใครได้คืน

เมื่อใช้จ่ายขนาดนี้ เงินที่ได้มาย่อมไม่พอแน่ ข้อนี้ผมทราบมาตั้งแต่เล็กอยู่แล้ว เพราะถูกใช้ให้ไปขอยืมเงินจากพี่ป้าหน้าอาหลายหนหลายครั้ง แต่ที่ไม่ทราบก็คือแม่ต้องมีภาระหนี้สินมากเพียงใด ท่านตีวงกู้ยืมกว้างขึ้นทุกที ที่แรกก็ญาติ ต่อมาเพื่อน และสุดท้ายก็คนอื่น ชั้นญาติและเพื่อนฝูงก็คงจะไม่ต้องเสียดอกเบีย หรือถ้าจะเสียก็คงไม่แพงพอประมาณ แต่ที่กู้จากคนอื่น คงจะเพิ่มมากขึ้นทุกที ดอกคงจะแพงทับถมกันไป แม่พูดเสมอว่าถึงอัดคัตเพียงใดก็ไม่ให้ใครมาดูถูก ภาระการเงินแม่ว่าเป็นของแม่คนเดียว ลูกเต้าหรือแม่ท่านน้องสาวท่านไม่ต้องเกี่ยวข้องไม่ต้องเป็นห่วง แม่เป็นหม้ายเลี้ยงพวกเราอย่างนี้มารวม 9 ปี 10 ปี จนใน พ.ศ. 2476 กำกับผมเรียนจบชั้นมัธยมปีที่แปด จึงออกมาทำงานกินเงินเดือนทั้งสองคน พอจะช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านได้บ้าง ดูเหมือนกำได้เงินเดือนๆ ละ 50 บาท ผมเดือนละ 40 บาท แต่สายเกินไปเสียแล้ว เพราะหนี้สินของแม่ได้พอกพูนมาหลายปีเกินกว่าที่จะสามารถปลดเปลื้องด้วยเงินเดือนซึ่งอยู่ในระดับดีพอใช้

จะเป็นปี 2476 หรือ 2477 จำไม่ได้แน่ แม่ถูกลอตเตอรี่รางวัลที่สอง เงินหนึ่งหมื่นบาท เพื่อน ๆ ผมรู้กันกระฉ่อนไป และมักจะถามผมว่าได้ส่วนแบ่งเท่าใด ผมก็ตอบโดยสัตย์จริงว่าแม่ให้ 10 บาท ไม่มีใครเชื่อ ผมเองทราบตัวว่าแม่เงิน 10 บาทนั้นได้มาก็เป็นบุญเมตตาของแม่มากแล้ว เพราะเมื่อได้เงินรางวัลแม่ก็นำไปชำระหนี้ไถ่จำนำมาจนเกือบหมด เหลืออยู่เล็กน้อยท่านนำไปลงทุนร่วมกับญาติทำการค้าขายเพื่อให้พี่ชายคนโต 2 คนได้มีงานทำเป็นหลักฐาน เท่าที่รู้ตอนนั้นก็เพียงเท่านี้ กระนั้นก็ยังไม่กล้าเล่าให้ใครฟังตามความเป็นจริงเพราะอายุเขา

เรื่องที่แม่ปกปิดพวกเราแล้วเรามาทราบภายหลังนั้น เป็นเรื่องที่ฉกาจฉกรรจ์นัก เมื่อเรื่องการเงินเรียบร้อยแล้ว แม่จึงเล่าความจริงให้ฟังว่า เมื่อก่อนจะถูกลอตเตอรี่นั้น เจ้าหนี้ยกกำลังเร่งรัดทวงเงินแม่อยู่หลายราย วิ่งเต็นเท่าใดก็หาเงินมาชำระเขาไม่ได้ ขอผิดผ่อนไปได้บ้าง แต่ภาระหนี้ก็รัดตัวเข้ามาทุกที จนกลุ้มใจนอนไม่หลับ ครุ่นคิดอยู่ 2-3 คืน หาทางออกอย่างไรก็หาไม่ได้ ผลสุดท้ายเห็นมีทางออกอยู่ทางเดียวคือ ไปกระโดดน้ำตายเสียให้พ้นทุกข์ เผอิญรุ่งขึ้นก็ถูกลอตเตอรี่ เป็นเรื่องหวาดเสียวของแต่ก็เป็นบุญพระช่วย

อาจารย์ป๋วยในชุดสากล

วิธีอบรมลูก

แม่ผมมีความคิดแบบก้าวหน้าหลายอย่าง แต่อบรมลูกส่วนใหญ่แบบโบราณ คือทะนุถนอมลูกจนเกินไป เช่น ปล่อยให้ลูกชายนั่งรถม้าไปโรงเรียน ห้ามเด็ดขาดไม่ให้เล่นฟุตบอล แม่แต่จะไปดูฟุตบอลก็ห้าม ไปเล่นฟุตบอลเดี่ยวแข่งขาหัก เรื่องแข่งขาคือเป็นเรื่องที่แม่กลัวนัก แต่ก็ไม่วายที่ผมจะแอบหนีไป คือไปดูฟุตบอลเมื่อแม่ตั้งวงไฟ ถ้าวันไหนอยากไปดูฟุตบอลแต่แม่ตั้งวงไฟไม่ได้ ขาไม่ครบ เป็นอด เพราะถ้าหนีไปแม่ก็ต้องรู้ จะเล่นฟุตบอลเราก็ไปสนามหลวงหรือลูมพินีในตอนเช้าตรู่ก่อนแม่ตื่น กลับมาตอนสายพอได้รับหน้าแม่เมื่อตื่น เมื่อผมอายุ 15 ปี ก็มีอุบัติเหตุแขนหักข้างขวา ที่แขนหักนั้นไม่ใช่เพราะเล่นฟุตบอล ตั้งใจจะไปเล่นที่ลูมพินี แต่ยังมีจักรยานเพื่อนขี่แล้วล้มในสนามนั่นเอง พวกเราจะไปไหนตามปกติต้องขออนุญาตก่อนเสมอ แม่ห้ามนักห้ามหนากลัวจะไปคบนักเลงแล้วจะเป็นอันธพาล แต่กระนั้นผมก็ยังหนีหลบไปเล่นกีฬาอยู่เนือง ๆ

แม่มีกิตติศัพท์เลื่องลือว่าดู มิไม่เรียวอาญาสิทธิ์เหน็บไว้หลังกระจกข้างเก้าอี้ประจำตัวของท่านที่หน้าบ้าน แต่ท่านมักจะใช้ไม้เรียวตีเด็กเล็กๆ และเลือกตีที่ขา ส่วนใหญ่ใช้ข้อมากกว่าตีจริง ๆ แต่ถ้าถูกตีแล้วก็ทั้งเจ็บทั้งอาย เนื่องจากแม่เป็นพี่สาวคนโต อาณาจักรแห่งอำนาจของท่านจึงกว้างขวางแผ่ไปถึงบ้านอื่นๆ ผมหลายบ้าน ลูกพี่ลูกน้องผมคือ หรือชน หรือไม่กินยา หรือไม่กินข้าว หรือไม่อาบน้ำ หรือพอได้ยินว่า “คุณป้าใหญ่” หรือ “แม่ป้าใหญ่” มาแล้ว เป็นเรียบร้อย ผู้ที่อยู่ในอาณาจักรของแม่เดี๋ยวนี้เป็นข้าราชการชั้นอธิบดีก็มี เป็นผู้จัดการสาขาธนาคารพาณิชย์ก็มี เป็นนายตำรวจชั้นนายพันก็มี เป็นพนักงานธนาคารชาติก็ยังมี เวลาลูกหลานทำการบ้านเรียบร้อย อ่านหนังสือ วาดเขียน ทำงานฝีมือ หรือสอบไล่ได้ผลดี แม่ก็พอใจแต่ไม่ชมต่อหน้า แกล้งพูดให้คนอื่นฟังโดยรู้ว่าเราได้ยิน เพราะพวกเรามากแอบฟังผู้ใหญ่คุยกัน อยู่รวมกันในห้องแถวแคบๆ เช่นนั้นย่อมนอดได้ยินได้ฟังอะไรๆ ไม่ได้ เมื่อผมสอบชิงทุนได้ไปเรียนเมืองนอกและทราบผลประกาศแล้ว แม่ก็จับตระเวนไปลาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงทุกวันทั้งเช้าทั้งบ่ายหลายสัปดาห์ บางครั้งรู้สึกระอาเพราะทั้งเบื่อบ้ทั้งกระดากที่แม่พาไปโฆษณา เพื่อนของแม่บางคนที่ต้องไปลาผมไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย แต่แม่บอกว่าเอาเถิดเถิดถือกระเปาะมาให้แม่ ไปเป็นเพื่อนแม่ก็แล้วกัน เคราะห์ดีที่ผมหนีไปกับแม่ทุกนัด ถ้าไม่ไปคงจะนึกเสียดายและเสียใจมาถึงบัดนี้ เพราะเป็นโอกาสสุดท้ายแล้วที่จะทำตามใจแม่ ผมไปเมืองนอกเดือนเมษายน 2481 ต่อมาอีก 6 เดือน แม่ก็ตาย

คาถาของแม่

แม่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีคุณธรรมหลายประการ ดั่งได้พรรณามาแล้ว ความบกพร่องย่อมมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ไม่ใช่วิสัยของลูกที่จะมาบรรยาย

แม่มีคาถาอยู่ 3-4 ข้อ ซึ่งถ้าอธิบายให้ทราบ บางทีจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ความมานะเด็ดเดี่ยว เป็นคาถาข้อแรกของแม่ที่เห็นได้ชัดจากประวัติของท่านเมื่อตั้งใจจะทำอะไร โดยเห็นแน่แนแล้วเป็นสิ่งที่ดีสิ่งที่ชอบธรรม ก็ต้องทำให้ได้แม้จะต้องเสี่ยงต่ออันตราย ความยากลำบาก ใครจะนิทาเย้ยหยันอย่างไรก็ต้องมานะอดทนโดยหวังประโยชน์ถาวร จะเด็ดเดี่ยวได้ต้องกล้าหาญ แต่กล้าหาญไม่ใช่กล้าบ้าบิ่นซึ่งเป็นการเสี่ยงภัยโดยไร้ประโยชน์ แม่ไม่เคยขลาดและไม่เคยบ้าบิ่น แต่กล้าหาญกว่าใครๆ

แม่รัก **อิสรภาพและเสรีภาพ** ยิ่งกว่าชีวิต ถ้าท่านยอมไปเมืองจีนเมื่อท่านเป็นหม้ายใหม่ ๆ บางทีชีวิตของแม่อาจจะยืนนานกว่าที่เป็นอยู่ แต่แม่ไม่เคยคิดจะให้ใครเลี้ยง เงินอุปการะของลุง ท่านถือว่าเป็นสิทธิ์ของท่านที่ควรได้ เพราะเคยได้ช่วยลุงทำงานจนสร้างบ้านที่เมืองจีนได้ใหญ่โต ท่านพูดให้ฟังเสมอว่าไปให้ลุงเลี้ยงที่เมืองจีนก็เหมือนไปเป็นนกขุนทองอยู่ในกรง บินไปไหนไม่ได้ตามใจชอบ เข้าค้ำมีอาหารกินจะพูดตามใจตัวก็พูดไม่ได้ พูดไม่ได้ตามใจไม่ใช้ไทยแท้

คาถาข้อต่อไปคือ **ความซื่อสัตย์สุจริต** แม่พูดบ่อยๆ ว่า เลี้ยงลูกมาไม่ให้เอาเปรียบใคร ไม่ให้คดในช่องอกในกระดุก ต้องซื่อสัตย์ ต้องคงวาจาสัตย์ เมื่อแม่เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่สามารถชำระคืนเขา แม่ก็จะบักใจและรับกรรมด้วยชีวิต ครั้นบุญมาวาสนาส่งให้ได้เงิน เจ้าหนี้ก็ร้ายๆ ทั่วๆ ที่ไม่เคยทวง แม่ก็ชำระคืนหมดถ้วนหน้า บางรายให้ยืมมาจนลืมน ก็ยังชำระให้เสร็จสิ้นไป

ความใจกว้างเมตตากรุณา นั้น แม่ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ท่านว่าคนเราก็ต้องมีเรื่องทุกข์ร้อนกันทั้งนั้น ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยซึ่งกันและกันแล้วโลกจะแคบ มีคนเดือนแรมว่า ทำไมใจกว้างนัก ใครขออะไรก็มักจะให้ แม่ก็ตอบว่า ถ้าเขาไม่ลำบากจริงๆ แล้วเขาจะบากหน้ามาขอเราหรือ

แม่พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ใครตำหนินินทาได้และไม่ให้ใครดูถูก แต่ถ้าใครเอาความเท็จมานิทา แม่ก็ไม่สนใจ บอกว่าอย่าไปเอาใจใส่กับคนพาล เช่น เมื่อผมถูกตำว่าเป็นสวนเกี้ยวหรือล้อว่าเป็นไอ้เจ๊ก ท่านก็บอกว่า เขาไม่รู้จะติเราว่าอย่างไรแล้วจึงหยิบเอาเรื่องส่วนตัวมาว่ากัน ฉะนั้น เมื่อผมอายุมากแล้วกำลังถกกันถึงเรื่องสำคัญๆ เกี่ยวกับเสรีภาพของบ้านเมือง ใครมาตอดเรื่องส่วนตัว เช่น ยั่วผมว่ากินขนมปังนอนกับฝรั่ง ก็นึกขึ้นได้ว่าเพราะเขาจนต่อเหตุผลของเราแล้วจึงแวงไปพูดเรื่องส่วนตัว หรือมีคนหาว่าขี้ขลาด ดีแต่บอญ่อยู่เมืองนอก ทั้งเพื่อนฝูงไว้ให้เผชิญอันตราย ผมก็ได้คิดว่าคนอย่างนี้ก็มีด้วย จนแก่ถ้อยคำแล้วก็เสกสรรปั้นเรื่องไม่นึกถึงเรื่องจริงๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อ 28 ปีที่แล้วมา นึกเสียว่ามดกัด

แตกเนื้อหนุ่ม

"เมื่อมิถุนายน 2475 ผมเป็นนักเรียนชั้นปีที่แปด อยู่โรงเรียนอัสสัมชัญไม่เคยเรียนเรื่องการเมืองการปกครอง ไม่เคยคิดถึงสิทธิเสรีภาพของราษฎร เคยเรียนหนังสือเรื่องพลเมืองดีซึ่งสอนว่า พลเมืองมีหน้าที่อย่างไรบ้าง จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยอย่างไร แต่ไม่เคยมีใครสอนว่า พลเมืองก็มีสิทธิเสรีภาพด้วย เคยเรียนรู้อำนาจของชาติฝรั่งเศส คือ เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ แต่ไม่ทราบละเอียดว่าเมื่อฝรั่งเศสเขาปฏิวัตินั้นเกิดอะไรขึ้น เพราะทางโรงเรียนนั้นสอนประวัติศาสตร์หยุดแค่รัชการพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 หนังสือเรียนธรรมจริยาทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส สั่งสอนแต่ให้เชื่อฟังเคารพบนอบผู้ใหญ่ รักใคร่เพื่อนฝูง โอบอ้อมอารีแก่คนทั่วไป โลกของคนหนุ่มอย่างผมในสมัยนั้น เป็นโลกที่ตัดปัญหาการเมืองออกไปเสีย มีแต่ปัญหาให้ศึกษาเร็วๆ เสรีจล้นไปด้วยดี จะได้ออกไปประกอบอาชีพ ช่วยครอบครัวทางเศรษฐกิจ คนที่ได้เห็นน้อยรู้น้อย ก็ยากน้อย รู้มากจะยากนาน ชีวิตของคนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในดุลเสถียรภาพทางการเมือง

จิตใจที่อยู่ในดุลแห่งเสถียรภาพนี้ เริ่มหวั่นไหวเล็กน้อย ในปี 2475 เพราะเหตุการณ์สามประการ

ประการแรก ในชั้นมัธยมปีที่แปดภาคฝรั่งเศสในอัลสั้มซ์ขณะนั้น อาจารย์เริ่มสอนปรัชญาซึ่งแยกตัวข้อออกเป็น จิตวิทยา ธรรมจริยา ตรรกวิทยา และเทววิทยา ได้เริ่มเรียนรู้ว่าความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งที่อันประเสริฐ ความประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสภาพที่ปราศจากอวิชาและพันธนาการ กล่าวคือ ในสภาพที่มีเสรีภาพ เสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน การอภิปราย และการสมาคม จำได้ว่าหนังสือตำราปรัชญานั้น นักบวชโรมันแคทอลิกเป็นผู้เขียนและอาจารย์ผู้สอนก็เป็นนักบวชโรมันแคทอลิก

ประการที่สอง ได้มีการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบรัฐธรรมนูญโดยมีพระมหากษัตริย์ และในรัฐธรรมนูญได้ระบุสิทธิและเสรีภาพของประชากรราษฎรไว้หลายประการ มาตราแรกบัญญัติไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย

ประการที่สาม เกิดขึ้นในโรงเรียนอัลสั้มซ์เอง คือ เกิดมีนักเรียนจำนวนหนึ่งใช้สิทธิเสรีภาพเรียกร้องให้โรงเรียนกระทำการบางอย่าง เช่น ให้ออกเรียนในวันพิธีพุทธศาสนา ให้มีเครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น ทางโรงเรียนได้ใช้อำนาจลงโทษนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย ทางฝ่ายนักเรียนก็ได้ตอบด้วยการสไตรค์ไม่เข้าห้องเรียน เหตุการณ์ลุกลามต่อไป โรงเรียนจึงตัดสินใจปิดโรงเรียนชั่วคราว

ผมเองไม่ได้มีเดียงสาในเหตุการณ์ต่างๆ นัก ในการเรียนปรัชญาก็เล่าเรียนไปด้วยความสนใจกับบทเรียนอย่างธรรมดา ไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากนั้นไป ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หรือในเรื่องสไตรค์ที่โรงเรียน ผมก็มีบทบาทเพียงแบบไทยมุง คือ คอยมุงดูเขา สนุกดี ไม่ได้สำนึกว่ามีความสำคัญอย่างไร เมื่อทางโรงเรียนสั่งปิดโรงเรียน กลับรู้สึกเสียดาย เพราะได้เรียนมาจนเกือบจบหลักสูตรแล้ว ใกล้เคียงได้ออกไปทำมาหากินให้คุ้มกับที่แม่ได้ลงทุนลงแรง ลำบากยากเข็ญมาหลายปี เพื่อให้การศึกษา ก็มาสะดุดหยุดลงเช่นนี้ เพราะเหตุที่พวกเราถือความวุ่นวาย ไม่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ เป็นลูกศิษย์คิดล้างครู ไม่อยู่ในระเบียบวินัย

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิตได้เริ่มลั่นคลอนไปบ้าง โดยที่กรอบชีวิตได้ขยายตัวออก การครองชีวิตแบบเดิมนั้น ถึงแม้จะมีเสถียรภาพและได้ดุลก็จริง แต่น่าสงสัยว่าเสถียรภาพไม่ใช่สิ่งเดียวที่พึงปรารถนา กระมัง คงจะมีสิ่งอื่นที่สำคัญไม่น้อยกว่าเสถียรภาพ ดุลแห่งชีวิตนั้นสงสัยว่าเป็นจุดที่เคลื่อนไหวได้ ขึ้นสูงลงต่ำได้

ชีวิตที่ทรงคุณค่าอยู่ในระดับสูง คงจะดีกว่าชีวิตที่ทรงคุณค่าอยู่ในระดับต่ำ และมนุษย์กับสังคมของมนุษย์นั่นเองสามารถกระทำให้จุดศูนย์กลางชีวิตขึ้นสูงลงต่ำได้ ตามภาษาที่ใช้กันอยู่ในสมัยนี้ มนุษย์อาจจะ “พัฒนา” ให้ชีวิตมีระดับต่ำได้ และจะให้สังคมอยู่ในระดับใดก็ได้ตามความสามารถของมนุษย์ คำว่าชีวิตในที่นี้หมายถึงการครองชีพในด้านต่างๆ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การสังคม เป็นต้น

ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ผมกับเพื่อนรุ่นหนุ่มอีกสองสามคน ชักชวนกันแสวงหาคำตอบจากหนังสือต่างๆ ซึ่งเดิมทางโรงเรียนห้ามไม่ให้อ่าน เพราะเป็นบาป เช่น หนังสือของรูสโซ วอลแตร์ โชลา และหนังสือประวัติศาสตร์ปฏิวัติของฝรั่งเศส เป็นต้น ต่อมาเมื่อผมอ่านภาษาอังกฤษออก ได้อ่านศึกษาจากจอห์น สจ๊วต มิล ฮอบสัน ฮอบเฮาส์ ทอनी ลาล์กี รัสเซล เจฟเฟอส์ ลินคอล์น รวมทั้งรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในสมัยนั้น แม้ว่าเราจะได้เริ่มสนใจเสาะแสวงหาวิชาที่เกี่ยวกับการบ้านเมืองแล้วก็ดี ผมต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว งานสอนที่โรงเรียนอัสสัมชัญเป็นภาระหนักพอคู่สำหรับครูใหม่รุ่นหนุ่มวัย 18-20 ปี ฉะนั้น ในเรื่องการบ้านการเมืองของไทย ผมยังคงลังกัฒไทยมุง คือคอยติดตามอ่านและฟังข่าวอยู่บ้าง โดยมีได้คำนึงว่าตนเองมีบทบาทอย่างไรบ้างในเรื่องของบ้านเมือง

ลัทธิไทยมุงติดนิสัยผมอยู่หลายปี จนกระทั่งเมื่อได้รับทุนเล่าเรียนไปศึกษาต่อที่อังกฤษในปี 2481 การเลือกตั้ง การจัดคณะรัฐมนตรี การอภิปรายในสภาฯ ความแตกแยกกันในคณะรัฐบาลเจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา สมุดปกเหลืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐประหารครั้งที่สอง กบฏบวรเดช ในหลวงรัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติ คณะราษฎรฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนแตกแยกกัน เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาลาออกแล้วกลับเข้ามาใหม่ เข้าแล้วออกอีก หลวงพิบูลสงครามถูกลอบยิง การประหารชีวิตศัตรูทางการเมือง การปิดปากมิให้ตีเดียร์รัฐบาล ฯลฯ เหล่านี้ผมเป็นคนหนึ่งที่มุ่งดูเขา ส่วนใหญ่มุ่งดูเพื่อความสนุกเหมือนมองดูลิเก ไม่แตกต่างกับบรรดาไทยมุงที่มีจำนวนมาก ล้นหลามในปัจจุบัน แต่บางครั้งก็อดรู้สึกสลดและอนาใจไม่ได้ เมื่อคนไทยต่อคนไทยพิฆาตฆ่าฟันกันเอง หรือเมื่อแน่ใจว่าพ่อของเพื่อนถูกประหารชีวิตด้วยข้อหาเท็จและการปลุกพยานเท็จ ไม่ได้เคยถูกคิดว่าเป็นพลเมืองคนหนึ่ง มีหน้าที่และสิทธิเสรีภาพที่จะร่วมกันกับผู้อื่น บันดาลให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปโดยชอบธรรม เมื่อก่อนจะเดินทางไปเรียนต่อที่อังกฤษ ผมได้ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิต แต่ในบรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น ไม่รู้จักเสียส่วนมาก ที่รู้จักบ้างก็ชื่อเสียงไม่น่าศรัทธา ไม่ทราบว่าจะเลือกใครดี ผลสุดท้ายตัดสินใจลงคะแนนให้ผู้สมัครท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นครู เพราะคิดว่าเราเป็นครู ไม่รู้จะเลือกใครก็เลือกครู

ในภาวะไทยมุงระยะปี 2476 มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองยังไม่ได้เริ่มตั้ง ผมยังไม่ได้เรียนกฎหมาย แต่ได้ติดตามเพื่อนๆ ที่แก่กว่าและกำลังเรียนกฎหมายอยู่ ไปเที่ยวโรงเรียนกฎหมายในวันพฤหัสบดีที่โรงเรียนอัสสัมชัญหยุด สังเกตดูว่านักเรียนกฎหมายบางคนพกปืน ผมถามเขาว่าทำไมพกปืน เขาเล่าว่านักเรียนกฎหมายกับพวกทหารไม่ลงรอยกันเรื่องการเมือง ผมก็เชื่อตามเขาว่า ก็ไม่ลงรอยกันทางการเมืองทำไมต้องใช้ปืนด้วย ควรจะใช้สันติวิธีกระมังฐานคนชาติเดียวกัน ตอนนั้นถึงเวลาที่ไทยมุงถูกพวกนักเรียนกฎหมายมองดูด้วยความประหลาดใจ หัวร่อกันงอหาย บางคนว่าไอ้นี้แปลกคิดประหลาด ๆ เป็น ๆ

ในปี 2481 ผมได้เข้าเรียนที่อังกฤษแล้ว ในตอนปลายปีโรงเรียนปิด ได้ไปพักตากอากาศที่เมืองทอรั๊ก ชายทะเลทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอังกฤษ นักเรียนไทยอีกคนหนึ่งชื่อ พร่อม วัชระคุปต์ ไปพักอยู่ด้วยกัน พร่อมเรียนวิชาโลหกรรมที่มหาวิทยาลัยลอนดอน เป็นชาวโคราช เรียนชั้นมัธยมปลายอยู่ที่อานวยศิลป์ วันหนึ่งพร่อมระล่ำระลักมาบอกว่า “ตายแล้วไว้อย” ถามว่า “จะตายเรื่องอะไร ?” พร่อมดำให้แล้วจึงอธิบายว่า เมืองไทยต่อไปนี้จะแยแล้ว เพราะหลวงพิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าคุณพหลฯ คงจะเป็นระบบเผด็จการแบบเยอรมนีและอิตาลี ผมขอรับสารภาพว่าไม่เคยคิดมาก่อน พร่อมเป็นคนแรกที่ให้สติเรื่องเผด็จการและประชาธิปไตย ตั้งแต่นั้นมาจนพร่อมตายจากไป (เมื่อเดือนเมษายน 2515 นี้เอง) พร้อมกับผมก็ถกกันเสมอถึงเรื่องเสรีภาพ ประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้าย ฝ่ายกลาง ฝ่ายขวา ฯลฯ ตลอดมา โปรดสังเกตว่า พร่อม วัชระคุปต์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ปริญญาเอกทางโลหกรรม อาจารย์ชั้นพิเศษในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ที่มีสติทางการเมือง และเป็นผู้หนึ่งที่ให้สติแก่นักผมซึ่งเรียนทางสังคมศาสตร์ เพื่อนรักเอ๋ย...”

การศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปี 2477 ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน ในสมัยนั้นไม่มีการบังคับให้เข้าเรียน ทางมหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์คำบรรยายออกจำหน่ายในราคาถูก วิชาละประมาณ 2 บาท ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาที่กำลังทำงานอยู่ สามารถศึกษาเองได้ โดยสะดวก เช่นเดียวกับคนไทยรุ่นหนุ่มสาวผู้หวังความก้าวหน้าจำนวนหลายพันคนในขณะนั้น อาจารย์ป่วยก็ได้ไปลงทะเบียนเข้าเป็นนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองด้วย ในขณะที่ยังคงเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ โดยใช้เวลาในตอนค่ำและสุดสัปดาห์ ทำการศึกษาอย่างหมั่นเพียร จนสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาตรีทางกฎหมายและการเมืองในปี 2480 หลังจากนั้นอาจารย์ป่วยก็ลาออกจากการเป็นครูที่โรงเรียนอัสสัมชัญเข้ามาทำงานเป็นล่ามให้กับศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วยได้เขียนบทความ "เรียนให้เก่ง" ตีพิมพ์ครั้งแรกใน **อนุสรณ์เศรษฐกิจศาสตร์ธรรมศาสตร์ 2510** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเล่าประสบการณ์การเรียนของตัวเอง พร้อมทั้งให้คำแนะนำแก่นักศึกษาถึงวิธีการเรียนที่ถูกต้อง ในที่นี้ขอคัดมาบางส่วน ดังนี้

"...ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผมเรียนพลาการทำงานพลา สอบไล่ได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตภายในกำหนดสามปี คะแนนส่วนมากได้พ้อผ่านไป รับพระราชทานปริญญาลำดับที่ 65 ในจำนวนรุ่นเดียวกัน 79 คน

1. ความพากเพียร ถ้ามีใครมาบอกเราว่า มีผู้นั้นผู้นี้สติปัญญาเลิศมณุษย์ ไม่ต้องเล่าเรียนอะไรหนักหนา ก็สอบได้ดีและเด่น อย่าเชื่อ เพราะสติปัญญานั้น จริงอยู่ บางคนอาจจะมิดีกว่าคนอื่น แต่การฝึกฝนสติปัญญานั้นไม่มีวิธีอื่น นอกจากใช้ความอดสาหะพากเพียร...

อาจารย์ป่วยในชุดครุยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปี 2483

อาจารย์ป่วยกับเพื่อนนักศึกษา

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ กลางวันต้องเป็นครู และครูอัสสัมชัญต้องทำงานหนักตลอดวัน การดูหนังสือธรรมศาสตร์ก็ใช้เวลาค่าและเวลาเข้ามิด ส่วนมากมักจะไปค้างกับเพื่อนหลายคนที่กำลังเรียนธรรมศาสตร์อยู่ด้วยกัน

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ยิ่งต้องพากเพียรเป็นพิเศษ เพราะรู้ตัวว่าภาษาอังกฤษเราแพ้เปรียบเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ส่วนมากผมเข้าห้องสมุดอ่านตำราตั้งแต่เช้า แล้วออกจากห้องสมุดกลับบ้านเมื่อห้องสมุดปิด คือตอนสามทุ่มครึ่ง ถึงเวลาฟังคำบรรยายหรือเข้าห้องเรียนก็ไป ถึงเวลาอาหารก็รับประทานอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือในที่ใกล้เคียง (มีเพื่อนนักเรียนไทยอีกคนหนึ่งช่วยบังคับใจซึ่งกันและกัน)

2. การจัดเวลาให้พอเหมาะ มนุษย์เราจะเรียนตลอดเวลาไม่ได้ ถ้าทำเช่นนั้นอาจจะมีผลร้าย บางคนอาจจะเสียสติไป ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพักผ่อน เฉพาะอย่างยิ่งใกล้ๆ สอบไล่

3. การอภิปราย... ในการศึกษาชั้นอุดม การถกเถียงและอภิปรายระหว่างนักศึกษาเป็นของจำเป็น เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ วิสัยของนักศึกษาที่จะอภิปรายถกเถียงประเด็นในวิชาการต่างๆ มีมาเต็มแล้ว ตั้งแต่ครั้งยังเป็นโรงเรียนกฎหมาย ฉะนั้น เมื่อดูหนังสืออยู่กับเพื่อนๆ เป็นหมู่คณะ การอภิปรายโต้เถียงกันเป็นของธรรมดาเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อพวกเราเป็นพวกที่ไม่ได้ฟังคำบรรยายในตอนกลางวันเป็นส่วนใหญ่ การถกอภิปรายมีผลช่วยให้แต่ละคนต้องศึกษาต่อ ต้องคิดต่อ แล้วกลับมาถกอภิปรายต่อ นี่แหละที่นักปราชญ์สมัยก่อนเรียกกันเสียไกว่า "บรรยากาศทางวิชาการ" (academic atmosphere)....

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ได้พยายามจับกลุ่มเพื่อน ๆ นักศึกษาด้วยกันสำหรับถกเถียงอภิปรายกันนอกเวลาเรียน เท่าที่จำได้มีอังกฤษ 1 คน อินเดีย 1 คน จีน 1 คน ลังกา 1 คน และไทย 1 คน บางคนก็ถนัดในวิชานั้น เพื่อนๆ ก็ได้ฟัง เพื่อนๆ ถนัดวิชานั้นเพื่อนคนอื่นก็ได้ฟัง แต่ถึงจะถนัดในวิชาเดียวกันตำราที่จะอ่านก็มีมากเหลือกำลังพวกเราแยกกันอ่านแล้วมาเล่าสู่กันฟัง ได้ประโยชน์ทั้งทางแตกฉานและลึกซึ้ง ยิ่งใกล้สอบพวกเราเลิกดูหนังสือกันแล้ว ดูแต่บันทึกที่ย่อเรื่องไว้ เอาข้อสอบเก่าๆ มาผลัดกันตอบทีละข้อสองข้อให้คนอื่นฟังให้คนอื่นท้วง ความกระจำแจ้งในวิชาก็เกิดขึ้น แต่ละคนสมองก็โปร่งเพราะไม่ต้องคร่ำเครียดอ่านตำรา ถ้าไม่เข้าใจตอนไหนก็ซักเพื่อนเอา เวลาจะตอบตอนสอบใกล้ก็สามารถตอบได้รวดเร็วชัดเจน เพราะได้ข้อมุกันมาแล้ว..."

ห้องสมุดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
ป่วย อังภากรณ์
มูลนิธิบูรณะวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

อาจารย์ป๋วยในเครื่องแบบยศพันตรี
แห่งกองทัพอังกฤษ

ไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยลอนดอน

ในปี 2481 อาจารย์ป๋วยเข้าสอบแข่งขันชิงทุนรัฐบาล ได้รับทุนไปศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์และการคลังต่อในต่างประเทศ ท่านเลือกเข้าศึกษาวิชาดังกล่าวที่ London School of Economics & Political Science ในมหาวิทยาลัยลอนดอน และเป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ Lionel Robbins ศาสตราจารย์ Frederick Hayek และศาสตราจารย์ Harold Laski ในปี 2484 อาจารย์ป๋วยก็สำเร็จปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์

ถึงแม้ว่าจะมีคนไทยทั้งก่อนหน้า และจนถึงปัจจุบันนี้เคยได้รับปริญญาทำนองเดียวกันจากสถานศึกษาแห่งนี้แล้วก็ตาม แต่อาจารย์ป๋วยเป็นคนไทยเพียงผู้เดียวที่สำเร็จการศึกษาโดยได้คะแนนเป็นอันดับหนึ่งในบรรดาผู้ที่ได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่งรุ่นเดียวกัน ด้วยผลการเรียนดีเด่นนี้ทำให้อาจารย์ป๋วยได้รับทุนลีเวอร์ฮูล์ม (Leverhulme Studentship) และได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก โดยไม่ต้องผ่านระดับปริญญาโท

แต่แล้วการศึกษาของอาจารย์ป๋วยก็ต้องหยุดชะงักลงช่วงหนึ่ง เพราะสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อุบัติขึ้น

อนึ่ง ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยกำลังเรียนอยู่ที่ L.S.E. ในปีที่ท่านมีอายุครบเบญจเพส 9 มีนาคม 2483 ท่านได้ตั้งปณิธานโดยเขียนเป็นโคลงสี่สุภาพไว้ ดังนี้

กุชายชาญชาติเชื้อ	ชาติรี
กุเกิดมาก็ที่	หนึ่งเฮี้ย
กุคาดก่อนสิ้นชี	วาอาตม์
กุจักไว้ลายเว้ย	โลกให้ แลเห็น

“ทหารชั่วคราว” กับขบวนการเสรีไทย

เมื่อเกิดสงครามโลกและรัฐบาลไทยได้ประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยได้ประกาศเรียกตัวข้าราชการไทยรวมทั้งผู้ที่รับทุนรัฐบาลไทยให้กลับประเทศไทย อาจารย์ป๋วยกับกลุ่มนักศึกษาไทยจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ยอมถูกส่งตัวกลับ ได้เข้าร่วมกันจัดตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” ขึ้นในอังกฤษเมื่อเดือนสิงหาคม 2485 ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาก็กำลังพยายามจัดตั้งหน่วยพันธมิตรหลังแนวญี่ปุ่น พวกขบวนการเสรีไทยในอังกฤษจึงได้อาสาสมัครเข้าประจำในหน่วยบุกเบิกของกองทัพอังกฤษ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะหาทางเข้ามาติดต่อกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งเชื่อว่าจะได้มีการจัดตั้งขึ้นในไทย

อาจารย์ป๋วยได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมของท่านระหว่างสงครามไว้อย่างละเอียดในหนังสือชื่อ **ทหารชั่วคราว** ซึ่งจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกงานศพของพันเอกสันต์ ยุทธวงศ์ พี่เขย เมื่อวันที่ 19 เดือนกรกฎาคม 2495 จากบันทึกดังกล่าว ทำให้ทราบถึงรายละเอียดความเป็นมาของขบวนการเสรีไทยในอังกฤษ ในที่นี้จะยกมาเพียงบางส่วน ดังนี้

“ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ข้าพเจ้าเป็นทหารชั่วคราวตั้งแต่สิงหาคม 2485 จนถึงมกราคม 2489 การสมัครเข้าเป็นทหารครั้งนั้นมีลักษณะผิดธรรมดาอยู่หลายประการ กล่าวคือ เพื่อนฝูงข้าพเจ้าและข้าพเจ้าเป็นคนไทย ยึดถือสัญชาติไทย แต่สมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ และสวมเครื่องแบบทหารอังกฤษ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในเวลานั้นเป็นเวลาสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษอเมริกา และญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาในประเทศไทย จนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น บรรดาคนไทยที่อยู่ในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรอังกฤษนั้น รัฐบาลไทยเรียกตัวให้กลับ แต่มีอยู่จำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมกลับ แม้รัฐบาลไทยจะขู่ว่า ผู้ที่ไม่กลับประเทศไทยตามคำสั่งนั้นจะถูกถอนสัญชาติ ผู้ที่ไม่ยอมกลับประเทศไทยเหล่านั้นเรียกตนเองว่าเสรีไทย และยังยึดถือสัญชาติไทยอยู่ต่อไป

กองกำลัง 136 รวมพลที่กรุงเทพฯ ปี 2488

(ข้าพเจ้าจึงใช้คำว่า "ยึดถือสัญชาติไทย" ในตอนต้น) ทางสหรัฐอเมริกาเพิกถอนอำนาจทูต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ท่านเป็นหัวหน้าเสรีไทย และสามารถเจรจากับรัฐบาลสหรัฐฯ เป็นผลสำเร็จ เพื่อให้สหรัฐฯ รับผิดชอบต่อคณะเสรีไทย และกองทหารเสรีไทยในสหรัฐฯ เหล่าทหารไทยในสหรัฐฯ จึงสามารถรวบรวมกันเป็นปีกแผ่น ได้ใช้เครื่องแบบทหารไทย และมีผู้บังคับบัญชาไทย เป็นหน่วยไทยค่อนข้างแท้

ส่วนในสหราชอาณาจักรอังกฤษนั้น ปรากฏจากผู้ใหญ่ที่พอจะก่อตั้งรวบรวมกันได้อย่างที่สหรัฐฯ... ฉะนั้นเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าเป็นทหาร จึงต้องเข้าเป็นทหารในเครื่องแบบและในกองทัพอังกฤษ และเนื่องด้วยคนไทยในอังกฤษนั้น รัฐบาลอังกฤษถือว่าเป็นชนชาติศัตรู (enemy aliens) เมื่อเข้าเป็นทหารในกองทัพอังกฤษจึงต้องเข้าอยู่ในหน่วยที่เรียกว่า "Pioneer Corps" (หน่วยการโยธา) แบบชนชาติศัตรูอื่นๆ (เยอรมัน ออสเตรียน อิตาลีเยน ฯลฯ)

นักเรียนไทยในขณะนั้น กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ที่มีมากอยู่สักหน่อยก็ที่เคมบริดจ์ ซึ่งมีทั้งนักเรียนเคมบริดจ์แท้ เช่น นายเสนาะ ต้นบุญยืน นายเสนาะ นิลกำแหง ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ นายยิ้มยมล แต่สุจิต ม.จ.ภักดิ์เดช

คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร กับ อาจารย์ปวย

นายบุญธรรม ปานแก้ว หนึ่งในกลุ่มที่ร้องห้ามปรามไม่ให้ชาวบ้านทำร้ายอาจารย์ปวย เมื่อเป็นเสรีไทยโดตรัมมาลงที่ตำบลวังน้ำขาว อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

รัชนี กับนักเรียนอพยพไปอาศัยเคมบริดจ์ เช่น นักเรียนเศรษฐศาสตร์จากลอนดอน (รวมทั้งข้าพเจ้า) และนักเรียนแพทย์บางคน ฉะนั้น เมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษ หลังจากที่ได้อำนาจสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นแล้ว การเคลื่อนไหวทางด้านนักเรียนจึงเกิดขึ้นที่เคมบริดจ์เป็นแห่งแรก...

ก่อนหน้านั้น ผู้ที่รู้สึกเดือดร้อนใจในเรื่องนี้มากที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ คือ นายเสนาะ ต้นบุญยืน รองลงมาก็คจะเป็นนายเสนาะ นิลกำแหง และนายสว่าง สามโกเศศ เพราะสามสหายนี้เป็นผู้ที่ได้เริ่มวิ่งเต้นหาผู้สนับสนุน ให้มาเป็นหัวหน้าเสรีไทยอังกฤษ เสนาะ ต้นบุญยืน ได้เขียนจดหมายถึง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เล่าเหตุการณ์ทางอังกฤษให้ทราบ และขอเชิญให้ ม.ร.ว.เสนีย์ เดินทางข้ามไปอังกฤษ เพื่อรับเอานักเรียนไทยที่อาสาสมัครเข้าในขบวนการเสรีไทยที่ท่านได้จัดตั้งขึ้นในสหรัฐฯ ม.ร.ว.เสริย์ตอบมาว่าท่านไม่สามารถเดินทางจากสหรัฐฯ มาได้ เพราะท่านก็กำลังมีภาระเต็มมือ แต่ท่านจะส่งผู้แทนที่เหมาะสมมาดำเนินการตามความประสงค์ของพวกเราทางอังกฤษ ต่อมาในไม่ช้า (แต่ขณะที่พวกเรารอกันอยู่นั้นรู้สึกวุ่นวายเหลือเกิน) ผู้แทนที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ส่งมาดำเนินการทาง

กองกำลัง 136 สังกัดกองทัพอังกฤษ-เสรีไทย

อังกฤษก็มาถึง คือ นายมณี สาณะเสน คณะเสรีไทยในแคมบริดจ์ได้ประชุมกันและลงมติให้นายเสนาะ ต้นบุญยืน กับข้าพเจ้าเป็นผู้ติดต่อกับนายมณี ที่ลอนดอน ขณะนั้นล่วงเข้ามาในเดือนเมษายนหรือพฤษภาคม 2485 แล้ว...

นายมณีได้เริ่มเปิดสำนักงานขึ้น ที่โรงแรมบราวน์ในกรุงลอนดอน และได้เริ่มติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษ เพื่อให้รัฐบาลอังกฤษรับรองคณะเสรีไทยในอังกฤษทำนองเดียวกันกับในสหรัฐฯ แต่รัฐบาลอังกฤษขัดข้องอยู่ตลอดมา จนกระทั่งในวาระสุดท้ายเมื่อได้ทราบแน่แน่ว่าคณะเสรีไทยในอังกฤษนี้มีจำนวนมากว่า 40 คน และแต่ละคนมีเจตนาที่จะไม่ยอมกลับประเทศไทยจนกว่าจะเสรีจึก ก็กับเจตนาจะรับใช้ประเทศไทยด้วยการอาสาสมัครในกองทัพอังกฤษโดยไม่เลื่องงาน รัฐบาลอังกฤษจึงได้เริ่มรับรองคณะเสรีไทยอังกฤษภายใต้การนำของนายมณี สาณะเสน โดยระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ที่รับรองนี้มีใช่เป็นการรับรองเป็นรัฐบาลนอกประเทศ

ผู้สมัครเข้าเป็นเสรีไทยเป็นทางการ เริ่มทยอยกันยื่นใบสมัครจนเรารวบรวมจำนวนได้กว่า 50 คน นับตั้งแต่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และผู้ติดตามพระองค์ท่าน จนถึงนักเรียนทุนส่วนตัวที่ส่วนมากเราไม่เคยพบเห็นมาก่อน เช่น นายบุญพบ ภมรสิงห์ และมีข้าราชการสถานทูตด้วยที่เป็นผู้ใหญ่ขนาดเลขานุการเอกหรือเทียบเท่าก็หลายคน

วันที่ 7 สิงหาคม 2485 เป็นวันที่คณะเสรีไทยอังกฤษได้รับเรียกให้เข้าสมัครเป็นทหารในกองทัพอังกฤษเป็นทางการ คณะอาสาสมัครได้ไปตรวจร่างกายตามระเบียบของอังกฤษ บางคนที่มีโรคประจำตัว ตรวจร่างกายไม่ได้จึงไม่ได้เข้าเป็นทหาร นอกจากนั้นยังมีอยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้รับการยกเว้นมิต้องเข้าเป็นทหารด้วยเหตุฉะฉานประการเพื่อประโยชน์ของอนุชนต่อไป ขอคัดเอารายชื่อบรรดาเสรีไทยมารวบรวมไว้ ณ ที่นี้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้เป็นทหารแต่ปฏิบัติกรช่วยเหลือในด้านอื่น กับกลุ่มที่เป็นทหาร ดังนี้

22. นายเทพ	เส่มถิติ (หนู)
23. นายกำแหง	พลากรูร (หล่อ)
24. นายอรุณ	สรเทศน์ (ไก่ฟ้า)
25. นายยิ้มยล	แต่สุจิ
26. นายบุญพบ	ภมรสิงห์
27. นายบุญเลิศ	เกษมสุวรรณ
28. นายโต	บุญนาค
29. นายบัวมณี	ปัทมสถาน (นา)
30. นายบุญส่ง	พิ่งสุนทร (ชัย)
31. นายทศ	พันธุเมสน (บุญ)
32. นายวัฒนา	ชิตวารี (ท้วม)
33. นายประพาศ	ณ นคร (เล็ก)
34. นายประจิด	กังศานนท์ (ยศสุนทร) (แก)
35. นายวิวรรธน์	ณ ป้อมเพ็ชร
36. นายสว่าง	สามโกเศศ
37. ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิ์วัฒน์ (อรุณ)”	

ในเดือนพฤศจิกายน 2485 อาสาสมัครไทยกลุ่มสำคัญ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ “ช้างเผือก” (The White Elephants) ก็ถูกนำไปเข้าฝึกที่ศูนย์ฝึกกองกำลัง 136 แห่งหน่วย Special Operation Executive, S.O.E. (คล้ายกับหน่วย O.S.S. ของสหรัฐอเมริกา) นอกเมืองปูนาในอินเดีย เพื่อเตรียมตัวเข้าสงครามแบบจรรยา ในเดือนกันยายน 2486 อาสาสมัครไทยกลุ่มแรก จำนวน 3 คนที่จะถูกส่งขึ้นฝั่งไทยจากเรือดำน้ำ ประกอบด้วย อาจารย์ป๋วย นายประทาน เปรมกมล ‘แดง’ เป็นนักวิทยุ และนายสำราญ วรรณพฤษ “เค็ง” โดยมีอุปกรณ์สื่อสารทางวิทยุพร้อม เพื่อหาทางติดตั้งและติดต่อทางวิทยุกับกองบัญชาการของอังกฤษในอินเดีย สำหรับใช้ติดต่อกองงานด้านข่าวกรอง หลังจากได้รับเลือกแล้ว ก่อนที่จะออกเดินทางมาประเทศไทย อาจารย์ป๋วยกับเพื่อนร่วมชุดอีกสองคนก็ถูกส่งไปเข้าโรงเรียนแห่งหนึ่งในกัลกัตตาเพื่อฝึกอบรมด้านการสืบราชการลับและด้านความมั่นคงปลอดภัย นอกจากนี้ทั้ง 3 คนถูกส่งไปเข้าฝึกวิธีขึ้นบกจากเรือดำน้ำที่เมืองทรินโคมาลีในศรีลังกา เรือดำน้ำที่พาคณะอาจารย์ป๋วยมาเข้าไทยต้องจอดผุด ๆ โผล่ ๆ รออยู่นอกฝั่งเป็นเวลานานถึงหนึ่งสัปดาห์ เพื่อรอรับสัญญาณที่นัดหมายไว้ล่วงหน้าให้ขึ้นบกได้ แต่ก็ไม่ปรากฏสัญญาณดังกล่าว จึงต้องเดินทางกลับเมืองโคลัมโบ และเดินทางต่อไปยังปูนา ประเทศอินเดีย

แผนการเข้าประเทศไทยได้รับการกำหนดขึ้นอีกครั้ง โดยวิธีกระโดดร่มจากเครื่องบิน พร้อมด้วยเครื่องรับ-ส่งวิทยุ และสัมภาระต่าง ๆ สำหรับการอยู่ป่า แบ่งเป็น 2 คณะ ๆ ละ 3 คน คณะที่ 1 ประกอบด้วย อาจารย์ป๋วย (เข้ม) นายประทาน (แดง) และนายเปรม บุรี (ดี) คณะที่ 2 ประกอบด้วยนายสำราญ (เค็ง) นายรจิต บุรี (ข้า) และนายธนา โปษยานนท์ (กร) การโดดร่มครั้งนี้เป็นการโดดแบบสุ่มโดยไม่มีใครมารับที่พื้นดิน อาสาสมัครทั้ง 6 คนได้เดินทางไปฝึกการโดดร่มที่เมืองราววัลพินดี ครั้นถึงวันที่ 6 มีนาคม 2487 ก็ขึ้นเครื่องบินจากสนามบินแห่งหนึ่งนอกเหนือกัลกัตตาเพื่อบินสู่จุดหมายคือภาคตะวันตกเฉียงเหนือของไทย แต่การเดินทางครั้งนี้ก็ไม่เป็นไปตามแผนสร้างความว่าวุ่นใจอย่างมากให้กับนักโดดร่ม “จำเป็น” อาจารย์ป๋วยได้เขียนเล่าความรู้สึกในภาวะการณ์เช่นนี้ว่า

“เราใช้เวลาส่วนมากในการเดินทางนั้นนอนไปในเครื่องบิน เครื่องบินนั้นไม่เป็นที่สุขสบายเลย และอากาศก็เลว ข้าพเจ้าเองรู้สึกเมาเครื่องบินเล็กน้อย เรารับประทานอาหารไม่ได้มากในระหว่างเดินทาง ภายนอกอากาศมืดมัวถึงแม้ว่าจะมีพระจันทร์ข้างขึ้น และเราไม่ทราบเลยว่าในเวลาใดเราอยู่ที่ใด ประมาณ 22.30 น. มีผู้มาบอกให้เราเตรียมตัวและประมาณ 23.00 น. เราสามคนก็นั่งรออยู่เหนือช่องกระโดดในเครื่องบิน พร้อมทั้งจะไถลตัวกระโดดลงใน

ท่ามกลางความมืด ช่องที่ว่างนั้นอยู่บนพื้นเครื่องบิน มีประตูเปิดออกใกล้ตัวเครื่องของเครื่องบิน ช่องนั้นใหญ่พอที่จะให้ผู้กระโดดไกลตัวลงไปได้พร้อมด้วยเครื่องหลังและร่มชูชีพที่อยู่บนหลัง ถ้าคำสั่ง "ลง" มีมาเมื่อใด เราก็จะ "กระโดด" ลงไปสู่ความมืดและไปสู่ยถากรรม

เราคงได้นั่งอยู่ที่นั่น คือที่ขอบเหวนั้น เป็นเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง...ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะเป็นอย่างหนึ่งปี...คำนึงถึงชีวิตและมรณะ คำนึงถึงอนิจจังและอนัตตา และจากช่องกระโดดนั้นลมเย็นกระโชกพัดเข้ามาอยู่ตลอดเวลา คงจะมีประโยชน์สำหรับจะทำให้เราแน่ใจว่าที่ที่จะลงไปนั้นไม่ใช่ชนรก เพราะไม่มีเปลวเพลิงอันร้อน มีแต่ลมเย็น เครื่องบินวนเวียนอยู่เรื่อยๆ รู้สึกว่าจะไม่หยุด แต่คำสั่งให้เตรียมตัวกระโดดไม่มีเข้าหูเราเลย ผลสุดท้ายมีผู้มาตบไหล่เบาๆ และเราได้ยินว่าเล็กกันได้ เพราะเหตุว่านักบินไม่สามารถจะหาที่ที่เราจะลงไปได้ แผนนั้นก็แล้ว และอากาศก็มืด พวกเรากำลังเดินทางกลับไปยังกัลกัตตา"

หนึ่งสัปดาห์ต่อมามีคำสั่งให้ปฏิบัติการอีกครั้งหนึ่ง ชุดปฏิบัติการที่อาจารย์ป่วยเป็นหัวหน้าได้โดดร่มลงใกล้หมู่บ้านวังน้ำขาว อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท จากความผิดพลาดของนักบินทำให้โดดห่างจากเป้าหมายถึง 25-30 กิโลเมตร ขณะลงสู่พื้นดินอาจารย์ป่วยประสบอุบัติเหตุข้อเท้าแพลง ด้วยความห่วงหน้าพะวงหลัง ชุดปฏิบัติการพยายามติดต่อทางวิทยุกับกองบัญชาการที่อินเดียเพื่อแจ้งผลการโดดร่ม และเพื่อเตือนการโดดร่มของชุดต่อ ๆ ไปมิให้ผิดพลาดเป้าหมาย แต่การติดต่อทางวิทยุปราศจากผลรวม 3 ครั้งซึ่งกินเวลา 3 วัน เข้าวันที่ 3 แห่งการโดดร่มขณะที่เพื่อนอีก 2 คนไปส่งวิทยุอยู่นั้น อาจารย์ป่วยก็ถูกจับกุมตัว โดยมีคนตัดไม้ที่พบในคืนแรกไปแจ้งความยังอำเภอวัดสิงห์ ทางอำเภอได้เกณฑ์ชาวบ้านราว 30 คนมาช่วย ครั้งแรกที่ถูกจับกุมอาจารย์ป่วยถูกมัดมือไขว่หลังและล่ามโซ่ที่เท้าผูกไว้กับเสากลางศาลาวัดวังน้ำขาว ณ ที่นี้อาจารย์ป่วยได้เขียนบันทึกเหตุการณ์เสียหนึ่งไว้ ในหนังสือชื่อ

เสรีไทยสายอังกฤษ

ศาลาวัดวังน้ำขาว

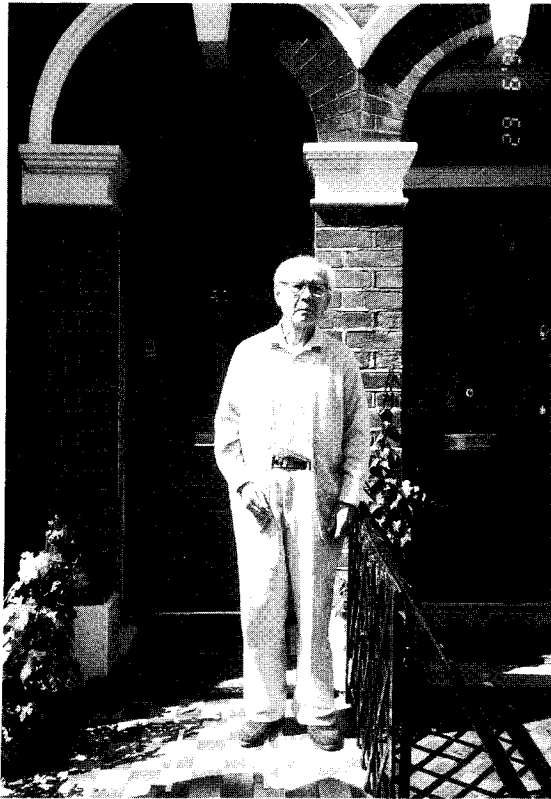
เสากลางศาลา
ที่อาจารย์ป๋วยถูกล่ามโซ่
ที่เท้าผูกไว้กับเสา

ทหารชั่วคราว ว่า

"... และพอตกบ่ายเจ้าหน้าที่บางคนก็ม่อยหลับไป ชาวบ้านจึงได้กระเียบเข้ามาใกล้เข้าทุกที และเริ่มซักถามข้าพเจ้า ในหมู่ชาวบ้านหน้าชื่อเหล่านี้มีหญิงผู้หนึ่งอายุค่อนข้างมาก ข้าพเจ้าสังเกตว่าแกนั่งใกล้ข้าพเจ้าอยู่นานถึง 2 ชั่วโมง ไม่ไปไหนและนั่งเอามือกอดเข้า เมื่อคนที่มาดูข้าพเจ้าค่อยบางตาไปบ้างแล้ว หญิงชราผู้นั้นก็พูดกับข้าพเจ้าเสียงแปร่งๆ ว่า พุทโธหน้าเอ็งเหมือนลูกข้า ข้าพเจ้าถามว่า ลูกของป้าอยู่ไหน ได้รับคำตอบว่าถูกเกณฑ์ทหารไปนานแล้ว ไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน เสียงอันเยือกเย็นซึ่งแสดงถึงน้ำใจของหญิงผู้นี้ ทำให้ข้าพเจ้าตื่นตัน และรู้สึกว่าได้มีรสหวานอันเป็นรสแห่งความรักของมารดาหอมอยู่ในศาลานั้น"

หลังจากถูกจับแล้วท่านได้เดินทางรอนแรมในสภาพนักโทษถูกล่ามโซ่ที่เท้าจากหมู่บ้านวังน้ำขาว ไปสู่กรุงซังสถานตำรวจอำเภอวัดสิงห์ ไปสู่กรุงซังสถานตำรวจอำเภอเมืองจังหวัดชัยนาท ไปสู่เรือนจำจังหวัดชัยนาท สุดท้ายลงเรือยนต์มาขึ้นที่ท่าช้าง ซึ่งห่างจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่กี่ก้าว และถูกขังอยู่ที่กองตำรวจสันติบาลร่วมกับเสรีไทยที่ลอบเข้ามาไทยชุดอื่นๆ ซึ่งถูกจับกุมตัวมารวมกันไว้ บ้างมาจากสหรัฐอเมริกา บ้างมาทางบกจากมณฑลยูนนาน ประเทศจีน และบ้างก็มาทางเรือจากเมืองโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา

ในระหว่างถูกคุมขังอยู่ที่กองตำรวจสันติบาล นายตำรวจที่ควบคุมอาจารย์ป๋วย คือ ร้อยตำรวจเอกพโยม จันทร์คະ ฐ.บ. ได้เสียงอันตรายแอบเอาเครื่องวิทยุไปตั้งทดลองส่งที่บ้านของตน และให้นักโทษ "ข้างเผือก" ออกจากที่คุมขังในเวลากลางคืนเพื่อพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าในการติดต่อวิทยุกับอินเดีย จนติดต่อได้สำเร็จในต้นเดือนกันยายน 2487 และ ร.ต.อ.พโยม ยังได้ลอบพาอาจารย์ป๋วยไปพบอาจารย์วิจิตร ลulitanนท์ (เลขาราชการ ม.ร.ก. ขณะนั้น) และอาจารย์วิจิตรเป็นสื่อติดต่อกับอาจารย์ปรีดีอีกชั้นหนึ่ง ร.ต.อ.พโยม ได้ลอบพาอาจารย์ป๋วยไปพบอาจารย์ปรีดีเป็นครั้งแรกที่บ้านอาจารย์วิจิตรที่บางเขน เพื่อเสนอสารจากหลอดหลุยส์ไมต์แบตเตน ผู้บัญชาการสูงสุดของสหประชาชาติ ต่อหัวหน้าขบวนการเสรีไทย

หน้าบ้านพักที่ซานกรุงลอนดอน

ถ่ายคู่กับภรรยา

ภารกิจส่งท้ายหลังสงคราม

สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงสิ้นเชิงเมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2488 ส่วนทางยุโรปสงครามได้สิ้นสุดก่อนในราวเดือนพฤษภาคม 2488 ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้คาดการณ์ว่าเมื่อสงครามยุติรัฐบาลอังกฤษจะต้องเล่นงานไทยอย่างหนัก โดยไม่รอช้าท่านจึงพยายามหาทางเจรจากับรัฐบาลอังกฤษ ในเดือนมิถุนายน 2488 อาจารย์ป๋วยได้รับอนุญาตให้เดินทางไปอังกฤษชั่วคราว เพื่อรายงานตัวต่อกองบัญชาการกองทัพอังกฤษ พร้อมกับพักผ่อนและเยี่ยมครุฑ ท่านปรีดีจึงฝากภารกิจให้ท่านไปขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษรับรองขบวนการเสรีไทยเป็นรัฐบาลอันชอบธรรมของไทย อย่างเดียวกับที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้รับรองแล้ว และขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษปลดปล่อยเงินสำรองเงินตราที่รัฐบาลไทยฝากไว้ที่ธนาคารกลางของอังกฤษ การปฏิบัติภารกิจส่วนนี้อาจารย์ป๋วยได้เล่าว่า

“เมื่ออุประธานพรรคกรรมกรในขณะนั้นคือศาสตราจารย์ลัสกี แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน ข้าพเจ้าไม่คุ้นเคยเป็นส่วนตัวกับลัสกี เพราะท่านเป็นหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ ข้าพเจ้าเรียนทางเศรษฐศาสตร์ เคยแต่เข้าฟังบรรยายของท่าน แต่ก็คิดว่าคงจะเข้าหาท่านง่ายกว่าเข้าหาไอเดน และอีกประการหนึ่ง ถ้าพรรคกรรมกรจะชนะเลือกตั้งแล้ว การติดต่อกับไอเดนก็ไม่มีความหมาย ฉะนั้นจึงตัดสินใจเขียนบันทึกข้อความถึงลัสกี ขอบพบท่าน ท่านก็ดีใจหาอนุญาตให้พบที่บ้านท่าน ข้าพเจ้าแต่งตัวใส่เครื่องแบบพันตรีอังกฤษเข้าไปพบลัสกี เพื่อแสดงว่าข้าพเจ้าเอาชีวิตเข้าแลกกับเรื่องนี้แล้วโดยร่วมรบกับอังกฤษ แต่ข้อนี้ซาบซึ้งใจต่อศาสตราจารย์ลัสกีเพียงใด ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าเมื่อข้าพเจ้าได้อธิบายเรื่องความต้องการของขบวนการเสรีไทยแล้ว ศาสตราจารย์ลัสกีได้บอกว่าท่านจะพยายามช่วย แต่มีเงื่อนไขข้อหนึ่ง เงื่อนไขข้อนี้ท่านใช้เวลาอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังถึงกว่าหนึ่งชั่วโมง สรุปความว่าท่านจะช่วยไทย แต่ไม่ต้องการช่วยคนไทยประเภทที่ถืออำนาจหรือมีทรัพย์สินส่วนตัวมากมาย ท่านต้องการช่วยตาสีดาสา (common

people) มากกว่า และเวลากว่าหนึ่งชั่วโมงนั้น ท่านได้เทศนาให้ฟังว่าเหตุใดจึงควรจะช่วยตาสีตาสา

การติดต่อกับลัทธินี้ไม่ได้ผลเต็มที่ตามที่คาดหวัง เพราะรัฐบาลกรรมกรของอังกฤษยังคงดำเนินนโยบายถือไทยเป็นศัตรูแบบเดิม แต่อย่างไรก็ดี ศาสตราจารย์ลัทธิก็ได้กระทำตามที่ท่านพูดคือ ท่านพยายามเขียนบันทึกถึงนายเบวิน รัฐมนตรีต่างประเทศหลายครั้งตามที่เขาพเจ้าขอร้อง ปรากฏจากปากคำของเพื่อนๆ ที่อยู่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า บันทึกของลัทธินี้ได้รับการพิจารณาจากเบวินอย่างเต็มที่ แสดงว่าแม้มิได้ผลจริงๆ ลัทธิก็ได้พยายามช่วยไทยโดยแท้จริง”

เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษถือว่าไทยเป็นประเทศผู้แพ้สงครามเพราะรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษ ยอมให้ญี่ปุ่นใช้ดินแดนในการโจมตีมลายู สิงคโปร์ และพม่า นอกจากนี้จักรวรรดิไทยประจำอังกฤษก็ได้ต่อต้านรัฐบาลไทย ซึ่งผิดกับจักรวรรดิไทยประจำสหรัฐอเมริกา (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) ที่ประกาศต่อต้านรัฐบาลไทยอย่างเปิดเผย

ดังนั้น ทันทึที่สงครามยุติ รัฐบาลอังกฤษจึงเริ่มบีบบังคับไทยด้วยการเสนอร่างความตกลง 21 ข้อต่อไทย เพื่อควบคุมกิจการด้านการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจของไทย ในช่วงกันยายน 2488 จนถึงพฤษภาคม 2489 รัฐบาลไทยได้ใช้ความพยายามหลายทางเพื่อแก้ไขสถานการณ์ จนในที่สุดเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2489 มีการลงนามในสัญญา “ความตกลงไตรภาคี” ระหว่างรัฐบาลไทย สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ยังผลให้ไทยรอดพ้นการบีบบังคับอย่างหนักจากรัฐบาลอังกฤษ

อาจารย์ป๋วยเดินทางกลับไปศึกษาชั้นปริญญาเอกต่อที่ L.S.E. ในเดือนธันวาคม 2488 และได้ศึกษาค้นคว้าจนกระทั่งผ่านการสอบปากเปล่าในปลายปี 2491 โดยเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “International Tin Control between the Wars (1920-1940)” อย่างไรก็ตาม หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วท่านยังมิได้เดินทางกลับ

มุมหนึ่งของบ้านซอยอารี กรุงเทพฯ

ประเทศไทยในทันที อาจารย์ป่วยได้เล่าถึงสาเหตุที่ชะลอการเดินทางกลับในบทความ “เรียนให้เก่ง” ตีพิมพ์ในหนังสือ **อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 2510** ไว้ว่า

“...แต่เมื่อเวลานั้นทางการเมืองไทยโจษกันอย่างรวดเร็วให้เสียหายว่า ผมได้โดนมั่วเข้ากรุงเทพฯ เพื่อร่วมปฏิวัติหรือปฏิวัติซ้อน พี่น้องทางกรุงเทพฯ เดือดร้อนใจเขียนจดหมายไปบอกทางลอนดอนว่าอย่าเพิ่งเดินทางกลับ จะเป็นอันตราย เพราะเพื่อนฝูงก็ถูกจับไปหลายคน ผมจึงเข้าหาศาสตราจารย์ Robbins ขอย้ายเพ่งให้มหาวิทยาลัยประกาศผลสอบไล่ได้ เพราะถ้าสอบไล่ได้แล้วก็ต้องเดินทางกลับ ถ้าเดินทางกลับตอนนั้นก็อาจจะมีอันตราย ศาสตราจารย์ Robbins บอกว่า หมอนี้พิกล ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยมาแต่คนมาเร่งให้ประกาศผลสอบไล่ได้ นี่มาขอให้หน่วงไว้ แต่ท่านก็หน่วงให้หลายเดือน เอาวิทยานิพนธ์มาอ่านใหม่เร็วๆ นี้ รู้สึกว่าไม่สู้จะวิเศษนัก’

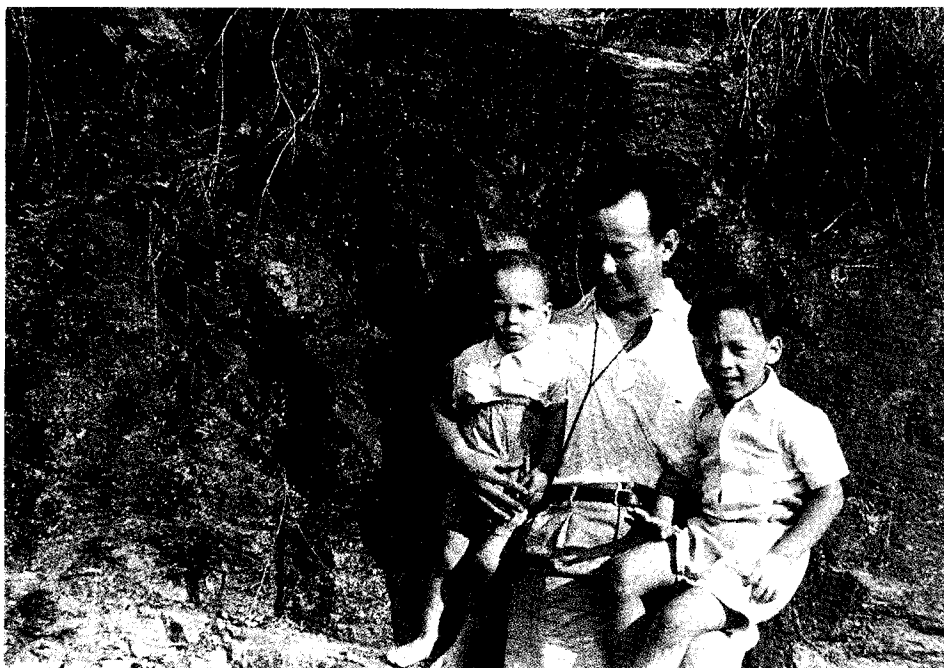
อนึ่ง ในช่วงที่อาจารย์ป่วยกำลังเขียนวิทยานิพนธ์อยู่นั้น นายดิเรก ชัยนาม เอกอัครราชทูตไทยประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ ได้ขอความช่วยเหลือจากอาจารย์ป่วยไปเข้าร่วมประชุมภาคีติดยุค และให้คำแนะนำต่อการปฏิบัติการของสถานทูตเพื่อรักษาผลประโยชน์ของไทยในการส่งออกติดยุค

ชีวิตครอบครัว

หลังจากเดินทางกลับไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยลอนดอน อาจารย์ป่วยได้แต่งงานกับ มากาเร็ต สมิท (Magaret Smith) ในปี พ.ศ. 2489 ภรรยาของท่านสำเร็จปริญญาตรีสาขาสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยลอนดอนในสมัยเดียวกัน มีบุตรด้วยกัน 3 คน คือ จอน (Jon) บุตรคนโตเกิดในกรุงลอนดอนเมื่อเดือนกันยายน 2490 ส่วนอีก 2 คนเกิดในกรุงเทพฯ คือ ไมตรี (Peter) เกิดเดือนมีนาคม 2493 และใจ (Giles) เกิดเดือนตุลาคม 2496

อนึ่ง ก่อนที่ท่านจะเดินทางกลับประเทศไทย ท่านได้ซื้อบ้านพักอาศัยในกรุงเทพฯ ที่ซอยอารี ดังท่านได้เล่าข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการซื้อบ้านให้นายสุรพล เย็นอุรา ทราบ ซึ่งปรากฏในหนังสือ **ดร.ป่วย อังภาภรณ์ 12 ปี 2 เดือน 4 วัน ในตำแหน่งผู้ว่าการ รพท. ความว่า**

“ที่ตลาดเคลื่อนซื้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งก็คือ บ้านผมไม่ได้ซื้อระหว่างสงคราม ซื้อเมื่อเลิกสงครามแล้ว ระหว่างสอบ Ph.D. คิดจะกลับบ้าน จึงเขียนถึงพี่สาวให้หาบ้านให้ที่ พี่เขากำลังจะซื้อสำหรับตัวเอง เขาเลยโอนมาให้ผม

อาจารย์ป่วย
กับบุตรชายคนโต
และคนกลาง

อาจารย์ป๋วยกับบุตรชายคนโต

รถคู่ชีพอาจารย์ป๋วย

ผมมีปัญหาชำระค่าบ้านเพียงครึ่งหนึ่ง (30,000 บาท เก็บออมไว้ระหว่างเป็นทหาร) เป็นหนี้ธนาคารไว้อีกครึ่งหนึ่ง ผ่อนชำระด้วยเงินออมอีก 3-4 ปีจึงหมดหนี้”

อาจารย์ป๋วยได้เขียนแสดงความพอใจชีวิตครอบครัวของท่านไว้สั้นๆ ในข้อเขียน “เหลียวหลัง แลหน้า” ซึ่งบันทึกไว้ก่อนจะมีอายุครบ 60 ปี เพียงไม่กี่ชั่วโมงว่า

“ในเรื่องส่วนตัวนั้น เมื่อหนุ่มๆ คิดว่าได้วางแผนไว้เรียบร้อยพอสมควร การมีภรรยาขึ้นเป็นการเสี่ยงโชค ยิ่งมีเมียต่างชาติยิ่งต้องระวังมาก เพราะความยากลำบากในการครองเรือนปกติก็มีมากอยู่แล้ว ยิ่งมีเมียต่างชาติต่างภาษาต่างวัฒนธรรม ก็ยิ่งยากมากหลายเท่า อาศัยความรักซึ่งกันและกัน ความดีต่อกัน ความเอาใจใส่ทะนุถนอมหน้าใจซึ่งกันและกัน ความรอบคอบที่จะไม่นำเรื่องวัฒนธรรมของครอบครัวซึ่งต่างกันมาเป็นอุปสรรคของชีวิตเหล่านี้กับอาศัยความดี ความซื่อสัตย์ ความมั่งมีย์สดี ความที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จึงกล่าวได้ว่าชีวิตครอบครัวมีความสุขมากพอใช้

ความอบอุ่นในครอบครัว มีอันถึงมาถึงลูก เพราะทำให้ลูกเมื่อได้รับความอบอุ่นก็มีปัญหาน้อย แม้ว่าจะ เป็นลูกครึ่งชาติอย่างที่ปากตลาดเขาเรียกกัน ลูกของเราทั้งสามคน คุณพระช่วยให้ไม่ประพฤติล้าละเลเทเมาอย่างลูกคนอื่นเขาประสพกัน ต่างก็มีสติปัญญาได้เรียนจบชั้นปริญญาของมหาวิทยาลัยในอังกฤษทั้งนั้น และที่สำคัญกว่านั้น ก็คือ ไม่มีใครเสพยาเสพติดให้โทษ ไม่มีวเมานอกมคุณ ไม่หลงไหลในอบายมุขนานาประการ เป็นผู้ที่เชื่อในอหิงสา ความไม่ประทุษร้ายต่อใครๆ รักความสัตย์สุจริต รักสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย และเลื่อมใสในการบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณชน คุณสมบัติของลูกนี้ ทั้งในการศึกษา ความประพฤติ และนิสัยสันดาน เขาได้มาจากแม่ของเขาเป็นส่วนใหญ่ เพราะเมียผมยอมเสียสละอยู่กับลูกๆ ทั้งๆ ที่มีความรู้สอบได้ปริญญาตรีเกียรตินิยมทางสังคมวิทยา ทำอาหารเอง ซักผ้าเอง ทำงานบ้านเอง สอนหนังสือให้ลูกบ้างในเวลาเตรียมตัวไปเรียนต่างประเทศ ต่อเมื่อลูกๆ โต กันแล้ว จึงได้ออกนอกบ้านไปทำงานสังคมสงเคราะห์ทั้งในประเทศไทยเป็นเวลาหลายปี และในประเทศอังกฤษ”

อาจารย์ป่วย และภรรยาเป็นหลักการเลี้ยงลูกที่ค่อนข้างไปทางตะวันตกคือ ฝึกให้ลูก รู้จักตัดสินใจด้วยตนเองประการหนึ่ง และมีระเบียบวินัยอีกประการหนึ่ง จากบทสัมภาษณ์ "จอน อึ้งภากรณ์ พุดถึงพ่อ" ในหนังสือ **คิดถึงคนไกลบ้าน...ป่วย อึ้งภากรณ์** จอนในฐานะที่เป็นลูกรู้สึกพอใจกับหลักการเลี้ยงลูกที่ทำให้รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง

"ทั้งคู่อต้องการให้ลูกเป็นอิสระมาก (ในด้านการตัดสินใจ-บ.ก.) แม้แต่ตอนเด็ก ๆ ก็ยังให้ลูกเลือกโรงเรียนเอง ตอนผม 8 ขวบ เขาก็ให้เลือกโรงเรียนเอง ให้เลือกโรงเรียนที่ไม่เหมือนกัน มี 2 แบบ โรงเรียนหนึ่งอยู่ในลอนดอน เป็นโรงเรียนค่อนข้างธรรมดา เป็นโรงเรียนที่เป็นแบบปกติ มีชื่อเสียงบ้างในเรื่องการสอน อีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนแปลกๆอยู่นอกเมือง ไม่กินอาหารสัตว์มีแนวการสอนแบบไม่ค่อยบังคับ ไม่มีการตี ผมก็เลยบอกว่าเอาโรงเรียนแบบที่ไม่มีการตี เมื่อเลือกแล้ว เขาก็ให้ไปอยู่โรงเรียนนั้นจริง แล้วโรงเรียนนั้นก็อยู่นอกเมืองประมาณ 80 กม. คุณพ่อก็ต้องไปซื้อบ้านแถวนั้น แสดงว่าคุณพ่อต้องนั่งรถไฟไปทำงานในลอนดอนประมาณ 2 ชั่วโมงกว่าจะถึงบ้าน เรียกว่าค่อนข้างจะเสียสละสูงสำหรับการเรียนของลูก เพราะเหตุผลเดียวที่ไปอยู่ในโรงเรียนที่เราเลือกไว้"

แต่สำหรับหลักการเลี้ยงลูกประการหลังนั้น จอนคงรู้สึกประทับใจน้อยกว่าประการแรกโดยกล่าวว่า

"คือเขาเลี้ยงลูกค่อนข้างจะเข้มงวดมาก เมื่อเทียบกับการเลี้ยงเด็กไทยและเด็กฝรั่งด้วย ค่อนข้างจะเข้มงวดมาก ไม่มีโทรทัศน์ให้ดู ต้องเข้าอนอนมีกำหนดแน่นอน เช่นว่าตอนอยู่ ม.ศ.3 ตอน 3 ทุ่มต้องเข้าอนแน่นอน ถึงจะดูหนังสือก็ไม่ได้ดู ถึงเวลานอนต้องนอน เงินก็ให้น้อย ตอนอยู่ ม.ศ.3 ได้อาทิตย์ละ 8 บาท ถ้าดูหนังสือนั้นก็ดู 15 บาท ต้องเก็บเงินไว้ 2 อาทิตย์ถึงจะได้ดู ก็ค่อนข้างจะเข้มงวด การใช้ชีวิตแบบครอบครัว ตอนเด็กๆ อยู่ที่อังกฤษวันอาทิตย์เขาก็พาไปเดินเล่นอะไรแบบนี้ ตอนนั้นเกลียดการเดินเล่นที่สุดเลย คือจะลากให้ไปเดินเล่นตามท้องนาตามภูเขาอะไรเนี่ย แต่เดี๋ยวนี้ชอบการเดินเล่นนะ ถ้าได้มีโอกาสเดินตามภูเขาก็คิดว่าชอบ แต่ไม่ค่อยมีโอกาสส่วนใหญ่เรื่องกฎเกณฑ์การเลี้ยงลูกนี้เป็นคุณแม่มากกว่าคือเลี้ยงลูกก็ด้วยความรักและความหวังดีที่สุดและค่อนข้างเข้มงวด เพราะตั้งใจจะให้เป็นคนดี แต่ว่าในความเห็นผมก็คิดว่าเข้มงวดเกินไป"

ในชีวิตการทำงานของอาจารย์ป่วยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงตำแหน่งสุดท้ายคืออธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านเป็นบุคคลที่โดดเด่นในภาพของข้าราชการที่อุทิศตัวแก่หน้าที่และสังคมด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การที่จะรักษาภาพพจน์เช่นนี้ไว้ได้อย่างมั่นคงตลอดกาล เราคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าฝ่ายภรรยาจะต้องมีส่วนอย่างสำคัญยิ่ง กล่าวคือนอกจากจะไม่เรียกร้องความฟุ่มเฟือยแล้วยังต้องให้ความร่วมมือกับสามีอย่างเต็มที่ คุณแม่มากาเร็ตก็อยู่ในลักษณะนี้ ดังคำบอกเล่าของจอน

"..คุณแม่ค้านตลอดในการใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย ตอนผมเด็กๆ ไม่ยอมให้มีคนใช้ในบ้าน ตอนเด็กผมก็จำไม่ค่อยได้ รู้สึกว่าคุณแม่พาผมไปซื้อของจ่ายตลาดอะไร อย่างนี้ก็ขึ้นรถเมล์ไป มาตอนหลังที่คุณพ่อมีรถมีคนขับรถนี้ คุณแม่ก็รู้สึกว่าค่อนข้างฝืนความรู้สึกของตัวเองมาตลอดเวลาเลย หรือเวลาไปเที่ยวที่ไหน บางทีไปเที่ยวทางภาคใต้ เดี๋ยวจะต้องมีเจ้าหน้าที่มาต้อนรับ เขาเสนอว่าจะมีรถตำรวจมานำขบวนอะไรแบบนี้ คุณแม่ก็ปฏิเสธไปทุกครั้ง"

จากคำบอกเล่าของจอนได้ช่วยให้เรารู้จักคุณมากาเร็ต เพิ่มเติมในประเด็นของอิทธิพลที่มีต่อแนวคิดสันติวิธีของอาจารย์ป่วย

"คือคุณแม่เป็นคนที่เป็นปฏิเสธรการใช้อาวุธทุกชนิด การใช้ความรุนแรงทุกชนิดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณแม่ไม่ยอมถูกเกณฑ์ คือผู้หญิงอังกฤษก็ต้องถูกเกณฑ์อยู่เหมือนกัน ไม่ได้ถูกเกณฑ์ให้ไปรบนะ แต่ต้องเกณฑ์ให้ไปเป็นแนวหลัง ให้ไปช่วยอะไร แต่คุณแม่ปฏิเสธจนกระทั่งต้องถูกขึ้นศาล แต่ยงดีเพราะถ้าเป็นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เขายิงเลย คือคนที่ปฏิเสธจะไปเป็นทหารส่วนใหญ่จะถูกยิง แต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เขายอมรับสำหรับคนที่มีความบริสุทธิ์ใจหรือเป็นด้วยจิตสำนึกจริง ๆ ที่ไม่ต้องการจับอาวุธ แล้วถ้าศาลวินิจฉัยได้ว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ เขาก็จะไม่ลงโทษคุณก็โชคดี เขาเชื่อว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ก็ปล่อยไป ขณะที่เพื่อนคุณแม่บางคนต้องติดคุกเพราะเรื่องนี้ เพื่อนคุณแม่หลายคนก็เป็นสันติวิธี ส่วนคุณแม่ก็นั่งไปจับอาวุธเป็นเสรีไทย ซึ่งคุณแม่ก็ไม่เห็นด้วยที่คุณพ่อทำอย่างนั้น คือคุณแม่พอจะเห็นด้วยในแง่อุดมการณ์เมืองไทยถูกญี่ปุ่นครอบงำก็ควรจะมีการปลดปล่อย แต่คุณแม่ไม่เห็นด้วยที่ใช้อาวุธ คุณแม่เชื่อว่าต้องใช้วิธีแบบสันติวิธี เช่นว่าต้องประท้วง คนต้องสามัคคีกันไปประท้วงและต้องประท้วงแบบสันติ ซึ่งอันนี้ก็ส่งผลต่อความคิดของคุณพ่อด้วย"

ศาสตราจารย์

มีชัยมวัย
ภารกิจในการ
พัฒนาประเทศ

มัชฌิมวัย กับการสร้างผลงาน

เพื่อเป็นการตอบแทนคุณความดีในการช่วยประเทศชาติระหว่างสงคราม รัฐบาลในสมัยนั้นจึงให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ที่ได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อต่างประเทศ และเป็น “เสรีไทย” กล่าวคือได้รับยกเว้นไม่ต้องเข้ารับราชการเพื่อชดใช้ทุนตามข้อผูกพัน และด้วยประวัติการศึกษาอันดีเด่น อาจารย์ปวยยจึงได้รับข้อเสนอตำแหน่งงานที่มีรายได้สูงจากหน่วยงานเอกชนจำนวนหนึ่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่ท่านเลือกเดินทางกลับประเทศบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อเข้ารับราชการในปี 2492 โดยเริ่มต้นชีวิตข้าราชการในตำแหน่งเศรษฐกรประจำกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ได้รับเงินเดือนประมาณเดือนละ 1,600 บาท

เริ่มต้นชีวิตข้าราชการที่กระทรวงการคลัง

อาจารย์ปวยยเริ่มรับราชการใน พ.ศ.2492 ตำแหน่งเศรษฐกรในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ในช่วงปี 2492-2499 ท่านได้เลื่อนตำแหน่งจากเศรษฐกร เป็นผู้ชำนาญการคลัง และผู้เชี่ยวชาญการคลังประจำกระทรวงการคลัง ตามลำดับ ในปี 2496 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และเป็นกรรมการอำนวยการในสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ การดำรงตำแหน่งเหล่านี้ควบคู่กับตำแหน่งเดิมในกระทรวงการคลัง ทำให้ท่านอยู่ในฐานะสำคัญพร้อมที่จะให้การสนับสนุน ตลอดจนช่วยกำหนดและดำเนินการแก้ไขปรับปรุงนโยบายด้านการค้า การปริวรรตเงินตรา การเงินและการคลังของประเทศ ซึ่งส่งผลอย่างกว้างไกลในเวลาต่อมา

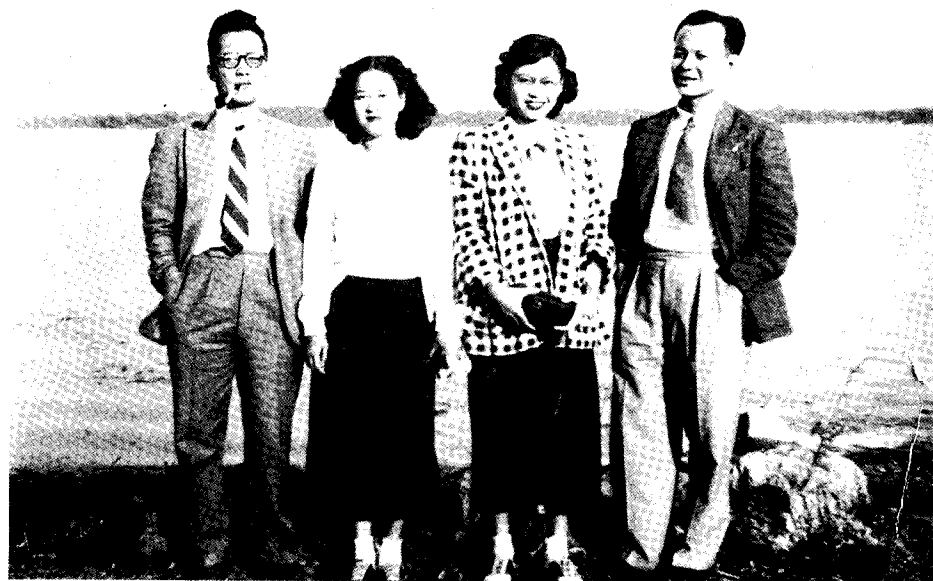
เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายประการ ในบทความเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้า” อาจารย์ปวยย ได้กล่าวถึงปัญหาต่างๆ ทางเศรษฐกิจและวิธีการแก้ปัญหาแต่ละเรื่อง ท่านมักย้ำเสมอว่าท่าน

มิได้คิดและผลักดันงานต่างๆ ด้วยตัวท่านเองตามลำพัง หากเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของเหล่าข้าราชการนักวิชาการหนุ่มสาว ซึ่งสังกัดธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงการคลัง อาทิ คุณบุญมา วงษ์สวรรค์ คุณสมหมาย ฮุนตระกูล คุณพิสุทธิ์ นิมมานเหมินทร์ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร คุณกรทอง ชูติมา ฯลฯ

"คนที่มีอายุมากๆ คงจำได้ว่า เมื่อเลิกสงครามใหม่ๆ นั้น เศรษฐกิจ การคลัง การธนาคารของไทยเรายุ่งเหยิงเต็มที่ รัฐบาลได้ตั้งสำนักงานข้าวขึ้นตามความจำเป็นของกาลสมัย โดยการส่งออกอยู่ในกำมือของรัฐบาล ใครจะส่งออกได้ต้องผ่านสำนักงานโดยได้รับใบอนุญาต อัตราแลกเปลี่ยนเงินกับต่างประเทศก็มีหลายอัตรา อัตราทางการใช้สำหรับข้าวส่งออกและสินค้าเข้าบางชนิด เช่น หนังสือ หรือสินค้าที่รัฐบาลสั่งเข้า มีอีกอัตราหนึ่งใช้สำหรับดีบุก ส่งออก อีกอัตราหนึ่งสำหรับยาง นอกนั้นใช้อัตราเสรีในตลาด ซึ่งขึ้นลงฮวบฮาบเป็นที่ระส่ำระสาย นอกจากนั้นก็ม้อตราตลาดมีอีกอัตราหนึ่ง เรื่องนี้ทำให้เศรษฐกิจปั่นป่วนจะวางแผนอะไรก็ยากทั้งทางรัฐบาลและเอกชน และเนื่องด้วยมีความไม่แน่นอนในอัตราแลกเปลี่ยนเงิน การล้งสินค้าเข้าจึงเสี่ยงต่อกระแสของอัตรา พ่อค้าจึงต้องคิดเพื่อไว้ ทำให้ข้าวของแพงเปล่า ๆ ส่วนการคลังนั้นเลากี่วุ่นวายเต็มที่ หลายปีรัฐบาลต้องตั้งงบประมาณรายได้เพียงน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของงบประมาณรายจ่าย นอกนั้นต้องกู้เงินจากธนาคารชาติหรือกู้จากต่างประเทศ ตลาดพันธบัตรหรือตั๋วเงินคลังพูดได้ว่าไม่มี ส่วนบัญชีปีของรัฐบาลเล่า ก็ค้างการชำระมาเป็นหลายๆ ปี ที่ทำมาแล้วก็ไม่ลงตัว ต้องเดากันบ้าง ทำให้คาดการณ์ไม่ถูก บางครั้งจะจ่ายเงินเดือนข้าราชการ ต้องโทรศัพท์ขอกู้เงินธนาคารชาติกันเป็นการด่วน ถนนหนทางเล่าก็เป็นลูกรังทางแคบทั่วราชอาณาจักร"

ในระยะเริ่มต้นของการรับราชการ อาจารย์ป๋วยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการทำงานเกี่ยวกับโครงการเงินกู้จากธนาคารโลกเป็นครั้งแรก กล่าวคือหลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลกเมื่อปี 2492 ในโอกาสไปร่วมประชุมประจำปี ครั้งที่ 4 ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และธนาคารโลก ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อเดือนกันยายน 2492 รัฐบาลได้แต่งตั้งพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทย ซึ่งเป็นการไปร่วมประชุมครั้งแรกของประเทศไทย มีอาจารย์ป๋วยร่วมอยู่ในคณะด้วย ทั้งนี้รัฐบาลได้มอบหมายให้คณะผู้แทนไทยทาบตามธนาคารโลกเพื่อขอกู้เงินเพื่อมาบูรณะ และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ของประเทศ

ผลการเจรจาครั้งนี้ธนาคารโลกได้ส่งเจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาและสำรวจภาวะเศรษฐกิจในประเทศไทยตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม 2492 และต่อมาในเดือนตุลาคม 2493 มีการลงนามในสัญญากู้เงินจากธนาคารโลก

อาจารย์ป๋วยกับนักเรียนไทยในสหรัฐฯ ถ่ายที่ Whitmore Lake, Michigan, U.S.A. ปี 1950 ในระหว่างที่ท่านไปดูงานและอบรมเกี่ยวกับการคลังและภาษีอากรที่สหรัฐอเมริกา สมัยที่เป็นเศรษฐกิจผู้ชำนาญการคลัง กระทรวงการคลัง

อาจารย์ป่วยไปดูงานด้านภาษีกา กร ณ สหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1951 ถ่ายในสวนสาธารณะ ณ เมือง Abar มลรัฐ Michigan, U.S.A. ร่วมกับนักเรียนไทยในสหรัฐฯ ปี 1950

จำนวน 3 โครงการรวมเงิน 25.4 ล้านดอลลาร์ สรอ. ได้แก่ โครงการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท โครงการซ่อมแซมสถานีรถไฟหัวลำโพง ซึ่งถูกทำลายไปบางส่วนจากการโจมตีทางอากาศระหว่างสงคราม และโครงการพัฒนาท่าเรือกรุงเทพ นับว่าไทยเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กู้เงินจากธนาคารโลก (ธนาคารแห่งประเทศไทย 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย 2485-2535 กรุงเทพฯ อัมรินทร์พรินดี 2535, หน้า 111)

อาจารย์ป่วยเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของการเจรจากู้เงินเหล่านี้มา แม้ยังเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อย แต่ผู้ใหญ่ก็ให้การยอมรับในความรอบรู้ด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนไหวพริบและความตั้งใจทำงาน ดังนั้น ในปี 2493 ต่อเนื่องกับปี 2494 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงยินดีร่วมกับกระทรวงการคลังรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการส่งอาจารย์ป่วยไปเข้ารับการอบรมและฝึกงานที่ธนาคารโลกเป็นเวลา 6 เดือน และต่อมาได้ไปศึกษางานด้านงบประมาณที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ในระหว่างกำลังศึกษาดูงานอยู่ต่างประเทศ นายสมหมาย สุนทรกุล ซึ่งเป็นหัวหน้าส่วนค้นคว้าของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้เสนอแนะให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ขออิมตัวอาจารย์ป่วย ซึ่งเป็นเศรษฐกิจประจำกระทรวงการคลัง มาเป็นพนักงานพิเศษเพื่อช่วยงานของธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อกลับจากต่างประเทศแล้ว ต่อมาในเดือนเมษายน 2495 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทย ในปีเดียวกันได้เป็นผู้ช่วยฝ่ายวิชาการของปลัดกระทรวงการคลัง และยังคงดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติด้วย

อยู่ในตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเพียง 7 เดือน

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2495 รัฐบาลมีคำสั่งให้ธนาคารแห่งประเทศไทยลดอัตราขายเงินปอนด์สเตอร์ลิง เพื่อการนำสินค้าเข้าจากปอนด์ละ 51 บาท เป็น 45 เป็นเหตุให้ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในขณะนั้นยื่นใบลาออก เพราะไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว และปรากฏว่าสหธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้ซื้อเงินปอนด์ในอัตราดังกล่าว แต่มิได้นำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ คณะรัฐมนตรีจึงแก้ไขด้วยการปลด ม.ร.ว. ขจิต เกษมศรี ออกจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และปูนบำเหน็จให้ไปรับตำแหน่งผู้จัดการรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่ง

ต่อมาในวันที่ 26 พฤษภาคม 2496 อาจารย์ป๋วยก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย อีกตำแหน่งหนึ่งควบคู่กับตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญประจำกระทรวงการคลัง และได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสอบสวนกรณีสหธนาคาร จำกัด ซื้อเงินปอนด์โดยไม่สุจริต

ในขณะที่อาจารย์ป๋วยกำลังพยายามแก้ไขสถานการณ์การเงินของประเทศให้มีเสถียรภาพควบคู่กับการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่นั้น ก็เกิดเหตุแทรกซ้อนทางการเมืองขึ้นมา กล่าวคือในขณะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำลังเร่งรัดให้สหธนาคารกรุงเทพ จำกัด รับผิดชอบการนำเงินมาชดใช้ตามภาระผูกพันให้หมดสิ้นไปนั้น พลเอกสฤษดิ์ ธาระรัชต์ (ยศในขณะนั้น) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ต้องการจะซื้อสหธนาคารกรุงเทพ จำกัด จากนายสหัส มหาคูณ

ประชุม ECAFE ปี 2495

แต่เนื่องจากสหประชาชาติกรุงเทพฯจะต้องเสียค่าปรับแก่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นจำนวนเงินหลายล้านบาท พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงส่งคนมาติดต่ออาจารย์ป๋วย ขอให้ธนาคารแห่งประเทศไทยยกเลิกการปรับ อาจารย์ป๋วยชี้แจงว่า ไม่สามารถทำได้ ผลจากการปฏิเสธคำเรียกร้องนี้จึงทำให้ท่านถูกปลดจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2496

รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในบทความเรื่อง ‘เหลียวหลัง แลหน้า’ อาจารย์ป๋วย ได้บันทึกไว้ว่า “จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ขณะนั้นเป็นพลเอก) มีความประสงค์จะซื้อธนาคารพาณิชย์ที่ทำความผิดนั้น เป็นแผนการที่จะควบคุมการธนาคารพาณิชย์ต่างๆ ของประเทศ จึงได้ให้พลโทประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง เชิญผมไปรับประทานอาหารกลางวันที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ เมื่อผมเข้าไปก็เห็นมีแม่ทัพนายกองทั้งทัพบก เรือ อากาศ และตำรวจอยู่พร้อมหน้าประมาณ 20 คน เมื่อรับประทานอาหารแล้ว จอมพลสฤษดิ์ก็ถามผมเรื่องสอบสวนธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นอย่างไร ผมก็เล่าให้ฟัง เพราะท่านเป็นรัฐมนตรีผู้หนึ่ง ท่านก็ถามว่า ถ้ารัฐบาลไม่เอาผิดธนาคารนั้นจะได้อะไร ผมก็เรียนว่า เห็นจะไม่ได้เพราะปรากฏความผิดแจ้งชัด ท่านก็ถามว่า ผมจะรายงานคณะรัฐมนตรีไปได้ไหมว่า ธนาคารพาณิชย์นั้นก็ทำผิดไปแล้วให้คณะรัฐมนตรีเพียงแต่ตักเตือนอย่าให้ทำอีก ผมก็ชี้แจงว่า ในสัญญาซื้อขายเงินปอนด์นั้นระบุไว้ว่า ถ้าธนาคารพาณิชย์ทำความผิดความประสงค์ของรัฐบาลก็ต้องถูกปรับกำหนดไว้ตายตัว คงจะเสนอเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เว้นไว้เสียแต่ว่าเมื่อเสนอไปแล้ว ถ้าคณะรัฐมนตรี ซึ่งจอมพลสฤษดิ์และหลายท่านที่นั่งรับประทานอาหารอยู่ด้วยนั้นเป็นสมาชิกอยู่ อายากจะปราณีก็เป็นเรื่องของคณะรัฐมนตรี การรับประทานอาหารครั้งนั้นก็สิ้นสุดกันเพียงเท่านั้น

ต่อมาอีกสองสามวัน พลโทประยูร ภมรมนตรี ก็บอกผมอีกว่าจอมพลสฤษดิ์ และพลเอกเผ่า ศรียานนท์ เชิญผมไปรับประทานอาหารกลางวัน คราวนี้ที่อาคารราชดำเนินกลาง คราวก่อนไม่มีพลเอกเผ่า คราวนี้มี

๒๐ พฤศจิกายน ๑๙๖๖
+ ๒๐ ธันวาคม
๑/๑๐/๖๖

และก็มีแม่ทัพนายกองเช่นคราวแรก จอมพลสฤษดิ์และพลเอกเผ่าแก้วโอบล้อมปฏิโลมเรื่องเดียวกันนั้นอีก ผมก็ได้กลับไปคิดและปรึกษากับเมียแล้วว่า เรายังมีภาระการเงินอยู่เป็นอันมาก ลูกๆ ก็ยังเล็กอยู่ แต่คำเสนอของจอมพลสฤษดิ์นั้น เราทำให้ไม่ได้จะเสียชื่อ จึงยื่นกรณตามเดิมทุกประการ ช้ายังบอกกว่า ทางคุณสฤษดิ์และคุณเผ่าแก้วมีอำนาจอยู่ในคณะรัฐมนตรี ถ้าต้องการให้คณะรัฐมนตรีลงมติอย่างไร ก็คงจะสำเร็จ ส่วนผมจำเป็นต้องเสนอคณะรัฐมนตรีไปตามเนื้อหา

ต่อมาผมก็เสนอเรื่องเข้าคณะรัฐมนตรีให้ลงโทษปรับธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นจำนวนหลายล้านบาทตามสัญญาซื้อขายเงินปอนด์เสรี คณะรัฐมนตรีก็ลงมติเห็นชอบด้วย จอมพลสฤษดิ์ก็ยังซื้อธนาคารพาณิชย์นั้นอยู่ดี แต่จะด้วยราคาเท่าใดไม่ปรากฏ ส่วนผมนั้นต่อมาก็มีมติคณะรัฐมนตรีให้พ้นจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารชาติ ในวันที่ 25 ธันวาคม 2496 นั้นเอง รับผิดชอบนั้นมาสนองพระเดชพระคุณได้ 7 เดือนเศษ เป็นรองผู้ว่าการระยะสั้นที่สุดคนหนึ่ง กลับไปรับราชการเป็นผู้เชี่ยวชาญการคลังกระทรวงการคลังตามเดิม"

ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและการทำงานต่อมาอีก 2-3 ปี แม้ท่านจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายการเงินและการคลัง แต่อาจกล่าวได้ว่าการแสดงบทบาทในทางที่สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น ยังไม่เหนียวยากเท่ากับความสามารถที่แท้จริงมิให้รัฐบาลดำเนินการอันจะก่อให้เกิดผลร้าย เพราะบทบาทในลักษณะหลังล้วนหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในเวลานั้น กรณีที่เด่นชัดคือการพยายามชี้ให้รัฐบาล เห็นว่าการบังคับให้ธนาคารแห่งประเทศไทยขายเงินปอนด์และเงินดอลลาร์ สรอ. ในราคาต่ำลง ไม่มีผลต่อการลดค่าครองชีพมากนัก เพราะสินค้าอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่ผลิตในประเทศไทย แต่มีผลต่อการสั่งสินค้าเข้าเพิ่มขึ้น ทำให้ดุลการค้าขาดดุล

การขัดขวางผลประโยชน์ของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์

ทันทีที่คณะรัฐมนตรีมีคำสั่งปลดอาจารย์ป๋วยออกจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังขอยืมตัวอาจารย์ป๋วยมาช่วยปฏิบัติงานในฐานะผู้เชี่ยวชาญประจำธนาคารฯ ทั้งนี้อาจารย์ยังต้องทำงานในหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญการคลังที่กระทรวงการคลังควบคุมไป ซึ่งทางกระทรวงการคลังก็ให้ความร่วมมือ โดยอนุมัติคำขอของธนาคารแห่งประเทศไทย

แม้จะถูกปลดออกจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย แต่อาจารย์ป๋วยก็ได้ย่อท้อต่อการทำงานเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติโดยส่วนรวมต่อไป ดังนั้นต่อมาไม่ช้าจึงมีเรื่องขัดขวางผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจอีกจนได้

เรื่องมีอยู่ว่าแต่เดิมนั้นรัฐบาลได้จ้างบริษัท โทมัส เดอลารู ของอังกฤษ เป็นผู้พิมพ์ธนบัตรของไทยมาตั้งแต่ปี 2445 ธนบัตรที่บริษัท โทมัส เดอลารู พิมพ์นั้นมีคุณภาพดี เมื่อกระดาศที่ใช้พิมพ์หนา มีลายน้ำลวดลายนูน หมึกพิมพ์สีไม่ตก นอกจากนั้น ราคาและบริการก็เป็นที่น่าพอใจ ธนาคารจึงจ้างบริษัทนี้พิมพ์ธนบัตรไทยมาโดยตลอดมีวันอยู่ 2 ปี คือ พ.ศ. 2489-2490 เพราะประเทศอังกฤษได้รับความเสียหายจากสงครามมาก ในช่วงนี้ธนาคารได้จ้างบริษัทซีเคียวริตี้ โคลัมเบีย แบนค โน้ต สหรัฐอเมริกา ชื่อ ทิวเดอร์เพรส เป็นผู้พิมพ์ธนบัตรให้แทน และหลังจากปี 2490 ธนาคารก็กลับไปพิมพ์กับบริษัท โทมัส เดอลารู อีกต่อไป

ในปี 2497 ซึ่งเป็นปลายสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีบริษัทรับจ้างพิมพ์ธนบัตรชื่อ ซีเคียวริตี้ โคลัมเบีย แบนค โน้ต เข้ามาติดต่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังในสมัยนั้น คือ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ คนสนิทของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงความจำนงขอพิมพ์ธนบัตรให้ไทย แต่ธนาคารพิจารณาแล้วเห็นว่าธนบัตรของบริษัทซีเคียวริตี้ โคลัมเบีย แบนค โน้ต นี้ คุณภาพของอังกฤษไม่ได้ จึงไม่เห็นควรให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทางบริษัทอเมริกันนี้มี นายวิลเลียม พี ฮันต์ ผู้จัดการบริษัทเป็นผู้ดำเนินการเจรจา โดยได้พยายามติดต่อกับบุคคลสำคัญของประเทศไทย มิสเตอร์ฮันต์ไม่ละความพยายามได้ยื่นข้อเสนอจะจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรให้แก่ประเทศไทยในปีถัดมา เนื่องจากการก่อสร้างเตรียมการเรื่องโรงพิมพ์ธนบัตรต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก แต่

ฐานะการเงินของประเทศยังไม่ดีพอจึงได้ระงับไว้ก่อน

หนึ่งในบทความเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า” อาจารย์ปวย ก็ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียด ว่า

“ในไม่ช้า พลเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง (นอกจากเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทยและอธิบดีตำรวจ) ก็คบคิดกับ O.S.S. ของอเมริกา (ซึ่งกลายเป็น C.I.A. ในวาระต่อไป O.S.S. นั้นเป็นหน่วยทหารทำงานลับของอเมริกาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2) จะให้บริษัทอเมริกันบริษัทหนึ่งมาพิมพ์ธนบัตรไทยแทนบริษัท ทอมมัส เดอลารู ของอังกฤษ โดยมีข้อกล่าวหาต่างๆ นานา

คณะรัฐมนตรีจึงตั้งให้ผมเป็นเจ้าหน้าที่พิจารณาเรื่องนี้ โดยมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมด้วย ผมได้พยายามพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมที่สุด โดยพิจารณาเรื่องความปลอดภัยของประเทศเป็นใหญ่ คือ พิจารณาว่าบริษัททอมมัส เดอลารูนั้นเป็นบริษัทที่ไว้วางใจได้หรือไม่ในเชิงการเมือง เมื่อปรากฏว่าไม่มีหลักฐานที่จะชวนให้เชื่อเป็นอย่างอื่น แล้วจึงพิจารณาในแง่ของฝีมือและราคาของธนบัตร โดยนำเอาบริษัทอังกฤษอีกบริษัทหนึ่งกับบริษัทอเมริกันที่สองอีกบริษัทมาเปรียบกับทอมมัส เดอลารู และบริษัทอเมริกันที่หนึ่งที่กล่าวหา ทอมมัส เดอลารู รวมกันเป็นสี่บริษัท ปรากฏว่า ฝีมือนั้นบริษัทอเมริกันที่สองเยี่ยมที่สุด แต่ราคาแพงเกินต้องการ รองลงมาเชิงฝีมือเป็นบริษัททอมมัส เดอลารู ราคาถูกกว่าและที่เคยพิมพ์ธนบัตรให้รัฐบาลไทยมาหลายสิบปีแล้ว เป็นที่เชื่อถือแก่พระราชราษฎร บริษัทอังกฤษอีกบริษัทหนึ่งเป็นรองทั้งฝีมือและราคา ส่วนบริษัทอเมริกันที่กล่าวหาบริษัททอมมัส เดอลารูนั้น ฝีมือไม่ดี ปลอดภัยและมีหน้าซ้ำสิบทราบมาจากหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่า ผู้จัดการบริษัทที่มาวิ่งเต้นนั้น ชื่อเสียงไม่สู้จะดีนัก ตั้งแต่ระหว่างสงครามโลกมาแล้ว ความประพฤติส่วนตัวก็เป็นที่น่ารังเกียจ

ผมจึงนำความเสนอพระบริรักษ์ที่ยุทธกิจ รัฐมนตรีคลัง ท่านก็เห็นด้วย แล้วให้เขียนรายงาน ระหว่างที่เขียนรายงานอยู่นั้น ท่านรัฐมนตรีคลังก็ได้บอกกับพลเอกเผ่า ศรียานนท์ ว่า ผมได้เสนอรายงานด้วยวาจาแล้วว่าอย่างไร พลเอกเผ่าคงจะได้นำความไปบอกกับผู้จัดการบริษัทอเมริกันที่เสนอขอพิมพ์ธนบัตร ผู้จัดการคนนั้นจึงได้มาพบผมและ

อาจารย์ปวยยืนอยู่เบื้องหลังจอมพลถนอม กิตติขจร ในงานต้อนรับแห่งหนึ่ง

จะให้ผมเปลี่ยนรายงานเสียใหม่ ผมไม่ยอม อเมริกันผู้นั้นจึงปรึกษาคำว่าผมต่างๆ และปรึกษาหาพิงมาถึงรัฐมนตรีคลังด้วย ผมจึงทำรายงานต่อทำนรัฐมนตรีคลังรวมทั้งที่อเมริกามาตำผมและทำนด้วย และขณะเดียวกันก็โทรศัพท์บอก Howard Parsons อุปทูตอเมริกันให้ทราบถึงพฤติกรรมของคนของเขา Mr.Parsons แสดงความเสียใจและขอโทษแทน ในรายงาน ซึ่งผมเสนอคณะรัฐมนตรีนั้น ผมแนะนำให้คงใช้บริษัททอมมัส เดอลารูอย่างเคย แต่ถ้าหากคณะรัฐมนตรียังคงคลั่งใจเรื่องความปลอดภัยอยู่ จะใช้บริษัทอเมริกันที่สองผมก็ว่าแล้วแต่จะพิจารณา แต่ถ้าหากจะตัดสินใจให้บริษัทอเมริกันที่หนึ่งพิมพ์ธนบัตรไทยต่อไปแล้ว ผมก็อยู่รับราชการต่อไปไม่ได้ เพราะผู้จัดการได้มาปรึกษาผมและทำนรัฐมนตรีว่าการคลัง เป็นบริษัทที่เลวจริงๆ

จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กล่าวแก่คุณพระบริรักษ์ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ไอ้ลูกศิษย์คุณพระนี่มันจงทองจริง คำหนึ่งมันก็จะลาออก สองคำมันก็จะลาออก คุณพระท่านก็ได้ตอบแทนผม ผลสุดท้ายคณะรัฐมนตรีลงมติตามรายงานของผม จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เคยนัดไว้ว่าจะให้ผู้จัดการบริษัทอเมริกันที่หนึ่งเข้าพบในวันรุ่งขึ้น ก็คงเปลี่ยนให้คุณรักษ์ ปันยารชุน บุตรเขยพบแทน แต่เรื่องนี้ทำความไม่พอใจให้คุณเผ่า ศรียานนท์เป็นอย่างมาก

และต่อมาอีกหลายปี ผู้จัดการบริษัทอเมริกันนั้นเองเป็นผู้มาฟ้องเรื่องการพิมพ์ธนบัตรกับคุณโชติ คุณะเกษม ซึ่งเป็นทั้งรัฐมนตรีคลังและผู้ว่าการธนาคารชาติ ในสมัยแรกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคุณโชติก็ตกลงกับเขาจนเกิดเรื่องทำให้คุณโชติต้องออกจากตำแหน่งและต้องคดี”

ในการทำงานราชการของอาจารย์ป่วย ตลอดช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น อาจารย์ป่วยได้รับการสนับสนุนอย่างยิ่งจากผู้ใหญ่สองท่าน ได้แก่ พระบริรักษ์ที่ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งทั้งสองท่านรักใคร่เมตตาอาจารย์ป่วยเป็นพิเศษ เพราะเห็นฝีมือความสามารถและความซื่อสัตย์สุจริต อาจารย์ป่วยก็เคารพนับถือท่านทั้งสองนี้มากเช่นกัน

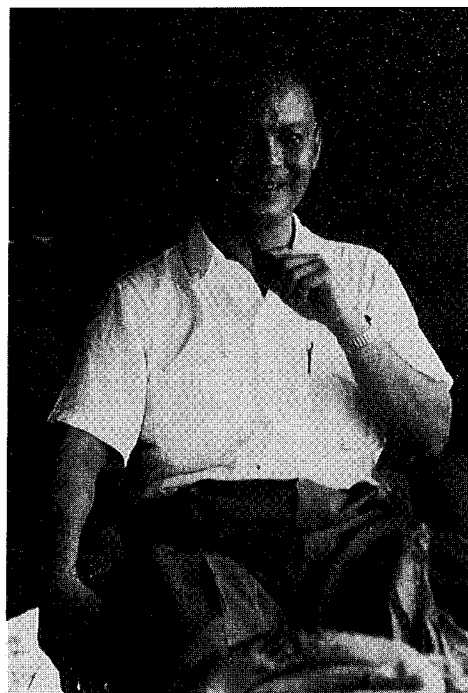
อนึ่ง อาจารย์ป่วยเคยเล่าเรื่องที่จอมพล ป. ได้มาพบกับท่านว่า “คุณป่วย คุณก็เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ขึ้นมาแล้วเมื่อไรจะเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทยเสียที” ซึ่งท่านตอบไปว่า “ชื่อผมบิดาตั้งให้ บิดาก็ตายไปแล้ว จะไปขอให้ท่านเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ ไม่ได้เสียแล้ว และอีกประการหนึ่ง ท่านนายฯ คงจะเคยไปลำปาง เวลานั้นรถไฟคงจะจำได้ว่า มีสถานี่ปางป่วย ซึ่งต้องเป็นชื่อไทยแน่ๆ” ต่อจากนั้นจอมพล ป. ก็เลยเลิกไป

วางพื้นฐานระบบเศรษฐกิจไทยในปี 2495-2499

ในช่วงปี 2498-2499 อาจารย์ป่วยได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงการคลัง ผู้เชี่ยวชาญประจำธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ปรึกษาทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน ท่านจึงมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงนโยบายการเงิน นโยบายการคลังและนโยบายการค้า ซึ่งเป็นผลดีต่อสถานะเศรษฐกิจและการเงินของประเทศไทยได้อย่างกว้างไกลในเวลาต่อมา บทบาทของท่านอันพึงบันทึกไว้ ณ ที่นี้ โดยสรุปมีดังนี้

ในปี 2498 อาจารย์ป่วยได้เสนอให้ยกเลิกอำนาจการผูกขาดของสำนักงานข้าว และใช้ระบบการค้าข้าวกับต่างประเทศโดยเสรี ทั้งนี้สืบเนื่องจากข้อตกลงที่ไทยต้องขายข้าวจำนวนไม่เกิน 1.5 ล้านตัน ให้ฝ่ายสัมพันธมิตร อันเป็นเงื่อนไขส่วนหนึ่งเพื่อแลกกับการยกเลิก “สถานภาพผู้แพ้สงคราม” รัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานข้าวเพื่อควบคุมการส่งออก ในระยะแรกปริมาณการผลิตข้าวยังมีน้อย สำนักงานข้าวจึงเป็นกลไกที่จำเป็น แต่ต่อมาปริมาณการผลิตภายในประเทศเพิ่มขึ้นมาก การควบคุมการส่งออกจึงหมดความจำเป็น แต่การคงอำนาจผูกขาดทำให้เกิดการคอร์รัปชันในหมู่เจ้าหน้าที่และรัฐมนตรี เช่น ให้ใบอนุญาตแก่พวกพ่อเพื่อนำไปขายต่อให้พ่อค้า เป็นต้น การยกเลิกอำนาจผูกขาดของสำนักงานข้าวย่อมเป็นผลดีต่อส่วนรวม แต่เป็นการขัดผลประโยชน์ของคนกลุ่มหนึ่ง

ในเรื่องการสร้างเสถียรภาพอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ได้มีการควบคุมเงินตราต่างประเทศ โดยบังคับให้ผู้ส่งออกนำเงินตราต่างประเทศมาขายให้ธนาคารแห่งประเทศไทยตามอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนด ซึ่งมีอยู่หลายอัตรา กล่าวคือ มีอัตราหนึ่งสำหรับข้าวส่งออก อีกอัตราหนึ่งใช้สำหรับตีบุกส่งออก

อีกอัตราหนึ่งสำหรับยางส่งออก นอกนั้นใช้อัตราเสรีซึ่งเปลี่ยนแปลงขึ้นลงผันผวนมาก ทั้งยังมีการซื้อขายเงินตราต่างประเทศในตลาดมืดอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศ

ในวันที่ 1 มกราคม 2498 ตามคำเสนอของอาจารย์ปวยร่วมกับเพื่อนนักวิชาการ ซึ่งเป็นการเสนอตามลำดับขั้น รัฐบาลจึงประกาศยกเลิกระบบอัตราแลกเปลี่ยนทางการหลายอัตรา หันมาใช้อัตราแลกเปลี่ยนทางการเพียงอัตราเดียว โดยในครั้งแรกกำหนดจากอัตราตลาดในขณะนั้น และดำเนินมาตรการการคลังเพิ่มขึ้น เพื่อป้องกันภาวะเงินเฟ้ออันอาจเกิดจากการยกเลิกการส่งมอบเงินตราต่างประเทศค่าสินค้าออก เพราะผู้ส่งออกข้าว ดีบุก ยางพารา ซึ่งภายหลังได้รับเงินค่าสินค้าแลกเปลี่ยนเงินบาทได้มากขึ้น รัฐบาลจึงเก็บค่าพรีเมียมข้าว ค่าภาคหลวงดีบุก และค่าอากรขาออกยางพารา พร้อมทั้งเพิ่มภาษีนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือยและสินค้าเข้าที่สามารถผลิตได้ภายในประเทศ

ผลพลอยได้จากการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนทางการใหม่ ซึ่งเป็นอัตราที่ใกล้เคียงกับอัตราตลาด ทำให้มีการตีราคาทุนสำรองเงินตราใหม่ ซึ่งทรัพย์สินส่วนใหญ่ประกอบด้วยเงินตราต่างประเทศ ในวันที่ 18 มีนาคม 2498 กระทรวงการคลังได้ออกกฎกระทรวงเปลี่ยนแปลงอัตราตีราคาทุนสำรองเงินตราใหม่ ยังผลให้ทุนสำรองเงินตรามีมูลค่าเพิ่มขึ้นเกินปริมาณธนบัตรออกใช้ในขณะนั้นเป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 2,520 ล้านบาท ดังนั้นจึงมีการออกพระราชกำหนดวันที่ 26 กรกฎาคม 2498 โอนเงินจำนวนดังกล่าวจัดตั้งเป็นทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา (Exchange Equalization Fund) เพื่อรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศให้มีเสถียรภาพ โดยผ่านการซื้อและขายเงินตราต่างประเทศกับธนาคารพาณิชย์ ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศในไทยมีเสถียรภาพตลอดช่วง 20 ปีต่อมา ผู้จัดการทุนรักษาระดับฯ คนแรกคือ นายพิสุทธ์ นิมมานเหมินทร์ พนักงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนอาจารย์ปวยได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของกองทุนรักษาระดับในเดือนสิงหาคม 2498 จนกระทั่งลาออกในเดือนสิงหาคม ปีถัดไป

ในเรื่องการแก้ปัญหาทางงบประมาณขาดดุลซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง รัฐบาลมีรายได้จากภาษีและอื่น ๆ ไม่ถึงร้อยละ 50 ของงบประมาณรายจ่าย ต้องกู้เงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย บาง

ครั้งจะจ่ายเงินเดือนข้าราชการต้องโทรศัพท์ขอกู้เงินจากธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นการด่วน การกู้เงินจากธนาคารจำนวนมากยิ่งซ้ำเติมภาวะเงินเฟ้อให้รุนแรงมากขึ้น

อาจารย์ป๋วยได้เสนอแนะว่ารัฐบาลควรพยายามตั้งงบประมาณรายได้และรายจ่ายให้ใกล้เคียงกัน อย่าให้ขาดดุลมากนัก โดย (1) จัดลำดับความสำคัญในแผนรายจ่ายลงทุนและเลือกลงทุนแต่เฉพาะที่สำคัญเท่านั้น (2) โฆษณาชักชวนให้ประชาชนประหยัด ระวังการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และออมทรัพย์ให้มากขึ้น โดยเฉพาะผู้ใหญ่ในวงราชการและสังคมต้องกระทำตนเป็นตัวอย่าง ลดการจัดงานฉลองและงานรื่นเริงต่างๆ (3) กู้เงินจากต่างประเทศแต่พอเหมาะ เพื่อมิให้ตกเป็นภาระหนักแก่ชนรุ่นหลังและทำให้ภาพพจน์ของประเทศเสียหาย และ (4) เก็บภาษีอากรให้พอเหมาะกับการกำลังทางเศรษฐกิจ

ในปี 2498 อาจารย์ป๋วยจึงได้ริเริ่มขอความช่วยเหลือจาก Public Administration Service ของสหรัฐอเมริกาเข้ามาศึกษาปรับปรุงระบบการบัญชีและการจัดทำงบประมาณของไทยให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ปรับปรุงระบบจัดเก็บสถิติด้านศุลกากรและการจัดเก็บภาษีศุลกากรให้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การศึกษาดังนี้ดำเนินไปในระหว่างที่อาจารย์ป๋วยอยู่ในลอนดอน และเมื่อท่านกลับมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงบประมาณแล้ว จึงนำผลการศึกษานี้มาเป็นพื้นฐานในการตราพระราชบัญญัติระเบียบงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2502 นับแต่นั้นมาการใช้จ่ายเงินเกินงบประมาณที่ตั้งไว้ของรัฐบาลก็หมดไป ประกอบกับได้มีการเพิ่มอัตราดอกเบี้ยพันธบัตรเงินกู้รัฐบาล ทำให้รัฐบาลสามารถกู้ยืมจากภาคเอกชนได้มากขึ้น ทำให้ฐานะการคลังของรัฐบาลมั่นคงขึ้นตามลำดับ จนสามารถควบคุมยอดขาดดุลงบประมาณให้อยู่ในระดับที่สมเหตุผลตั้งแต่ปี 2501 เป็นต้นมา

เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ การเสนอให้ปรับปรุงการแบ่งส่วนงานของธนาคารแห่งประเทศไทย เนื่องจากนับตั้งแต่ธนาคารฯ ได้ก่อตั้งขึ้นมาจนเข้าปีที่ 14 กิจการของธนาคารได้ขยายและมีภารกิจเพิ่มขึ้น เพื่อให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถดำเนินนโยบายการเงินอันเป็นหน้าที่หลักของธนาคารกลางได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องปรับปรุงการแบ่งส่วนงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้ตั้งแต่เดือนเมษายน 2499 เป็นต้นมา อาจารย์ป๋วยได้ย้ำว่า

“การแก้ไขระบบเศรษฐกิจการธนาคารการคลังเช่นว่านี้ เป็นเรื่องที่เพื่อนๆ ของผมและผมร่วมมือร่วมใจกันทำระหว่างปี 2495 ตลอดมา และต้องกินเวลาอยู่หลายปี เพื่อนๆ ที่กล่าวนี้คงจะเอ่ยชื่อไม่หมด แต่ก็มีคุณบุญมา วงษ์สวรรค์ คุณสมหมาย ฮุนตระกูล คุณพิสุทธิ นิมมานเหมินทร์ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร คุณกรทอง ชูติมา ส่วนมากเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวในธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงการคลัง

เรื่องสำนักงานข้าวนี้ เมื่อเป็นของรัฐบาล ก็มีกาทุจริตและใช้อำนาจแอบอ้างกันได้ง่าย นอกจากทุจริตธรรมดาแล้วทางทำเนียบนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่นๆ ยังใช้อภิสิทธิ์ให้ใบอนุญาตแก่คนนั้นคนนี่ซึ่งไม่ใช่พ่อค้า แต่เป็นคนที่ยังค้นหาประโยชน์จากการได้ใบอนุญาตเอาไปขายช่วงให้แก่พ่อค้า เพราะฉะนั้นนักศึกษาและผู้อื่นที่ในสมัยนี้เสนอให้รัฐบาลจัดสงข้าวเสียเองนั้น จึงสำเหนียกให้ดี ว่าเป็นวิธีที่ไม่ดีนัก ถ้าเรามีเครื่องมือราชการหรือระบบการปกครองยังไม่ดี พวกเราเสนอให้แก้ระบบนี้เสียโดยหันไปใช้ระบบการค้าโดยเสรี ส่วนปัญหาที่ราคาข้าวภายในประเทศต่ำกว่าราคาข้าวในตลาดโลก ถ้าส่งออกเสรีก็จะทำให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงฮวบฮาบเกินไปนั้น เราเสนอให้มีการเก็บพรีเมียมชั่วคราวระยะหนึ่ง แล้วค่อยๆ ลดพรีเมียมลงจนเลิกไป (แต่รัฐบาลยังคงเก็บพรีเมียมอยู่ถึงทุกวันนี้)”

เรื่องสุดท้ายที่จะกล่าวถึงในตอนนี้คือ ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณรายจ่ายเพื่อการลงทุนของภาครัฐบาลทำให้ไทยขาดแคลนระบบสาธารณูปโภคเป็นอันมาก แม้ว่าไทยจะสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ต่างประเทศที่สำคัญคือธนาคารโลกได้แล้ว แต่ปริมาณเงินก็ยังไม่พอเพียงกับความต้องการ เฉพาะในเรื่องถนนหนทางนั้นอาจารย์ป๋วยได้เขียนเล่าในบทความเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า” ว่า

“เรื่องถนนหนทางนั้น รัฐบาลสมัยนั้นอยากจะสร้างให้มากๆ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของถนน เพราะฉะนั้นเมื่อสร้างแล้วก็ไม่ได้มาตรฐานอุบัติเหตุก็มีมาก บางแห่งใช้ไปได้เพียงปีเดียวสองปี ถูกน้ำทำลายเสียต้องซ่อมแซมเป็นการใหญ่ เราส่งคณะไปขอกู้เงินจากธนาคารโลก แต่จะยืนยันทำอย่างที่เราเคยทำ ธนาคารโลกก็ไม่ยอม คณะที่ไปนั้นไปอยู่อเมริกาเสียหลายเดือน แต่กลับมาเมื่อเปล่า ผมจึงได้ร่วมคิดกับ Ed Sessions ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการ

USOM (MSA ในขณะนั้น) และ Howard Parsons ซึ่งเป็นอุปทูตอเมริกันอยู่ เสนอรัฐบาลไทยและอเมริกันให้มาสร้างถนนมิตรภาพ สระบุรี-นครราชสีมา ให้ดูเป็นตัวอย่างโดยรัฐบาลไทยไม่ต้องเสียเงินสักสตางค์เดียว เมื่อสร้างเสร็จ ก็ยังไปสร้างมิตรภาพ 2 อีก ระหว่างพิษณุโลก-หล่มสัก นอกจากจะได้ถนนดีแล้วยังได้ผลพลอยได้สำคัญคือสินค้าเกษตรของเราเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ที่เคยปลูกก็ปลูกมากขึ้น เช่น ปอ ที่ไม่เคยส่งออกก็ได้ส่งออก เช่น ข้าวโพด... มันสำปะหลัง อีกประการหนึ่ง เมื่อรัฐบาลไทยได้รับรองในมาตรฐานของถนนแล้ว ก็ได้วางแผนการสร้างถนนในประเทศไทยอย่างถูกต้อง จนบัดนี้เราก็สามารถกู้เงินธนาคารโลกมาสร้างถนนหลายสายแล้ว”

อัปเปหิตนเองไปให้พ้นเส้นทางผู้มีอำนาจทางการเมือง

ผลงานที่อาจารย์ป๋วยมีบทบาทอย่างสำคัญในการดำเนินงานช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2495 ถึง 2500 นั้น ท่านกล่าวว่าเงื่อนไขสำคัญแห่งความสำเร็จมีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ความสามารถและความซื่อสัตย์สุจริตของกลุ่มข้าราชการวิชาการ และความกล้าหาญของผู้ใหญ่ที่อาจารย์ป๋วยให้ความยกย่องอย่างสูงมี 2 ท่าน ได้แก่ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และประธานกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในขณะนั้น กับอีกท่านหนึ่งคือพระบริรักษ์ทัพยากรกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ทั้งสองท่านเป็นกำลังสำคัญในการโน้มน้าวให้นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมรับและดำเนินการตามข้อเสนอของกลุ่มข้าราชการวิชาการ

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปและปรับปรุงเพื่อวางพื้นฐานทางเศรษฐกิจในหลายกรณีส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจทางการเมืองอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้อาจารย์ป๋วยต้องคิดใคร่ครวญ อาจารย์ป๋วยได้เล่าเหตุการณ์ในช่วงนี้ในบทความเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า” ว่า

“ตอนพุทธศักราช 2498-99 ผมรู้ตัวว่าเป็นที่เกลียดชังของผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินทั้งสาม คือ จอมพล ป.

พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลเอกเผ่า ศรียานนท์ จึงคิดขยับขยายจะไปเมืองนอกเสียพักหนึ่งให้ไม่ต้องทะเลาะกันต่อไป จึงได้ติดต่อกับศาสตราจารย์เฟรดริก เบนแนม ซึ่งเคยสอนผมมาให้ช่วยหางานให้ ศาสตราจารย์เบนแนมก็ได้จัดการให้ แต่ความเรื่องนี้รู้ถึงคุณพระบริภัณฑ์ยุทธกิจท่านก็เห็นใจ แต่ไม่ยอมให้ผมออกจากราชการไป จึงส่งผมไปทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจและการคลังที่สถานเอกอัครราชทูตที่ลอนดอน และเลยเป็นผู้แทนไทยในคณะมนตรีติบูกด้วย'

ในระหว่างที่รับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาเศรษฐกิจและการคลังประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยในกรุงลอนดอน นอกจากจะทำงานในหน้าที่แล้ว ท่านยังได้รับมอบหมายให้หาทางชักจูงนักลงทุนในยุโรปและอังกฤษมาลงทุนในกิจการอุตสาหกรรม การค้าขายพารา และติบูก หลังจากที่ประเทศไทยได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกในคณะมนตรีติบูกระหว่างประเทศแล้ว อาจารย์ป๋วยก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนถาวรของไทยในคณะมนตรีฯ และได้รับคัดเลือกเป็นรองประธานคณะมนตรีในปี 2501-2502 ในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนไทย อาจารย์ป๋วยได้แสดงความสามารถในการเจรจาอย่างดีเยี่ยม ทำให้ประเทศไทยได้รับโควตาติบูกเพิ่มจากร้อยละ 7.35 เป็นร้อยละ 8.8 หรือเพิ่มขึ้น 2,200 ลองตัน ในช่วงปีที่ตลาดติบูกโลกกำลังประสบปัญหาตกต่ำอย่างหนัก

การเมืองเรื่องติบูก

แม้พยายามหลีกเลี่ยงให้พ้นจากเส้นทางผู้มีอำนาจทางการเมืองโดยไปอยู่ต่างประเทศแล้ว อาจารย์ป๋วยก็ยังไม่ได้แคล้วต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมอัปยศของจอมพลสฤษดิ์จนได้ เรื่องมีอยู่ว่า

"ในการประชุมคณะมนตรีติบูกในระยะนั้น มีกรณีสำคัญที่กระทบชื่อเสียงและผลประโยชน์ของประเทศไทยคือเกิดการลักลอบนำติบูกส่งออกนอกโควตาอย่างอุกอาจที่ทำเรื่องอุกที่ นายเหมืองทั้งต่างประเทศและคนไทยเห็นแจ้งชัดกันทั่วหน้า (และความจริงหัวหน้าลักลอบเอาติบูกออกนั้นก็มิใช่อื่นไกลคือ จอมพลสฤษดิ์นั่นเอง แต่ในขณะนั้นความเชื่อของผมทำให้ผมไม่ทราบข้อนี้) ผู้แทนมาเลเซียในคณะมนตรีติบูกจึงนำความขึ้นฟ้องคณะมนตรี ในฐานะผู้แทนไทย ผมจึงรีบเสนอหัวหน้าคณะปฏิวัติคือจอมพลสฤษดิ์ให้ออกคำสั่งทันทีให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรและเจ้าหน้าที่ตำรวจสืบสวนโดยด่วน และให้อายัดติบูกที่ลักลอบส่งออกนั้นเมื่อตามจับได้ แล้วก็มีโทรเลขด่วนถึงคณะมนตรีติบูกแจ้งให้ทราบว่า รัฐบาลไทยได้ดำเนินการสืบสวนและให้อายัดติบูกนั้นแล้ว จะแจ้งให้คณะมนตรีทราบเมื่อได้ความครบหน้า ก็แน่ละการสืบสวนเช่นนั้นย่อมไม่ปรากฏว่าได้พบเรือที่นำสินค้าออก

ในการประชุมคณะมนตรีติบูกแต่ละครั้งภาคต่างๆ ในคณะมนตรีก็เร่งรัดให้ผู้แทนไทยและรัฐบาลจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็มืดเพี้ยนขาดลอดมา เรือที่บรรทุกติบูกที่ลักลอบมานั้น ปรากฏว่านำเอาติบูกไปขึ้นที่เท็กซัส สหรัฐอเมริกา เราก็มพยายามติดต่อสหรัฐฯ และเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ขอทราบรายละเอียด แต่ก็ไม่ทราบรายละเอียดสักที เรือที่บรรทุกติบูกนั้นภายหลังได้ข่าวว่าล่มเสียแล้ว ยิ่งหาร่องรอยไม่ได้ คณะมนตรีก็เร่งรัดให้ประเทศไทยจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งเสีย กาลเวลาก็ล่วงไปได้สักปีเศษหรือสองปี จอมพลสฤษดิ์เองก็ไม่โหว่ว่าคณะมนตรีรังแกไทย จึงโทรเลขสั่งผมว่า ถ้าคณะมนตรีเอาเรื่องนี้ขึ้นระเบียบวาระอีกก็ให้คัดค้านแล้วให้เดินออกจากที่ประชุม ประเทศไทยจะเลิกเป็นภาคีสัญญาติบูกละ ผมไตร่ตรองดูแล้ว ก็ส่งโทรเลขทวนคำสั่งเข้ามาว่า ผมไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของท่าน เพราะใครๆ ก็รู้ว่ามีมีการลักลอบติบูกจากประเทศไทย การเดินออกจากที่ประชุมก็เท่ากับว่ารัฐบาลไทยชี้แพ้ชวนต์ และถ้าเราจะเลิกเป็นภาคีสัญญาติบูกนั้น ตามสัญญาต้องบอกกล่าวล่วงหน้าหนึ่งปี และในระหว่างปีนี้ที่เราขังออกไม่ได้ คณะมนตรีจะแก้งเราอย่างไรก็ได้ เช่น ตัดโควตาให้ลดลงอย่างมาก ไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยเสียเลย ขอให้ท่านนายกรัฐมนตรีออกคำสั่งให้ผมใหม่ จอมพลสฤษดิ์โทรเลขตอบไปว่ายกเลิกคำสั่งเดิม คุณจะทำอย่างไรก็ได้ตามใจ

ต่อมาผมจึงเร่งรัดให้คณะมนตรีทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้แทนมาเลเซียกับผู้แทนเบลเยียมเสนอให้ตั้งอนุญาโตตุลาการ ผมเห็นว่าถนัดตั้งอนุญาโตตุลาการนั้นไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศ จึงอภิปรายว่าบทบัญญัติในสัญญาติบูกที่ให้ตั้งอนุญาโตตุลาการนั้น เป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยกรณีที่มีข้อขัดแย้งกันในบรรดาภาคี แต่กรณีนี้ไม่มีการขัดแย้งกัน ประเทศไทยและภาคีอื่นๆ ก็เห็นพ้องต้องกันว่ามีมีการลักลอบ เพียงแต่ไม่ทราบจำนวนที่ลักลอบเท่านั้น ฉะนั้นควรจะ

ตกลงกันฉันท์มีมติว่าจะกำหนดจำนวนเท่าใด คณะมนตรีก็ยินยอม และได้กำหนดจำนวนว่าน่าจะเป็นจำนวนหนึ่ง (จำไม่ได้ว่ากี่พันต้น)

ขั้นต่อไปก็คือรัฐบาลไทยเสนอให้ใช้บทบัญญัติอีกข้อหนึ่งในสัญญาดีกว่าด้วยการส่งตึกออกเกินโควตา คือให้ปรับไหม ให้ประเทศไทยเอาเงินเท่ากับมูลค่าของตึกที่ลักลอบออกนั้นเข้าในมูลค่าที่กันชน โดยมีสิทธิ์ในเงินนั้น และถ้าไรอันจะทิ้งมีจากมูลค่าที่กันชนเมื่อเลิกมูลค่าที่ คณะมนตรีก็ตกลงด้วย ผมกลับจากประชุมก็พบกับสมาคมเหมืองแร่ให้เข้าใจ และขอให้สมาคมเหมืองแร่จ่ายเงินจำนวนที่ประเทศไทยจะต้องถูกปรับนั้นมาซื้อพันธบัตรรัฐบาล รัฐบาลจะได้มีเงินเอาไปชำระค่าปรับเขา สมาคมเหมืองแร่ก็ตกลงแต่โดยดี

ครั้นต่อมามีการชำระบัญชีมูลค่าที่กันชนตึก ปรากฏว่า ส่วนที่รัฐบาลไทย “ถูกปรับ” นั้นก็ได้คืนมา ข้ายังมีกำไรเป็นเงินปันผลมาด้วย การที่มีเหตุร้ายก็กลายเป็นดี ชื่อเสียงรัฐบาลไทยก็ไม่เสีย เงินก็ไม่เสียกลับได้กำไร แต่ทำให้ผมกลัวใจไปหลายเวลาเพราะจำเป็นต้องขัดคำสั่งนายกรัฐมนตรี และได้ตั้งใจไว้ว่าถ้านายกรัฐมนตรียืนยันคำสั่งเดิม ผมก็จะลาออกไม่เฉพาะแต่ตำแหน่งผู้แทนไทยในคณะมนตรีเท่านั้น แต่จะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติเป็นการคัดค้านด้วย’

รับใช้ชาติในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

หลังจาก “คณะปฏิวัติ” ได้ยึดอำนาจจากรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี 2501 ได้ไม่นาน อาจารย์ป่วยก็ได้รับแต่งตั้งจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้เป็นผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี อาจารย์ป่วยต้องเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ และลอนดอนอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งการเจรจาเกี่ยวกับตึกเสร็จสิ้นลงในปี 2503 ซึ่งมีผลให้โควตาส่งออกของไทยเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันปัญหาการลักลอบส่งออกตึกก็ได้รับการแก้ไขเป็นที่พอใจแก่คณะมนตรีตึก

อาจารย์ป่วยได้เล่าถึงเหตุผลที่รับตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ และความสัมพันธ์กับจอมพลสฤษดิ์ ในบทความ “เหยี่ยวหลัง แลหน้า” ว่า

“เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารสำเร็จ ก็ได้เรียกตัวผมเข้ามาทำงาน คณะรัฐประหารนั้นผมเห็นมีผู้หลักผู้ใหญ่ร่วมอยู่เป็นอันมาก เช่น หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ คุณเลี้ยง ศรีสมวงศ์ คุณทวี บุญยเกตุ คุณพระเวษ ยันต์รังสฤษดิ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ผมเคารพนับถือทั้งนั้น จึงได้ตัดสินใจเข้ามาทำงานให้ กล่าวได้ว่างานครั้งนั้น ซึ่งเป็นตอนที่จอมพลสฤษดิ์ตั้งใจทำบูรณะบ้านเมืองจริงๆ เป็นงานที่ผมเองรู้สึกสนุกมือและสนใจมาก และเข้าใจว่าเป็นราชการที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวมจริงๆ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ตั้งรัฐบาลจึงให้ผมเป็นผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ และได้ครองตำแหน่งนี้อยู่ประมาณสามปี เมื่อได้รับตำแหน่งอื่นคือเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติและผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง เห็นว่าคนๆ เดียวไม่ควรจะรับผิดชอบทั้งนโยบายการเงิน นโยบายการคลัง และนโยบายงบประมาณ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการงบประมาณเสีย

จอมพลสฤษดิ์ ถึงแม้ว่าจะโกรธเคืองผมเมื่อ พ.ศ. 2496 ก็คงจะหายโกรธแล้ว และคงจะเห็นว่า ผมเป็นคนซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน จึงได้ให้ความไว้วางใจในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ราชการ จอมพลสฤษดิ์ได้พูดกับผมสองสามครั้งว่า คุณป่วย ผมรู้ตึกที่บ้านของคุณเป็นเรือนไม้เล็กๆ อยู่ไม่สบาย เอาไหม ผมจะสร้างตึกให้อยู่อย่างสบาย ผมก็ตอบท่านว่าขอบพระคุณ แต่ผมอยู่สบายแล้ว ไม่เคยบ่นว่าไม่สบายเลย ครั้นท่านเข้าขึ้นหนักเข้า ก็เลยพูดที่เล่นทีจริงว่า เมียผมเขาไม่ชอบอยู่ ถ้าท่านสร้างตึกให้ก็จะเข้าอยู่ไม่ได้”

เรื่องจะสร้างบ้านให้ฉัน ส. ศิวรักษ์ ได้เล่าเกร็ดไว้ในหนังสือ **ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน นายป่วย อังภาภรณ์ที่ข้าพเจ้ารู้จัก (2522)** ไว้ว่า

“เมื่อจอมพลสฤษดิ์มีเมียน้อยอยู่ในตรอกเดียวกับละแวกบ้านคุณป่วยนั้น ท่านเล่าว่าเวลานั่งรถออกมาพอดีเป็นเวลาคุณป่วยออกมาเดินเล่นตอนเช้า จอมพลสฤษดิ์ รีบดึงหมวกออกมาปิดหน้าด้วยความกระดาก ข้าพเจ้า (ส. ศิวรักษ์) จึงล้อท่านว่า ที่ท่านจอมพลคิดจะปลูกตึกให้ท่านอยู่นั้น ชะรอยจะให้ท่านย้ายไปจากชอยนั้นกระมัง”

ในสังคมเศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา มีการทำรัฐประหารยึดอำนาจโดยการใช้กำลังหลายครั้ง แต่ละครึ่งเผด็จการทหารมักได้มันสมองที่เป็นพลเรือนทำงานอยู่ใต้อำนาจ พลเรือนเหล่านี้อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภทหลัก ประเภทหนึ่งทำงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน เห็นว่าหากตนเองปลีกตัวไป “ยืนดูอยู่ห่างๆ” เผด็จการอาจสร้างความเสียหายแก่ส่วนรวมบานปลายจนยากที่จะแก้ไขในภายหลัง อีกประเภทหนึ่งทำงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อเผด็จการ โดยหวังผลประโยชน์ส่วนตน ข้อแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างบุคคล 2 ประเภทนี้ ก็คือ ประเภทแรกพร้อมที่จะปฏิเสธคำสั่งที่ฉ้อฉลหรือสร้างความเสียหายต่อส่วนรวม ซึ่งแน่นอนต้องมีความพร้อมที่จะลุกจากเก้าอี้ด้วย ส่วนประเภทหลังไม่มีความพร้อมดังกล่าว

การทำงานของอาจารย์ป๋วยในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธาระรัชต์ นั้น วิทยากร เชียงกุล ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือศึกษาบทบาท และความคิดของป๋วย อึ๊งภากรณ์ ว่า จอมพลสฤษดิ์ เป็นคนฉลาดในการใช้คน รู้ว่าอาจารย์ป๋วยเป็นนักเศรษฐศาสตร์และนักบริหารฝีมืออันดับหนึ่งของประเทศ สามารถช่วยเขาพัฒนาเศรษฐกิจไทยตามแนวทางธนาคารโลกซึ่งสฤษดิ์เห็นชอบด้วย จอมพลสฤษดิ์รู้ดีว่าวิธีที่จะทำให้คนที่ซื่อตรงต่อแผ่นดินอย่างอาจารย์ป๋วยอยู่ร่วมงานได้คือต้องปล่อยให้อาจารย์ป๋วยทำงานอย่างอิสระ ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับมากนัก วิทยากรเขียนไว้ว่า

“สฤษดิ์และที่ปรึกษาทางการเมืองของเขาคงจะรู้ดีด้วยว่า การปล่อยให้สถาบันการเงินที่สำคัญอย่างธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ในมือของคนที่ซื่อสัตย์และเก่งอย่างป๋วยจะเป็นประโยชน์สำหรับคณะปฏิวัติของเขาและการพัฒนา

เมื่อครั้งอาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการในปี พ.ศ. 2496 กับนายพิลุทธิ์ นิมมานเหมินท์ หัวหน้าฝ่ายการคลัง ขณะนั้น อาจารย์ป๋วยอายุ 36 ปี

เศรษฐกิจประเทศไทยในระยะยาว ดังนั้นเขาจึงไม่เข้าไปใช้อิทธิพลในเรื่องการเงินการคลังที่ป๋วยรับผิดชอบอยู่ เหตุผลอื่นก็คงจะอยู่ที่ว่าสฤณีและพรรคพวกตอนนี้มีอำนาจมากอยู่กลุ่มเดียว ไม่ใช่คนที่เพิ่งก่อร่างสร้างตัวเหมือนสมัยที่เป็นรองจอมพล ป.อยู่ ดังนั้น เขาจึงสามารถหาทางฉ้อราษฎร์บังหลวงจากที่อื่นๆ ได้มากมายโดยไม่จำเป็นต้องไปรบกวนการทำงานของป๋วยและข้าราชการนักวิชาชีพอย่างป๋วย ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในสมัยสฤณี และเป็นกลุ่มคนที่สร้างชื่อเสียงที่เกินความจริงให้กับสฤณีว่าเป็นนักพัฒนาคนสำคัญ ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้วสฤณีเป็นเพียงนักการเมืองที่เผด็จการและฉ้อฉลคนหนึ่งเท่านั้น

ทั้งๆ ที่โดยเนื้อแท้ ป๋วยเป็นมนุษยชนละประเภทหรือแทบจะเป็นคนละเผ่าพันธุ์กับสฤณีเลยด้วยซ้ำ แต่แนวคิดในการพัฒนาประเทศของป๋วยในตอนนั้นก็สอดคล้องไปกับสฤณีและธนาคารโลก ซึ่งเป็นแนวความคิดกระแสหลักที่ครอบคลุมประเทศด้อยพัฒนาทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยในเวลานั้นเท่านั้น ในฐานะของผู้สนับสนุนเศรษฐกิจแบบเปิด และการค้าระหว่างประเทศโดยเสรี ธนาคารชาติภายใต้การนำของป๋วยได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนากิจการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของการค้าทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ การสะสมทุน การลงทุน และการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในอัตราที่สูง โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีแรกหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2504-2514)”

ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณคนแรกกับการปฏิรูประบบงบประมาณ

ก่อนหน้านั้นงานงบประมาณเป็นส่วนหนึ่งในกรมบัญชีกลาง แต่จากการศึกษาของ Public Administration Service มีการเสนอแนะให้แยกงานงบประมาณออกจากกรมบัญชีกลาง โดยจัดตั้งสำนักงานงบประมาณขึ้น ซึ่งเป็นทบวงการเมืองมีฐานะเทียบเท่ากรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เช่นเดียวกับสำนักงานงบประมาณของสหรัฐอเมริกาซึ่งสังกัดอยู่ในสำนักบริหารของประธานาธิบดี ตามแนวคิดที่ว่าประมุขฝ่ายบริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายการบริหารประเทศ จึงควรมีหน้าที่กำหนดโครงการปฏิบัติงานและโครงการใช้จ่ายเงิน

อาจารย์ป๋วยได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการคนแรกของสำนักงานงบประมาณเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2502 (ท่านได้ลาออกจากตำแหน่งนี้เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2504) งานสำคัญชิ้นแรกคือการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ โดยมีการยกเลิกกฎหมายทั้งหมดที่มีอยู่ และได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 เพื่อให้เป็นกฎหมายหลักในการจัดทำและการบริหารงบประมาณของไทยให้ได้มาตรฐานสากล นอกจากนี้ อาจารย์ป๋วยยังได้ปรับปรุงระเบียบวิธีปฏิบัติทางการคลังต่างๆ ที่สำคัญดังนี้

(1) วิธีการงบประมาณ มีการรวมงบประมาณรายจ่ายสามัญและวิสามัญที่ไม่ใช่งบลงทุนเข้าด้วยกัน เรียกว่างบประมาณรายจ่ายประจำ ส่วนรายจ่ายที่เป็นงบลงทุนให้แยกออกต่างหาก เรียกว่างบประมาณรายจ่ายลงทุน นอกจากนี้ มีการจำแนกและวิเคราะห์รายจ่ายแยกตามประเภทต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข การรักษาความสงบภายใน การป้องกันประเทศ เป็นต้น เพื่อให้การจัดสรรงบประมาณมีประสิทธิภาพ

(2) การเบิกจ่ายงบประมาณ ระบบการควบคุมการจ่ายเงินงบประมาณโดยผ่านกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ทำให้การเบิกจ่ายล่าช้า ส่งผลให้บริษัทเอกชนต้องขายสินค้าและบริการให้รัฐบาลในราคาสูงกว่าปกติ เพราะต้องบวกดอกเบี้ยไว้ด้วย อาจารย์ป๋วยได้ปรับปรุงระเบียบการเบิกจ่ายเงินโดยเลียนแบบจากระบบของประเทศอังกฤษ กล่าวคือในระดับกระทรวงให้ปลัดกระทรวงแต่งตั้งผู้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นเอกหรือชั้นพิเศษทำหน้าที่ตรวจการขอเบิกจ่ายแทนกรมบัญชีกลาง และเมื่อได้อนุมัติการจ่ายเงินแล้วให้ส่งขบเดือนให้กรมบัญชีกลาง เพื่อตรวจสอบว่ารายจ่ายถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ผิดประเภท หรืออยู่ในจำนวนเงินงบประมาณที่ได้รับอนุมัติ พร้อมทั้งส่งเอกสารใบสำคัญให้กับกรมตรวจเงินแผ่นดิน เพื่อตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง

ส่วนในด้านการจ่ายเงิน รัฐบาลได้ฝากเงินไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อกระทรวงต้องการจ่ายเงินก็เขียนใบสั่งจ่าย โดยปลัดกระทรวงกับเจ้าหน้าที่การคลังเป็นผู้ลงนาม ซึ่งใบสั่งจ่ายนั้นจะนำไปขึ้นเงินหรือเข้าบัญชีที่ธนาคารใดๆ ก็ได้ ไม่ต้องมีการวางฎีกา ทำให้การเบิกจ่ายเงินรวดเร็วยิ่งขึ้น

(3) รายได้แผ่นดิน อาจารย์ป่วยได้เสนอให้รัฐบาลพยายามจัดเก็บภาษีเงินได้และภาษีทางตรงอย่างอื่นให้มากขึ้น เพราะการที่รัฐบาลมีรายได้จากภาษีทางอ้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษีศุลกากรนั้น หากภาวะเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าของไทยตกต่ำ รายได้ของรัฐบาลไทยจะตกต่ำไปด้วย นอกจากนี้ควรแก้ไขระบบภาษีอากรให้ก้าวหน้าขึ้น แก้ไขระเบียบภาษีอากรให้รัดกุม ภาษีได้อัตราสูง ควรลดอัตราให้ต่ำลง เพื่อให้มีการหลีกเลี่ยงภาษีให้น้อยลง และควรปรับปรุงวินัยและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทางภาษีอากรควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้ ในส่วนของรัฐพาณิชย์ ควรมีการแสดงภาพรวมการลงทุนและบัญชีกำไรขาดทุนของรัฐพาณิชย์ทั้งหมดในงบประมาณประจำปีของรัฐบาลด้วย

ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังคนแรก

ก่อนที่จะมาเป็นสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง มีกองเศรษฐกิจการคลังและกองสถิติอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง ทำหน้าที่ทางด้านวิชาการของกระทรวงตั้งอยู่ที่ตึกหอระฆังการพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานเดิมของกระทรวงการคลัง

ในเดือนสิงหาคม 2502 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กระทรวงต่างๆ พิจารณาปรับปรุงการแบ่งส่วนราชการของแต่ละหน่วยงานให้เหมาะสม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในขณะนั้นคือ นายสุนทร หงส์ลดารมภ์ ได้มอบหมายให้นายไกรศรี จาติกวณิช ซึ่งขณะนั้นเป็นเศรษฐกรโทไปศึกษาดูตัวอย่างประเทศต่างๆ และปรึกษาขอความเห็นจากหน่วยงาน Public Administration Service ของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาศึกษาและให้คำปรึกษาตามคำขอจากรัฐบาลไทย จนกระทั่งในเดือนตุลาคม 2504 จึงได้ออกพระราชบัญญัติปรับปรุงการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงการคลัง โดยกำหนดให้มีสำนักงานเศรษฐกิจการคลังเป็นทบวงการเมือง มีฐานะเทียบเท่ากรม และในเดือนมิถุนายน 2505 มีการออกพระราชกฤษฎีกา แบ่งส่วนราชการของ สศค. เป็น 4 กอง

ในวันที่ 1 ตุลาคม 2505 กระทรวงการคลังได้มีคำสั่งแต่งตั้งอาจารย์ป่วย เป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังคนแรก พร้อมทั้งโอนข้าราชการจากกองเศรษฐกิจการคลังและกองสถิติในสำนักงานปลัดกระทรวง

การคลัง จำนวน 23 คน มาปฏิบัติราชการที่สำนักงานเศรษฐกิจการคลังที่ตั้งขึ้นใหม่ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ในยุคที่อาจารย์ป่วยเป็นผู้อำนวยการนั้นนับเป็นที่รวมเหล่านักเศรษฐศาสตร์คนดัง ซึ่งมีผลงานเป็นที่รู้จักในเวลาต่อมา อาทิ นายชาญชัย ลีถาวร (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง) นายอนุกุล ประจวบเหมาะ (ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และรัฐมนตรีกระทรวงคมนาคมยุคนายกรัฐมนตรี นายอานันท์ ปันยารชุน) นายอรรถ ธรรมโน (ปลัดกระทรวงการคลัง) นายจำลอง โตะทอง (กรรมการผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) นายบัณฑิต บุญยะปานะ (ปลัดกระทรวงการคลัง) นายไกรศรี จาติกวณิช นายมนัส ลีวีระพันธุ์ นายสุนทร เสถียรไทย ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีการขออัตรากำลังเพิ่มและรับคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามา อาทิ นายสุวิมล रामโกมุต นายประโยชน์ รังสิยานนท์ นายประวิทย์ คล่องวัฒนกิจ นายวิบูลย์ อังสนันท์ นายอัศวิน คงศิริ ม.ร.ว.จตุมงคล โสณกุล นายนิพัทธ์ พุกเกษมสุด ฯลฯ เศรษฐกรเหล่านี้ส่วนใหญ่เพิ่งสำเร็จการศึกษาจากเมืองนอกใหม่ๆ กำลังอยู่ในวัยหนุ่มแน่น สติปัญญาเฉียบแหลม ทำงานคล่องแคล่วว่องไว

ดร. เสริม วินิจฉัยกุล ปลัดกระทรวงการคลังในขณะนั้นถึงกับเอ่ยปากว่า "คนหนุ่มๆ เหล่านี้ใครก็เอาไว้ไม่อยู่นอกจากคุณป่วยเท่านั้น"

เนื่องจากสำนักงานเศรษฐกิจการคลังมีหน้าที่หลักเปรียบเหมือนคณะเสนาธิการของรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง กล่าวคือ ดำเนินการศึกษาแนวโน้มและกิจการอันสำคัญต่างๆ ทางการคลัง ให้คำแนะนำและช่วยเหลือทางวิชาการแก่รัฐมนตรีในการวางนโยบายการคลัง และดำเนินการให้นโยบายดังกล่าวสำเร็จลุล่วง ดังนั้นอาจารย์ป่วยในฐานะผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังจึงมีบทบาทสำคัญในการเสนอแนะให้มีการจัดระเบียบทางการคลัง

ปฏิบัติต่อลูกน้องด้วยพรหมวิหารสี่

อาจารย์ป่วยเป็นนักบริหารมืออาชีพชั้นปรมาจารย์ที่ใช้หลักพรหมวิหารสี่ในการปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนชีวิตการทำงานของท่าน ในบทความเรื่อง "บอกเล่าเก้าสิบถึงที่มาของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง" วารสารการเงินการคลัง ฉบับ สศค. ครบ 31 ปี (28 ตุลาคม 2535) เล่าถึงจริยวัตรส่วนหนึ่งของอาจารย์ป่วยในช่วงที่เป็นผู้อำนวยการ สศค. ไว้อย่างละเอียดว่า

อาจารย์ป่วย กับนายประจิต ยศสุนทร ประมาณปี 2496

อาจารย์ปวยในชุดสากล

“ในยุคที่อาจารย์ปวยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ สศค. นั้น ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย ท่านนั่งทำงานที่ ร.ป.ท. เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การทำงานจึงใช้วิธีส่งแฟ้มไปให้ท่านเซ็นในตอนเย็นที่ธนาคารแห่งประเทศไทยและท่านได้ส่งแฟ้มคืนมา สศค.ในตอนเช้า บางวันท่านก็แวะเข้ามาที่ สศค.แล้วแต่ช่วงไหนว่างไม่แน่นอน บางทีท่านมาไม่พบเศรษฐกิจบ่อยๆ เพราะไปประชุมบ้าง ไปสอนหนังสือบ้าง หรือโตดรัมบ้าง หนักเข้าท่านก็จัดให้มีกระดานว่าต่อไปนี้เศรษฐกิจไปไหนต้องรายงานขึ้นกระดานไว้ ถ้าประชุมต้องบอกว่าจะทำไหน ทั้งนี้เพื่อจะได้ตามตัวได้ถูกเมื่อจำเป็น

เวลาที่อาจารย์ปวยแวะเข้ามาที่ สศค. เนื่องจากท่านมีเวลาน้อยต้องรีบไป ท่านก็จะเรียกพี่สูชามาไปสั่งงานไว้หลายๆ เรื่อง เช่น ให้ไปหาหรือสั่งให้ใครไปพบ จัดเตรียมแฟ้มงานเรื่องต่างๆ ไว้ให้ ฯลฯ ถ้ามีเรื่องต้องเรียนขอคำตัดสินจากท่านก็เรียนถามได้เลยเพื่อจะได้ดำเนินเรื่องต่อไป มีปัญหาอะไรก็ใช้โทรศัพท์ติดต่อกัน เดือนหนึ่งก็มีการประชุมอย่างน้อย 1 ครั้ง ใครมีทุกข้อนอะไรไปหาท่านได้ที่ ร.ป.ท. ตอนเย็นๆ มีปัญหาอะไรท่านก็จะชี้ทางบรรเทาทุกขให้เสมอ ท่านเป็นคนเรียบง่าย ทำงานกับท่านเรื่องใหญ่ๆ จะกลายเป็นเรื่องเล็กลงได้

อาจารย์ปวยเป็นผู้ที่เปี่ยมล้นด้วยเมตตาจิต ท่านได้เล็งเห็นถึงความเดือดร้อนของข้าราชการและลูกจ้างชั้นผู้น้อย ซึ่งมีรายได้ต่ำและมีภาระเลี้ยงดูครอบครัว ท่านจึงได้คิดช่วยเหลือค่าครองชีพของข้าราชการและลูกจ้างเหล่านี้โดยเสียสละเงินเดือนทั้งเดือนของท่านในตำแหน่งผู้อำนวยการ สศค.ขั้นพิเศษขั้นสูงสุด (8,000 บาท) นำมาเฉลี่ยแจกให้แก่ข้าราชการและลูกจ้างทุกคนใน สศค. เป็นประจำทุกเดือน โดยมีหลักเกณฑ์การจ่ายเงินให้แก่ผู้มีบุตรคนละ 100 บาท แต่ไม่ให้เกิน 3 คนหรือ 300 บาท

ท่านแนะนำทุกคนควรจะวางแผนครอบครัวกันบ้างอย่าปล่อยให้มียูกมากนัก สำหรับผู้ใดที่ได้รับเงินอยู่แล้วยังไม่ถึง 300 บาท เมื่อมีลูกเพิ่มขึ้นก็นำสูติบัตรของลูกมาแสดงแก่พี่สูชามา ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นทรัพย์สิน ทำหน้าที่นี้โดยรับมอบฉันทะเซ็นชื่อรับเงินเดือนของท่านทุกเดือน แล้วนำมาแจกจ่าย แต่เมื่อปรากฏว่าพี่สูชามาที่ต้องทำงานนี้เป็นสาวโสดและคนอื่นๆ อีกหลายคนที่ไม่มียูก ไม่ได้รับเงินตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวแล้ว ท่านจึงได้กรุณาเปลี่ยนหลักเกณฑ์เสียใหม่ คือ แจกให้ทุกคนเสียเลย ผู้ที่ไม่มียูกจึงได้รับเงินแจกนี้ด้วย คนละ 100 บาท ทั้งถึงกันหมด

พอถึงสิ้นเดือนท่านจะโทรศัพท์มาถามว่าจะต้องจ่ายเงินสมทบเพิ่มอีกเป็นจำนวนเท่าใด เพราะจำนวนเงินจะต้องเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ตามจำนวนลูกที่เพิ่มขึ้น

เรื่องการแจกเงินนี้ได้ปรากฏความจริงออกมาอย่างหนึ่งว่า ข้าราชการชายที่ทำตัวเป็นหนุ่มโสดต้องถูกเปิดเผยความลับกลายเป็นผู้ไม่โสดไปเสียแล้ว เพราะมีลูกกันแล้วตั้ง 2-3 คน ทำให้สาวๆ เข้าใจผิดกันไปหลายราย

ต่อมาภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงในรายได้ของท่าน เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีได้ให้ข้าราชการรับเงินเดือนได้ตำแหน่งเดียว จึงเป็นเหตุจำเป็นต้องเลิกแจกเงินดังกล่าว ซึ่งท่านก็ได้มีบันทึกบอกกล่าวแจ้งให้ทราบล่วงหน้าทั่วกัน

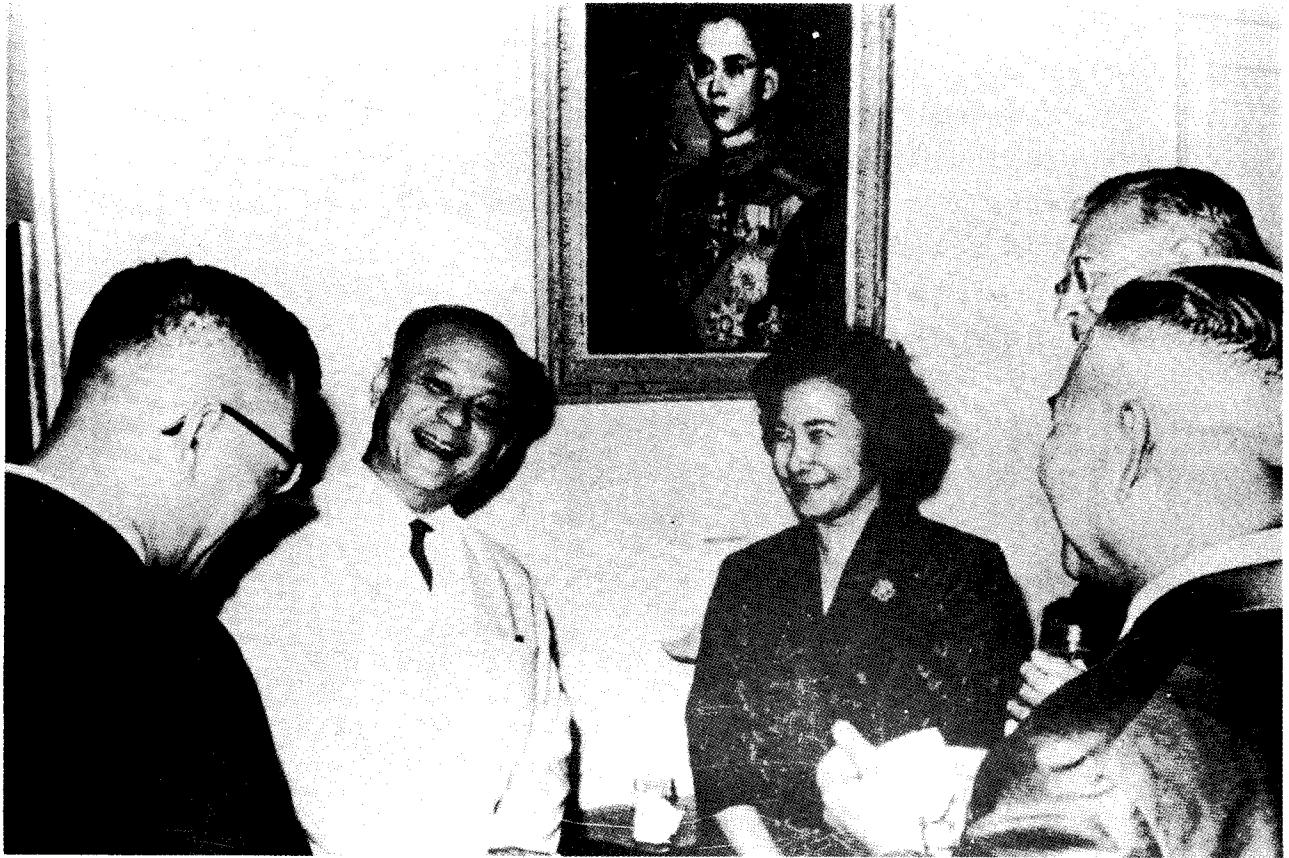
เรื่องการแจกเงินของท่านเป็นที่รู้กันทั่วไปในสมัยนั้น และยังมีกรแจกเงินในกรณีอื่นๆ อีก เช่น เจ้าหน้าที่กองคลังที่นำเงินเบี้ยเลี้ยง เบี้ยประชุมไปให้ท่านเซ็นรับ ต้องนับได้ว่าเป็นผู้มีลาภกันทุกคน เพราะเมื่อท่านเซ็นชื่อรับเงินแล้ว ก็ไม่มีวันที่ท่านจะไล่กระเปาะของท่าน ท่านจะมอบให้แก่ผู้มาให้เซ็นชื่อทุกๆ คนด้วยความเมตตา นอกจากนี้ก็มีให้ทุนการศึกษาแก่ข้าราชการชั้นผู้น้อยด้วยเงินส่วนตัวของท่าน เพื่อไปเรียนวิชาการต่างๆ อันเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้ทำงานได้ดีขึ้น เช่น ให้ผู้ที่ทำงานจดรายงานการประชุม ไปเรียนตัวเลข ภาษาอังกฤษ เป็นต้น”

รับรางวัลแห่งความเหนื่อยยาก : รางวัลแม็กไซไซ

“เมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมไป ผมเป็นคนหนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่สอบสวนทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ และผมรับรองได้โดยเกียรติว่า ในคณะกรรมการสอบสวนนั้นผมเป็นคนหนึ่งที่พยายามให้ความเป็นธรรมแก่จอมพลสฤษดิ์ กรณีใดที่เป็นที่สงสัยในข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริง ผมก็พยายามให้ประโยชน์แก่กองมรดกหรือแก่บุคคลภายนอก แต่กระนั้นก็ดี เมื่อท่านผู้หญิงจะฟ้องรัฐบาลผมก็ตกเป็นจำเลยคนหนึ่ง แต่ที่ทำให้เกิดความโศกเศร้ามากก็คือในคำฟ้องนั้นบรรยายว่าผมเป็นคนที่แสลงหาเรื่องต่างๆ “โดยหวังผลประโยชน์ส่วนตัว” ทนายของท่านผู้หญิงซึ่งเขียนคำฟ้องนั้นก็เป็นเพื่อนกันมา ไปเรียนที่อังกฤษด้วยกัน โฉนจึงมาบรรยายคำฟ้องเช่นนี้ ประหนึ่งว่าไม่เคยรู้จักกันมาแต่ก่อน

อาจารย์ป๋วยในโอกาสเดินทางไปรับรางวัล รมอน แม็กไซไซ ปี 2508 ณ ประเทศฟิลิปปินส์

ในงานเลี้ยงของสถานทูตไทยในฟิลิปปินส์ จัดขึ้นเพื่อต้อนรับท่านขณะเดินทางไปรับรางวัลแมกไซไซ ปี 2508
เมื่อครั้งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

เข้าพบประธานาธิบดี
มากอส ในโอกาส
เดินทางไปรับรางวัล
แมกไซไซ

วันนั้นที่ได้อ่านคำฟ้องผมกลัวใจมาก รีบกลับบ้านแต่วันเพราะไม่มีจิตใจที่จะทำงาน แต่เดชะบุญเมื่อกลับถึงบ้านมีโทรเลขรออยู่ฉบับหนึ่ง แจ้งว่าผมได้รับรางวัลรามอนแม็กไซไซ ฐานที่ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ความที่ได้โทมนัสในตอนกลางวันนั้นก็สูญสลายไป กลับมีใจเข้มแข็งขึ้น นี่แหละมนุษย์อิฐฐารมณียังมีอิทธิพลเหนือมนุษย์อยู่”

ด้วยผลงานต่างๆ มากมายที่ปฏิบัติในช่วงปี 2492 ถึง 2508 อาจารย์ป่วยจึงได้รับรางวัลรามอนแม็กไซไซ สาขาบริการสาธารณะ และในเอกสารประวัติที่มูลนิธิแม็กไซไซ เรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้ประกอบการพิจารณามอบรางวัล ได้พรรณนาถึงผลงานด้านต่างๆ ของอาจารย์ป่วย ไว้อย่างละเอียด โดยมีข้อความย่อหน้าสุดท้ายสรุปคุณูปการที่มีค่ายิ่งของอาจารย์ป่วยต่อระบบราชการไทยไว้ว่า .

“โดยการกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง นายป่วยได้ทำให้ผู้ร่วมงานและเจ้าหน้าที่ของเขาเปี่ยมไปด้วยความภาคภูมิใจ และชื่นชมกับการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้การกระทำของนายป่วยยังเป็นแรงบันดาลใจสำหรับข้าราชการผู้ขยันขันแข็งคนอื่นๆ จำนวนมากในขณะเดียวกันอีกด้วย นายป่วยผู้ซึ่งถือว่าความเรียบง่ายคือความงามและความซื่อสัตย์สุจริตคือคุณความดีสูงสุดของชีวิตข้าราชการ เป็นหลักประจำใจซึ่งยึดถือมาช้านาน และได้เผยแพร่กับเพื่อนร่วมงานด้วยว่า พวกเราในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ผู้แสวงหาความจริงและผู้ใช้วิชาชีพ จะต้องไม่เป็นเพียงผู้ที่คอยเรียนรู้อยู่เสมอและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น พวกเราจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และต้องแสดงให้ปรากฏออกมาถึงความซื่อสัตย์สุจริตนั้น อย่างเพียงพอที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย”

ความสัมพันธ์กับจอมพลถนอม กิตติขจร

“นายกรัฐมนตรีที่มีความเมตตาแก่ผมมากที่สุดในตอนที่ผมรับราชการ คือ จอมพลถนอม กิตติขจร ท่านผู้นี้ นอกจากจะร่วมเรียนในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรโดยท่านเป็นหัวหน้าชั้นแล้ว ท่านยังให้ความไว้วางใจผมเป็นพิเศษ ระหว่างที่ท่านเป็นรองนายกรัฐมนตรีอยู่ มีเรื่องอะไรเกี่ยวกับตัวผมท่านก็ช่วยแก้ไข มีงานสำคัญบางชิ้นที่คณะรัฐมนตรีจะมอบหมายให้ใครทำ ท่านก็มักจะเสนอชื่อผม ความสัมพันธ์ทางส่วนตัวระหว่างท่านกับผมก็เป็นไปอย่างสนิทสนม ฉะนั้นที่ผมได้เขียนจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่งไปทวงท่านเมื่อทำ “การปฏิวัติ” ใน พ.ศ. 2514 นั้น ผมเขียนด้วยความหวังดีต่อท่าน และได้เจ้าหน้าที่ของมีหนังสือนำถึงท่านโดยตรง แจ้งให้ทราบแน่ชัดว่าจดหมายนี้มาจากผม ต่อเมื่อท่านไม่มีปฏิกิริยาตอบอย่างใด ผมจึงนำเอาจดหมายนี้ออกตีพิมพ์เป็นจดหมายเปิดผนึก

ก่อนหน้านั้นสักสามสี่ปี ผมได้ไปขอพบท่านเป็นการส่วนตัว ท่านให้ไปพบที่กระทรวงกลาโหม ในห้องนั้นมีแต่ท่านและผมเท่านั้น ผมได้เรียนท่านว่า บรรดาญาติสนิทของท่านนั้นมีชื่อเสียงไปในเชิงที่ไม่ดี เพราะทุจริตเบียดเบียนราษฎรและพัวพันกับการผิดกฎหมายหลายเรื่อง ผมเล่าให้ท่านฟังเป็นเรื่องๆ จอมพลถนอมก็อึ้งไปครู่หนึ่ง และขอบคุณผมที่นำเรื่องมาบอก และท่านว่าท่านก็ได้ห้ามไปแล้ว โดยทั่วไปจะทำมาหากินอย่างไรก็ไม่ห้าม แต่อย่าเอาเปรียบคนอื่น ท่านก็รับคำว่าท่านจะดูเรื่องนี้ และจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่พฤติกรรมที่ปรากฏมานั้นแสดงว่าไม่ได้ผล

ครั้งหนึ่ง รัฐบาลของจอมพลถนอมประกาศออกมาห้ามมิให้รัฐมนตรีทั้งหลายประกอบการค้าหรือเป็นประธานกรรมการ กรรมการในธุรกิจต่างๆ ในการแสดงสุนทรพจน์ประจำปีที่สภาคณะมนตรีประจักษ์ประเทศไทย ผมจึงผูกเป็นคำกลอนยกย่องจอมพลถนอมว่าท่านทำดี แต่ยังมีรัฐมนตรีหลายท่านเป็นประธานหรือกรรมการธนาคารพาณิชย์อยู่ หรือว่าธนาคารพาณิชย์ไม่ใช่การค้า ในสองสามวันต่อมาจอมพลถนอมก็ลาออกจากประธานกรรมการธนาคารพาณิชย์ แต่ไม่ปรากฏว่ามีรัฐมนตรีอื่นใดลาออกตามท่าน

เมื่ออาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ออกจากประเทศจีนมาอยู่ฝรั่งเศส เมื่อปี 2513 ผมได้กำหนดไว้ก่อนแล้วว่า จะไปพักตากอากาศในประเทศฝรั่งเศส ทั้งนี้โดยไม่ได้ทราบล่วงหน้าว่าอาจารย์ปรีดีจะออกมา เมื่อท่านออกมาแล้วก็ได้คิดว่าสมควรจะไปเยี่ยมท่านเป็นการคารวะส่วนตัวในฐานะศิษย์อาจารย์และในฐานะที่เป็นเสรีไทยใต้บังคับบัญชาของท่าน ผมจึงได้เข้าพบจอมพลถนอมก่อนออกเดินทาง เพื่อเรียนท่านว่าผมจะไปเยี่ยมอาจารย์ปรีดี จอมพลถนอมก็แสดง

ความยินดีและยังได้ฝากให้ผมนำความไปเรียนอาจารย์ปรีดีด้วย ผมก็รับเป็นสื่อให้และยังได้นำความจากอาจารย์ปรีดีมาเรียนจอมพลถนอมด้วย ต่อมาเมื่ออาจารย์ปรีดีฟ้องรัฐบาลไทยให้ออกหนังสือเดินทางให้ และให้จ่ายเงินบำนาญ ผมก็ได้เป็นสื่อให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยนอกศาล จอมพลถนอมก็ยังได้แสดงความชื่นชมยินดีที่ผมได้จัดการให้สำเร็จเป็นที่เรียบร้อย”

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (2502-2514)

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เข้ารับตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2502 สืบต่อจากนายโชติ คุณะเกษม นับเป็นผู้ว่าการคนที่ 7 และอยู่ในตำแหน่งนานที่สุดในประวัติศาสตร์ของธนาคารแห่งประเทศไทย คือ นานถึง 12 ปี ท่านลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2514 เนื่องจากมีภาระกิจต่างๆ มาก และเพื่อเปิดทางให้ผู้บริหารธนาคารกลางรุ่นใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่แทน

ก่อนหน้าที่จะมาเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น อาจารย์ป๋วยเคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองผู้ว่าการมาก่อน ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ตั้งแต่ 26 พฤษภาคม ถึง 25 ธันวาคม 2496 ส่วนสาเหตุที่ถูกคณะรัฐมนตรีปลดออกจากตำแหน่ง โปรดอ่านจากหัวข้อ “อยู่ในตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเพียง 7 เดือน” หลังจากถูกปลดแล้วอาจารย์ป๋วย ได้กลับไปรับราชการที่กระทรวงการคลังตามเดิม

แต่จอมพลสฤษดิ์เองก็คงจะเห็นว่าอาจารย์ป๋วย “เป็นคนซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน จึงได้ให้ความไว้วางใจในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ราชการ” เสมอมา

อาจารย์ป๋วยหน้าตำหนักวังบางขุนพรหม ธนาคารแห่งประเทศไทย

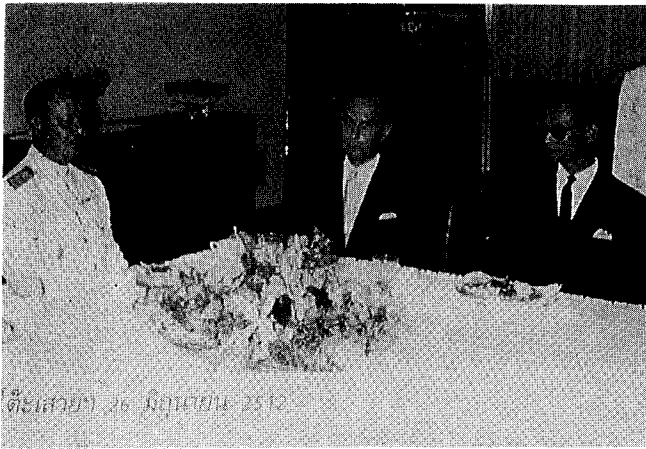
อาจารย์ป๋วยถ่ายภาพร่วมกับคณะผู้บริหาร
ธนาคารแห่งประเทศไทย สมัยเป็นผู้ว่าการ
ธนาคารแห่งประเทศไทย ที่หน้าวังบางขุนพรหม

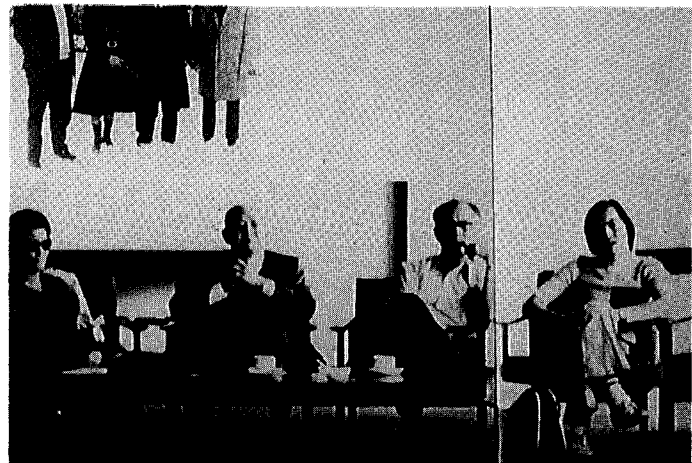
อาจารย์ป๋วยกับ
ประธานาธิบดีนิกสัน
แห่งสหรัฐอเมริกา

“เมื่อคุณโชติ คณะเกษม มีเหตุอันเป็นไปต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผมยังประชุม คณะมนตรีศึกษาอยู่ที่ลอนดอน จอมพลสฤษดิ์ได้มีโทรเลขถึงผม เรียกร้องให้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแทน ในขณะที่นั้นจอมพลสฤษดิ์มีอำนาจมาก ชี้ต้นตาย ชี้ปลายเป็น ผมไม่แน่ใจว่าถ้าปฏิเสธแล้วจะเกิดอะไรขึ้น แต่ก็ต้องปฏิเสธจึงมีโทรเลขตอบท่านว่า ผมไม่ขอรับตำแหน่งนี้ เพราะได้สาบานไว้เมื่อตอนเข้าเป็นเสรีไทยว่าจะไม่รับ ตำแหน่งทางการเมืองใดๆ จนกว่าจะเกษียณอายุราชการ (เพื่อให้แน่ใจว่าการเข้าเป็นเสรีไทยนั้นไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว) จอมพลสฤษดิ์ได้มีโทรเลขอีกฉบับหนึ่งเร่งเร้าให้ผมรับ “ประเทศชาติกำลังอยู่ในภาวะคับขันทางเศรษฐกิจ เห็นมีแต่คุณที่จะช่วยผมได้” แต่ผมก็มีโทรเลขตอบมาว่า ผมยินดีรับใช้ประเทศชาติทุกอย่าง ไม่ใช่ฐานะรัฐมนตรี ท่านนายกรัฐมนตรีคงจะไม่ต้องการรัฐมนตรีที่ทวนคำสาบานเป็นแน่ จอมพลสฤษดิ์จึงเจียบไปและตั้งผู้อื่นขึ้นมาแทน พอผมกลับมาจากประชุมคณะมนตรีศึกษา จอมพลสฤษดิ์จึงได้แต่งตั้งให้ผมเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย”

12 ปีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนี้ ท่านได้มีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังความสำเร็จหลายประการ โดยเฉพาะ ในหน้าที่หลักของธนาคารกลาง คือ การรักษาเสถียรภาพทางการเงินควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การที่ท่านได้อยู่ในคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (เดิมเรียกว่าสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ) มาตั้งแต่แรกก่อตั้ง นับว่ามีส่วนช่วยในการกำหนดนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ฉบับแรก และที่สำคัญคือ การควบคุมการใช้จ่ายภาครัฐและการดำเนินนโยบายการเงินที่สอดคล้องเพื่อมิให้เป็นแรงกดดันด้านเงินเฟ้อ

อาจารย์ป๋วยนั่งร่วมโต๊ะรับประทานอาหารร่วมกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และแขกชาวต่างประเทศ วันที่ 26 มิถุนายน 2512

อาจารย์ป๋วย มีโอกาสได้เข้าพบท่านปรีดี พนมยงค์ และท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ขณะที่อาจารย์ป๋วย ยังสอนอยู่ที่เคมบริดจ์

นอกจากนี้ หน้าที่หลักอีกประการหนึ่งของธนาคารแห่งประเทศไทยที่อาจารย์ป๋วยได้เข้ามาเป็นกำลังสำคัญ คือ การเสริมสร้างความมั่นคงของธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่างๆ ให้เป็นที่เชื่อถือ ซึ่งมีไม่เพียงแต่การยกกร่างกฎหมายการธนาคารพาณิชย์ขึ้นมาควบคุมเท่านั้นแต่ยังคงต้องอาศัยศิลปะในการชักจูงหรือโน้มน้าวให้ผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามนโยบายของทางการด้วย ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ว่าการท่านเป็นผู้ที่ได้รับการชื่นชมจากนายธนาคารพาณิชย์ทั้งหลาย ได้รับความร่วมมือจากสมาคมธนาคารไทยในทุกๆ เรื่อง ซึ่งต่างก็มีส่วนช่วยเสริมงานของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศตลอดมา

ในเรื่องที่เกี่ยวกับงานภายในธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ริเริ่มโครงการนักเรียนทุนธนาคาร ท่านสนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านวิชาการและคุณธรรม และยังมองการณ์ไกลไปถึงการสร้างร่วมมือกับธนาคารกลางในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งก่อให้เกิดศูนย์วิจัยและฝึกอบรม SEACEN สำหรับพนักงานของธนาคารกลางในภูมิภาคอีกด้วย

ที่น่ากล่าวถึงอีกเรื่องในสมัยที่อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ว่าการ คือ การจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย หลังจากที่ถือว่าจ้างบริษัทต่างชาติพิมพ์ให้เราเป็นเวลานาน คือ ตั้งแต่ปี 2445 ที่รัฐบาลเข้ามาควบคุมกิจการโรงพิมพ์ธนบัตรเอง เบื้องหลังความเป็นมากว่าเราจะเกิดโรงพิมพ์ธนบัตรของเราเองได้นั้น มีเกร็ดที่น่าสนใจไม่น้อย ซึ่งจะได้เล่าถึงต่อไป

การรักษาเสถียรภาพทางการเงิน

เงินอาจมองได้หลายทรวงศ์ณะด้วยกัน ตามที่อาจารย์ป๋วยได้เคยบรรยายในการประชุมทางวิชาการของสมาคมนิสิตเก่าคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2507 ท่านกล่าวถึงเงินใน 3 ทรวงศ์ณะ คือ ทรวงศ์ณะของปลูชน ทรวงศ์ณะทางปรัชญา และทรวงศ์ณะทางวิชาการ ดังนี้

“ทรวงศ์ณะของปลูชน ปลูชนหมายความว่า ผู้ที่หนาแน่นด้วยกิเลส มีผู้บ่นว่าเป็นโรคเงินจางอยู่เสมอ มนุษย์แต่ละคนมีเงินไม่พอใช้ บ่นกันเสมอ ไม่ว่าจะเป็นกระยาจก ไม่ว่าจะเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ ไม่ว่าจะเป็นรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเป็นภรรยารัฐมนตรี เงินไม่พอใช้ทั้งนั้น มักจะบ่นและถึงจะถูกบ่นว่าจ้วงเอาๆ แล้วยังจะไม่พออีกหรือนี้ เมื่อไรจะพอสักที คำตอบง่ายๆ ก็คือ สองร้อยกับหนึ่งล้าน ก็ยังมากกว่าสองร้อยล้าน เพราะฉะนั้นถ้าจะถือว่าสองร้อยล้าน เงินยังจาง สองร้อยกับหนึ่งล้าน เงินก็เพียงค่อยขึ้นขึ้นหน่อย นี่เป็นปัญหาเกี่ยวกับทาง

ปฏุชน เรื่องนี้ท่านทั้งหลายเห็นจะไม่ต้องการให้ผมพูดขยายความมากกว่านี้

ปัญหาทางการเงินในทศวรรษทางปรัชยานั้น นักปราชญ์อังกฤษเขาพิจารณาถึงเรื่องเงินนี้ ท่านองเดียวกับฝรั่งเศสพิจารณาเรื่องผู้หญิง คือ สุภาษิตของอังกฤษมีอยู่ว่า “Money is the source of all evils” “เงินเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยากทั้งมวล” ส่วนฝรั่งเศสถ้าเกิดเรื่องอะไรยุ่งยากขึ้นก็บอกว่า ‘Cherchez la femme’ แปลว่า ผู้หญิงเป็นเหตุ เรื่องเงินนี้เป็นเรื่องที่ยุ่งยากในทางปรัชญา เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสานุศิษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจึงได้ตรัสสอนเอาไว้ว่า ให้มนุษย์ทั้งหลายมีความสันโดษ พึ่งมีความสันโดษและเมื่อมีความสันโดษแล้ว ก็คงจะหมดความทุกข์ มีแต่ความสุข คำว่าสันโดษ และสุภาษิตทางปรัชญาทางการเงินนั้น แปลในภาษาสมัยใหม่ได้ง่ายๆ สั้นๆ ดังนี้

“จงทำดี จงทำดี และจงทำดี”

ส่วนทศวรรษทางวิชาการนั้น คงหนีไม่พ้นเรื่องค่าของเงิน ปริมาณเงิน และเสถียรภาพทางการเงิน ซึ่งอาจารย์ป๋วยอธิบายให้ฟังด้วยภาษาง่ายๆ ว่า

“ทางรัฐบาลและธนาคารแห่งประเทศไทย ถือกันอยู่ว่า จุดมุ่งหมายในการดำเนินการเศรษฐกิจในขั้นนี้ จำเป็นที่จะต้องย้ำในเรื่องเสถียรภาพทางการเงิน อะไรเรียกว่าเสถียรภาพทางการเงิน? ตอบได้สั้นๆ ว่า เสถียรภาพทางการเงินนั้นได้แก่เสถียรภาพของค่าของเงิน เสถียรภาพของค่าของเงินไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นเสถียรภาพของปริมาณเงิน ปริมาณเงินนั้น จำเป็นที่จะต้องขึ้นลงตามความต้องการเพื่อที่จะรักษาเสถียรภาพแห่งค่าของเงินบาท เหตุใดจึงจำเป็นที่จะต้องรักษาเสถียรภาพทางการเงิน คำตอบก็คือว่า เราในฐานะที่เป็นผู้ผลิต เป็นผู้ที่ค้าขาย เป็นผู้ที่ใช้เครื่องอุปโภคบริโภค เป็นผู้ลงทุน เป็นผู้ที่คาดการณ์ล่วงหน้าสำหรับตนเอง และบุตรภรรยาสำหรับที่จะพยายามรักษาระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ถ้าหากว่าเรามีอะไรยึดได้เป็นหลักเสียอันหนึ่งแล้ว เราคาด

อาจารย์ป๋วย ขณะนั่งทำงาน
ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

คะเนได้ง่ายขึ้นว่าควรจะทำอะไรเพียงใด ยกตัวอย่างง่ายๆ คือ ผู้ที่จะลงทุนทำการค้า ถ้าหากว่าไม่สามารถแน่ใจได้ว่าเงินบาทจะมีค่าเท่าใดในสามปีข้างหน้าการที่เขาจะลงทุนในวันนี้ และที่จะทำให้เกิดผลประโยชน์ขึ้นใน 3 ปีข้างหน้า นั้น ย่อมจะคาดคะเนได้ด้วยความไม่แน่ใจ สมัยนี้เป็นสมัยที่ทั้งประเทศ รัฐบาลก็ดี ประชาชนก็ดี ต้องการมีการเร่งรัดพัฒนา เพราะฉะนั้นเรื่องเสถียรภาพทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่ต้องถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ หลักการอันนี้ผมใคร่ขอเสนอไว้ในขั้นนี้ สำหรับเรื่องอื่น ๆ ต่อไปนั้น เป็นเรื่องที่พัวพันเกี่ยวข้องกับหลักการนี้ตลอดไป

ในการที่จะรักษาเสถียรภาพทางการเงินนั้น เจ้าหน้าที่จำเป็นที่จะต้องพิจารณาหลายแง่หลายทางคือ

(ก) ส่วนประกอบของปริมาณเงินซึ่งได้แก่ ธนบัตร และเหรียญกษาปณ์ที่ออกมาใช้

(ข) ส่วนของปริมาณซึ่งเป็นอำนาจซื้อที่เกิดจากวงจรรณาคาร์ เฉพาะอย่างยิ่งเงินฝากเพื่อเรียกซึ่งเป็นอำนาจซื้อทันที ถ้าเรามีเงินฝากเพื่อเรียก เราจะเรียกเมื่อไหร่ก็เรียกได้ ก็ไม่แตกต่างกับธนบัตรที่มีอยู่ในกระเป๋า

ทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินให้สมกับที่จะรักษาเสถียรภาพทางการเงินไว้ได้ จะถืออะไรเป็นหลัก

อาจารย์ป๋วยฉะนงทำงานในฐานะผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

ข้อนี้มีประเด็นอยู่ 2 ประเด็น คือ :-

1. วิธีที่จะทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้
2. จะทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงอย่างไรจึงจะได้เสถียรภาพ

วิธีที่จะใช้สำหรับจัดให้มีการเปลี่ยนแปลงได้นี้ ก็เป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบทางด้านการคลังและทางด้านการธนาคาร กระทรวงการคลังและสำนักงานประมาณ มองในแง่การคลังพิจารณาไปในทำนองที่ว่า ควรที่จะเก็บภาษีเพียงใด ควรที่จะจ่ายเพียงใด ควรที่จะกู้เพียงใด ในลักษณะใด เมื่อได้พิจารณาในด้านการคลังแล้ว ก็ย่อมจะทำให้เกิดผลคือ ทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในทางปริมาณเงินขึ้น ในด้านการธนาคารก็เช่นเดียวกัน ธนาคารกลางมีหน้าที่ที่จะคอยดูแลให้การเงินทั้งในด้านธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ที่ออกไปนั้น และปริมาณเงินฝากธนาคารมีมากหรือน้อยใช้

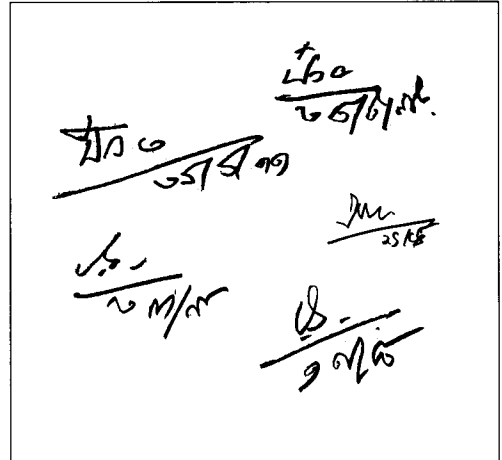

การบรรยายพิเศษในงานสัมมนา
จัดโดย International Development
Research Center

อำนาจอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่จะกระทำได้ และการกระทำนั้นได้แก่ การขึ้นและลดอัตราดอกเบี้ย และการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์และการซื้อขายหลักทรัพย์กับธนาคารต่างๆ นี่เป็นเครื่องมือที่กิจการธนาคารและกิจการการคลังสามารถที่จะบันดาลให้ปริมาณเงินมากหรือน้อยแล้วแต่กรณี แต่ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งสำคัญกว่า คือ ประเด็นที่จะต้องใช้ความวินิจฉัยในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ จะควรใช้อะไรเป็นหลักเกณฑ์ที่จะดูว่าสมควรที่จะเพิ่มปริมาณเงิน และสมควรจะเพิ่มเท่าใดและสมควรที่จะเพิ่มนานเท่าใดหรือลดแล้วแต่กรณี เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวกับทางการเงินจำเป็นที่จะต้องพิจารณาเรื่องนี้เสมือนหนึ่งน้ำมันสำหรับหล่อเลี้ยงเครื่องจักร ถ้าหากว่าน้ำมันมากเกินไปท่วมเครื่องจักร เครื่องจักรก็เดินลำบาก ถ้าหากว่าน้ำมันน้อยเกินไป ไม่พอเพียงกับการดำเนินงานของเครื่องจักรก็ย่อมทำให้เครื่องจักรดำเนินได้โดยผิดปกติ ฉะนั้น การผลิตอุปมาเหมือนเครื่องจักรถ้าหากว่าในชุมชนได้มีการผลิตเพิ่มขึ้นและถ้าหากว่าปริมาณเงินไม่เพิ่มขึ้นตาม ก็ย่อมเกิดความผิดปกติ แต่ถ้าหากว่าการผลิตมากขึ้นแต่เงินเพิ่มขึ้นมากเกินไป มากกว่าที่ควรก็ย่อมทำให้เกิดการปั่นป่วนรวนเรได้ เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ในเรื่องนี้จำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะของการผลิตและปริมาณผลผลิตตลอดเวลา การผลิตที่กล่าวนี้รวมตลอดไปจนกระทั่งถึงการลงทุนการค้าระหว่างประเทศด้วย”

ด้วยเหตุที่สมัยอาจารย์ป๋วยเข้ามาเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นประเทศไทยเพิ่งเริ่มการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีระบบแบบแผน ธนาคารกลางจึงจำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นธนาคารกลางเพื่อการพัฒนาไปด้วย ซึ่งออกจะเป็นการยาก เพราะด้านหนึ่งนั้นก็ต้องเป็นนายธนาคารให้รัฐบาลนำเงินไปใช้จ่ายในการพัฒนา ส่วนอีกด้านหนึ่งก็ต้องควบคุมดูแลมิให้ปริมาณเงินขยายตัวมากเกินไปจนเศรษฐกิจขาดเสถียรภาพ ในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจนี้ อาจารย์ป๋วยได้กล่าวถึงปัญหาไว้ว่า

“ปัญหาปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนามีอย่างไรบ้างทางด้านรัฐบาล เรารู้กันแล้วจากแผนพัฒนา 3 ปีหลังว่ามีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินมาก ที่ก่อน ๆ มานั้น มองจากแง่การคลังรัฐบาลไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งวงราชการธนาคารมากนักสำหรับที่จะได้เงินมา เพื่อที่จะดำเนินงานของรัฐบาล รวมทั้งการพัฒนาด้วย แต่ต่อไปนี้ตามที่เรากำหนดกันไว้แล้ว รัฐบาลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้น ในด้านประชาชนนั้นเราก็จะทอดทิ้งมิได้ เพราะเราต้องการให้เกษตรกรทั้งหลายลงมือลงทุนพัฒนากิจการของเขาเช่นเดียวกัน อุตสาหกรรมก็ต้องการให้เพิ่มขึ้น การค้าขายก็อยากให้อยู่ในกำมือของคนไทย และอยู่ในกำมือของเอกชนมากขึ้น เพราะฉะนั้นจะทำอย่างไรดีจึงจะสามารถที่จะอำนวยให้ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐบาลที่จะไปลงทุนก็เพื่อให้ได้ประโยชน์มาถึงประชาชน และอีกด้านหนึ่งฝ่ายประชาชนก็จะไม่ทอดทิ้ง เราจะไม่รัดเข็มขัดทางด้านประชาชนเพื่อจะมาให้หุงของทางรัฐบาลโป่งขึ้น เราไม่ต้องการรัดพุงรัฐบาลแล้วก็มา

ลายมือชื่อย่อในยุคต่างๆ

ลายมือชื่ออาจารย์ปวยที่เคยคุ้นตาคนไทยอยู่สมัยหนึ่ง

ขยายด้านประชาชน เราต้องการทำทั้งสองอย่าง จึงจำเป็นที่จะต้องระดมเงินออมของเอกชนภายในประเทศให้มากขึ้น กล่าวคือกิจการออมสินกิตติ กิจการธนาคารพาณิชย์กิตติ กิจการเงินของรัฐวิสาหกิจที่ได้กำไรมาก็ดี จำเป็นที่จะต้องอดออมและแม้แต่ราษฎรแต่ละคนก็จำเป็นที่จะต้องพยายามอดออมเงินของตนเพื่อที่จะนำมาช่วยรัฐบาล ช่วยเจ้าหน้าที่ ทางด้านการเงินตั้งแต่กระทรวงการคลัง ธนาคารชาติ ไปจนกระทั่งถึงวงการธนาคาร ให้สามารถระดมทุนขึ้นมาได้ นี้ ประการหนึ่ง

ประการที่สอง ในกรณีที่จะจำเป็นก็ต้องเก็บภาษีอากรเพิ่มขึ้น เพราะเหตุว่า ถ้าไม่เก็บภาษีอากรเพิ่มขึ้นแล้ว ไม่มีเงินใช้ก็ไม่มีการพัฒนา เป็นธรรมดาอยู่แน่นอน อนึ่งถ้าหากว่าเรามีการพัฒนาเพิ่มขึ้นก็หมายความว่ามีความว่ามีคนทำงานเพิ่มขึ้น คนทำงานเพิ่มขึ้นก็มีรายได้เพิ่มขึ้น เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นและในระหว่างที่เป็นการพัฒนาลงทุน สิ่งเครื่องอุปโภค บริโภคก็ยังไม่เกิดขึ้น มองจากแง่เสถียรภาพของเงินตราจะต้องกวาดเอาเงินตราส่วนที่เหลือเกินไปกว่าเครื่องอุปโภค บริโภคนั้น นำเอาเข้ามาสู่ในวงศูนย์กลางเสีย เพราะฉะนั้นเรื่องภาษีอากรมองจากแง่หาเงินมาใช้ คือจะมีเงินพอหรือ ไม่มีเงินพอนั้นด้านหนึ่ง มองจากแง่ของเสถียรภาพของเงินตราอีกด้านหนึ่ง ชี้ให้เห็นว่าพวกเราถึงอย่างไรก็จะหลีกเลี่ยงไม่พิจารณาเรื่องภาษีอากรเสียเลยนั้นย่อมทำไม่ได้

ประการที่สาม ถ้าหากว่าเราระดมทุนของเอกชนด้วยการเก็บภาษีอากรมาแล้ว ถ้าหากว่าไม่พอควรจะทำอย่างไร ไต คำตอบก็คือว่าเราก็จำเป็นที่จะคิดถึงเรื่องเงินที่เรามีอยู่ในต่างประเทศ ก็คือเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ เงินทุนสำรองระหว่างประเทศนี้มีลักษณะเดียวกันกับเงินกู้ต่างประเทศ กล่าวคือถ้าหากว่ามีโครงการอะไรที่เราจะลงทุนได้ เราก็ควรจะนำเอามาใช้และใช้ไปในทางที่ถูกต้องให้เป็นประโยชน์แก่ลูกหลานต่อไป เพราะเหตุว่าถ้าเป็นเงินกู้ ลูกหลานเราก็ต้องเป็นผู้ชำระหนี้ให้ ถ้าเป็นเงินทุนของเราเอง ก็เท่ากับว่าลูกหลานเสียสละเช่นเดียวกัน เพราะเหตุว่า แทนที่เราจะยกให้เป็นมรดกตกทอดไปในอีก 20-30-40 ปีข้างหน้า เราก็กลับเอามาใช้เสียในตอนนี้ เพราะฉะนั้น

ควรที่จะใช้ไปในทางที่จะลงทุนไปให้เป็นประโยชน์แก่ลูกหลานของเรา แต่อย่างไรก็ดี ควรคำนึงว่าเงินนี้ เป็นเงินตราต่างประเทศ ถ้าเป็นเงินต่างประเทศเอามาใช้ในประเทศไทยโดยทำให้มีการพิมพ์ธนบัตร ซึ่งเป็นเงินไทยเพิ่มขึ้น เช่นนี้ไม่ถูกต้องด้วยลักษณะวิธีการใช้ เพราะเหตุว่าเงินที่เราจะพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้นนั้น เราได้ดูโดยถ้อยถนอในทุกด้านแล้วว่า ควรจะเพิ่มขึ้นปีละเท่าไร และการหมุนเวียน (velocity of circulation) ของธนบัตรและของบัญชีเงินฝากเป็นไปอย่างไร แต่ถ้าหากว่าเราจะเอาเงินที่ควรอยู่ต่างประเทศ และซึ่งเราควรจะใช้ในต่างประเทศเอามาใช้ในประเทศไทย ทำให้เกิดมีธนบัตรเพิ่มขึ้นโดยเป็นการทับถมแล้วย่อมทำให้เกิดปัญหาในทางด้านเสถียรภาพของเงินเพิ่มขึ้น สรุปลงได้ว่าในสมัยที่จะต้องมีการเร่งรัดการพัฒนานี้จำเป็นต้องมีการระดมทุน จะต้องมีการเก็บภาษีอากรและมีความจำเป็นที่จะต้องขอกู้และใช้ทุนต่างประเทศ”

นอกจากเรื่องปัญหาเสถียรภาพทางการเงินแล้ว อีกปัญหาหนึ่งของการพัฒนาที่อาจารย์ป๋วยเป็นห่วงเป็นใยอย่างมาก ก็คือ “เรื่องการพัฒนาเป็นไปโดยไม่สม่ำเสมอในทั่วทั้งประเทศ ส่วนมากภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรุงเทพฯ ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานี้มากกว่าภาคอื่นๆ ที่อื่นนั้นถึงแม้ว่าจะลงทุนมากแค่ไหน ความก้าวหน้าในด้านพัฒนายังด้อยกว่าในภาคกลาง เพราะฉะนั้นเรื่องการจัดสรรรายได้แบ่งรายได้แบ่งผลของการพัฒนา ซึ่งเป็น

เลี้ยงต้อนรับ
Nelson Rockefeller
ผู้ว่าการรัฐนิวยอร์ก

เรื่องสำคัญอยู่อีกอันหนึ่งที่เราเข้าไปไม่ถึง ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นสถาบันการเงินเข้าไปไม่ถึง ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยก็มีส่วนแต่เพียงในฐานะที่เป็นกรรมการบริหารโดยตำแหน่ง ที่จะพยายามช่วยตัดให้เรื่องแผนพัฒนานั้นเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีรายได้น้อย เฉพาะอย่างยิ่งทางภาคอีสาน”

หน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยในการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ นอกจากในฐานะเป็นผู้ให้กู้แก่รัฐบาลแล้ว ยังกระทำในฐานะเป็นที่ปรึกษาทางการเงินของรัฐบาลอีกด้วย นั่นคือ เข้าไปดูแลการใช้เงินงบประมาณแผ่นดินให้เป็นไปอย่างเหมาะสม ใช้จ่ายในสิ่งที่จะควรจะใช้จ่าย ไม่อื้อลู่ลวยแฉกเกินไป ในเรื่องนี้ ธนาคารจึงได้มีหน้าที่ร่วมอยู่ในการพิจารณางบประมาณประจำปีของรัฐบาล อาจารย์ป่วยได้เล่ารายละเอียดไว้เมื่อครั้งที่ท่านไปบรรยายเรื่อง “ศาสตร์และศิลป์แห่งการเป็นผู้ว่าการธนาคารกลาง” ให้นักศึกษาคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฟัง เมื่อ 2 ตุลาคม 2512 ว่า

ส่งมอบงานให้คุณพิสุทธ์ นิมมานเหมินท์ 17 สิงหาคม 2514

“เมื่อผู้อำนวยการสำนักงบประมาณเสนองบประมาณประจำปีต่อรัฐบาลในประมาณเดือนสิงหาคมหรือกรกฎาคม โดยรวบรวมเสนองบประมาณรายจ่าย และการคาดคะเนงบประมาณรายได้แล้ว ก็เป็นประเพณีนิยมที่จะมีการประชุมพิจารณางบประมาณดังกล่าว สองหรือสามครั้ง โดยมีท่านนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นกรรมการพิจารณาเรื่องยอดใหญ่ๆ ของงบประมาณ กล่าวคือยอดรายจ่ายทั้งหมด ยอดรายได้ทั้งหมดเป็นเท่านี้แล้ว จำเป็นที่จะต้องกู้เงินด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ในเรื่องนี้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยที่จะเสนอว่า ถ้าหากจะทำวิธีนี้จะใช้ได้หรือวิธีนี้จะใช้ไม่ได้ และจะเกิดความเสียหายขึ้นอย่างไร และอาจจะขอแก้ตัวเลขในยอดใหญ่ (ผมพูดถึงยอดใหญ่ในเรื่องรายได้ รายจ่าย และเงินกู้ อย่างงบประมาณของหน่วยราชการหน่วยหนึ่งหน่วยใด เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เท่าไรนั้นไม่อยู่ในข่ายการพิจารณา)

ในการเสนอความเห็นเรื่องยอดเงินเหล่านี้ ถ้าหากว่ายังมีอะไรหนักใจอยู่อีกก็เป็นธรรมเนียมของโลกที่ธนาคารชาติจะต้องมีบันทึกถึงรัฐบาล เพื่อวิจารณ์งบประมาณนั้นว่าที่รัฐบาลรับงบประมาณประจำปีในขณะนี้จะมีผลผลิต

ภาพวาดโดย ทวี พงศ์วิโรดม
สมบัติของธนาคารแห่งประเทศไทย

ขึ้นอย่างไร ธนาคารชาติจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยประการใดบ้าง และข้อวิตกเป็นอย่างไร ส่วนมากเราวิตกด้านเงินเฟ้อว่า ถ้าจากธนาคารชาติมากเกินไป เงินอาจเฟ้อ เป็นต้น ส่วนรัฐบาลจะรับหรือไม่นั้นก็ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องแนะ

หน้าที่ให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลอีกประการหนึ่งนั้นระบุไว้ในกฎหมายขณะนี้คือ ในการที่รัฐบาลจะตั้งกรรมการบริหารให้สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นกรรมการบริหารโดยตำแหน่งด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อที่ว่ารายจ่ายใหญ่ๆ ในด้านพัฒนา ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยจะได้รู้เห็นตั้งแต่ต้นทีเดียว นี่เป็นเรื่องใหม่สำหรับธนาคารชาติทั่วโลกในยุคพัฒนา

มีบางประเทศผู้ว่าการธนาคารชาติ ก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องสภาพพัฒนาเลย เช่น ประเทศศรีลังกา ผมเข้าใจว่าอินโดนีเซียก็ไม่ค่อยได้เกี่ยว ผมคิดว่าที่ไม่ค่อยได้เกี่ยวนี้อาจจะเกิดผลร้ายขึ้น เพราะเหตุว่ากว่าที่งบประมาณพัฒนา แผนพัฒนาจะสร้างขึ้นมาเสร็จ พอสร้างเสร็จแล้วรัฐบาลรับหลักการแล้ว ก็เท่ากับว่าเงินต้องจ่ายแล้ว ต้องเห็นชอบกันแล้ว ทีนี้ถ้าจะทำแบบโบราณซึ่งธนาคารชาติของอังกฤษเขาทำกันอยู่ ก็คือว่าธนาคารชาติมีหน้าที่อยู่อย่างเดียว คือ มาดูเมื่อเขาทำกันเสร็จแล้ว และก็วิพากษ์วิจารณ์ บางกรณีและส่วนมากมักจะสายเกินไปที่จะทักท้วง

ในสมัยนี้ธนาคารชาติของหลายประเทศ รวมทั้งประเทศใหม่ๆ เช่น ออสเตรเลีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ผู้ว่าการธนาคารชาติได้รับแต่งตั้งให้มีส่วนสัมพันธ์ในสภาพพัฒนาเลยทีเดียว ในกรณีเช่นนี้ก็เท่ากับว่าแทนที่จะรอให้ศึกมาถึงบ้านแล้ว ถึงปากประตูของขุนพรหม เราไปสู้ศึกกัน ที่สะพานขาว ที่ถนนเกษมสภาพพัฒนาฯ เสียเลย ข้อนี้ผมเห็นเป็นเรื่องที่จำเป็นในสมัยพัฒนาประเทศ ที่ไม่ทำอย่างนี้มักจะมีเรื่องชุลกชุลกในเรื่องการพัฒนาอยู่เสมอ”

การสร้างความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์

ในการดำเนินนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ว่าจะในแง่การพัฒนาเศรษฐกิจหรือในแง่การรักษาเสถียรภาพทางการเงิน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์เป็นสำคัญ เกี่ยวกับเรื่องนี้อาจารย์ป๋วยได้

เคยกล่าวไว้ในงานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปี 2513 ของสมาคมธนาคารไทย ถึงบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศว่า

“ในด้านการพัฒนาประเทศ สมาคมธนาคารไทยกับธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้ร่วมมือกันดำเนินงานให้เป็นประโยชน์แก่รัฐบาล แก่เกษตรกร นักอุตสาหกรรม พ่อค้าวานิช ตลอดจนมา และนับวันบริการของเราก็ก็น่าจะขยายเพิ่มขึ้น ทั้งจำนวนเงินและขอบเขต พอนำมาสาธกเป็นสังเขปได้ดังนี้

ในการให้ความสนับสนุนรัฐบาลทางการเงินและสินเชื่อ ธนาคารพาณิชย์ได้ดำเนินการระดมเงินออมจากประชาชนให้เข้ามาสู่ระบบธนาคารพาณิชย์และได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม ยอดเงินที่ธนาคารพาณิชย์รับฝากได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นลำดับมาทุกปี เมื่อสิ้นปี 2503 ธนาคารพาณิชย์มีเงินฝากรวมกันทั้งสิ้นเพียง 5,300 ล้านบาทเศษ

เลี้ยงรับรอง Radius Pranizo
ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
อินโดนีเซีย

กับผู้ว่าการธนาคาร
แห่งประเทศไทยศรีลังกา,
ฟิลิปปินส์, ลาว
และสิงคโปร์

ปัจจุบันมีมากกว่า 27,000 ล้านบาท โดยเฉพาะทางด้านเงินฝากประจำได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมถึง 13 เท่าในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา การที่ประชาชนนิยมนำเงินออมมาฝากไว้กับธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวนี้ ทำให้ปริมาณเงินหมุนเวียนมีพอเหมาะกับความเศรษฐกิจ และช่วยให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพของเงินตราไว้ได้ตามนโยบายของรัฐบาล ธนาคารพาณิชย์ได้ลงทุนซื้อหลักทรัพย์รัฐบาลโดยเฉพาะพันธบัตรเป็นจำนวนมากทุกปี ทำให้รัฐบาลได้เงินไปใช้จ่ายเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศตลอดมา และช่วยแบ่งเบาภาระที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องให้รัฐบาลกู้ยืมโดยตรงลงด้วยในโอกาสเดียวกัน

ในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่การค้าต่างประเทศโดยเฉพาะเกี่ยวกับสินค้าขาออก ด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมนั้น ธนาคารพาณิชย์ก็ได้ปฏิบัติงานร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นอย่างดี นับตั้งแต่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เริ่มงานส่งเสริมการส่งสินค้าออกไปขายนอกประเทศเมื่อพฤศจิกายน 2501 เป็นต้นมา ในปัจจุบันการให้ความร่วมมือเช่นที่กล่าวได้ขยายขอบเขตจากการส่งเสริมสินค้าออก คลุมไปถึงการส่งเสริมการประกอบกิจการอุตสาหกรรมในประเทศ และการให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกรด้วย โดยเฉพาะทางด้านส่งเสริมสินค้าออก เมื่อเดือนมีนาคม 2512 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ขยายระยะเวลาการให้สินเชื่อแก่ผู้ส่งออก โดยอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าในต่างประเทศได้นานขึ้นกว่าเดิม คือ เพิ่มจาก 90 วัน เป็น 180 วัน จำนวนเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยให้ผู้ส่งออก นักอุตสาหกรรม และเกษตรกรกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำเป็นพิเศษ โดยผ่านธนาคารพาณิชย์ ในระยะเวลา 9 ปีที่ผ่านมา มียอดรวมถึง 12,432,800,000 บาทเศษ และยิ่งนับวันก็ยิ่งขยายมากขึ้นเป็นลำดับ”

ความร่วมมือระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารพาณิชย์ได้ดำเนินมาเป็นเวลานานแล้ว ถึงแม้บางครั้งจะมีความคิดเห็นขัดแย้งกันอยู่ในบางเรื่อง แต่ต่างฝ่ายต่างก็เคารพในความเห็นของกันและกัน และในส่วนตัวของอาจารย์ป๋วยนั่นเอง ด้วยบุคลิกที่อ่อนน้อมถ่อมตนประกอบกับความซื่อสัตย์สุจริตและความสมถะของท่าน ทำให้อาจารย์ป๋วยเป็นแบบฉบับของนายธนาคารกลางที่ธนาคารพาณิชย์ให้ความเคารพนับถือและความเกรงใจ เพราะรู้อยู่แก่ใจว่าท่านกระทำทุกสิ่งทุกอย่างบนหลักการความถูกต้องและเหตุผล ตลอดจนถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นเกณฑ์

ความสำเร็จในระยะแรกๆ ของความร่วมมือกันในช่วงที่อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ว่าการนี้เห็นจะได้แก่

“พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งสมาคมธนาคารไทยไม่แต่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในขั้นเริ่มร่าง สมาคมธนาคารไทยได้มีผู้แทนเข้าร่วมพิจารณาตลอดมา จนถึงขั้นกรรมวิธีการของรัฐสภาเป็นขั้นสุดท้าย และเมื่อจะใช้บังคับกฎหมายที่กล่าว ก็ได้มีการพบปะอย่างไม่เป็นทางการจนเป็นประเพณีเรื่อยมาเดือนละครั้ง ระหว่างคณะกรรมการของสมาคมธนาคารไทยและเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติดังกล่าว และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการธนาคารโดยทั่วไป

การพบปะเป็นประจำระหว่างเจ้าหน้าที่สมาคมธนาคารไทยและธนาคารแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ต้นปี 2505 ได้เป็นจุดรวมนำปัญหาต่างๆ ทางกิจการธนาคารเข้าหารือกันซึ่งเป็นผลให้มีการประสานงานระหว่างสมาคมธนาคารไทยและธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นอย่างดี และบรรลุผลในเรื่องที่มีความสำคัญแก่กิจการธนาคารหลายเรื่องด้วยกัน อาทิ เช่น การปรับปรุงพิธีการในการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินให้หย่อนลง การปรับปรุงระบบหักบัญชีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการวางมาตรการต่างๆ ที่จะให้เช็คประเภทไม่มีเงินนั้นลดลง กิจการงานทั้งหมดนี้จะไม่บรรลุผล หากสมาคมธนาคารไทยมิได้ให้ความร่วมมือด้วยดีทั้งในการประสานงานระหว่างสมาชิกเองและกับกลุ่มธนาคารต่างประเทศ

ผมเห็นจะกล่าวได้โดยไม่เกินความจริงว่า ในบรรดาผู้ประกอบอาชีพทั้งหลายในประเทศไทย ไม่มีสมาคมหรือกลุ่มอาชีพใดที่ผู้ประกอบกิจการกับเจ้าพนักงานตามกฎหมายมีความสัมพันธ์กันสนิทสนมตามหลักประชาธิปไตยยิ่งกว่าหรือแม้จะเทียบเท่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาคมธนาคารไทยกับธนาคารแห่งประเทศไทย กิจกรรมของสมาคมธนาคารไทยที่ควรหยิบยกมากล่าวในที่นี้ก็คือ การที่ธนาคารสมาชิกของสมาคมธนาคารไทยได้เข้าพียงฐานะของธนาคารสมาชิกด้วยกัน เพื่อป้องกันมิให้กระทบกระเทือนระบบการธนาคารของประเทศเป็นส่วนรวม ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมอันสูงส่ง แสดงถึงความรู้สึกรับผิดชอบของสมาชิกสมาคมธนาคารไทยควรแก่การยกย่อง”

ศิลปะแห่งการดำเนินนโยบาย

การดำเนินนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ได้อาศัยแต่ตัวบทกฎหมาย และหลักวิชาการเพียงเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัย “ศิลปะ” (Art) ที่อาจสอนกันไม่ได้ เรียนกันไม่ได้จากหนังสือตำราเรียน ศิลปินได้แก่ “ปัญหาว่า ควรจะทำตัวอย่างไร ควรจะปกครองคนอย่างไร ควรจะไปพูดกับนายกรัฐมนตรีอย่างไร ควรจะเถียงกับรัฐมนตรีนั้น รัฐมนตรีนี้แคไหน”

อาจารย์ป่วยได้เคยกล่าวถึงศิลปะของการเป็นนายธนาคารกลางไว้โดยละเอียด เมื่อครั้งที่ท่านไปบรรยายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ 2 ตุลาคม 2512 ซึ่งรวมถึงการดำเนินความสัมพันธ์กับธนาคารพาณิชย์ กับรัฐบาล และกับบุคคลภายในธนาคารเอง

ประการแรก เรื่องความสัมพันธ์กับธนาคารพาณิชย์นั้น ท่านอธิบายว่า

“ธนาคารพาณิชย์ก็คล้ายๆ กับเครื่องมือของธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อเราไม่รู้จักเครื่องมือดี หรือว่าควบคุมเครื่องมือไม่ได้ หรือเครื่องมือซื้เท่อเต็มที การที่จะเลือกใช้นโยบายอะไรก็ได้ประโยชน์

เพราะฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะให้ธนาคารพาณิชย์มีความมั่นคงและมีความซื่อสัตย์และแจ้งความจริงให้เราทราบอยู่เสมอ ทุกวันนี้การควบคุมธนาคารพาณิชย์ไม่ได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ดีขึ้นมากหลังจากกฎหมายว่าด้วยธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้ออกแล้ว ก่อนนี้ไม่ได้คุมเลยคุมไม่ไหว และเราได้ตั้งหน่วยงานที่จะควบคุมธนาคารพาณิชย์เรียบริย่อยดี และพอจะพูดได้ว่า ถึงแม้จะควบคุมได้ไม่ถึงร้อยเปอร์เซ็นต์อย่างน้อยก็ได้แปดสิบเปอร์เซ็นต์ที่ทำผิดกฎหมายก็ยังมีอยู่บ้าง ก็เรียกว่าพอจะมีเครื่องมือใช้ได้

นอกจากธนาคารพาณิชย์แล้ว เรายังจำเป็นที่จะต้องใช้สถาบันการเงินต่างๆ อีกเยอะแยะที่จะต้องช่วยทำ แต่ทุกวันนี้ไม่มีกฎหมายหรือกฎหมายก็ไม่รัดกุม เช่น บริษัทประกันชีวิต ประกันภัยก็คล้ายๆ กับกฎหมายธนาคารพาณิชย์นี้ แต่เพียงไปขึ้นกับกระทรวงเศรษฐกิจ ความเห็นอันสัตย์จริงของผมว่า บริษัทประกันชีวิตนั้นควรจะขึ้นอยู่กับกระทรวงการคลัง เพราะเหตุว่าเกี่ยวกับเรื่องการเงินไม่ผิดกับธนาคารพาณิชย์ แต่ส่วนบริษัทประกันภัยนั้นไปขึ้นกับกระทรวงเศรษฐกิจก็ไม่ใช่ไร แต่การควบคุมบริษัทประกันชีวิตนี้ควรอยู่ที่กระทรวงการคลัง เพราะเป็นสถาบันการเงินที่ให้เครดิตได้สำคัญมาก เกี่ยวกับการเงินมากกว่า

อย่างไรก็ตาม เรื่องเหล่านี้สถาบันต่างๆ เกี่ยวกับการออกหุ้น ออกหุ้นกู้ อะไรต่างๆ นี้เราจำเป็นที่จะต้องพิจารณาควบคุม เวลานี้ธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกับสถาบันอื่น เช่น คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และที่อื่น เราพยายามร่วมกันอยู่ ศึกษาว่าจะขยายการควบคุม ให้ออกไปจากธนาคารพาณิชย์ขยายวงกว้างไปสู่สถาบันการเงินอื่นได้อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม ในการควบคุมเหล่านี้เป็นเรื่องการควบคุมระหว่างผู้ควบคุมกับผู้ถูกควบคุม มองจากแง่ที่เลยไปจากกฎหมายแล้ว ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญมาก หมายความว่า เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของธนาคารแห่งประเทศไทย ตลอดจนจนกระทั่งผู้ว่าการรองผู้ว่าการ ก็จำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์ดีพอใช้กับผู้จัดการใหญ่และกรรมการธนาคารพาณิชย์ และเป็นขนบธรรมเนียมของโลกที่เขาใช้วิธีนี้กันอยู่ เพราะเหตุว่าจะไปเล่นไปลิสต์จับขโมยกับธนาคารพาณิชย์ ขโมยมันวิ่งเร็วกว่าโพลิศ ตามปกติแล้วบางทีเราออกกฎหมายอะไรไปเป็นกฎหมายที่ตายตัวพลิกแพลงยาก บางทีเขาก็หนีหรือเลี่ยงกฎไปได้

เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารพาณิชย์กับธนาคารกลางจึงมีศิลปะอันหนึ่งซึ่งเขาเรียกว่า Persuasion คือการเกลี้ยกล่อมเรียกกรองความเห็นใจ เรามีการปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่ของสมาคมธนาคารไทยเป็นประจำเดือน เดือนหนึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเจ้าของบ้านเลี้ยง อีกเดือนสมาคมธนาคารไทยเลี้ยง เลี้ยงหลังจากที่ได้พูดจาปรึกษาหารือกันแล้ว บางทีเขาก็ต่อว่าเราว่าเราเข้มงวดอย่างนั้นอย่างนี้ เขาก็ต่อว่าเขาว่า เขาทำผิดกฎหมายอย่างนั้นอย่างนี้ ปรึกษาหารือกันหรือบางทีเราก็อธิบายกันต่อว่าคนอื่น เช่น กรมสรรพากรไปทำอะไรรังแกธนาคารพาณิชย์ ซึ่งไม่ถูกอะไรเหล่านี้ เขาก็ช่วยเขา นี่เป็นวิธีศิลปะที่เราจะต้องประสานประสมกับเขาเป็นเรื่องที่ถือเป็นหน้าที่สำคัญ

ถ้าจะพูดไปแล้วตามความเห็นผมนี้ คนเราที่จะไปควบคุมอะไรเขาและพูดอะไรให้เขาเชื่อต้องทำแบบโบราณ

ครบรอบ 25 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย 2510

ถ้าคุณอ่านหนังสือเรื่องจีนโบราณ ก่อนเขาจะทำการใหญ่อะไร เขาจะต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาด กินเจกินผักกินหนึ่ง แล้วเวลาจะไปสร้างของวิเศษอะไรจะทำได้ทำให้ลึกลับขึ้นได้ ถ้าผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย หรือผู้ใหญ่ในธนาคารโดยเฉพาะไปประพฤติลึกลับเลเทเมา ไปทำทุจริตหรือไปพูดเท็จ หรือไปทำเห็นแก่ได้ทางลากลักการะแล้ว จะไปพูดอะไรเขาก็ไม่เชื่อ เขากลับจะหัวเราะเยาะเอาเสียด้วย

เพราะฉะนั้น หลักการในข้อนี้คือความประพฤติในการดำรงตนของผู้ใหญ่ในธนาคาร เฉพาะผู้ว่าการรวมทั้งผู้อำนวยการต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก นอกจากว่าจะมีสัมพันธอันดี เช่น ดิกอล์ฟด้วยกัน แข่งขันกัน ยอมให้เขาชนะบ้าง เราชนะบ้าง อะไรเหล่านี้ เลี้ยกันไปเลี้ยกันมา นี่เป็นของสำคัญเหมือนกัน ถ้าหากว่าเราประพฤติไม่ดีแล้วถึงเขาจะกลัวเรา เพราะเหตุว่าเรามีอำนาจมีอาญาสิทธิ์อยู่ในมือตามกฎหมาย แต่ไปพูดอะไรเขาไม่ค่อยเชื่อ นี่เป็นเรื่องที่สำคัญ”

ประการที่สอง ความสัมพันธ์กับทางราชการ อาจารย์ป่วยอธิบายว่า

“คุณธรรมข้อนี้ ศิลปะข้อนี้กินความไปจนกระทั่งถึงการติดต่อระหว่างผู้ใหญ่ของธนาคารแห่งประเทศไทยกับผู้ใหญ่ของทางราชการ ตำแหน่งของผู้ว่าการธนาคารชาตินี้ในทำเนียบราชการไทยเป็นตำแหน่งที่ต่ำกว่ารัฐมนตรี และเราจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับรัฐมนตรีอยู่ เฉพาะอย่างยิ่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายเป็นผู้กำกับการทำงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ใช่แต่เฉพาะแต่ผู้ว่าการเท่านั้น ผู้ใหญ่คนอื่นในธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย เพราะฉะนั้นการติดต่อกับรัฐมนตรี เพื่อที่จะเกลี้ยกล่อมรัฐมนตรีให้ดำเนินนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ธนาคารเห็นสมควร ก็ย่อมเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะถ้านโยบายต่างๆ ไม่ประสานกัน การดำเนินราชการแผ่นดินก็จะเดินไปโดยราบรื่นไม่ได้ เช่น ถ้างบประมาณแผ่นดินตั้งรายจ่ายไว้เกินกำลัง จะทำให้เงินเฟ้อ ถ้าแก้ไขไม่ได้ และต้องการจะรักษาเสถียรภาพไว้ ทางธนาคารแห่งประเทศไทยก็จำเป็นต้องจำกัดทางด้านการเงินด้านอื่นหมายความว่าเงินที่ปล่อยให้ชาวไร่ชาวนากับพ่อค้าอุตสาหกรรมที่จะต้องน้อยลงไป จะต้องไปหืดเคืองติดทางธนาคารพาณิชย์ ถ้าเป็นเช่นนี้อาจจะเสียหาย นี่เป็นเรื่องที่เราจะต้องพูดกับรัฐมนตรีแทบทุกปี

ถ้าเราไม่สามารถที่จะเกลี้ยกล่อมท่านได้ หน้าที่ของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ก็จะต้องลงไป ความรับผิดชอบและประโยชน์ที่เราจะทำให้ก็จะเสียหายไปเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นในการที่จะติดต่อกับรัฐบาล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความเชื่อถือให้รัฐบาลหรือบุคคลในรัฐบาลเชื่อถือได้ว่าเราไม่เห็นประโยชน์ของส่วนตัว ไม่ได้เห็นแก่ประโยชน์ของธนาคารแห่งประเทศไทย แต่เห็นแก่ประโยชน์ของแผ่นดิน

ผู้ว่าการและผู้ใหญ่ในธนาคารแห่งประเทศไทย จะต้องมีความกล้าหาญพอสมควร คือ ต้องสามารถที่จะพูดขัดได้ ถ้าอะไรที่ไม่ดีแล้ว จำเป็นจะต้องพูดได้ ถ้าไม่มีความกล้าแล้ว อย่าเป็นดึกว่า เพราะเหตุว่าไม่ได้ทำหน้าที่ ถ้ามีอะไรมัดแต่เรื่อยๆ ค่ะๆ ไป ก็เสียท่า คงเหลว และแท้จริงเรื่องนี้ไม่ใช่แต่ธนาคารกลางของไทยเท่านั้น ทั่วโลก ผู้ว่าการธนาคารชาติก็เป็นคนที่จะต้องคอยแนะนำรัฐบาล มีหน้าที่ที่จะคอยแนะนำเรื่องเศรษฐกิจ ถ้ามัดแต่ไปกลัวรัฐบาลในฐานะที่เป็นจอมพลบ้าง นายพลบ้าง ก็บกพร่อง ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยหรือผู้ใหญ่ในธนาคารเป็นนักบุญไม่ได้ ต้องเป็นผู้ที่ทำงานสุจริต และจะนิ่งเป็นทองไม่รู้ร้อนไม่ได้ เมื่อจำเป็นจะต้องตั้งรัฐบาลก็ต้องท้วงไม่ท้วงก็บกพร่องต่อหน้าที่

การพูดขัดผู้ใหญ่มี หลักการอยู่ว่าให้ขัดต่อหน้า อย่าไปนินทาลับหลัง ถ้าใครถูกซุบซิบนินทาลับหลัง ปฏิบัติการคือจะต้องไม่พอใจอย่างมาก แต่เมื่อเราได้ท้วงตั้งผู้ใหญ่ท่านต่อหน้า แล้วท่านยังไม่เชื่อฟัง ต่อจากนั้นเราก็มีสิทธิที่จะพูดให้คนอื่นฟังได้โดยสุจริตใจ

อย่างไรก็ตาม ขอให้เข้าใจให้ชัดว่าระหว่างรัฐบาลกับธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น รัฐบาลมีความรับผิดชอบขั้นสูงสุด ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเพียงหน่วยงานหน่วยหนึ่งของรัฐบาล ในกรณีที่รัฐบาลเดินนโยบายซึ่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เห็นด้วยและคัดค้านแล้ว แล้วยังไม่สามารถเกลี้ยกล่อมได้ ถ้าเป็นนโยบายที่สำคัญถึงขนาดเกี่ยวกับหลักการหรือความหมายนะ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยก็มีทางออกอยู่อีกทางหนึ่งที่จะคัดค้านคือลาออก

การที่ผู้ว่าการธนาคารชาติ ไม่ว่าจะที่ไหนลาออก โดยไม่แสดงเหตุผลนั้น เป็นการคัดค้านอยู่ในตัว ถ้าลาออกไป โดยให้เหตุผลว่า แก่แล้ว เลิกแล้ว ไม่เอาแล้ว หรืออยู่ 10 ปี แล้วจะขอลาออกหรือป่วยหรืออยากจะทำหน้าที่อื่น นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าถ้าเขาออกเฉยๆ โดยหน้าบึ้งๆ นี่แปลว่าเขาคัดค้าน ใครๆ เขารู้กันทั่วโลก หรือออกโดยไม่หน้าบึ้ง แต่เขียนหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังว่า การที่ข้าพเจ้าลาออกเพราะเหตุว่าข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาล นี่เป็นการคัดค้านอย่างชัดเจน ก็เป็นธรรมเนียมที่เขาทำกันอยู่ แต่ไม่ควรทำบ่อยนัก ทำบ่อยนักไม่ศักดิ์สิทธิ์ ควรที่จะเอาเรื่องสำคัญๆ จริงๆ"

ประการที่สาม ความสัมพันธ์กับบุคคลภายใน อาจารย์ป่วยเน้นถึงคุณธรรม 4 ประการที่จะช่วยให้พนักงานขององค์กรใดๆ อยู่กันด้วยความสุขสงบ และส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองขององค์กร คุณธรรม 4 ประการนั้น คือ

"หลักที่หนึ่ง ต้องมีสมรรถภาพ เพราะฉะนั้นในหมู่คนที่เราจะรับเข้าทำงานในธนาคารชาตินั้น เราจะต้องดูความสามารถและความรู้เป็นพื้นฐาน และด้วยความสุจริตใจ นักศึกษาที่สำเร็จบัญชีและพาณิชย์จากธรรมศาสตร์ก็ไปอยู่ที่ธนาคารชาติหลายคน ซึ่งเข้าไปด้วยการสอบแข่งขัน ใครดีใครได้ ไม่ใช่คัดเลือกกันแบบบุคคลโชคชะตา และธนาคารชาติก็ตั้งเงินเดือนให้พอเพียงแก่สมรรถภาพ

หลักที่สองก็คือ หลักความยุติธรรมในสังคม การออกกระเปียบ การที่จะปูนบำเหน็จรางวัล จะต้องให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม ยุติธรรม เพื่อให้ความมั่นใจแก่พนักงานทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย ที่พูดนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าเราเป็นคนที่ไม่เห็นอคติเสียจนเกินไป การประจบประแจงก็ยังมีอยู่ ถ้าไม่รู้ว่าเป็นการประจบประแจง แต่ก็พยายามวางหลักให้ดี ให้ยุติธรรมที่สุด

หลักที่สามคือ หลักเสรีภาพ เราต้องให้อิสระภาพแก่พนักงานเขาพอสมควร มิฉะนั้นผู้ใหญ่จะไม่มีความรู้ความเข้าใจของผู้น้อย ต้องให้ผู้น้อยแสดงออกได้ด้วยการรับฟังคำร้องของผู้น้อย การส่งเสริมให้ผู้น้อยร้องเรียนในเมื่อมีข้อร้อง

เรียนที่ดี เพราะเมื่อเรามาพิจารณาแล้วถ้าเราไม่เห็นด้วย ก็ไม่เห็นด้วย แต่ว่าควรที่จะให้ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยนั้น สามารถที่จะมีเสรีภาพในการที่จะออกความเห็นได้ภายในขอบเขตที่กว้างพอควร

และหลักสุดท้ายก็คือ หลักความมีเมตตากรุณา ผู้ใหญ่ต้องเมตตาผู้น้อย นี่เป็นธรรมดา เพื่อให้มีเยื่อใยกัน และเป็นทางให้เกิดความไว้วางใจกันได้อย่างสมบูรณ์ ถ้าขาดความไว้วางใจกัน การดำเนินงานเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับเงินทองเป็นจำนวนมากย่อมจะราบรื่นไปไม่ได้ ต้องเชื่อถือ และไว้วางใจกัน เพราะฉะนั้นหลักการธนาคารกลางก็เช่นเดียวกับหลักการธนาคารโดยทั่วไป คือ เครดิต และ faith คือ ความเชื่อถือซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอก ถ้าขาดเครดิตแล้ว เลิกพูดเรื่องธนาคารได้”

การก่อตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรแห่งแรกในประเทศไทย

เดิมที่ธนบัตรของเราพิมพ์โดยบริษัทโทมัสเดอลารูของประเทศอังกฤษ มีเฉพาะช่วงสั้นๆระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเท่านั้นที่เราจ้างบริษัทอเมริกัน ชื่อบริษัททีวอเตอร์เพรสพิมพ์มาถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลคิดจะพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เอง โดยให้โรงงานยาสูบเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ซึ่งออกจะผิดหลักการอยู่ ธนาคารแห่งประเทศไทยเองไม่เห็นด้วย เพราะไม่มีชาติใดในโลกเขาทำกัน หน้าที่ในการพิมพ์ธนบัตรต้องอยู่กับธนาคารกลางอย่างไรก็ตาม ความคิดของจอมพล ป. เป็นอันต้องล้มไปเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ก่อรัฐประหารล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เกี่ยวกับเบื้องหลังการพิมพ์ธนบัตรในช่วงก่อนที่จะจัดตั้งโรงพิมพ์ของเราเองนั้นอาจารย์ป่วยได้เล่าเกร็ดการเมืองและเรื่องอื้อฉาว กรณีท่านผู้ใหญ่มีดำริจะเปลี่ยนบริษัทพิมพ์ธนบัตรไว้ในบทความ “เหลียวหลังแลหน้า” (โปรดอ่านในหัวข้อ การขัดขวางผลประโยชน์ของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์)

โครงการก่อตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรจึงเริ่มเป็นจริงเป็นจังเมื่ออาจารย์ป่วยก้าวเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยแทนคุณโชติ คุณะเกษม จากการประชุมครั้งแรกจนถึงพิธีเปิดโรงพิมพ์ธนบัตรนั้นเป็นเวลาเกือบสิบปี เกี่ยวกับการจัดตั้งโรงพิมพ์นี้ อาจารย์ป่วยได้ให้สัมภาษณ์รายการวิทยุเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2512 ก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯ เปิดโรงพิมพ์เป็นการเล็กน้อย ท่านได้เล่าความเป็นมาไว้ดังนี้

“ตามพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ธนบัตรก็คือตัวสำคัญที่ใช้แทนเงินซึ่งเจ้าพนักงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำขึ้น แต่ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ธนบัตรหมายถึงบัตรใช้แทนเงินตรา ซึ่งรู้สึกว่าจะกว้างสักหน่อย ควรจำกัดให้แคบลงไปว่าธนบัตรหมายถึงบัตรใช้แทนเงินตราของรัฐบาล เพราะในขณะนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ออกธนบัตรในฐานะตัวแทนของรัฐบาล

ประวัติความเป็นมาของธนบัตรไทยก็คือ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. 121 ขึ้นให้เจ้าพนักงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำตัวสำคัญใช้แทนเงินเรียกว่า ธนบัตร เพื่อรับแลกเงินของประชาชนเก็บรักษาไว้ และจำหน่ายธนบัตรให้ออกใช้แทนเงิน ธนบัตรที่ออกครั้งแรกพิมพ์จากบริษัทโทมัสเดอลารู ประเทศอังกฤษ ธนบัตรรุ่นแรกนี้ใช้ไปได้ประมาณ 16 ปี ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ธนบัตรเกิดขาดของส่งมาไม่ได้ จึงต้องเอาธนบัตร ชนิดราคา 1 บาท มาแก้เป็นธนบัตร ชนิดราคา 50 บาท การปลอมแปลงย่อมมีขึ้นเป็นธรรมดา แต่ก็ไม่มากมายเท่าที่คาดคะเนไว้

พอเกิดสงครามเอเชียบูรพาขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2484 การสั่งธนบัตรจากบริษัทโทมัสเดอลารู เป็นอันต้องยุติ การสั่งพิมพ์ธนบัตรเปลี่ยนไปสั่งพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่น และถึงแม้ว่าจะได้สั่งพิมพ์จากประเทศญี่ปุ่นแล้วก็ตาม รัฐบาลในขณะนั้นก็ยังเห็นว่า ถ้าสงครามทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การขนส่งธนบัตรจากประเทศญี่ปุ่นอาจเป็นปัญหา จึงได้ตัดสินใจพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองในประเทศโดยทั่วไปธนบัตรที่พิมพ์ภายในประเทศเองมีคุณภาพต่ำและมีการปลอมแปลงมาก

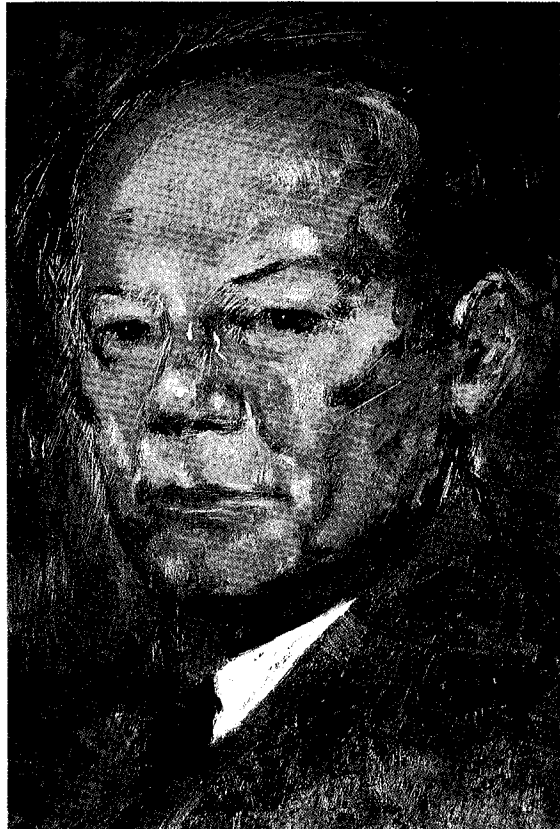
หลังจากสงครามแล้ว บริษัทโทมัสเดอลารูได้รับภัยจากสงคราม ไม่สามารถรับพิมพ์ให้ได้ รัฐบาลจึงได้สั่งพิมพ์จากสหรัฐอเมริกา ธนบัตรรุ่นนี้พิมพ์เส้นราบใช้สีน้อยสี ไม่สวยงามจึงปรากฏว่ามีการปลอมแปลงมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้ชวนกลับมาสั่งพิมพ์ธนบัตรจากบริษัทโทมัสเดอลารูอีก และได้สั่งพิมพ์ติดต่อกันมาจนทุกวันนี้

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยต้องสั่งพิมพ์ธนบัตรจากต่างประเทศและในยามสงครามได้ประสบความยุ่งยากนานาประการ ถึงแม้จะพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองภายในประเทศก็ไม่มีเครื่องมือใช้เพียงพอ ก่อให้เกิดการปลอมแปลงอย่างขนาดใหญ่ รัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่าการตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นจะเป็นการแก้ปัญหาธนบัตรขาดแคลน ประหยัดค่าใช้จ่ายในระยะยาว และควบคุมได้ทั้งคุณภาพและปริมาณของธนบัตร คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติเมื่อ พ.ศ. 2504 ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นพิมพ์ธนบัตรใช้เอง ธนาคารได้ดำเนินการในเรื่องนี้ด้วยความระมัดระวัง จัดซื้อที่ดินดำเนินการก่อสร้างจัดซื้อเครื่องพิมพ์และอุปกรณ์ที่ทันสมัย ติดตั้งเครื่องทำความเย็น การไฟฟ้า และอุปกรณ์เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยในเรื่องอัคคีภัยและโจรกรรม ตลอดจนส่งพนักงานไปฝึกการพิมพ์ธนบัตรทุกแขนงในต่างประเทศ ทุกอย่างแล้วเสร็จพร้อมที่พิมพ์ธนบัตรได้เมื่อเดือนมกราคม ศกนี้ ฉะนั้นฯพณฯ นายกรัฐมนตรีจึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงพิมพ์ธนบัตรในวันที่ 24 มิถุนายน 2512

ในเรื่องเกี่ยวกับด้านการบริหารดำเนินงานการพิมพ์และโรงพิมพ์ เราได้ถือตามแนวบริหารของฝ่ายต่างๆ ในธนาคารแห่งประเทศไทย และตามแบบฉบับของโรงพิมพ์ที่ทันสมัยในต่างประเทศ กล่าวคือ มีการควบคุมสองชั้น (Dual Control) ทุกระยะและทุกช่วงงาน เพื่อมิให้สิ่งพิมพ์และอุปกรณ์การพิมพ์ที่สำคัญขาดหายไป และเรื่องระบบการบัญชี มีทั้งบัญชีการเงินและบัญชีต้นทุน เพื่อใช้เป็นแนวทางที่จะลดต้นทุนการผลิตลง ตัวบุคคลที่รับเข้ามาทำงานในโรงพิมพ์จะต้องมีการสอบความประพฤติและการทำงานที่แล้วๆ มา บุคคลชั้นหัวหน้าธนาคารได้ส่งไปศึกษาดูงานจนได้รับความชำนาญอย่างดี และได้มาฝึกอบรมพนักงานชั้นรองลงมาจนใช้งานได้”

ในเรื่องการพิมพ์ธนบัตรของโรงพิมพ์ธนบัตรซึ่งเราพิมพ์ขึ้นมาใช้ในประเทศเองนี้ มีผู้สงสัยว่า อาจจะทำให้ผู้ใช้ธนบัตรทั้งในประเทศและต่างประเทศเชื่อถือหรือนิยมน้อยไปซึ่งอาจารย์ป๋วยได้ชี้แจงว่า

ภาพวาดโดย นายอวบ สำนะเสน
สมบัติของ Puey Collection

“ในเรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งอาจแยกออกได้เป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่เกี่ยวกับความนิยมเชื่อถือของประชาชนในเรื่องคุณภาพของธนบัตร และประเด็นที่เกี่ยวกับความนิยมเชื่อถือของประชาชนในเรื่องค่าของธนบัตร ในประเด็นแรกเรื่องความนิยมเชื่อถือในคุณภาพของธนบัตรนั้น เราใช้เทคนิคในการออกแบบ และการพิมพ์ ตลอดจนการใช้กระดาษที่มีลายน้ำและเส้นใยเคลือบโลหะฝังอยู่ในเนื้อกระดาษ จะทำให้การปลอมแปลงยากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ท่านนายกรัฐมนตรีก็ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวเมื่อเร็วๆ นี้ว่า ธนบัตรที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ธนบัตรของเรามีคุณภาพไม่แพ้ธนบัตรที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ต่างประเทศ จึงเชื่อว่าประชาชนจะนิยมเชื่อถือในธนบัตรที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ธนบัตรมากขึ้น

ประเด็นที่เกี่ยวกับความนิยมเชื่อถือของประชาชนในด้านปริมาณของธนบัตรนั้นมีผู้กล่าวกันมากกว่า เมื่อตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นแล้ว โรงพิมพ์ธนบัตรจะพิมพ์ธนบัตรออกสู่ตลาด 2 ชุด 3 ชุด หรือไม่ก็กล่าวว่า จะมีผู้มีอิทธิพลใช้อำนาจบังคับให้โรงพิมพ์ธนบัตรพิมพ์ธนบัตรออกสู่ตลาดตามใจชอบ ในเรื่องนี้ต้องเรียนชี้แจงข้อเท็จจริงว่า โรงพิมพ์ธนบัตรเปรียบเสมือนบริษัทโทมัสเดอลารู เป็นโรงงานผลิตธนบัตร ในระหว่างดำเนินการผลิตได้มีการควบคุมดูแลหลายขั้นทุกระยะช่วงงาน เพื่อมิให้สิ่งพิมพ์และอุปกรณ์การพิมพ์ขาดหายไป และมีคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้สอบบัญชีของโรงพิมพ์ธนบัตร เมื่อผลิตธนบัตรได้เท่าใดจะมีฝ่ายออกบัตรธนาคารเป็นผู้มารับมอบเอาไปในทันที ผู้ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ในการนำธนบัตรออกใช้สู่ประชาชนก็คือ ฝ่ายออกบัตรธนาคาร แต่ฝ่ายออกบัตรธนาคารเองจะนำธนบัตรที่โรงพิมพ์ธนบัตรผลิตและได้รับมอบมาออกจำหน่ายสู่ประชาชนโดยพลการตามใจชอบหาได้ไม่ ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 กล่าวคือ ฝ่ายออกบัตรธนาคารจะนำธนบัตรใหม่ออกใช้ได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ

1. จะนำธนบัตรใหม่ออกใช้ได้ก็ต่อเมื่อได้แลกเปลี่ยนทันทีกับธนบัตรที่นำออกใช้ไปก่อนแล้ว ราคาเท่ากัน ซึ่งจะต้องถอนคืนจากธนบัตรออกใช้เสีย

2. จะนำธนบัตรใหม่ออกใช้ได้ก็ต่อเมื่อได้แลกเปลี่ยนทันทีกับสินทรัพย์ที่กฎหมายให้รับขึ้นบัญชีเป็นทุนสำรองเงินตราได้และมีค่าเท่ากัน ซึ่งสินทรัพย์ดังกล่าวได้แก่ ทองคำ เงินตราต่างประเทศ หลักทรัพย์ต่างประเทศ และอื่น ๆ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501

การควบคุมดูแลการนำธนบัตรออกใช้ให้เป็นไปตามกฎหมายมีอยู่ด้วยกันหลายฝ่ายผู้ควบคุมคนแรก คือ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย คนต่อมา คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินฯ เข้าควบคุมธนบัตรที่ฝ่ายออกบัตรธนาคารได้รับจากโรงพิมพ์ธนบัตร ดูแลการนำธนบัตรใหม่ออกใช้ การถอนคืนเพื่อทำลายว่าจะเป็นไปได้โดยถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ตลอดจนการตรวจสอบสินทรัพย์ที่รับขึ้นบัญชีสำรอง แล้วรายงานไปยังผู้ควบคุมคนสุดท้ายคือนายกรัฐมนตรี ส่วนประชาชนก็มีทางตรวจสอบได้ว่า การนำธนบัตรออกใช้ ได้เป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ โดยเทียบดูรายงานประจำสัปดาห์ของธนาคารแห่งประเทศไทยแต่ละสัปดาห์ ซึ่งในรายงานนั้นจะแสดงจำนวนธนบัตรออกใช้และสินทรัพย์ที่เป็นทุนสำรองเงินตรา

ตามที่ได้กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า โรงพิมพ์ธนบัตรมีหน้าที่แต่เพียงผลิตธนบัตร ไม่มีอำนาจหน้าที่นำธนบัตรที่ผลิตเองออกใช้ การนำธนบัตรออกใช้เป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายออกบัตรธนาคารโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามกฎหมายโดยเคร่งครัด และมีผู้ควบคุมดูแลการนำธนบัตรออกใช้ให้เป็นไปตามกฎหมายอยู่หลายฝ่าย ฉะนั้น การตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เอง จึงไม่เกี่ยวกับความเชื่อถือในค่าของธนบัตรทั้งในและต่างประเทศ ความเชื่อถือในค่าของธนบัตรในฐานะที่เป็นเงินตราขึ้นอยู่กับการบริหารและการดำเนินการในด้านการคลัง การเงิน และการเศรษฐกิจของรัฐบาลมากกว่า”

การพัฒนาบุคลากร

เป็นที่ทราบกันดีว่า อาจารย์ป๋วยทุ่มเทให้การพัฒนามากเพียงใด เพราะท่านเห็นว่า “เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งยวด เป็นแม่กุญแจไขปัญหาต่างๆ ทุกปัญหาในประชาคมไทย ไม่ว่าจะเราสนใจเรื่องการเมือง การสังคม เศรษฐกิจ การพัฒนา การจัดตั้งสหกรณ์ การจัดรูปที่ดิน การอนามัย หรือปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น แม้แต่ปัญหาเรื่องโสเภณี หรือความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

นั่นคือ การให้การศึกษานี้ ให้ความรู้เพื่อพัฒนาคนย่อมมีผลยั่งยืนต่ออนาคตของประเทศ อาจารย์ป๋วยได้เคยกล่าวถึงปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศว่า ต้องอาศัยทั้งกำลังคนและกำลังเงิน แต่ระหว่างกำลังคนและกำลังเงินสองอย่างนี้ ถ้าให้เลือกว่าอะไรสำคัญกว่าท่านก็เห็นว่ากำลังคนสำคัญกว่ากำลังเงินมากนัก เนื่องด้วย “การยืมเงินนั้นง่ายเพราะเงินพูดได้ทุกภาษา แต่การยืมคน คนพูดได้อย่างมากก็ไม่ก็ภาษา” อย่างไรก็ตามพัฒนาคนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การให้ทุนการศึกษาเล่าเรียนเพื่อปริญญาหรือประกาศนียบัตรเพียงเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่ต้องเนื่องเพื่อพัฒนาทั้งคุณภาพและคุณธรรมของคน และที่สำคัญสำหรับคนที่ต้องทำงานเกี่ยวกับเงินๆ ทองๆ ของชาติบ้านเมืองด้วยแล้ว โอกาสที่จะทำความเสียหายให้บังเกิดแก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวงมักจะมีมากตามมา

ดังนั้น ท่านจึงเน้นเสมอว่ากระบวนการศึกษาต้องคำนึงถึง “ความงอกงามทางคุณธรรม และจริยธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเสริฐพึงปรารถนา ในระบบการศึกษาปัจจุบันก็ระบุงถึงศีลธรรมจรรยา และจริยศึกษา มีอยู่ในหลักสูตรและตำราเรียนด้วย การอบรมเด็กหรือนักศึกษาผู้ใหญ่ด้วยถ้อยคำ คำเทศนา แบบเรียน ตำรา เหล่านี้ เท่าที่เป็นมาทุกกาลสมัยทุกประเทศทั่วโลกไม่ได้ผล ตรงกันข้ามทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและเฟิกเฉยแก่นักเรียนนักศึกษา เรื่องนี้จะปฏิรูประบบการศึกษาสักอย่างใด เท่าใด ก็คงจะไม่ได้ ต้องปฏิรูประบบการปฏิบัติและความประพฤติของพวกเรา คือ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ตลอดจนนักการเมือง รัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลาย ความซื่อสัตย์ เอาใจใส่ต่อหน้าที่ ความตรงต่อเวลา ความมีใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะ เป็นสิ่งที่พร่ำสอนกันไม่ได้ แต่ก่อให้เกิดได้จากการปฏิบัติและการปฏิบัติให้เด็กเอาเยี่ยงอย่าง”

ด้วยความคิดเช่นนี้ เมื่อท่านเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยท่านไม่เพียงแต่เป็นผู้ริเริ่มโครงการนักเรียนทุนของธนาคารเท่านั้น แต่ท่านยังได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พนักงาน และสร้าง

ภาพพจน์ที่ดีให้แก่ธนาคาร เป็นที่ไว้วางใจเชื่อถือในหมู่นักธนาคารพาณิชย์ และที่สำคัญเป็นที่เกรงใจของรัฐบาลและนักการเมือง

เพียงหนึ่งปีหลังจากที่ท่านรับตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารก็ได้ให้นักเรียนทุนรุ่นแรกจำนวน 3 คน โดยคัดเลือกจากนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้คะแนนรวมสูงสุด 50 อันดับแรกของประเทศ จากนั้นมาจนถึงบัดนี้ ธนาคารได้ผลิตนักเรียนทุนมาแล้วถึง 35 รุ่น และได้กลับมาทำงานให้ธนาคารแล้วกว่า 200 คน ในจำนวนนี้มีหลายคนที่ได้ออกไปปฏิบัติงานภายนอกธนาคาร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งก็ถือว่าได้มีส่วนช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองได้ทั้งสิ้นตามเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ป๋วย ซึ่งถือว่าการสร้างคนมิใช่ว่าจะต้องสร้างมาเพื่อรับใช้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ

ผู้ที่ได้ใกล้ชิดอาจารย์ป๋วยทุกคนจะรับทราบถึงคำสอนของท่านที่เน้นคุณธรรมของนักเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือ ความซื่อสัตย์สุจริตต่อวิชาชีพ ไม่มีความโลภ ไม่มีความหลง เพราะความรับผิดชอบที่มีต่อเศรษฐกิจของประเทศเกี่ยวโยงถึงผลประโยชน์มหาศาลและหากปล่อยให้ความโลภเข้ามาครอบงำแล้ว อาจนำมาซึ่งความเสียหายขนาดถึงขั้นที่ประเทศชาติล่มจมได้ จริยธรรมข้อนี้อาจารย์ป๋วยได้เน้นเสมอมา และท่านเองก็เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักธรรมข้อนี้อย่างไม่เสื่อมคลาย พร้อมกับเรียกร้องให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วย

ในคำกล่าววอรัมปรุมนิเทศพนักงานใหม่นี้ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2510 อาจารย์ป๋วยได้กล่าวเน้นถึงเรื่องคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาทำงานในสถาบันที่เป็นที่รักษาทรัพย์สินสมบัติสำคัญของชาติ ว่านอกจากวิชาความรู้ ความสามารถแล้ว คุณสมบัติที่จำเป็น คือ ความอุตสาหวิริยะและความซื่อสัตย์สุจริต ดังข้อความที่ตัดตอนมาบางส่วนดังนี้

“ธนาคารต้องการวิชาความรู้ ความสามารถจากคุณทั้งหลาย ให้มาเป็นส่วนหนึ่งในจักรใหญ่ เพื่อที่จะทำหน้าที่ของธนาคารให้ได้โดยดี และเรื่องความสามารถและวิชาความรู้ที่คุณทั้งหลายมีแต่ละคนนั้นไม่เป็นที่สงสัยแน่ เพราะเหตุว่าตามระเบียบการคัดเลือกกิติ การสอบแข่งขันกิติ เราคัดเลือกด้วยความเป็นธรรม เมื่อมีความเป็นธรรมแล้วก็มั่นใจได้ว่า วิชาความรู้ในเบื้องต้นของคุณทั้งหลายนั้นต้องดีพอที่เราจะรับเข้ามา เพราะฉะนั้น ข้อแรกเกี่ยวกับวิชาความรู้และความสามารถของคุณนั้น ผมไม่เป็นห่วง

ข้อที่ต้องการจากคุณข้อที่สอง คือความอุตสาหะและวิริยะ คือ ไม่ใช่แต่ว่ามีความรู้เข้ามาแล้ว ไม่ใช่ความรู้หรือใช้ความรู้เป็นประโยชน์แก่ธนาคารเพียงกึ่งหนึ่ง นี้ไม่ต้องการ เมื่อมีความสามารถแล้วก็ควรพยายามอุทิศเวลาอุทิศความสามารถและความคิดนั้นให้แก่ธนาคาร ให้เป็นประโยชน์แก่ธนาคาร ถึงแม้ว่าเราจะมีหน้าที่เพียงแค่พิมพ์ดีดหรือเพียงแต่จ่ายเงิน หรือเพียงแต่ตรวจเงิน หรือเพียงแต่ลงทะเบียน จะเป็นอย่างไรก็ตามต้องนึกถึงเสมอว่างานที่เราทำนี้ ถ้าไม่ทำแล้วผู้ว่าการทำงานไม่ได้ ผู้อำนวยการทำไม่ได้ ต้องไปจ้างผู้อื่นเข้ามาทำ เพราะฉะนั้น ขอให้พยายามอุทิศเวลาและอุทิศความสามารถความคิด ให้ทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ธนาคารให้มากที่สุดที่จะทำได้ นี่เป็นสิ่งที่ธนาคารต้องการตอบแทนจากพวกคุณ

และสำคัญไปกว่านั้นคือข้อที่สามที่ธนาคารต้องการจากพวกคุณ คือความซื่อสัตย์และความสุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ถ้าขาดความซื่อสัตย์สุจริตเชื่อถือกันได้แล้ว ธนาคารนี้ล้ม ไม่มีทางที่จะทำอะไรได้ เราจะออกระเบียบสัปดาห์กันใดเพื่อป้องกัน เพื่อแก้ไขมิให้คนทำทุจริตได้ แต่ระเบียบนั้นมนุษย์เราย่อมอยู่เหนือกว่าแน่ คือต้องแก้ไขได้ เพราะฉะนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด และเป็นสิ่งที่ได้ให้คะแนนสูงแก่ธนาคารแห่งประเทศไทยตลอดมาในชั่วระยะ 25 ปีที่มีอยู่นี้ ความซื่อสัตย์สุจริตนี้หมายความว่าทำอะไรตรงไปตรงมา เริ่มตั้งแต่การทำงานเป็นเสมียนหรือทำงานในฐานะเป็นผู้รับเงิน แลกเงิน อะไรต่างๆ ไม่มีการเบียดบัง ตลอดจนกระทั่งความสุจริตในแง่ที่จะใช้ความคิดทางวิชาการกิติ หรือทางตรวจสอบธนาคารต่างๆ กิติ วางตัวเป็นผู้ที่ทำชอบทำแต่ทางสุจริต เป็นสิ่งที่สำคัญกว่าอื่น ๆ ถ้าจะให้ผมเลือกระหว่างผู้ที่มีความสามารถแต่ไม่สุจริตกับผู้สุจริตแต่ไม่มีความสามารถมากนัก

ถ้าผู้ที่มีความสามารถนั้นมีสิ่งที่ควรสงสัยว่าจะไม่สุจริตแล้ว ไม่มีนายที่ไหน ไม่มีหัวหน้าสำนักงานที่ไหนจะเลือกมา เพราะฉะนั้น ในการพิจารณาเรื่องต่างๆ นั้น ทางธนาคารก็ย่อมต้องพิจารณาถึงเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตเป็น

ภาพวาดสมมติของธนาคารแห่งประเทศไทย

สำคัญ และขอให้คุณทั้งหลายยึดมั่นในข้อนี้เพื่อความสุขความเจริญของคุณทั้งหลายต่อไปในการทำงานที่นี้

เมื่อผมคิดเรื่องที่จะควรจะทำอะไรกับคุณในวันนี้ ทำให้ผมคิดถึงเมื่อผมเข้ามาร่วมงานในธนาคารแห่งประเทศไทยครั้งแรก ประมาณ 18 ปีมาแล้ว (ผมไม่เคยเป็นพนักงานของธนาคารโดยตรงเลย เคยแต่เป็นข้าราชการกระทรวงการคลัง ธนาคารยืมมาใช้งาน แต่ก็ได้เริ่มเข้ามาร่วมงานในธนาคารนี้ประมาณ 18 ปี) นึกถึงได้ว่า ครั้งนั้น เมื่อผมยังอยู่ในขนาดคุณ เข้ามาใหม่ๆ รู้จักคนนิดหน่อย และเกรงกลัวผู้ที่มีอำนาจในธนาคารนี้ ก็มีความข้องใจในการทำงานของธนาคารอยู่หลายประการ

เป็นธรรมดาตามมนุษย์ ถ้าหากว่าเราใช้ความคิด เราทำอะไรสักอย่างหนึ่งก็ต้องมีการวิจารณ์ เช่น เดินตามถนนเราก็ต้องเห็นว่าถนนนั้นมันมีสิ่งทีบกพร่อง มีสิ่งที่น่าจะปรับปรุงฉันใดก็ฉันนั้น ธนาคารก็เช่นเดียวกัน การดำเนินงานย่อมเป็นสิ่งที่คนเข้ามาใหม่หรือคนที่อยู่นานพอสมควรแล้วก็ตามแกะะ ย่อมเห็นว่ามันที่ดีได้ และเมื่อคืนนี้เราก็ต้องคิดว่ามันควรจะแก้ไขอย่างไร

พวกคุณไม่ต้องเป็นห่วง เมื่อครั้งที่ผมเป็นอย่างพวกคุณเมื่อเข้ามาใหม่ๆ นั้น ได้ปรึกษาพวกผู้บังคับบัญชาจนพอสมควรกับเพื่อน ๆ เพราะฉะนั้น พวกเราที่นั่งกันอยู่ทางด้านนี้ (คือรองผู้ว่าการ และผู้อำนวยการทั้งหลาย) ไม่ได้หวังอย่างอื่น นอกจากจะหวังให้พวกคุณพยายามค้นหาพวกเราว่าทำอะไรต่าง ๆ นั้น ดีหรือไม่ดีอย่างไร แต่ว่าค้นหาเฉยๆ ไม่ได้ ต้องคิดด้วยว่าถ้าฉันมีอำนาจขึ้นเมื่อใด ถ้าฉันมีอำนาจและมีความรับผิดชอบเป็นหัวหน้าขึ้นมาเมื่อใด จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ดีขึ้นกว่าที่นายป๋วย กับนายพิสุทธ์ ทำอยู่ในเวลานี้ ต้องคิดอย่างนั้น แล้วสถาบันของเราที่เจริญอยู่แล้วก็จะเจริญยิ่งขึ้น แต่แน่ละ การค้นหาที่เห็นจะไม่ต้องบอกกับพวกคุณว่า ถ้าค้นหาให้พวกเราได้ขึ้นมาและค้นหาโดยใช้ถ้อยคำชนิดที่ไม่ถูกหู ก็จะเป็นภัยแก่คุณเหมือนกัน ไม่ว่าที่ไหน แต่ว่าอยากจะบอกว่าถ้าหากว่า ช่วยกันคิด ช่วยกันสังเกต ช่วยกันหาวิธีให้มันดีขึ้น สถาบันของเราก็จะเจริญ และพวกเราที่อยู่ในสถาบันอันมีเกียรตินี้ก็จะ

เจริญด้วย”

ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์กับการเมืองนั้น ตลอดเวลา 12 ปี ที่อาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย กล่าวได้ว่าองค์การแห่งนี้ปลอดจากอิทธิพลทางการเมืองโดยสิ้นเชิง แม้แต่การแสวงหาผลประโยชน์ของนักการเมืองในธนาคารพาณิชย์ก็ถูกท่านใช้คารมอันนุ่มนวลวิจารณ์ จนบางคนต้องยอมลดอิทธิพลของตนเองเสียบ้างตัวท่านเองนั้นก็วางตัวเป็นกลางไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองใดๆ ขณะเดียวกันก็ยึดมั่นในความถูกต้องและการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม โดยพร้อมที่จะลาออกทุกเมื่อหากถูกกดดันให้ต้องยอมรับนโยบายการเมืองที่ขัดแย้งกับหลักการทางเศรษฐศาสตร์ เพราะท่านถือว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งยวดต่อการเงินการคลังและเศรษฐกิจโดยรวม จะให้การเมืองเข้าไปมีอิทธิพลกำหนดนโยบายของธนาคารไม่ได้

มองในแง่หนึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับถึงความสัมพันธ์อันแยกไม่ออกระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับในการศึกษา “การตัดการเมืองออกจากการเรียนวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทำไม่ได้ ถ้าทำได้ก็หมายความว่าเราไม่ได้ให้การศึกษาที่ถูกต้อง แล้วก็อันตรายแก่สังคม” ถ้าเอการเมืองออกไปแล้ว อาจารย์ป๋วยเคยเปรียบว่าวิชาเหล่านี้จะเป็นเหมือน “ขนมโก๋ ไม่มีข้างบน...ไม่มีไส้ ไม่มีอะไร เรียนกันไปเป็นหุ่นเท่านั้น” อาจจะเป็นเพราะว่าศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะเศรษฐศาสตร์นั้นจะนำมาใช้ได้ก็เฉพาะในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งมีการเมืองเป็นตัวกำหนดทิศทางแทบจะทั้งสิ้น

ความยึดมั่นถือมั่นในหลักการความถูกต้องของอาจารย์ป๋วยนั้น เป็นที่เลื่องลือและเป็นที่ยอมรับของทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ทรงอิทธิพลทางการเมืองเพียงใด สิ่งที่ท่านดำเนิน ท่านจะดำเนินด้วยเหตุผล จนขนาดนายกรัฐมนตรียังต้องยอมอย่างเช่นกรณีที่มีผู้เสนอให้แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายการเงิน ซึ่งท่านเล่าเอาไว้ว่า

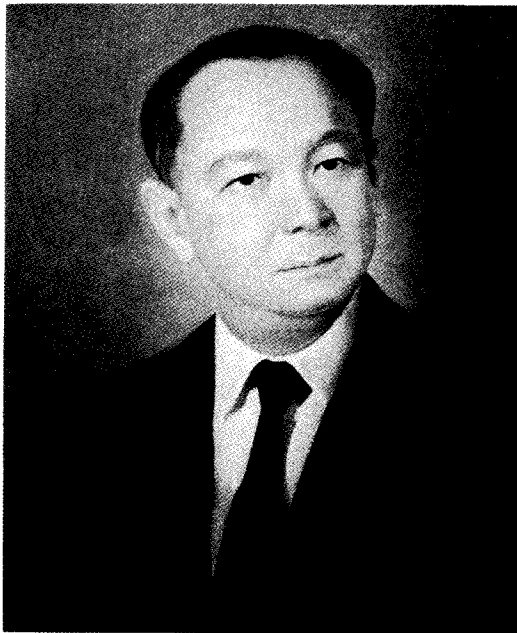
“วันหนึ่งระหว่างที่จอมพลสฤษดิ์ยังเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ มีผู้เสนอให้รัฐบาลตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายการเงิน เฉพาะอย่างยิ่งการเงินระหว่างประเทศ เผอิญวันที่เรื่องจะเข้าคณะรัฐมนตรีนั้น ผมไปร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีเข้าหน่อย พบท่านปลัดบัญชาการ คุณหลวงวิจิตรวาทการ ท่านก็เล่าให้ฟังว่า จะมีการเสนอตัวกรรมการคณะนี้ขึ้นในวันนั้น ผมก็เรียนท่านว่า นโยบายการเงินนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้ว่าการธนาคารชาติ ภายใต้ความกำกับของรัฐมนตรีคลัง ส่วนเรื่องการเงินระหว่างประเทศนั้น นอกจากผู้ว่าการจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบแล้ว ยังมีคณะกรรมการทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นประธานอยู่อีกด้วย ผมไม่เห็นประโยชน์อันใดที่จะมีคณะกรรมการชุดใหม่นี้อีก ตรงกันข้ามจะเป็นโทษ เพราะทำให้ความรับผิดชอบพัวไป และผู้ที่มีรายชื่อในคณะกรรมการชุดนี้ก็มีหลายคนที่ผมไม่ไว้วางใจ ถ้าขึ้นจะตั้งคณะกรรมการชุดนี้ ผมก็ไม่มีทางเลือก นอกจากจะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติ คุณหลวงวิจิตรชะรอยจะนำเอาเรื่องนี้ไปเรียนแก่นายกรัฐมนตรีในวันนั้นและวันต่อๆ มากี่ไม่มีใครเอ่ยถึงคณะกรรมการนโยบายการเงินอีก”

การสร้างความเป็นอิสระให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น หากไม่นับรวมถึงผลงานที่จะต้องเป็นที่เชื่อถือแล้ว ยังต้องอาศัยการวางตัวของนายธนาคารกลางเป็นปัจจัยสำคัญ อาจารย์ป๋วยได้สร้างคนขึ้นมาเป็นนายธนาคารกลางหลายรุ่นหลายสมัยให้รอบรู้ทั้งวิชาการ และหล่อหลอมจริยธรรมโดยมีท่านผู้ว่าการเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนทางใดที่จะป้องกันมิให้ถูกข้อครหาฉ้อโกง หรือเป็นที่สงสัยในความซื่อสัตย์สุจริตแล้วท่านไม่รังรอที่จะปฏิบัติ ทั้งหลายเหล่านี้กลายเป็นวัฒนธรรมของธนาคารแห่งประเทศไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการวางตัวของพนักงาน

คุณสมบัติของนายธนาคารกลางเช่นอาจารย์ป๋วยนั้นบางเรื่องก็ไม่ใช่ว่าจะลอกเลียนแบบได้เท่าเทียม เช่น บารมีในบุคลิกภาพที่นุ่มนวล อันเป็นปัจจัยที่ช่วยให้อาจารย์ป๋วยใช้สุนทรพจน์เป็นเครื่องมือโน้มน้าวจิตเจ้านายธนาคารพาณิชย์และนักการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพหลายครั้งที่ท่านกล่าวสุนทรพจน์เป็นร้อยกรองด้วยถ้อยภาษาสละสลวย แต่แฝงด้วยความหมายกินใจ โดยเฉพาะถ้าจะวิพากษ์วิจารณ์ใครแล้ว ผู้ถูกเอ่ยถึงจะรู้สึกได้เองโดยมีพิกัดอยู่ที่ถ้อยคำ ว่ากล่าวโดยตรงให้เป็นที่ยึดใจกัน สุนทรพจน์ของอาจารย์ป๋วยในงานประจำปีของสมาคมธนาคารไทยจึงเป็นที่ฮือฮามาก และมักถูกนำไปพิมพ์เผยแพร่เสมือนหนึ่งเป็นงานศิลปะชิ้นโบว์แดงเลยทีเดียว

ในงานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปีของสมาคมธนาคารไทย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2505 อาจารย์ป๋วยได้เล่านิยายเรื่องดาวนพเคราะห์ให้ฟังว่า

“เมื่อต้นเดือนนี้เอง พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ และพระเอกพระรองอีกดวงสองดวง เกิดโคจรเข้าสู่ราศีเดียวกัน บุโรหิตโหราจารย์ฤกษ์ชัชวาลย์ไพโรใหญ่หน่อย คำนวณทราบเหตุไว้ล่วงหน้า ต่างชำระล้างร่างกายบริสุทธิ์ ร่ายพระเวทสาธยายมนต์บ่นภาวนาทำให้เกิดภัยพิบัติขึ้นแก่ประชาชนในโลกเรา บ้างก็หอบน้ำเต้าหอยยามบินปายขึ้นไปบนเขาหิมพานต์เพื่อให้พ้นภัย บ้างก็กล่าวทักทายนายกรัฐมนตรีในประเทศหนึ่งให้ระวังอันตรายจงหนัก บ้างก็โฆษณาเหตุร้ายให้ประชาชนเกรงกลัวเสียจนพระมหากษัตริย์อีกประเทศหนึ่งต้องรับสั่งให้จับกุมตัวไปจองจำ ได้ทุกขเวทนาเห็นทันตาก็มี ผลทั้งนี้ สรุปลงแล้วมีอะไร เท่าที่ผมรวบรวมเข้ามาได้ก็คือ ประเทศมหาอำนาจแห่งหนึ่งต้องระงับการส่งมนุษย์ขึ้นไปสู่อวกาศไว้ชั่วคราวในระยษนั้น ประเทศมหาอำนาจอีกแห่งหนึ่งจะต้องระงับหรือไม่ระงับไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าเจียบกริบไป ส่วนในประเทศมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่งนั้นมีพระโกษาธิบดีใจเมตตาปราณี เห็นเป็นเทศกาลตรุษจีนอนุญาตให้นายธนาคารปิดธนาคารได้ เป็นที่นิยมชมชื่นในหมู่ชาวนาธนาคาร อยากให้ดาวนพเคราะห์ที่โคจรมาบรรจบกันเช่นนี้อีกบ่อยๆ คงจะดี

ภาพวาดโดยวิระชัย คำศรีสุข

จะกล่าวถึงดาวนพเคราะห์ที่กลุ่มหนึ่ง สมญาว่า พระราชา ลอยดูปิดดูเปื่อยอยู่กลางหาว บางดวงก็สูง บางดวงก็ต่ำ ดาวพระราชาเหล่านี้พิสดารนัก อยู่ราศีไหนไม่ว่าราศีสูงหรือราศีต่ำต้องมีมนุษย์เคี้ยวเชษฐเวทดา อยู่สูงก็พร่าอยู่ต่ำก็ดำ พระราชาบางดวง พระโกษาธิบดีท่านเอาพระภาชี ขึ้นขับเลยลอยสูงขึ้นไป ประชาราษฎรฤกษ์ชัชวาลย์ไพโรเจริญพรท่านโกษาธิบดีไปตามๆ กัน ทั้งๆ ที่พระภาชีก็หาใช่อื่นไกลไม่ เป็นดาวบริวารในกลุ่ม พระรัฐบาล นั่นเอง พระราชาบางดวงในท้องฟ้าเมืองไทยที่ลอยสูงกว่าท้องฟ้าเมืองอื่นๆ ทั่วโลก แต่พอลอยต่ำลงมานิดหน่อย ฤกษ์ท่านบำเพ็ญตบะเสกคาถาไล่จะให้ขึ้นสูงให้ได้ ยังไม่มีใครจะมีใครเจริญพร พระราชาบางดวงอยู่ยากสัมพันธ์กัน สามัญชนน้อยนักจะเข้าใจได้ เช่น พระราชาผ้า พอจะลอยสูงขึ้นไป อาณาประชาราษฎรสวดยับ พระเศรษฐการบดี บันดาลให้ต่ำลงมาน้อย ชาวตักกศิลาที่เป็นช่างทอเริ่มร่ำยมนต์จะแก้ไขด้วยใช้วิธีดึงเอา พระราชาด้าย ลงมาหน่อย พอจะสขอารมณ์ช่างทอเหล่าช่างปั่นด้ายสวดภาฏีโมกข์เลย ถ้าจะชักเอา พระราชาฝ้าย ลงมาให้คู่ควรกับพระราชาด้าย บรรดาชาวเกษตรคงจะสวดบังสุกุลเลย ตกกลง พระโกษาธิบดี พระเศรษฐการบดี เห็นดาว

ยังมี พระราชา อีกหมู่หนึ่ง เรียกว่า พระราชาอาหาร ในระยะนี้เกิดอัศจรรย์พระราชาอาหาร ลอยสูงขึ้นมืดปกติ ท่านจะสังเกตเห็นหรือเปล่าไม่ทราบ เฉพาะอย่างยิ่ง พระราชาเนื้อโค พระราชาเนื้อสุกร ถ้านักปราชญ์ส่องกล้องดูให้ดีจะเห็นว่ามิใช่ดาวกำลังไล่ขับขึ้นไปเรื่อยๆ ดาวนั้นนักดาราศาสตร์แน่ใจว่า ไม่ใช่ ดาวผู้เลี้ยง และไม่ใช่นักดาวลูก

เขียน สันนิษฐานว่าอยู่ในประเภทดาวคนกลาง

ท่านผู้เป็นประธาน ที่ผมนำเรื่องดาราศาสตร์มาพูดในวันนี้ ขอประทานอภัยอย่าเพิ่งคิดว่า ผมพูดเพื่อเจอนอกเรื่อง ดาวประจำเมืองของไทยเฉพาะอย่างยิ่งของนายธนาคารคือ ดาวพระพัฒนา และ ดาวพระเสถียรภาพ ถ้าปล่อยให้ พระราคา ลอยตุ้บตุ้ไปตามยถากรรมและปล่อยให้ดาวบางดวงแทรกแซงตามอำเภอใจแล้ว คงจะชนดาวพระเสถียรภาพสะบั้น แล้วดาวพระพัฒนา จะอยู่ได้อย่างไร

ฉะนั้น ขอเชิญสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย พึงยึดมั่นในคาถา 2 ข้อซึ่ง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้โปรดให้ไว้ตั้งแต่ปี 2502 คือ "ขอให้ท่านร่วมมือกับข้าพเจ้า ได้ช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมือง และทำความผาสุกให้แก่ประชาชนโดยเต็มสติปัญญาและความสามารถ" (27 เมษายน) และ "ข้าพเจ้าจะต้องขอให้สมัยปฏิวัตินี้เป็นสมัยมือสะอาด" (12 ตุลาคม)"

สุนทรพจน์ที่ขึ้นชื่อชิ้นหนึ่งของอาจารย์ปวยในงานสมาคมธนาคารไทย คือที่ท่านกล่าวเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2507 ซึ่งท่านผูกเป็นกลอนแปดเตือนใจนายธนาคารพาณิชย์ตอนหนึ่งว่า

“นายธนาคารมีภารกิจรับผิดชอบ	ยังระบอบเงินเสถียรตั้งเพียรเฉลี่ย
กับช่วยรัฐพัฒนาอย่าละเลย	ทั้งช่วยเซยทำกำไรให้ธนาคาร
ปฏิบัติเคร่งครัดเกรงกฎหมาย	ไม่หนีหน้ายสำเร็จงามทั้งสามสถาน
ใครแพลงพลิกกริกริเงินไม่เป็นการ	ควรวางสารขอลาออกบอกตรงตรง”

และตอนที่กระทรวงการเมืองผู้มีอิทธิพลมีอยู่ว่า

“สิ้นนาวาจาขวัญท่านนายกฯ	หวังไม่ตกบพรวงต้องแสลง
ขยายความตามชอบระบอบแบบค้	มั่นคำแรงคงไม่ร้ายระคายเคือง
ยังจนใจไม่รู้ที่อยู่หนึ่งซ้อ	จอมพล ถ. ท่านแกล้งแจ้งเป็นเรื่อง
ท่านปรารมภ์ผมก็เห็นเด่นประเทือง	ว่าใครเฟื่องเป็นผู้ใหญ่ในราชการ
ตัวอย่างเช่นเป็นรัฐมนตรี	ไม่ควรมีการค้ำมาสมาน
อย่าข้องเกี่ยวเที่ยวรับทำเป็นกรรมการ	สมาจารข้อนี้ดีจริงเจียว
ผมสงสัยไม่แจ้งจิตกิจการค้า	หมายความว่ากิจใดบ้างยังเฉลียว
กิจการท่านผู้ใหญ่จะไม่เกี่ยว	หรือจะเหนียวรั้งไว้ไม่นับค้า”

ที่มาที่ไปของกลอนวรรคนี้ อาจารย์ปวยเล่าไว้ใน “เหลียวหลังแลหน้า” ว่า

“ครั้งหนึ่ง รัฐบาลของจอมพลถนอมประกาศออกก้าห้ามมิให้รัฐมนตรีทั้งหลายประกอบการค้าหรือเป็นประธานกรรมการในธุรกิจต่างๆ ในการแสดงสุนทรพจน์ประจำปีที่สมาคมธนาคารไทย ผมจึงผูกเป็นคำกลอนยกย่องจอมพลถนอมว่า ท่านทำดี แต่ยังมีรัฐมนตรีหลายท่านเป็นประธานหรือกรรมการธนาคารพาณิชย์อยู่ หรือว่าธนาคารพาณิชย์ไม่ใช้การค้า ในสองสามวันต่อมาจอมพลถนอมก็ลาออกจากประธานกรรมการธนาคารพาณิชย์ แต่ไม่ปรากฏว่ารัฐมนตรีอื่นใดลาออกตามท่าน”

สุนทรพจน์ของอาจารย์ปวยเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเป็น “อาจารย์” ที่เป็นชีวิตจิตใจของท่าน แม้ในตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารท่านก็ปฏิบัติหน้าที่ที่การงานหลักคือ การสร้างคนและการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม เป็นงานต่อเนื่องมาจากสมัยที่ท่านเป็นครูโรงเรียนอัสสัมชัญและเป็นอาจารย์พิเศษ และเมื่อท่านออกจากธนาคารแล้วก็กลับไปจับงานการศึกษาจริงๆ จังๆ อีกครั้งหนึ่ง เมื่อถูกถามว่าทำไมท่านจึงเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่หันมาให้ความสนใจกับการศึกษาถึงเพียงนี้ ทำไมถึงละทิ้งตำแหน่งและเงินเดือนที่สูงกว่ามารับตำแหน่งและเงินเดือนของคณบดีมหาวิทยาลัย คำตอบที่ท่านเคยให้คือ “การเป็นนักการธนาคารที่ซื่อสัตย์ คอยระวังไม่ให้เขาโกงในภาวะสังคมอย่างนี้เป็นการทำถูกต้องหรือไม่ จะเป็นการเหมือนกับเที่ยวชวนผ้าที่ขาดอยู่รื้อไป หรือว่าควรเลือกทอผ้าผืนใหม่ สร้างคนที่มีคุณภาพคุณธรรมขึ้นมา และนี่คือการก้าวมาสู่งานด้านการศึกษา”

อาจารย์ป๋วยเป่าขลุ่ยร่วมกับวงดนตรีไทยของธนาคารแห่งประเทศไทย ในวันอำลาตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2514

ลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการฯ

อาจารย์ป๋วยได้สรุปงานของท่านที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไว้โดยย่อ ดังนี้

"การปฏิบัติหน้าที่ราชการของผมนิรฐานะผู้ว่าการธนาคารชาติเป็นเวลา 12 ปีเศษนั้น คงจะพอจำกันได้ดีพอใช้ว่า ได้ทำดีหรือทำบกพร่องมากน้อยเพียงใด ในระหว่างนั้นได้มีการร่างพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ขึ้นใหม่ (มีเพื่อนฯ หลายคนเป็นหัวแรง เช่น คุณสมหมาย ฮุนตระกูล เป็นอาทิ) ได้ตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร ได้เริ่มจัดตั้งสำนักงานสาขา ได้ทำให้เงินสำรองระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ได้รักษาเสถียรภาพของเงินตราเป็นประโยชน์แก่การค้า การอุตสาหกรรมยิ่งนักได้ขยายงานธนาคารพาณิชย์เป็นอันมากทั่วราชอาณาจักร ภายในธนาคารเองก็ได้มีการปรับปรุงระบบงานและอัตราเงินเดือน ขยายสวัสดิการ และได้เริ่มสะสมผู้มีสติปัญญาดี ให้เป็นกำลังของธนาคารสืบไป"

ท่านเคยปรารถนาจะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ตั้งแต่เมื่อปี 2507 เมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เหตุผลที่ท่านให้ในคราวนั้น ก็คงใช้เป็นเหตุผลสำหรับการขอลาออกในครั้งนี้ได้ส่วนหนึ่ง คือ เกรงว่าจะปฏิบัติหน้าที่ราชการไม่ดีพอ เพราะมีหน้าที่ความรับผิดชอบในตำแหน่งอื่นๆ อีกมาก ประกอบกับ

"ธนาคารชาติเป็นปีกแผ่นแล้ว มีเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่และผู้น้อยที่มีความสามารถดำเนินการได้ดี ถ้ารัฐบาลคัดเลือกผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตและความกล้าหาญมาดำรงตำแหน่งผู้ว่าการได้ก็ไม่ต้องห่วงนัก"

อาจารย์ป๋วยได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2514 รวมเวลาที่ท่านอยู่ในตำแหน่งนี้ 12 ปี 2 เดือน 4 วัน ในคำกล่าวอำลาพนักงานธนาคาร มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ผมเชื่อว่าถ้าผมไม่ปฏิบัติอย่างที่ผมนี้กว่าอะไรควร อะไรไม่ควรแล้ว พวกคุณ พวกเพื่อนฯ ทั้งหลาย คงจะไม่มีความรักผมอย่างที่เป็นอย่างในทุกวันนี้"

อาจารย์ป่วยกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือที่ปัจจุบันคนส่วนมากมักนิยมเรียกว่า "สภาพัฒน์" หรือ "สภาพัฒนา" นั้น เป็นหน่วยงานที่ได้ก่อตั้งมาเป็นเวลายาวนานถึง 46 ปี โดยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม

เมื่อเริ่มแรกของการก่อตั้ง สำนักงานฯ นี้มีชื่อว่า "สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ" ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2493 ที่ประกาศใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2493 เป็นส่วนราชการที่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีโดยมีหน้าที่ในการเสนอความคิดเห็นและคำแนะนำตลอดจนข้อชี้แจงแก่รัฐบาล เกี่ยวกับความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทางเศรษฐกิจ เพื่อให้รัฐบาลสามารถตัดสินใจและบริหารเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างถูกต้อง ภารกิจของสภาเศรษฐกิจแห่งชาตินี้จึงถือได้ว่าเป็นยุคแรกของสภาพัฒน์ ซึ่งมีบทบาทเพียงแต่การเสนอความคิดเห็นเท่านั้น

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ถึง 2 ครั้งด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานของสำนักงานฯ เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติมากที่สุด การเปลี่ยนแปลงครั้งแรกเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2502 โดยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้พิจารณาเห็นชอบกับคำแนะนำของธนาคารโลกที่ให้ประเทศไทยมีหน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจของประเทศ จึงได้ออกพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2502 ยกเลิกพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2493 และประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 5 กรกฎาคม 2502 สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ จึงเปลี่ยนมาเป็น "สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนชื่อเป็นสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นก้าวอย่างที่สองหรือยุคที่สองของสภาพัฒน์ ในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจที่ได้ก้าวเข้าสู่การทำหน้าที่สำคัญด้านการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ในปี พ.ศ. 2515 เมื่อคณะปฏิวัติ ซึ่งมี จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้า ได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ยกเลิก พ.ร.บ. จัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2505 และบัญญัติสัณฐานราชการของสำนักนายกรัฐมนตรีเสียใหม่ โดยให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นส่วนราชการหนึ่งที่อยู่ใต้อำนาจของคณะปฏิวัติฉบับนี้ รวมทั้งได้ออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 219 โอนบรรดาอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และให้รวมเอาการพัฒนาสังคมเข้ามาในงานของสำนักงานฯ เพื่อให้การดำเนินงานวางแผนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น "สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ" ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 และ 217 ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นก้าวอย่างที 3 หรือยุคที่สามของสภาพัฒน์ ที่มีการผนวกบทบาทในการพัฒนาสังคมของประเทศเข้าไว้ในภารกิจของสภาพัฒน์อย่างชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ดี งานหลักของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินี้ ก็ยังคงเป็นการจัดทำแผนพัฒนาและการวิเคราะห์โครงการพัฒนาต่างๆ และยังคงอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนนันทน์ ได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติสภาพัฒนา

การเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2509 และประกาศใช้พระราชบัญญัติพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2521 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 30 สิงหาคม 2521 จนถึงปัจจุบัน

อาจารย์ป๋วยได้เข้ามามีบทบาทในสำนักงานนี้ทั้งในยุคที่สำนักงานนี้ไม่มีชื่อเรียกว่า สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของสภาพัฒนา และต่อประวัติศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งบทบาทดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นบทบาทที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในขณะที่ท่านได้เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เท่านั้น หากแต่อย่างยิ่งได้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวถึงในที่นี้ต่อไป

อาจารย์ป๋วยกับสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ

เมื่อมองย้อนไปถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นการเจริญเติบโตตามปกติธรรมดา ที่เป็นไปตามฐานะการเงินการคลัง และตลาดการค้าระหว่างประเทศ มิได้มีแผนเพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาแต่ประการใด และเมื่อประเทศไทยได้รับความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นผลให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญ รัฐบาลจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยการจัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ (National Economic Council) ขึ้น องค์ประกอบที่สำคัญของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ คือ “คณะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ” ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง และมีกรรมการที่เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในทางเศรษฐกิจ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้น หรือถอดถอนตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี จำนวนไม่เกิน 20 นาย

สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ แบ่งงานออกเป็น 5 สาขา คือ สาขาเศรษฐกิจการเกษตร สาขาเศรษฐกิจการคลัง สาขาเศรษฐกิจการพาณิชย์ สาขาเศรษฐกิจการอุตสาหกรรม และสาขาเศรษฐกิจการคมนาคม โดยแต่ละสาขามีคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งประธานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นผู้แต่งตั้งขึ้น ทั้งนี้ในการดำเนินงานของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ มีเลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นผู้ควบคุมงานรับผิดชอบขึ้นโดยตรงต่อประธานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในปี พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นปีที่จัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ อาจารย์ป๋วยได้รับราชการอยู่ที่กระทรวงการคลัง ดร.เสนาะ อุณาภูล อดีตเลขาธิการของสภาพัฒนา ซึ่งได้เข้ารับราชการที่สภาพัฒนาครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2503 ในตำแหน่งเศรษฐกรตรี ได้กล่าวถึงบทบาทของอาจารย์ป๋วยในช่วงนี้ว่า “เรื่อง ดร.ป๋วย กับสภาพัฒนา ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมาก ถึงแม้ตอนนั้นท่านอยู่ที่กระทรวงการคลัง แต่กระทรวงการคลังก็เป็นหลักในการพัฒนาประเทศ ทุกอย่างได้รวมอยู่ที่นั่น”

ในยุคแรกของสภาพัฒนาที่มีชื่อว่าสภาเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ อาจารย์ป๋วยเริ่มเข้ามามีบทบาทโดยตรงกับสภาพัฒนาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2495 ในฐานะเป็นกรรมการอยู่ในคณะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 3 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2495 ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และในเวลานั้น มีนายสุนทร หงส์ลดารมภ์ เป็นเลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งนับเป็นเลขาธิการคนแรกของสภาพัฒนาด้วย กรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติชุดนี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น ส่วนอาจารย์ป๋วยรับราชการสังกัดกระทรวงการคลัง

บทบาทของอาจารย์ป๋วยครั้งแรกในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ บนเวทีของสภาเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ นอกจากจะเป็นบทบาทที่อยู่ในฐานะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติแล้ว อาจารย์ป๋วย ยังได้รับแต่งตั้งจากประธานกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้เป็นกรรมการสาขาเศรษฐกิจการคลัง และกรรมการสาขาเศรษฐกิจการอุตสาหกรรมของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติด้วย การดำรงตำแหน่งเหล่านี้ควบคู่กับตำแหน่งเดิมในกระทรวงการคลัง และตำแหน่งรองผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งได้รับแต่งตั้งในปี พ.ศ. 2496 นั้น ทำให้อาจารย์ป๋วยอยู่ในฐานะ

สำคัญที่พร้อมจะให้การสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะมีผลให้ท่านได้มีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ การเงิน การธนาคาร และการคลังของประเทศ ซึ่งได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยได้รับการฟื้นฟูขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 และทำให้เศรษฐกิจไทยมีรากฐานที่ดี สำหรับการดำเนินการพัฒนาในเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่าความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐกิจการเงินและการคลังของอาจารย์ป๋วย ประกอบกับฐานะทางด้านการงานของท่าน ทำให้ในการประชุมกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติทุกครั้ง อาจารย์ป๋วย เป็นผู้ที่มีบทบาทโดดเด่นมาก โดยมักจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ชี้แจงเกี่ยวกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเงิน และการคลัง ให้แก่ที่ประชุมทราบอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการในโครงการเศรษฐกิจต่างๆ

ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยเข้ารับตำแหน่งกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นเวลาที่สินค้าออกของไทยอยู่ในภาวะที่ตกต่ำลง ทั้งข้าว ยาง ดีบุก และมีภาวะขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงิน ตลอดจนมีเงินสำรองระหว่างประเทศต่ำ ในการแก้ไขภาวะการดังกล่าว อาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้มีการเลิกควบคุมการส่งออก ข้าว ยาง และดีบุก ตลอดจนเลิกควบคุมการสั่งรถยนต์เข้า เลิกการใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินหลายอัตรา และเลิกแบ่งประเภทสินค้าเข้าต่าง ๆ มีการปรับปรุงการคลัง การงบประมาณ การภาษีอากร และการบริหารราชการแผ่นดินให้มีประสิทธิภาพขึ้น มีการสร้างถนน ระบบชลประทาน รถไฟ และท่าเรือ มีการเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศ และเข้าเป็นสมาชิกในองค์การระหว่างประเทศต่างๆ เช่น ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้ส่งผลให้เศรษฐกิจฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะต่อมา ดังที่อาจารย์ป๋วยได้เล่าถึงภารกิจเหล่านี้ที่ท่านมีส่วนร่วมรับผิดชอบในบทความ "เหลียวหลัง แลหน้า" (โปรดอ่านหัวข้อ "วางพื้นฐานระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2498-2499")

คณะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 3 ได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่จนถึงได้มีการตั้งคณะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 4 ขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2500 แต่ก่อนหน้านั้น บทบาทของอาจารย์ป๋วยในสภาพัฒนาครั้งแรกนี้ได้สิ้นสุดลงไปตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2499 เนื่องจากอาจารย์ป๋วยได้ขอลาออกจากการเป็นกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ กรรมการสาขาเศรษฐกิจการคลัง และกรรมการสาขาเศรษฐกิจการอุตสาหกรรม ในคณะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 3 นี้ เพื่อไปปฏิบัติงาน ณ ต่างประเทศตามคำสั่งที่ให้ไปรับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลังที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ สำหรับสาเหตุที่แท้จริงในการตัดสินใจลาออกไปทำงานในต่างประเทศครั้งนี้ ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ "อัปเปหิตนเองให้พ้นเส้นทางผู้มีอำนาจทางการเมือง"

แม้ในช่วงปี พ.ศ.2499-2501 จะเป็นช่วงที่อาจารย์ป๋วยได้ปฏิบัติงานอยู่ในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ และได้พ้นจากตำแหน่งกรรมการในสภาเศรษฐกิจแห่งชาติไปแล้ว แต่ในช่วงนั้นอาจารย์ป๋วยก็ได้มีบทบาทสำคัญต่อการริเริ่มให้ประเทศไทยมีการวางแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยมีการวางแผนพัฒนาประเทศและใช้แผนพัฒนาเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยในปี พ.ศ. 2499 อาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่ได้ให้ความเห็นกับรัฐบาลว่า ประเทศไทยสมควรที่จะดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยจัดทำขึ้นเป็นแผนพัฒนารวมทั้งควรจะทำการศึกษาสำรวจภาวะเศรษฐกิจของประเทศเสียก่อน เพื่อให้แผนพัฒนาที่จัดทำขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งได้ส่งผลให้รัฐบาลเห็นสมควรที่จะขอความช่วยเหลือจากธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา (ธนาคารโลก) เพื่อดำเนินการดังกล่าว ในการนี้อาจารย์ป๋วยยังเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการขอความช่วยเหลือจากธนาคารโลกอีกด้วย

ในปี พ.ศ.2500 ธนาคารโลกโดยการชักนำของอาจารย์ป๋วย ก็ได้จัดส่งคณะผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจคณะหนึ่งเข้ามายังประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ปลอดภัย ติเอลส์เอิธ เป็นหัวหน้าคณะ และบุคคลจากหลายประเทศคือ จากประเทศฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี นอร์เวย์ สหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นบุคคลที่ธนาคารโลกจ้างมาเป็นพิเศษจากประเทศละ 1 คน รวมทั้งคณะเป็นจำนวน 7 คน นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่จาก

ธนาคารโลกร่วมด้วยอีก 2 คน เพื่อช่วยสำรวจสถานการณ์เศรษฐกิจการเงินและการคลังของประเทศ และได้ทำการสำรวจอยู่ประมาณหนึ่งปี

คณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลกได้ปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ซึ่งรัฐบาลได้แต่งตั้งขึ้น 2 คณะ คือ คณะกรรมการร่วมมือกับคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลก (กสธ.) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลก และคณะกรรมการบริหาร ก.ส.ธ. ซึ่งมีหน้าที่บริหารราชการแทนคณะกรรมการ กสธ. โดยเริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2500 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2501

หลังจากนั้นได้จัดทำรายงานขึ้นฉบับหนึ่งชื่อว่า 'A Public Development Program for Thailand' (โครงการพัฒนาการของรัฐบาลสำหรับประเทศไทย) ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการเตรียมงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยรายงานดังกล่าวได้เสนอให้รัฐบาลดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านสาธารณสุข ฝึกอาชีพ และการสังคม ด้วยการจัดทำขึ้นเป็นแผน และให้จัดตั้ง "หน่วยงานวางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจระดับชาติ" ขึ้นเป็นการถาวร เพื่อควบคุมการดำเนินงาน โดยมอบหมายให้มิหน่าที่ศึกษา ติดตาม วิเคราะห์ และวิจัยสภาพการเศรษฐกิจ และให้มิหน่าที่จัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้การดำเนินงานของหน่วยงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติให้อยู่ในความรับผิดชอบของเลขาธิการ เพื่อการนี้ได้เสนอให้จัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (National Economic Development Board) อันประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงในด้านที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น เกษตรฯ อุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และคมนาคม เป็นกรรมการ และให้เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเลขานุการ ทั้งนี้อาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ร่วมอยู่ในคณะที่ปรึกษาฝ่ายไทย ที่ร่วมกับคณะผู้แทนธนาคารโลกจัดทำรายงานดังกล่าวนี้

รัฐบาลไทยในสมัยนั้น โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นชอบกับรายงานของธนาคารโลกดังกล่าว จึงได้ออกพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2502 และยกเลิกพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2493 สภาเศรษฐกิจแห่งชาติจึงเปลี่ยนรูปมาเป็นสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ ใน ปี พ.ศ. 2502 นี้เอง และนี่คือจุดเริ่มต้นในการทำหน้าที่สำคัญของสภาพัฒนาด้านการวางแผนพัฒนาของประเทศ โดยมีอาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในจุดเริ่มต้นนี้

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าบทบาทครั้งแรกของอาจารย์ป๋วยในฐานะกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ บนเวทีของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้มีเวลาเพียง 3 ปี 10 เดือน และ 10 วัน แต่ท่านก็ได้สร้างผลงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศบนเวทีนี้ร่วมกับกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 3 ไว้อย่างมากมาย จนทำให้เศรษฐกิจของประเทศในเวลานั้น ซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สามารถฟื้นฟูลุขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ไม่เพียงเท่านั้น แม้ว่าท่านจะได้พ้นจากการเป็นกรรมการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชุดที่ 3 นี้ไปแล้ว ท่านก็ยังได้มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานของสภาพัฒน์ในยุคต่อมา โดยเป็นผู้หนึ่งที่ชักนำให้สภาพัฒน์มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจนตราบเท่าทุกวันนี้ และด้วยคุณสมบัติในตัวท่าน และความตั้งใจจริงที่จะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ ท่านก็ได้กลับมามีบทบาทในสภาพัฒน์อีกในยุคต่อมา

อาจารย์ป๋วยกับสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ มีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

1. สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน รองนายกรัฐมนตรี เป็นรองประธาน และกรรมการอื่นที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง โดยมีเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้กรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 3 ปี กรรมการที่พ้นจากตำแหน่งคณะรัฐมนตรีอาจแต่งตั้งให้เป็นกรรมการอีกได้ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติมีหน้าที่พิจารณาข้อ

เสนอต่างๆ ที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติภายใต้กำกับของคณะกรรมการบริหารฯ เสนอ และพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาการเศรษฐกิจตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย รวมทั้งมีหน้าที่เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีในกิจการที่เกี่ยวกับพัฒนาการเศรษฐกิจที่นายกรัฐมนตรีขอให้พิจารณา

2. คณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ประกอบด้วย เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นกรรมการบริหารโดยตำแหน่ง (ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ได้เพิ่มกรรมการบริหารโดยตำแหน่งขึ้นอีกคือ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ และอธิบดีกรมวิเทศสหการ) และกรรมการอื่นที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 6 ปี ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบ 3 ปี นับตั้งแต่วันที่คณะกรรมการได้รับแต่งตั้งเข้ารับหน้าที่ให้กรรมการบริหารที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่งเป็นจำนวนกึ่งหนึ่งด้วยวิธีการจับสลาก ซึ่งกรรมการบริหารที่จับได้สลากรับพ้นจากตำแหน่ง อาจได้รับการแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นกรรมการอีกได้ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอำนาจหน้าที่ตามที่สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติจะได้อำนาจมอบหมาย และมีหน้าที่กำกับปฏิบัติงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

3. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นทบวงการเมืองที่มีฐานะเป็นกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นผู้ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ ภายใต้กำกับของคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยมีหน้าที่สำคัญได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะยาวเสถียรภาพ และปรับปรุงแผนพัฒนาดังกล่าวนั้นในระหว่างปีงบประมาณของแผน ด้วยการร่วมมือกับกระทรวง ทบวง กรม ตลอดจนทำการพิจารณาโครงการที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมของกระทรวง ทบวง กรม รวมทั้งงบลงทุนของรัฐวิสาหกิจในระหว่างปี และเรื่องอื่นใดที่คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้พิจารณา

ในยุคที่สภาพัฒนาไม่มีชื่อเรียกว่าสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ อาจารย์ปวยไต้กลับเข้ามามีบทบาทอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในยุคดังกล่าว รวม 3 ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงแรกตั้งแต่วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2502 ถึงวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2508 ช่วงที่สอง ตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 ถึง วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2514 และช่วงที่ 3 ตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 และท่านได้ลาออกจากตำแหน่งภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

หลังจากที่พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 มีผลบังคับใช้ไม่กี่วัน ในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2502 พร้อมๆ กับการแต่งตั้งคณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติชุดแรก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติชุดแรกขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกรรมการที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 นาย และมีเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง รวมเป็นจำนวน 10 นาย

ในเวลานั้นอาจารย์ปวยไต้ได้รับการเรียกตัวจากรัฐบาลให้กลับจากการเป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจและการคลังที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน และได้เข้ารับหน้าที่ทางราชการในประเทศแล้ว โดยได้เป็นผู้ช่วยราชการสำนักงานงบประมาณ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าร่วมอยู่ในกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติชุดแรกนี้ด้วยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งนับเป็นการกลับมามีบทบาทในสภาพัฒนของอาจารย์ปวยไต้ เป็นครั้งที่ 2

เมื่อคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติชุดแรกปฏิบัติหน้าที่ผ่านพ้นไป 3 ปี ในวันพฤหัสบดีที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2505 ที่ห้องประชุมสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารฯ ชุดนี้ก็ได้มีการจับสลากกันเพื่อพ้นจากตำแหน่งเป็นจำนวนกึ่งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 ซึ่งได้กำหนดให้กรรมการบริหารที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจะอยู่ในตำแหน่งคราวละหกปี โดยเมื่อครบกำหนด 3 ปี นับแต่วันที่เข้ารับหน้าที่ให้กรรมการบริหารพ้นจากตำแหน่งเป็นจำนวนกึ่ง

หนึ่งด้วยวิธีการจับสลาก ซึ่งผลของการจับสลากในครั้งนี้ปรากฏว่าอาจารย์ป่วยยังคงอยู่ในตำแหน่งกรรมการบริหารต่อไปจนครบวาระ 6 ปี ในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2508

ในปี พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2509 ซึ่งได้บัญญัติให้มีกรรมการบริหารคณะหนึ่ง ประกอบด้วย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ อธิบดีกรมวิเทศสหการ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และกรรมการอื่นซึ่งคณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้น มีจำนวนไม่เกินสิบเอ็ดคน

ในเวลานั้น อาจารย์ป่วย ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ก็ได้กลับเข้ามาเป็นกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ อีกเป็นช่วงที่ 2 ในฐานะตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 ซึ่งการเป็นกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในช่วงนี้ได้สิ้นสุดลงเมื่ออาจารย์ป่วยได้ลาออกจากการเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2514

จากคำสั่งกองบัญชาการคณะปฏิวัติที่ 80/2515 เรื่อง แต่งตั้งกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2515 ซึ่งมี จอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติ เป็นผู้ลงนามแต่งตั้งนั้น ในขณะนั้นอาจารย์ป่วยกำลังอยู่ต่างประเทศ โดยไปอยู่ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2514 หลังจากที่ทำงานลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ไปเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ พร้อมกับศึกษาค้นคว้าและดูงานด้านการศึกษาเพื่อจะนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย ครั้งแรกท่านคงตั้งใจจะไปอยู่เพียงปีเดียว แต่จากการเขียน "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงผู้ใหญ่ท่านุ เกียรติก่อ" เป็นเหตุให้ท่านต้องอยู่ต่างประเทศต่อจนถึงหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 แล้วจึงกลับประเทศ ดังนั้นจึงเป็นอันว่าคำสั่งแต่งตั้งอาจารย์ป่วยเป็นกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติข้างต้นปราศจากผล

บทบาทในฐานะกรรมการบริหารฯ

เนื่องจากกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้น มีจำนวนมากถึง 45 คน และส่วนมากไม่มีความรู้ทางด้านเศรษฐกิจและการวางแผนเศรษฐกิจ ในทางปฏิบัติจึงมีการประชุมกันเพียงเดือนละครั้ง งานด้านนโยบายส่วนใหญ่จึงตกเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารฯ โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2502 ซึ่งเป็นปีแรกของการเริ่มต้นการจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรก สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้ประสบกับปัญหาเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาฯ หลายประการ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ทางวิชาการในขณะนั้นยังมีจำนวนน้อย อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และผู้ดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ อันได้แก่ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ยังไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน แต่ขณะเดียวกัน คณะรัฐมนตรีและกระทรวง ทบวง กรม ได้ส่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจต่างๆ ไปมาให้สำนักงานฯ พิจารณาเป็นจำนวนมาก จึงทำให้คณะกรรมการบริหารฯ ต้องใช้เวลาและความคิดอ่านในการพิจารณาเรื่องต่างๆ เป็นอันมาก โดยคณะกรรมการบริหารฯ จะมีการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องต่างๆ เป็นประจำทุกวันจันทร์ของสัปดาห์ นับตั้งแต่ได้มีประชุมคณะกรรมการบริหารฯ เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2502 เป็นต้นมา และในบางสัปดาห์ที่มีเรื่องต้องพิจารณาเป็นพิเศษก็ได้มีการประชุมเพิ่มขึ้นในวันอื่นระหว่างสัปดาห์ด้วย

ทั้งนี้ในปีหนึ่งๆ อาจกล่าวได้ตามความเป็นจริงว่า กรรมการบริหารฯ แทบไม่มีวันหยุดประชุมเลย เพราะมีเรื่องที่ต้องประชุมพิจารณากันอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เกี่ยวกับผลการดำเนินงานในรอบ 3 ปีแรก ของคณะกรรมการบริหารฯ ชุดแรก ซึ่งมีอาจารย์ป่วยร่วมอยู่ในฐานะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และผลการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารฯ ชุดถัดมา ซึ่งมีอาจารย์ป่วยร่วมอยู่ในฐานะกรรมการโดยตำแหน่งของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากรรมการบริหารฯ มีภาระกิจใน

งานของคณะกรรมการบริหารฯ ในรอบ 3 ปีแรก (ระหว่าง ๑๗ สิงหาคม ๒๕๐๒ ถึง ๙ สิงหาคม ๒๕๐๕)

งานของคณะกรรมการบริหารฯ ได้ดำเนินไปโดยร่วมและประสานกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นผู้เตรียมเอกสารในทางวิชาการ เรื่องต่างๆ เสนอให้คณะกรรมการบริหารฯ พิจารณา แล้วสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ปฏิบัติการต่างๆ ตามมติคณะกรรมการบริหารฯ คณะกรรมการบริหารฯ ประชุมพิจารณาเรื่องต่างๆ ตามปกติทุกวันจันทร์แห่งสัปดาห์ หากมีราชการด่วน ก็เรียกประชุมในระหว่างสัปดาห์ด้วย โดยเฉพาะ ประธานกรรมการบริหารฯ มาปฏิบัติงานเป็นประจำ ที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเต็มเวลาราชการ ในรอบ ๓ ปีแรกที่กำลังจะสิ้นสุดในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ศกนี้ คณะกรรมการบริหารฯ ได้พิจารณาเรื่องต่างๆ เสร็จสิ้นไป ๔๔๓ เรื่อง ซึ่งพอสรุปเฉพาะเรื่องที่สำคัญๆ ได้คือ การทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่างระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๐๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ และถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ การปรับปรุงจุดหมายของโครงการพัฒนาการเศรษฐกิจประจำปีงบประมาณ ๒๕๐๕ และประจำปีงบประมาณ ๒๕๐๖ ขณะนี้ กำลังเตรียมการปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๙ การพิจารณาเรื่องสถาบันเครดิตการเกษตร การพิจารณาโครงการบูรณะและก่อสร้างทางหลวงแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๓ พิจารณาการสร้างสนามบินพลเรือน พิจารณาร่างพระราชบัญญัติน้ำตาลทราย พ.ศ. ๒๕๐๔ และโครงการจัดตั้งสถาบันน้ำตาลทราย ร่างพระราชบัญญัติคั้นและคั่วของกระทรวงเกษตร เหล่านี้ เป็นต้น

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

๙ สิงหาคม ๒๕๐๕

งานของคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่างวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ ถึง ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

ในรอบ ๓ ปี ที่กำลังจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ คณะกรรมการบริหารฯ ได้พิจารณาเรื่องต่างๆ เสร็จสิ้นไปรวมทั้งสิ้น ๒๔๘ เรื่อง ซึ่งพอสรุปเฉพาะเรื่องที่สำคัญๆ ได้ คือ การทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔ การปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติประจำปี ๒๕๑๑ และ ๒๕๑๒ โครงการจัดให้มีน้ำสะอาดในชนบททั่วพระราชอาณาจัก โครงการก่อสร้างปรับปรุงระบบผลิตและจำหน่ายในเขตภาคใต้ตอนล่าง โครงการจัดตั้งพาณิชย์นาวี การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมเพื่อยกระดับความสามารถและมีมือคนงาน และเจ้าหน้าที่ในขบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม การปรับปรุงท่าเรือกรุงเทพ และการสร้างท่าเรือน้ำลึก การจัดตั้งประปานครหลวง ร่างพระราชบัญญัติศูนย์ส่งเสริมน้ำตาลทราย พ.ศ.โครงการสื่อสารโทรคมนาคมด้วยระบบดาวเทียม โครงการอาคารสงเคราะห์ โครงการก่อสร้างเขื่อนเอนกประสงค์ลำโดมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี โครงการเพิ่มการผลิตและจำหน่ายประปาในเขตเทศบาลกรุงเทพฯ ธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ โครงการสร้างไซโลโรงสีและฉางข้าวสาธารณะ โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ณ บริเวณท่าช้างวังหน้า โครงการทางหลวงชนบทนโยบายอุตสาหกรรมกระสอบป่าน โครงการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมบางชั้น โครงการสนามบินพาณิชย์แห่งที่สองเหล่านี้เป็นต้น.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

การพิจารณาเรื่องต่างๆ ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติมากมาย

ดร.เสนาะ อุนากุล อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่เคยปฏิบัติงานใกล้ชิดกับอาจารย์ป๋วยในงานของกรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้เล่าถึงบทบาทของอาจารย์ป๋วยในกรมการบริหารฯ ดังนี้

“คณะกรรมการชุดนี้ หลายท่านเป็นคนที่เรียกว่า ใจซื่อมือสะอาด มีความสามารถ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับอย่างคุณทวี บุญยเกตุ คุณเล้ง ศรีสมวงศ์ คุณชลิ ลิษฐโสภณ... คงนึกออกนะว่า ทำไมถึงประกอบไปด้วยคนประเภทนี้ ก็เพราะ ดร.ป๋วย ถึงแม้ท่านจะเป็นกรรมการท่านหนึ่ง แต่ท่านได้มีบทบาทในการเชื่อเชิญท่านที่มีชื่อเสียง ใจซื่อมือสะอาด มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ให้เข้ามารวมกันอยู่ในกรมการบริหาร ทำให้ฐานะกรมการบริหารเป็นที่เกรงใจของรัฐบาล ตอนนั้นรัฐบาลสฤษดิ์ ให้ความสำคัญเป็นไปเชื่อเชิญท่านเหล่านี้กลับมาจากต่างประเทศด้วย เพราะฉะนั้นเราก็โชคดีที่ท่านเหล่านี้กลับมาอยู่ ซึ่งทั้งหมดก็เนื่องจาก ดร.ป๋วย...ท่านไม่ใช่เป็นกรมการบริหารเพียงตำแหน่งเดียว แต่ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญการคลัง เป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ความเป็นผู้นำในความคิดของท่านในกรณีต่างๆ รวมเข้ากันแล้ว ทางต่างประเทศก็ยอมรับแล้วก็มุ่งมาที่ท่าน บทบาทที่ท่านทำมาในอดีตและความสามารถเฉพาะตัวของท่านยอดเยี่ยมเป็นพิเศษ จนทำให้มีฐานะ มีบารมีเกิดขึ้น ในช่วงนั้นก็ทำให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีคณะกรรมการบริหารได้รับการ BACK UP จากต่างประเทศ อันมีผลสำคัญมากต่อประเทศไทยในระยะนั้น ซึ่งเรามีความจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาช่วยลงทุน เพราะเงินออมในประเทศเรามีน้อย ในช่วงนั้นในแง่ต่างๆ ดร.ป๋วย มีบทบาทมาก

...ในการจัดตั้งสำนักงาน ท่านก็มีส่วนในการรวมคนเข้ามาอยู่ในสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำหรับผม ตอนนั้นกำลังทำ ดร.อยู่ที่โคลัมเบีย ท่านก็ติดต่อไป บอกว่า อยากจะให้ผมย้ายจากกรมบัญชีกลาง มาอยู่ที่สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ผมก็บอกว่าไม่ขัดข้อง ทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของกรมและวางตัวคน ทำให้ในยุคนั้นได้คนที่มีการศึกษาพื้นฐานทางด้านเศรษฐศาสตร์มาอยู่ที่สภาพัฒน์ รวมทั้งคนที่ไม่อยู่ในประเทศไทยก็ได้มาอยู่ด้วย

... ในการประชุมกรมการบริหารแต่ละครั้ง ดาราเด่นก็คือ ดร.ป๋วย นอกจากท่านจะได้ใช้พื้นฐานทางด้านความรู้ ความชำนาญต่างๆ แล้ว ท่านยังมีอารมณ์ขัน แล้วที่เก่งอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสามารถในการสรุปประเด็น เพราะฉะนั้นในการพิจารณาต่างๆ ในกรมการบริหาร ในที่สุดแล้วต้องคอยฟัง ดร.ป๋วย โดย ดร.ป๋วย จะสรุปประเด็นมาให้กันนับว่าในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหาร คุณป๋วยมีบทบาทมาก

... บทบาทของ ดร.ป๋วย จึงมีมากทีเดียว และตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ในกรมการบริหาร มีการพิจารณาการจัดระบบงาน การวางแผน มีการดูแลเอาใจใส่ ทำให้โครงการต่างๆ ดำเนินไปได้ดี ซึ่งเป็นบทบาทส่วนหนึ่งที่ ดร.ป๋วย มีต่อการพัฒนาประเทศผ่านสภาพัฒน์”

คุณศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์ อดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกรมวิเทศสหการ และประธานคณะกรรมการประสานงานองค์การพัฒนาเอกชน เล่าว่า

“ตอนนั้นอาจารย์ป๋วยเป็นกรมการบริหารของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ดิฉันเป็นเจ้าของหน้าที่ชั้นผู้น้อย ได้มีโอกาสเข้าฟังการประชุมที่อาจารย์ป๋วยร่วมอยู่ด้วย ก็มีความประทับใจคือ ในยุคนั้นกล่าวได้ว่าท่านผู้ใหญ่ที่เป็นกรมการบริหารแต่ละท่าน หลายท่านล้วนเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถืออย่างมาก เรียกว่าเป็นข้าราชการที่รับราชการด้วยความมีเกียรติอย่างยิ่ง แล้วก็เรียกได้ว่าเป็นต้นแบบของเยี่ยงอย่างที่ดีของข้าราชการ ในเรื่องของการอุทิศตนและการเสียสละ มีทั้งความรู้ และประสบการณ์ ก็คิดว่าทำให้เป็นตัวอย่างกับคนรุ่นหลังเยอะมากในช่วงต่อๆ มา...บทบาทของอาจารย์ป๋วยที่อยู่ในกรมการบริหารฯ จะเห็นได้ว่าท่านแทบจะเป็นกรมหลักโดยตลอดเลย และจะเห็นภาพที่ชัดเจนมากเกี่ยวกับความเมตตาของอาจารย์ที่มีให้กับผู้น้อย สมมติว่าท่านที่เป็นผู้ใหญ่ในระดับเดียวกันเสนอความคิดหรืออะไรที่ไม่ชอบมาพากล อาจารย์จะตรงไปตรงมาเลยที่จะพูดจา แต่ถ้าหากเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย อาจารย์จะเมตตา คือคล้ายๆ กับรู้ว่าผู้น้อยยังต้องการการเรียนรู้อะไรต่างๆ อาจารย์จะเมตตาสูง โดยจะชี้แนะหรือสอนไปในตัวที่จะทำให้การวิเคราะห์มีคุณภาพขึ้น”

นายสุทธิ ตันศรีสุข ซึ่งเคยทำงานที่สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในส่วนของกองการประชุมของคณะกรรมการบริหารฯ ตั้งแต่ปี 2494 และอยู่สภาพัฒนกิจจนเกษียณ ได้ยืนยันว่า

“ผู้ใหญ่เหล่านี้เป็นกันเองจริงๆ ชุดที่เป็นกรรมการบริหาร โดยเฉพาะชุดแรกในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ เขาทำงานกันจริงๆ ...กรรมการแต่ละท่าน ท่านชำนาญคนละทาง สำหรับอาจารย์ป๋วย สมัยที่ท่านร่วมเป็นกรรมการบริหาร ท่านไม่เคยขาดการประชุม ท่านมาทุกครั้ง ท่านมีความซื่อสัตย์ต่อการทำงาน มีความจริงใจต่อท่าน ถ้าหากว่าคุณธรรม 2 ประการนี้ ผู้ใหญ่ไม่มี ผมไม่เชื่อว่าประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าได้ถึงขนาดนี้”

สำหรับการเตรียมงานวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เพื่อเสนอให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรีต่อไปนั้น คณะกรรมการบริหารฯ ซึ่งมีอาจารย์ป๋วยร่วมอยู่ด้วย ได้ใช้เวลาและความคิดอ่านในการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็นอันมาก และในการนี้คณะกรรมการบริหารฯ ได้กำหนดขั้นตอนไว้ 2 ขั้นตอนด้วยกันคือ

ขั้นที่หนึ่ง กำหนดจุดหมายและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นผู้ศึกษาและเสนอให้คณะกรรมการบริหารพิจารณา เสนอต่อสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรีพิจารณารับเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

ขั้นที่สอง กำหนดโครงการที่กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ จะดำเนินการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายและนโยบายตามขั้นที่หนึ่ง ซึ่งเรื่องนี้กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เป็นผู้จัดทำเสนอให้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พิจารณารวบรวมเสนอคณะกรรมการบริหารฯ เช่นเดียวกับขั้นตอนที่หนึ่ง โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นผู้กำหนดแบบฟอร์มและให้คำชี้แจง

คณะกรรมการบริหารฯ ได้เสนอแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่ได้จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วต่อสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติ และต่อมาได้มีพระ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

บรมราชโองการประกาศให้ใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2503 ซึ่งแผนฯ ฉบับแรกนี้เป็นแผนฯ ที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศช่วงระยะเวลา 6 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ระยะแรกเริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ 2504 ถึงปีงบประมาณ 2506 และระยะที่สองเริ่มปีงบประมาณ 2507 ถึงปีงบประมาณ 2509 และเมื่อหน่วยงานปฏิบัติได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ไปปฏิบัติก็ได้ส่งผลให้มีการจัดงบประมาณแผ่นดินให้เป็นไปตามเป้าหมายและติดต่อกันจนโครงการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศได้สัมฤทธิ์ผลเป็นเอกประการ โดยได้มีการสร้างเขื่อนชลประทานใหญ่ๆ หลายแห่ง ได้แก่ เขื่อนภูมิพลและเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นต้น นอกจากนี้โครงการสร้างถนนเชื่อมโยงติดต่อกันทั่วประเทศได้เริ่มขึ้นในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 นี้

จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้ส่งผลที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้กลายเป็นขวัญใจของภาคธุรกิจเอกชนแม้จนตราบเท่าทุกวันนี้ เหตุผลสำคัญก็เพราะเศรษฐกิจในยุคคนนั้นมีการพัฒนาและขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด โดยผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จเหล่านี้ได้แก่บุคคลที่ทุ่มเททำงานเพื่อประเทศชาติโดยส่วนรวม ซึ่งมีอาจารย์ป่วยรวมอยู่ด้วย

ผู้ริเริ่มให้มีการควบคุมการก่อกู้เงินกู้จากต่างประเทศ

ในระยะเวลาที่กรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจชุดแรก เข้าปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะที่การพัฒนาประเทศมีการก่อกู้เงินกู้จากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งการกู้เงินจากต่างประเทศย่อมจะก่อให้เกิดภาระในการใช้คืนเงินต้นและดอกเบี้ยในอนาคต อาจารย์ป่วยได้เป็นผู้ริเริ่มให้มีระบบการควบคุมการก่อกู้เงินกู้จากต่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้มีการวางหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการก่อกู้กับต่างประเทศไว้อย่างรัดกุม มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 โดยได้มีการประกาศใช้ระเบียบการก่อกู้กับต่างประเทศเพื่อเป็นกรอบในการก่อกู้ของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจต่างๆ ด้วยเหตุนี้ แม้ไทยจะอยู่ภายใต้เผด็จการทหารมาเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่เคยประสบภาวะวิกฤตด้านการชำระหนี้ต่างประเทศดังเช่นประเทศกำลังพัฒนาอื่นบางประเทศ

อย่างไรก็ดี โครงการที่จะขอเงินกู้จากต่างประเทศ ถึงแม้จะได้รับการพิจารณาแล้วว่า มีความเหมาะสมในทางเศรษฐกิจโดยให้ผลตอบแทนสูง เมื่อเทียบกับการลงทุนก็ตาม แต่การเงินของประเทศในขณะใดขณะหนึ่งอาจไม่อยู่ในภาวะที่จะก่อกู้กับต่างประเทศเพิ่มเติมโดยไม่กระทบกระเทือนเสถียรภาพทางการเงินของประเทศก็เป็นได้

ดังนั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2507 เมื่อมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบการก่อกู้กับต่างประเทศโดยให้ครอบคลุมถึงการก่อกู้ของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทุกประเภทให้รวมถึงการเช่าซื้อสิ่งของหรือบริการด้วยการผ่อนชำระจากต่างประเทศ ทั้งที่ขอกู้หรือชำระหนี้เป็นเงินบาทหรือเงินตราต่างประเทศทุกสกุลนั้น คณะรัฐมนตรีก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเรียกว่า คณะอนุกรรมการพิจารณาการก่อกู้กับต่างประเทศ (อ.พ.น.) โดยให้เป็นอนุกรรมการของคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และให้ประธานกรรมการบริหารฯ เป็นประธานคณะอนุกรรมการ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และอธิบดีกรมวิเทศสหการเป็นอนุกรรมการโดยตำแหน่ง นอกจากนี้ อนุกรรมการอื่นๆ ประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาการก่อกู้กับต่างประเทศอย่างใกล้ชิด คือ กระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานงบประมาณ ธนาคารแห่งประเทศไทย กรมอัยการ และมีผู้แทนสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้เพื่อพิจารณาการก่อกู้กับต่างประเทศและเสนอความเห็นแก่คณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเกี่ยวกับการก่อกู้กับต่างประเทศ รวมทั้ง Supplier Credit ของหน่วยงานราชการ องค์การของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ ในกรณีที่รัฐบาลเป็นผู้กู้หรือผู้ค้ำประกันหนี้

อ.พ.น. จึงมีหน้าที่พิจารณาการก่อกู้ ให้ความเห็นในหลักการและรายละเอียดในการก่อกู้ เช่น สมควรจะกู้เงินเพียงใดจากแหล่งใด ในรูปและเงื่อนไขประการใด การทำงานของ อ.พ.น. ในช่วงนั้นจึงได้ช่วยให้การก่อกู้กับ

ต่างประเทศ ซึ่งย่อมส่งผลให้มีภาระการชำระหนี้เพิ่มขึ้นนั้น ไม่มีผลกระทบกระเทือนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในสมัยนั้นถึงแม้ว่ารัฐบาลจะออกกฎระเบียบไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการก่อหนี้กับต่างประเทศ ของส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ว่าจะต้องผ่านขั้นตอนการพิจารณาตามระเบียบการก่อหนี้ แต่กลับปรากฏว่า มีโครงการซึ่งได้มีการก่อหนี้กับต่างประเทศอยู่ 2 ประเภทที่ไม่ผ่านขั้นตอนการพิจารณาตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งอาจารย์ป๋วยได้ให้สมญานามกับโครงการ 2 ประเภทนี้ว่า “โครงการประเภทใต้ดิน” และ “โครงการประเภทฟ้าผ่า”

โครงการประเภทใต้ดินนั้นหมายถึง โครงการที่เจ้าของโครงการดำเนินการขอกู้เงินจากต่างประเทศ โดยติดต่อกับบริษัทต่างประเทศเป็นการภายใน โดยทางกระทรวงการคลัง สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาการกู้เงินจากต่างประเทศ ไม่มีส่วนได้รับทราบ ต่อเมื่อโครงการนี้เป็นที่เปิดเผยขึ้น ซึ่งอาจารย์ป๋วยเปรียบว่าเป็นการไหลจากใต้ดินขึ้นมาเมื่อใดก็ปรากฏว่าเป็นข้อผูกพันกับต่างประเทศ ซึ่งแก้ไขไม่ทันเสียแล้ว ต้องปล่อยให้เลยตามเลยไป ส่วนโครงการประเภทฟ้าผ่านั้นเข้ามาทางตรงกันข้ามกับโครงการประเภทใต้ดิน คือสั่งมาจากทางเบื้องบน แต่ก็มีผลให้เกิดเป็นข้อผูกพันกับต่างประเทศ โดยไม่ได้ผ่านการพิจารณาจากชั้นกรองตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้เช่นกัน

ทั้งนี้กล่าวได้ว่าอาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่มีความกล้าหาญในการคัดค้านและหาทางป้องกันมิให้โครงการทั้ง 2 ประเภทนี้เกิดขึ้น หรือกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ซึ่ง ดร.เสนาะ อุณาภูล ได้กล่าวถึงความกล้าหาญของอาจารย์ป๋วยในเรื่องนี้ว่า

“กรรมการบริหารถึงแม้จะมีบารมีเท่าไร แต่เวลาผ่านไป ทางด้านผู้ที่เขามีอำนาจด้านการเมืองก็ได้เริ่มแสดงพลังต้องการจะทำงานโดยไม่อยู่ในกรอบ ทำงานนอกกรอบ ในลักษณะที่เป็นโครงการฟ้าผ่า คือสั่งลงมาเลยหรือโครงการใต้ดินซึ่งเป็นโครงการที่ไม่ได้สั่งแต่ผุดขึ้นมาเฉยๆ มารัฐก็เกิดขึ้นแล้ว ทั้ง 2 ประเภท เป็นการเล่นนอกกรอบ หรือนอกแผน ผมสังเกตดู ดร.ป๋วย เป็นคนที่กล้าหาญมากที่สุดที่สามารถหักท้วงเรื่องเหล่านี้ แต่ในขณะที่เดียวกันท่านก็มีศิลปะ คือ ท่านไม่ได้หักท้วงหรือว่ากำหนดขอบเขตอย่างเดียว แต่เพราะท่านรู้ว่าทางฝ่ายการเมืองเขามีอำนาจ เขาต้องทำอย่างที่เขาต้องการ ฉะนั้นบางที่ท่านจะจัดไว้ให้เลย จัดไว้เป็นส่วนหนึ่ง เป็นขบงนอกงบประมาณโดยจัดไว้ไม่เกินเท่านั้น เท่านี้ และไม่เกี่ยวกับแผน เพื่อไม่ทำลายระบบที่วางไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติในสังคม จึงได้มีวิธีออกในลักษณะนี้ ซึ่งก็สามารถระบายความกดดันไปได้ดีมาก ก็นับว่าเป็นความกล้าหาญในการต่อสู้ทางความคิดเห็นของ ดร.ป๋วย ใน 3 ปีแรกของการวางแผน การนอกกรอบนี้แทบจะเรียกได้ว่าไม่มี แต่เริ่ม 3 ปีหลังก็เริ่มหนักขึ้น ความกดดันมากขึ้น การที่จะนอกกรอบก็มากขึ้น เป็นเรื่องที่ ดร.ป๋วย ต่อสู้อยู่ตลอดเวลา และยังเป็นหัวหน้าในการต่อสู้โดยมีผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ ช่วยกันคนละไม้ละมือ”

ส่วนคุณศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์ ก็ได้กล่าวแสดงความประทับใจถึงความกล้าหาญของอาจารย์ป๋วย ในเรื่องนี้ด้วยว่า

“วิธีที่ท่านจะประท้วงมันก็เด็ดขาด ซึ่งหลายๆ ครั้ง ผู้มีอำนาจในแผ่นดิน เขาก็ต้องยอม ซึ่งตรงนี้ประทับใจพวกเราในยุคนี้เป็นอย่างมาก ท่านที่ทำได้ก็ยุคจอมพลสฤษดิ์ ที่จะมีย่อยมาต่วนเลย ซึ่งตรงนี้สภาพัฒนาการรับหนักหน่อย แต่ในช่วงที่กล่าวนี้ ท่านที่อยู่ในกรรมการบริหารทุกท่านก็ได้ยืนหยัดอยู่บนหลักการคือ เมื่อผลการวิเคราะห์ออกมาเป็นอย่างไร ก็จะมีจุดยืนไม่เหมือนข้าราชการสมัยหลังๆ ซึ่งไม่ค่อยกล้าคัดค้าน กรรมการบริหารฯ จะยืนหยัด แต่ด้วยวิธีการที่นุ่มนวลมีหลักการ มีเหตุผล”

การเงินและการคลังที่สอดคล้องกับแผนงานและแผนเงิน

การที่สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นเลขานุการของ อ.พ.น. ซึ่งต้องมีหน้าที่ในการประสานกับหน่วยงานบริหารด้านการเงินและการคลังด้วยนั้น ทำให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้เข้าไปมีบทบาทในเรื่องการ

อาคารอีกแห่งหนึ่งของสภากาฬพัฒนาฯ ปัจจุบัน

บริหารด้านการเงินและการคลังของประเทศด้วย ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานด้านการวางแผนพัฒนาของสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในขณะนั้นสามารถที่จะกำหนดเป้าหมายส่วนรวมของแผนฯ ได้

ดร.เสนาะ อุณาภูล ซึ่งในขณะนั้นเป็นผู้แทนของสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในการทำหน้าที่เลขานุการ อ.พ.น. เล่าว่า

“ดร.ปวย เองนอกจากจะเป็นกรรมการบริหารสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในขณะเดียวกันท่านยังเป็นผู้ อำนวยการสำนักงบประมาณ ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง และเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เพราะฉะนั้นก็คลุมทั้งการเงิน และการคลัง ทั้งสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ก็เรียกได้ว่า “ครบวงจร” ในเชิงการบริหารเศรษฐกิจของประเทศ จึงทำให้ท่านสามารถช่วยให้การดำเนินงานด้านการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สามารถกำหนดเป้าหมายเศรษฐกิจได้ นอกจากนี้ ดร.ปวย ยังมีบทบาทในการจัด อันดับความสำคัญของโครงการต่างๆ รวมทั้งได้มีส่วนทำให้แผนงานและแผนเงินที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศดำเนินไปด้วยกันได้ กล่าวคือ ท่านมีส่วนทำให้เกิดการบริหารการเงินและการคลังของประเทศ ในลักษณะการทำงานร่วมกันของ 4 หน่วยงาน ระหว่าง กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงบประมาณ และ สภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งในสมัยนั้นเรียกกันว่า หน่วยงาน การประชุม 4 หน่วยงาน จึงทำให้การ พิจารณาเรื่องการจัดงบประมาณสามารถมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ที่วางไว้ ซึ่งทำให้แผนงานและแผนเงินใน การพัฒนาประเทศไปด้วยกันได้”

ในเรื่องการใช้งบประมาณนั้น กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่อาจารย์ปวยให้ความสำคัญมาก และช่วงที่ท่านเป็น กรรมการบริหารสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ท่านก็ได้พยายามทำให้การพัฒนาประเทศมีการใช้งบประมาณ อย่างเกิดผลสูงสุด ซึ่งในเรื่องนี้ คุณสุทธิ ดันศรีสุข ได้กล่าวว่า “การใช้งบประมาณให้เต็มบาทเต็มสตางค์นี้ ท่านเน้น มากที่สุด ...เดิมพระราชบัญญัติสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ กำหนดว่าโครงการใช้จ่ายงบประมาณลงทุนจะต้อง ผ่านความเห็นชอบจากกรรมการสภากาฬพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่นี้อาจารย์ปวยก็มาดู ตอนนั้นท่านเป็นผู้อำนวยการ

การสำนักงบประมาณด้วย ท่านเห็นว่า หากกรรมการสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีกรรมการเป็นจำนวนมาก เรียกประชุมให้ครบองค์ประชุมไม่ได้ งบประมาณก็จ่ายไม่ได้ อาจารย์จึงขอตัดพระราชบัญญัติมาตรานี้ออก"

เข้าร่วมการประชุมนักวางแผนแห่งเอเชียสมัยที่ 2

ในฐานะกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ อาจารย์ป๋วยยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยเข้าร่วมการประชุมนักวางแผนเศรษฐกิจแห่งเอเชียสมัยที่ 2 ระหว่างวันที่ 19 ตุลาคม - 26 ตุลาคม พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นการประชุมที่ประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งเป็นผู้แทนจากประเทศสมาชิกของอียิปต์ จำนวน 22 ประเทศ โดยส่วนมากเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพราะการประชุมนักวางแผนเศรษฐกิจแห่งเอเชีย เป็นการประชุมพิเศษในระดับนโยบายที่ได้เน้นหนักด้านการก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอันจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศสมาชิกเป็นสำคัญ ซึ่งการประชุมครั้งนี้ อาจารย์ป๋วยได้รับเกียรติให้ทำหน้าที่เป็นประธานการประชุม โดยมีหัวหน้าคณะผู้แทนอินเดีย และหัวหน้าคณะผู้แทนปากีสถานเป็นรองประธาน

ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ทั้งๆ ที่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอียิปต์ ได้ตั้งเป้าหมายเพื่อเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ แต่ผลกลับปรากฏว่า อัตราการพัฒนาเศรษฐกิจที่แท้จริงของประเทศในภูมิภาคอียิปต์ส่วนมาก ยกเว้น ไทย และได้หวัน ได้อยู่ในระดับต่ำกว่าอัตราที่กำหนดไว้ในแผน ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคสำคัญๆ ที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคอียิปต์ทั้งในด้านการวางแผนฯ และในด้านการดำเนินงานตามแผน ซึ่งในเรื่องนี้อาจารย์ป๋วยและคณะผู้แทนไทยได้เน้นในที่ประชุมว่า ประเทศไทยยังมีปัญหาในด้านกำลังคน และการบริหารที่นับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบริหารเศรษฐกิจของประเทศ และคาดว่าโครงการพัฒนากำลังคนจะสามารถยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคตได้ รวมทั้งได้ชี้แจงกับที่ประชุมเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยว่า ในระหว่างที่ประเทศไทยทำการปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระยะที่สอง พ.ศ. 2507 - 2509 ก็ได้มีการริเริ่มการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาวขึ้น โดยกำหนดเป็นแนวทางกว้าง ๆ และต่อมาได้มีการวิเคราะห์โมเดลการวางแผนส่วนรวมระยะยาวตามที่สำนักเลขาธิการอียิปต์ได้จัดทำขึ้นเสนอให้พิจารณา หลังจากนั้น สำนักงานสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ก็ได้ดำเนินการร่วมมือกับสำนักเลขาธิการอียิปต์ เพื่อปรับปรุงขอบเขตของแบบจำลองแผนพัฒนาการเศรษฐกิจระยะยาวของประเทศไทยอย่างใกล้ชิด

การพัฒนาคนและสังคมต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในขณะที่อาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ท่านยังได้ตระหนักดีถึงการที่จะต้องมีการพัฒนาประเทศแบบสมดุล ด้วยการพัฒนาคนและสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยท่านได้เล็งเห็นว่าการศึกษาคือปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ ท่านจึงได้ทุ่มเทความพยายามส่วนหนึ่งไปในการชักจูงให้รัฐบาลดำเนินนโยบายการศึกษา เพื่อสร้างกำลังคนให้กับประเทศ รวมทั้งผลักดันให้เกิดการปฏิรูประบบการศึกษาให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา ในการนี้ อาจารย์ป๋วยยังเป็นประธานกรรมการในอนุกรรมการพัฒนาการศึกษาของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในเรื่องการพัฒนาคน อาจารย์ป๋วยยังได้ให้ความสำคัญกับการมีนโยบายวางแผนครอบครัว การพัฒนาเด็กและสตรี ทั้งนี้กล่าวได้ว่าในปัจจุบันแนวความคิดที่จะต้องมีการพัฒนาคน กำลังมีการนำมาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงนับได้ว่าอาจารย์ป๋วย เป็นนักพัฒนาที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลอย่างมาก คุณศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ได้เล่ารายละเอียดในประเด็นนี้

"อีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องของการศึกษา คือ อาจารย์จะรวมกลุ่มคนที่สนใจเรื่องการศึกษา โดยไม่เป็นทางการมาคุยกันในเรื่องการศึกษาของไทย ตอนนั้นก็มี ดร.กำแหง พลากร ดร.พิทยา สายหู เป็นต้น ก็พูดคุยในลักษณะของประชาชนที่คุยกัน ไม่ใช่ในฐานะราชการ คุยกันว่าเห็นการศึกษาเป็นอย่างไร อะไรต่างๆ ซึ่งตอนนั้นตัวดิฉันเองก็

ยังติดตามรับใช้อาจารย์ป่วยอยู่ ก็ไปรับฟังอยู่เรื่อยๆ อาจารย์ป่วยในฐานะที่ท่านเป็นทั้งกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีหลายสถานภาพ ก็ได้มีความคิดว่า ทำไมประเทศไทยต้องไปกู้เงินจากต่างประเทศบ่อยๆ โดยเฉพาะเรื่องการศึกษา ธนาคารแห่งประเทศไทยน่าจะให้กู้เองได้ ตอนนั้นก็เลยเกิดโครงการพัฒนาเงินกู้เพื่อมัธยมนแบบผสม และโครงการอาชีวศึกษาช่างฝีมือระดับกลางขึ้นมา ซึ่ง 2 โครงการนี้ อาจารย์ฟอร์มทีมคนไทยมาทำ แทนที่จะต้องเอาแต่เงินกู้จากต่างประเทศ แทนที่จะไปเอาผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาดูแลวิชาการโครงการ ตอนนั้นโครงการทั้ง 2 เกิดขึ้น เป็นลิบๆ ทั่วประเทศเลย อาจารย์จะให้ความสำคัญกับการศึกษา แล้วก็พยายามสร้างคนทั้ง “ในระบบ” ที่ส่งนักเรียนทุนไปนอก เยอะแยะ “นอกระบบ” นั้นท่านก็พยายามให้คนไทยพัฒนาตัวเองทำงานเป็นทีมเวิร์ค ทำงานเป็นกลุ่มวิชาการที่จะสามารถทำงานต่างๆ ได้ อันนี้คือแนวความคิดของอาจารย์ สิ่งเหล่านี้คือ ความประทับใจมาตลอด แล้วก็คิดว่าท่านเป็นผู้บุกเบิกแนวปฏิบัติเหล่านี้

ภาพที่เห็นอีกเรื่องที่สำคัญก็คือ เรื่องปฏิทินจากครุฑมารดาสู่เชิงตะกอน ถ้าเราดูให้ดีจากเนื้อหาจะเป็นการสะท้อนความคิดของอาจารย์ที่เข้าถึงชีวิตมนุษย์ในสังคมอย่างยิ่ง ในยุคนั้นๆ ไม่มีใครคำนึงถึงเรื่อง Social indicator แต่สิ่งที่อาจารย์สะท้อนตรงนั้นมันกลายเป็นเครื่องชี้วัดสภาวะของสังคม ในแง่มุมมองของพวกที่ทำงานในด้านเด็กและสังคม ถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวิเคราะห์จิตในการทำงานของเรามาเสมอ แล้วก็ได้ทราบมีการประชุมในช่วงหลัง ที่เขามมีการประชุมเรื่อง Human Security ก็ได้มีการนำเอาอันนี้ไปนำเสนอ แต่เป็นภาษาอังกฤษ แล้วก็ไปนำเสนอในที่ประชุม ซึ่งก็เป็นที่ประทับใจ เมื่อคำนึงถึงว่าสิ่งเหล่านี้ได้พูดตั้งแต่ท่านมาแล้ว นี่ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่ได้เห็นแนวความคิดของอาจารย์ ซึ่งนอกเหนือจากลักษณะงานที่เป็นเรื่องเป็นราว ที่ทราบว่าเป็นผู้บุกเบิกต่างๆ นานา

เรื่องการวางแผนครอบครัว เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่อาจารย์ป่วย พยายามพูดในหมู่นักวิชาการ พูดในที่ต่างๆ นานาเรื่อยๆ ถ้าจำไม่ผิดเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 พูดว่าประเทศไทยควรมีการวางแผนครอบครัว ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญ และความจำเป็นในเรื่องนี้ ซึ่งปรากฏว่า กว่าจะสำเร็จใช้เวลาเกือบ 10 ปี ถ้าจำไม่ผิด คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อปี พ.ศ. 2513 จึงเห็นได้ว่า อาจารย์เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลจริงๆ

นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีเรื่องโภชนาการสำหรับเด็ก อาจารย์ก็เป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้สนับสนุนทีมสถาบันโภชนาการที่มีคุณหมอสารคุณหมออารีย์ สนับสนุนประเด็นนโยบายโภชนาการว่าเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะเน้นในเด็กว่า เด็กควรได้รับการกินอย่างไร ควรจะได้รับการพัฒนาทางสมองสติปัญญาอย่างไร ซึ่งท่านก็ได้กระตุ้นเรื่องโภชนาการจนกระทั่งได้รับการบรรจุเป็นนโยบายเข้าไปในแผนชาติ”

นอกจากนี้ อาจารย์ป่วยยังเห็นความสำคัญในเรื่องการวางแผนกำลังคน โดยได้พยายามผลักดันให้มีการพัฒนาและบรรจุนโยบายในการพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 รวมทั้งผลักดันให้มีการก่อตั้งส่วนการวางแผนกำลังคนขึ้นที่สภาพัฒนา และการก่อตั้งกรมแรงงาน ทั้งนี้ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร ได้เขียนลงใน น.ส.พ. มติชนรายวัน (8 มีนาคม 2528) ดังนี้

การพัฒนาชนบท

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างสมดุล อาจารย์ป่วยได้ให้ความสำคัญกับการกระจายการพัฒนาไปสู่ชนบทของประเทศ ทั้งนี้กล่าวได้ว่าแนวคิดในการพัฒนาชนบทของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่เน้นความเข้มแข็งของชุมชน และให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมในสังคม ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการพัฒนาสังคมไทยของอาจารย์ป่วย

ดร.วีรพงศ์ รามางกูร ได้กล่าวถึงอิทธิพลแนวคิดการพัฒนาชนบทของอาจารย์ป่วย ในการอภิปรายเรื่อง “สถานการณ์ทางการเมืองกับบรรยากาศการลงทุน” ที่โรงแรมตะวันนา เซอรادتัน เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2529 (ตีพิมพ์ใน **คิดถึงคนไกลบ้าน**) ดังนี้

“สำหรับเรื่องการพัฒนาชนบท เป็นเรื่องที่ท่านคิดก่อนใคร ๆ คิดอย่างเป็นระบบ อย่างเป็นรูปธรรม และท่านก็ได้ทำด้วย ไม่ใช่คิดอย่างเดียว ซึ่งก็เป็นรากฐานสำคัญที่ลูกศิษย์ลูกหาในสมัยหลังได้นำมาสานต่อจนกลายเป็นแผนพัฒนาชนบท ซึ่งบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 และก็เป็นเรื่องที่น่ายกย่อง เปรมได้

พูดถึงอยู่เสมอว่า อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ที่จุดไฟในเรื่องการพัฒนาชนบทนี้ไว้ในหัวใจของพวกเราเป็นเวลานานแล้ว”

การแก้ปัญหาหน้าท่วมกรุงเทพฯและนนทบุรี

ในฐานะกรรมการบริหารฯ อาจารย์ป๋วยได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ อีกมากมาย แม้แต่งานที่น้อยคนนักจะทำได้ ยกตัวอย่าง ท่านได้รับมอบหมายจากสภากาชาดให้เป็นประธานคณะกรรมการระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯและนนทบุรี ระหว่างปี 2509-2514 โดยมีสภากาชาดเป็นฝ่ายเลขานุการ ผลงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในเวลานั้น คือโครงการระบบระบายน้ำที่ถนนพระราม 4 - ช่องนนทรี

นายพิชัย วาสนาสง ได้กล่าวถึงงานชิ้นนี้กับอาจารย์ป๋วยในการอภิปรายเรื่อง “สถานการณ์การเมืองกับบรรยากาศการลงทุน” ความตอนหนึ่งว่า

“ท่านเป็นคนตั้งใจจริงในการทำงาน งานคืองาน เรื่องส่วนตัวก็คือเรื่องส่วนตัว ไม่ก้าวก่ายกัน มีอีกหลายเรื่องรวมทั้งเรื่องที่ท่านไปเป็นประธานคณะกรรมการในการแก้ปัญหาหน้าท่วมกรุงเทพฯ และผมก็เชื่อว่าถ้าหากเราได้ทำงานตามความคิดของอาจารย์ป๋วยที่ท่านมีและวางวิธีการไว้ โดยเริ่มต้นทำกันมาแต่ครั้งนั้นแล้ว กรุงเทพฯ น้ำไม่มีท่วมทีเดียวถ้าใครลองมาลองดูอีกทีหนึ่ง ทบทวนอีกทีหนึ่ง แล้วลองทำกันใหม่ น้ำก็จะไม่ท่วมกรุงเทพฯ เพราะท่านมีแผนที่จะทำคลองระบายน้ำที่จะผ่ากลาง โดยใช้คูเมืองเดิมที่มีอยู่ ผ่าใจกลางกรุงเทพมหานครผ่านไปทางทุ่งมหาเมฆ ไปลงที่ถนนตึก แล้วจะทำโรงสูบน้ำขนาดใหญ่ที่จะสูบน้ำให้แห้งตลอดเวลา โดยให้น้ำลงไปใต้อกกลาง ซึ่งอกลงอันนั้นท่านเคยไปสำรวจ แล้วผมเคยตามไปดูท่านสำรวจ ท่อกลางอันนั้นขนาดตกลงไปวิ่งได้ เหมือนกับท่อน้ำในประเทศฝรั่งเศสเลยทีเดียว”

อาจารย์ป๋วยกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในปี พ.ศ. 2517 อาจารย์ป๋วยได้รับแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2517 ทั้งนี้การกลับมามีบทบาทที่สภากาชาดในครั้งนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว โดยในช่วงนั้นยังอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2509) อาจารย์ป๋วยได้ดำรงตำแหน่งกรรมการอยู่จนถึงช่วงที่ประเทศไทยเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง เมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จึงได้เดินทางออกนอกประเทศไปในขณะนั้น

บทบาทในฐานะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

กล่าวได้ว่า ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ท่านได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านสังคมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะท่านได้เล็งเห็นว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

“ผมได้เขียนไว้ตอนต้นว่า ผมเสียใจที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ คือ ดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ได้เฉลี่ยถึงความยุติธรรมในสังคม ขอนี้จึงพยายามแก้ด้วยวิธีพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ในระหว่างที่การลงทุนอุตสาหกรรมยังชบเซาอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นโอกาสแล้วที่รัฐบาลจะหาวิธีลงทุนทางเกษตรและทางสังคมสงเคราะห์ในชนบทให้มากขึ้น โดยไม่ต้องเกรงเงินจะเฟ้อ ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันนี้ได้แก่ การหาอาชีพให้แก่ราษฎรที่ไม่มียานทำ กล่าวโดยย่อ ถ้าเราทำสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยให้คนมีงานทำมากขึ้นในชนบท ใจผู้ร้ายก็จะลดน้อยลง คือ (1) ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง (2) จัดรูปที่ดิน (3) สนับสนุนราษฎรให้ปลูกพืชหลายฤดูด้วยการหาน้ำมาใช้และจัดงานตลาด (4) จัดทำอุตสาหกรรมที่คาบเกี่ยวกับการเกษตรทั้งทางเครื่องมือการเกษตรและ

เอาผลิตผลทางเกษตรไปเป็นวัตถุดิบ (5) ทำงานสังคมสงเคราะห์หนักมือขึ้นในชนบททั้งทางอุปโภคบริโภค บริการอนามัย การศึกษา วางแผนครอบครัว เป็นต้น (6) ฝึกและอบรมคนให้ทำงานประเภทต่างๆ ข้างต้น

อาจารย์บางท่านบอกว่า ถ้าเรามัวแต่เอาใจใส่เรื่องความยุติธรรมทางสังคมจะทำให้ประเทศในส่วนรวมเจริญช้าลง ฉะนั้นจึงควรพัฒนาเศรษฐกิจเสียก่อน ถึงควรมีวิธีนี้มา 20-30 ปีแล้ว ปรากฏว่าไม่ได้ผล อาจารย์บางท่านอ้างว่าความยุติธรรมในสังคมนั้นไม่ขัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าเรามุ่งช่วยคนจนปล่อยให้คนมั่งมีเขาช่วยตัวเอง ประเทศทั้งประเทศก็จะเจริญ บางประเทศได้เคยใช้วิธีนี้แล้ว แต่ประสบความล้มเหลว ผมเองเชื่ออย่างตำราหลังนี้ แต่เห็นว่าต้องใช้วิธีการให้ถูก วิธีการที่ถูกนั้น คือ วิธีหกประการที่ได้กล่าวมาข้างต้น”

เกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ปวยในช่วงที่เป็นกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ ดร.เสนาะ อุณากรู ได้กล่าวว่า “ในตอนหลังท่านมีความพยายามที่จะพัฒนาในเรื่องต่างๆ ให้มันเป็นไปได้พอสมควร แต่ตอนนั้นท่านอยู่ธรรมศาสตร์ด้วย ไปสอนหนังสือเป็นเรื่องการศึกษา เพราะท่านมองเห็นว่า พัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่พอ จะเห็นว่าเรื่องโครงการที่ ดร.ปวย พยายามทำในตอนนั้นล้วนแต่ว่าขณะนี้เป็นเรื่องที่เรากำลังทำอยู่ คือ เรื่องการสร้างคน เรื่องสาธารณูปโภค โดยเฉพาะสาธารณูปโภคในเมือง เรื่องระบบระบายน้ำ เรื่องการจราจร ในรูป mass transit system ดร.ปวย ก็เป็นคนริเริ่ม แล้วก็รับผิดชอบเป็นประธานอนุกรรมการ แสดงว่าท่านมีสายตาสมองเห็นว่าจะทำอะไรเป็นสิ่งที่จะต้องทำ ควรจะทำ แล้วท่านก็พยายามผลักดัน แต่ว่าเนื่องจาก 2 sector นี้ มันเป็นเรื่องที่เกี่ยกเหลือเกิน อย่างการศึกษาอย่างนี้ถึงขนาดมีการปฏิรูป กันบ้างมีผลดี ในเรื่องของการจราจร ท่านก็นำคำแนะนำจากเยอรมันเข้ามามีการทำแผนออกมา เรื่องผังเมืองก็เอาคณะวิศวกรเข้ามา เพราะรู้ว่าปัญหามันจะเกิดขึ้นถ้าเราไม่มีผังเมือง เรื่องการประปาอย่างนี้ ก็ล้วนแต่เป็นความพยายามที่ท่านจะทำทั้งสิ้น เป็นเรื่องล้วนแต่ที่ท่านมองเห็นว่า มีความสำคัญกับอนาคตของประเทศชาติ เป็นเรื่องที่ต้องทุ่มเทแล้วท่านก็ได้ลงมือเองด้วย ซึ่งถ้า ดร.ปวยมีอำนาจหรือถ้าเราสามารถทำอะไรได้ตามแนวของ ดร.ปวย บ้านเมืองก็คงเจริญกว่านี้”

นักพัฒนาตัวอย่าง

ในฐานะกรรมการของสภาพัฒนาในแต่ละยุค รวมเวลาไม่ต่ำกว่า 16 ปี อาจารย์ปวย ได้ร่วมในงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และร่วมในการวางแผนพัฒนาประเทศบนเวทีสภาพัฒนา รวม 4 ฉบับด้วยกัน ในเรื่องนี้กล่าวได้ว่า อาจารย์ปวยได้นำวิชาการเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ อันเป็นเหตุให้การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ ของรัฐบาลมีพื้นฐานแห่งหลักวิชาการ ซึ่งในการทำงานของข้าราชการสภาพัฒนาถือว่า หลักการนี้เป็นจุดยืนที่สำคัญที่จะต้องยึดไว้ในกาเสนอแนะนโยบายต่างๆ ของประเทศ

อาจารย์ปวยเป็นผู้ที่มีวิญญานของนักพัฒนาอย่างแท้จริง โดยท่านได้ยึดหลักความเป็นธรรมในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนได้ประพฤติดนเป็นตัวอย่างที่ดีของนักพัฒนาในแง่ที่มีความซื่อตรงต่อวิชาการ และมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่บิดเบือนหลักวิชาการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวง และระบบอภิสิทธิ์ต่างๆ แม้ว่าการปฏิบัติดังกล่าวจะส่งผลให้มีภัยต่อสวัสดิภาพของตนเองก็ตาม

ความรู้ ความสามารถและการอุทิศตนในการทำงานเพื่อสังคมและประเทศของอาจารย์ปวยทำให้ท่านได้รับการยกย่องและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปโดยเฉพาะจากต่างประเทศ ซึ่งก็ได้ส่งผลให้ในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งกรรมการสภาพัฒนา ประเทศไทยได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือทางด้านกาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจากต่างประเทศอย่างมาก

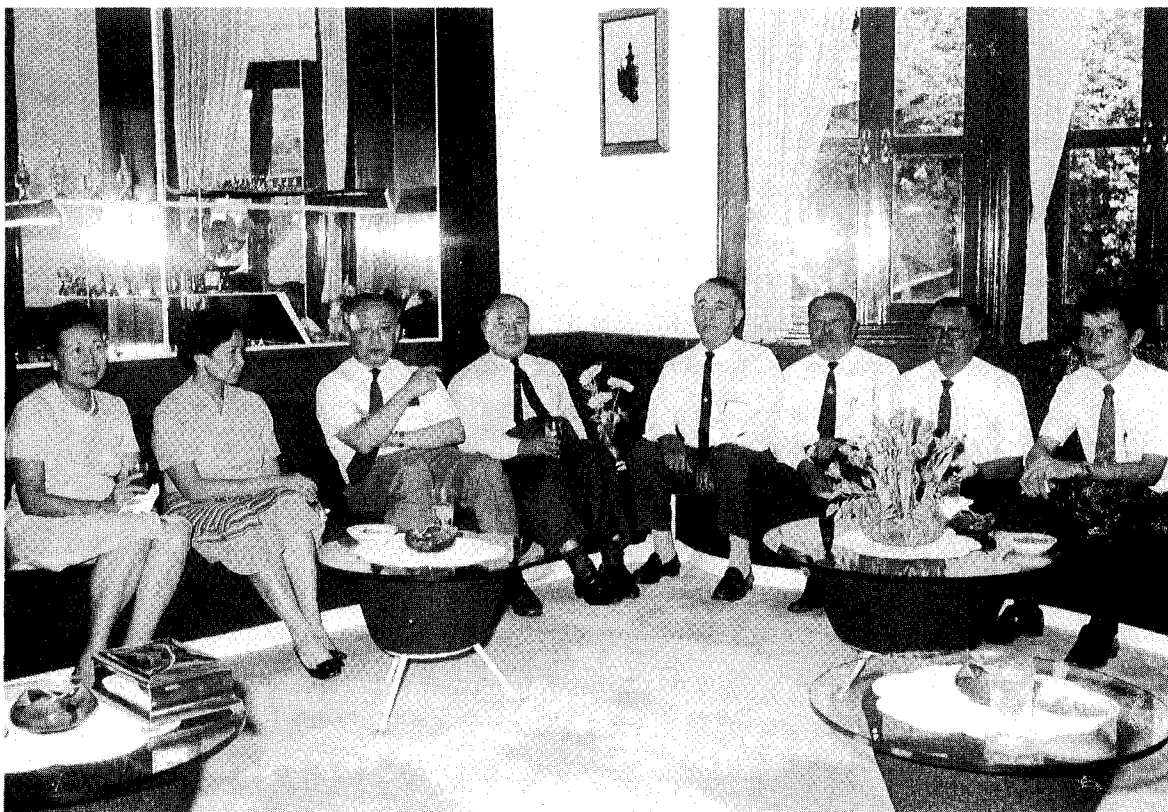
คุณสุทธิ ตันศรีสุข กล่าวว่า “ผมประทับใจอาจารย์ปวย ตรงที่ว่า ท่านเป็นคนทีกล้าจัดในสิ่งทีรัฐบาลทำไม่ถูกต้องนี้แหละครับที่ท่านวิชาการแบบนี้ยาก โดยมากเท่าที่ผ่านๆ มา มักจะค้านแต่ก็ไม่ชี้แนะอะไร ทำไม่ถูกละ แต่อาจารย์ปวยท่านจัด แล้วท่านก็แนะ แล้วสิ่งที่ท่านทำหรือท่านเสนอไป ไม่มีทางไหนที่ว่าไม่เป็นผลดีแก่ส่วนรวม ฉะนั้นตรงนี้ยืนยันได้จริงๆ ว่า อาจารย์ปวยทำงานให้แก่ประชาชน ...ผมนับถืออาจารย์ปวยก็ตรงที่ท่านพูดจริงทำจริง ตรงนี้น่านับถือมาก แล้วไปดูเถอะท่านไม่มีเบื้องหลังกับใคร”

อาจารย์ป๋วยกับมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย

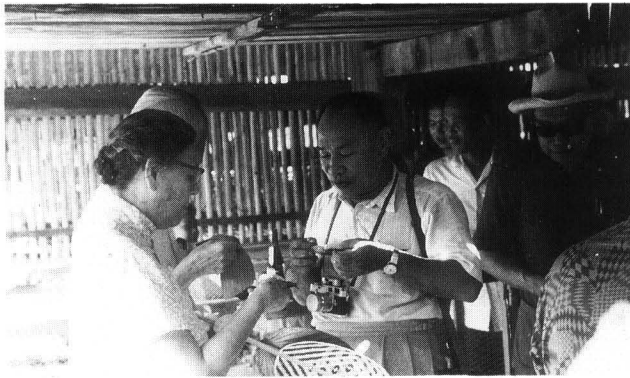
มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ตัวย่อ บขท. ชื่อภาษาอังกฤษ Foundation for Thailand Rural Reconstruction Movement Under Royal Patronage หรือ TRRM) เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรแรกของประเทศไทย ได้ดำเนินงานด้านการพัฒนาชนบทและสังคมมาตั้งแต่ปี 2512 ผ่านพันธอุปสรรคและได้รับความสำเร็จมาแล้วนับการ ถ้าเปรียบเป็นคนก็จัดอยู่ในวัยฉกรรจ์แกร่งกล้า พร้อมจะก้าวไปข้างหน้าเพื่ออุดมการณ์งานพัฒนาที่ได้ก่อร่างสร้างและสะสมกันมาจากคณะบุคคลชุดต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในวาระและสถานการณ์อันหลากหลายซึ่งมีทั้งเข้มแข็งและอ่อนล้า

การก่อตั้งมูลนิธิ : แรงบันดาลใจจาก ดร.เอน

เมื่อประมาณ พ.ศ.2510 พ.ต.ท.เกษม จาติกวณิช รองผู้จัดการใหญ่ บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย จำกัด ได้เชื่อมโยงให้นายแพทย์เอก ธนสิริ ได้รู้จักกับ Mr.Greg Feliciano ชาวฟิลิปปินส์ ประธานกรรมการบริหาร องค์กรการเอกชนที่มีชื่อว่า Phillipines Rural Reconstruction Movement หรือเรียกย่อๆ ว่า P.R.R.M. ซึ่ง Mr.Feliciano มีความประสงค์จะรู้จักคนไทยที่กว้างขวางในวงสังคมและเกี่ยวกับระหว่างประเทศ เพื่อเชื่อมต่อกับรู้จัก

ชมรมคณะกรรมการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย

Dr.C.Y. James Yen เยี่ยมชมกิจการของมูลนิธิฯ
เมื่อเดือนมีนาคม 2512

กับ ดร.วาย ซี เจมส์ เยน (Dr.Y.C.James Yen) ประธานองค์การ I.I.R.R. International Institute of Rural Reconstruction ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์ ดร.เยน มีความประสงค์จะเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์การบูรณะชนบทภาคเอกชนขึ้นในประเทศไทย

หลังจากนั้นไม่นาน Mr.Feliciano ก็ได้เดินทางมายังประเทศไทย พร้อมด้วย ดร.วาย ซี เจมส์ เยนและภรรยา คุณหมอมะเล็กได้ติดต่อ นำ ดร.เยน และ Mr.Feliciano ให้พบปะกับบุคคลสำคัญๆ ของประเทศไทย ทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน อาทิ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ร.ว.จักรทอง ทองใหญ่) ปลัดกระทรวงสาธารณสุข (น.พ.สมบุญ ผ่องอักษร) ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และอธิบดีกรมอนามัย พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ ผู้อำนวยการคณะกรรมการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) ซึ่งทำหน้าที่ในการพัฒนาชนบทภาคทหาร คุณชำนาญ ยุวบูรณ์ อธิบดีกรมการปกครองและนายกเทศมนตรีเทศบาลนครกรุงเทพ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งทีริเริ่มจัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชนขึ้นมาในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังพบกับนักหนังสือพิมพ์ และบุคคลผู้มีชื่อเสียง อาทิ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และ ม.ร.ว.พันธ์ทิพย์ บริพัตร คุณนิลวรรณ ปิ่นทอง และอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ ซึ่ง 2 ท่านหลังนี้ ดร.เยน มีรายชื่ออยู่ก่อนแล้ว เพราะท่านทั้งสองได้รับรางวัลแมกไซไซ หากแต่ยังไม่รู้จักกันมาก่อน

บุคคลสำคัญมากอีกท่านหนึ่ง คือ คุณสุรเทิน บุนนาค สามีของท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค ในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการ F.A.O. (องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ) ผู้ซึ่งเข้าใจงานด้านนี้อยู่แล้ว

จึงได้ช่วยสนับสนุน และในที่สุดได้พาคณะเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้ที่เดินทางไปกับคณะ ได้แก่ ดร.เอน ดร.ป๋วย คุณเสนาะ นิลกำแหง และนายแพทย์แจก ธนสิริ โดยคุณสุรเทิน บุนนาค เป็นผู้นำคณะเข้าเฝ้าตั้งแต่เวลา 15.00 น.ของวันที่ 17 เมษายน 2510 ณ พระที่นั่งเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานวโรกาสสนทนาด้วยเป็นเวลานานมาก ส่วนใหญ่ได้สนทนากันในเรื่องแนวความคิดในงานพัฒนาชนบทของ ดร.เอน ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานเลี้ยงน้ำชา จวบจนพลบค่ำเลยเวลา 18.00 น. รวมกว่า 3 ชั่วโมงเต็ม ซึ่งตามปกติพระองค์ท่านจะทรงเรือใบเวลาบ่าย หากแต่พระองค์ทรงสนพระทัยในโครงการพัฒนาชนบทอย่างยิ่ง ประกอบกับได้พบต้นตอของผู้ที่เข้าใจในการพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง พระองค์ท่านจึงทรงลืมนเวลาทรงเรือใบโดยสิ้นเชิง ระหว่างเดินทางกลับ ดร.เอน ได้คุยถึงความรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ตลอดจนเล่าให้ฟังไม่ได้หยุดได้หย่อนว่า **“เกิดมาไม่เคยพบผู้ปกครองแผ่นดินคนใดรักประชาชนเท่าพระมหากษัตริย์พระองค์นี้”**

มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
FOUNDATION FOR THAILAND RURAL RECONSTRUCTION MOVEMENT
UNDER ROYAL PATRONAGE

2044/21 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310 โทร. 3195017, 3195019 โทรสาร. (662) 3195019
2044/21 NEW PETCHBURI ROAD, KHET HUAI KHWANG, BANGKOK 10310 TEL. 3195017, 3195019. FAX: (662) 3195019
สำนักงานชัชนาท 64 ฝ่ายน้ำฉาน ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.ชัชนาท 17000 โทร. (056) 411220 , 411221

ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ได้เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารกลางวันโดยปรึกษากับ ดร.เอน วางแผนเชิญบุคคลสำคัญๆ ในวงการต่างๆ ให้ได้มาพบปะและรับประทานอาหาร พร้อมกับฟังคำบรรยายและประวัติของ ดร.เอนในเรื่อง ในการต่อต้านการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในจีนได้วันด้วยการใช้หลักการพัฒนาชนบท และแนวความคิดในการจัดตั้งองค์การพัฒนาชนบทโดยภาคเอกชนในประเทศไทย ณ วังสวนผักกาด ด้วยสถานที่ที่ประกอบด้วยบุคคลิกลักษณะเฉพาะของ ดร.เอน ทำให้บรรยากาศในวันนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยอย่างดียิ่ง

อาจารย์ป๋วยและดร.เอน ต่างมีความเห็นตรงกันว่า การพัฒนาชนบทและการพัฒนาคุณภาพ “คน” จึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ อาจารย์ป๋วยจึงได้ระดมนักวิชาการ นักการศึกษา นักธุรกิจ นักการคลัง นักการเมือง และเชื้อพระวงศ์บางท่าน ร่วมกันก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย อย่างเป็นทางการเมื่อ 14 ธันวาคม 2510 และในโอกาสนั้นคุณเชววัน เชววิชัยยสิน ประธานบริษัทโรงกลั่นน้ำมันไทยออยส์ได้บริจาคเงิน 300,000 บาท ประเดิมเป็นทุนจดทะเบียนมูลนิธิฯ

อาจารย์ป๋วยได้รับเลือกด้วยมติเอกฉันท์ให้เป็นประธานคนแรกของมูลนิธิฯ นายเสนาะ นิลกำแหง เพื่อนร่วมขบวนการเสรีไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ได้สละวิชาชีพธุรกิจมาปฏิบัติงานให้แก่มูลนิธิฯ เต็มเวลาในตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของมูลนิธิฯ และนายแพทย์แจก ธนสิริ เป็นเลขานุการ แต่ทว่าในทางปฏิบัติ อาจารย์ป๋วยได้ใช้เจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทย ทำหน้าที่ธุรการต่างๆ ให้แก่ประธาน ในขณะที่เลขานุการทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการและบุคคลภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายข้าราชการ ในขณะที่คุณหมอแจก ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักอนามัยกรุงเทพมหานครและเป็นกรรมการผู้อำนวยการและกรรมการบริหารสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

หลังจากหาบุคลากรจากกรม กอง และมหาวิทยาลัยได้แล้ว บุคคลชุดแรก 10 กว่าคน จึงถูกส่งไปฝึกอบรมหลักสูตรงานพัฒนาชนบทเป็นเวลา 3 เดือน ณ สถาบันบูรณะชนบทนานาชาติ (International Institute of Rural

อาจารย์ป่วยกล่าวรายงาน
ของ ตำบลห้วยกรด

Reconstruction หรือ IIRR) ที่ ดร.เอน เป็นประธานสถาบัน ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อกลับมาปฏิบัติงานในฐานะนักพัฒนาหรือที่เรียกกันในมูลนิธิว่า "บูรณาการ"

เมื่อสรุปผลสำรวจความเป็นไปได้ ความสะดวกในด้านทรัพยากรและการคมนาคมแล้ว คณะกรรมการบริหารมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยจึงเลือกจังหวัดชัยนาทเป็นเขตพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงานพัฒนา โดยเริ่มงานเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2512

จากผลงานของมูลนิธิฯ ในการช่วยงานพัฒนาชนบทในระยะแรก คณะกรรมการบริหารจึงเห็นสมควรนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ขอให้ทรงรับมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับมูลนิธิบูรณะชนบทฯ อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2512 ตามหนังสือที่ รล.0002/4296 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2512 และต่อมายังทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญพระเทพวิชัยมังกุฎ มาประทับเหนือตราของมูลนิธิฯ เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2534

หลักการและแนวทางของมูลนิธิ

เนื่องจาก ดร.เอน เป็นผู้จุดประกายให้เกิดความคิดที่จะก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย ดังนั้นเมื่อมีการก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยขึ้น มูลนิธิฯ จึงได้ถือเอาแนวคิดของ ดร.เอน เป็นแนวทางการทำงานพัฒนาชนบท ซึ่งสรุปอยู่ในคำปาฐกถาของ ดร.เอน ณ วิังสวนผักกาด ในคราวมาเยือนประเทศไทยครั้งแรกเมื่อปี 2510 ดังนี้

- "Go to the people
- Live among them, Learn from them
- Plan with them, Work with them
- Start with what they know, Build on what they have
- Teach by showing ; learn by doing
- Not a showcase but a pattern
- Not odds and ends but a system
- Not piecemeal but integrated approach

Not to conform but to transform

Not relief but release.”

ซึ่งคุณไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม ผู้อำนวยการมูลนิธิฯ คนปัจจุบันได้ถอดความเป็นภาษาไทยอย่างสละสลวย ดังนี้

“ไปหาชาวบ้าน

อยู่กับเขา เรียนรู้จากเขา

วางแผนกับเขา ทำงานกับเขา

เริ่มจากสิ่งที่เขารู้ สร้างจากสิ่งที่เขามี

สอนโดยชี้ให้เห็น เรียนจากการทำ

ไม่ใช่เพื่ออวด แต่เพื่อเป็นแบบแผน

ไม่ใช่สิ่งละอันพันละน้อย แต่เป็นระบบ

ไม่ใช่ทำทีละอย่าง แต่ใช้หลักผสมผสาน

ไม่ใช่ตามใจ แต่ช่วยให้เปลี่ยนแปลง

ไม่ใช่โอบอุ้ม แต่ช่วยสร้างพลัง”

จากหลักการและแนวทางข้างต้น อาจสรุปย่อเป็นแนวทางการทำงานของบูรณาการ คือ “ไปสู่ อยู่ด้วย ช่วยประสาน” นอกจากนี้แนวทางสำคัญของมูลนิธิฯ คือการส่งเสริม “การพึ่งตนเอง” และ “การร่วมมือกัน” ของ

อาจารย์ป๋วยกับชาวบ้าน

ชาวชนบท ในกิจกรรมหลัก 4 ด้านที่ผสมผสานกัน ได้แก่

การประกอบอาชีพ

การศึกษาเรียนรู้

สุขภาพอนามัย

การจัดองค์กรชุมชน

นี่คือที่มาของคำว่า “สี่กระทรวงหลัก” ในการดำเนินนโยบายพัฒนาชนบทของรัฐบาลไทยที่ประกอบไปด้วย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (การประกอบอาชีพ) กระทรวงศึกษาธิการ (การศึกษาเรียนรู้) กระทรวงสาธารณสุข (สุขภาพอนามัย) และกระทรวงมหาดไทย (การจัดองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาการพึ่งตนเองและร่วมมือกัน) นอกจากนี้ มูลนิธิฯ ยังเป็นผู้นำด้านการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อพัฒนาสังคมอีกด้วย

มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ ได้สร้างอิทธิพลทางความคิดให้แก่ทั้งภาครัฐบาลและภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ในเรื่อง “การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน” (Integrated Rural Development) ที่เน้นการพัฒนา 4 ด้านอย่างผสมผสานดังกล่าวข้างต้น รวมถึงเน้นการพัฒนา “คน” และ “องค์กรชุมชน” เพื่อเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาชนบท

งานของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ เป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนความคิดและความพยายามของอาจารย์ป๋วยและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ของท่านที่จะช่วยให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สภาพที่พึ่งปรารถนามากยิ่งขึ้น ซึ่งสภาพสังคมที่พึ่งปรารถนาตามความคิดของอาจารย์ป๋วยได้แก่สังคมที่มีสมรรถภาพ มีเสรีภาพ มีความยุติธรรม และมีความเมตตากรุณา

อาจารย์ป๋วย เป็นทั้ง “นักคิด” และ “นักทำ” ความคิดของอาจารย์ทั้งลึกซึ้งและ กว้างไกล อาจารย์ป๋วยมีความสามารถเด่นเป็นพิเศษในการถ่ายทอดความคิดที่ลึกซึ้งและกว้างไกลนั้นสู่ผู้อื่น ด้วยภาษาและท่าทีที่เรียบง่าย ทำให้บุคคลจำนวนมากที่ทำงานร่วมกับท่านเกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน พร้อมกันนั้นอาจารย์ป๋วยเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแปลงความคิดของท่านออกมาเป็นการกระทำ เป็นโครงการ เป็นองค์กร เป็นสถาบัน ดังเช่นในส่วนที่

อาจารย์ป๋วยเยี่ยมศูนย์ปฏิบัติการ ต.กุดจอก จ.ชัยนาท พ.ศ. 2514

อาจารย์ป๋วย เยี่ยมศูนย์ ตำบลกุดจอก เมื่อ พ.ศ. 2514

อาจารย์ป๋วย ทำพิธีเปิดศูนย์ที่ ตำบลดงคอน

เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทก็ได้แก่ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร และโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ จึงเป็น “สื่อ” ให้แก่ความคิดของอาจารย์ป๋วย เป็น “สนาม” เพื่อการแปลความคิดสู่การปฏิบัติ เป็น “เวที” สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิเคราะห์สังเคราะห์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ และเป็น “สะพาน” ที่นำไปสู่การพัฒนาทางความคิดและการสร้าง “นักพัฒนา” รุ่นใหม่ๆ ต่อไปอีก

มูลนิธิบูรณะชนบทฯ กับการสร้างนักพัฒนา

หลังจากที่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านพ้นไปแล้ว ต่อมาสภาวะการเมืองภายในประเทศไทยค่อย ๆ คลี่คลายไปสู่เส้นทางประชาธิปไตยมากขึ้น ได้มีองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นอีกมากมายหลายโครงการ ซึ่งล้วนต้องการนักพัฒนาไปช่วยทำงาน และในช่วงเวลาเกือบ 30 ปีที่ผ่านมามูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ ได้สร้าง “นักพัฒนา” ไว้จำนวนมาก หลังจากเริ่มชีวิตการทำงานเป็น “นักพัฒนา” ที่มูลนิธิช่วงระยะเวลาหนึ่งและลาออกแล้ว นักพัฒนาเหล่านี้จำนวนหนึ่งก็ยังคงทำงานด้านพัฒนาตราบนานทุกวันนี้ หลายคนได้กลายเป็น “ผู้บุกเบิก” เป็น “ผู้นำ” เป็น “ต้นแบบ” เป็น “ผู้เผยแพร่” เป็น “ผู้สร้างนวัตกรรม” ให้แก่วงการพัฒนาของไทย ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น ในรูปของรางวัลเกียรติยศต่างๆ ทั้งจากภายในประเทศไทยและจากต่างประเทศ ตัวอย่างบุคคลเหล่านี้ได้แก่

นายบำรุง	บุญปัญญา	(ปัจจุบันทำงานอยู่ในภาคอีสาน)
นายสมพงษ์	สุทวิวงศ์	(ปัจจุบันทำงานอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง)
นายเรือง	สุขสวัสดิ์	(ปัจจุบันทำงานอยู่ในภาคกลาง)
นายพิศิษฐ์	ชาญเสนาะ	(ปัจจุบันทำงานอยู่ในภาคใต้)

ฯลฯ

อาจารย์ป่วย : นักประสานมือฉกาจ

นายเรือง สุขสวัสดิ์ บุรณการของมูลนิธิรุ่นบุกเบิกได้เล่าถึงการทำงานของอาจารย์ป่วยในมูลนิธิฯ ว่าท่านเป็นนักประสานที่ยอดเยี่ยม โดยยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

- ประสานกับระดับรัฐมนตรีเพื่อขอตัวข้าราชการชั้นสูงไปช่วยทำงาน 1 ปี หรือกว่านั้น ทั้งนายแพทย์ นักการศึกษา และนักเกษตร รวมถึงกรมการพัฒนาชุมชน กรมพัฒนาที่ดิน และกรมปศุสัตว์ เป็นต้น
- ประสานกับทหารเพื่อขอรถจี๊ปไปใช้บุกป่าฝ่าดง
- ขอรถยนต์และรถจักรยานยนต์จากบริษัทสยามกลการเพื่อเอาไปใช้งาน
- ขอเงินเศรษฐกิจที่พอจะคุยกันได้ และขอบางบริษัทให้ช่วยบริจาคเงินสร้างศูนย์ปฏิบัติการบูรณะชนบทประจำหมู่บ้านและตำบล
- การชักชวนให้เจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยบริจาคเงินส่วนเหลือเพื่อช่วยชนบทเป็นรายเดือน ก็ได้ผลมากทั้งสร้างความสนใจให้หลายคนเดินทางไปเยี่ยมเยียนศูนย์ปฏิบัติงานที่จังหวัดชัยนาท และสนใจความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตชนบทมากขึ้น

การประชุมคณะกรรมการ
อำนวยการมูลนิธิฯ ณ
ห้องประชุมธนาคารแห่งประเทศไทย 30 เม.ย.
2515

- โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขอพระราชทานพ่อพันธุ์ไก่ไข่ และพ่อพันธุ์ชั้นดีที่มีผู้ล้มเกล้าฯ ถวายในหลวง เอาไปปรับปรุงพันธุ์สัตว์ในชนบท ซึ่งได้ผลอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะสุกร

นายเรืองเน้นว่าวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ลึก พร้อมเปี่ยมด้วยน้ำใจที่เปิดกว้างของอาจารย์ป่วย เป็นแบบอย่างของการประสานงานที่น่าจะรับไปเป็นบทเรียนได้อย่างดียิ่ง

เมื่ออาจารย์ป่วยมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน พูดคุยกับชาวบ้านท่านจะถามถึงการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ สารทุกข์สุขดิบต่างๆ เสมือนชาวบ้านเหล่านั้นเป็นญาติของท่าน เข้าหมู่บ้านครั้งใดท่านจะกลับใกล้ค่ำ หรือบางครั้งก็มีมืดค่ำ เพราะการสนทนาติดพันสนุกสนาน ซึ่งพบบ้านกลุ่มเจ้าภาพและผู้ไปเยือนต่างได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสนิหใจ

ช่วงวิกฤติของมูลนิธิฯ

คุณหญิงสมศรี กันธมาลา เล่าว่าท่านมีโอกาสทำงานกับมูลนิธิบูรณะชนบทฯ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2515 โดยมีอาจารย์ป่วยเป็นประธานกรรมการอำนวยการ ขณะนั้นคุณหญิงสมศรีรับราชการมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเลขาธิการ

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ต้องเข้าประชุมมูลนิธิฯ แทนเลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (ร.พ.ช.) ซึ่งเป็นกรรมการอำนวยการมูลนิธิฯ คุณหญิงสมศรีเล่าว่าตื่นแต่เช้าได้เข้าร่วมประชุมกับอาจารย์ป๋วยซึ่งเป็นคนที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือในวงการสังคมเมืองไทยเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะอาจารย์ป๋วยจ้างงานอะไร มักมีผู้ให้การสนับสนุนอย่างมาก อาจารย์ป๋วย เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และดำรงตำแหน่งสำคัญๆ อีกหลายแห่ง รวมทั้งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย คุณหญิงเคารพเลื่อมใสในการใช้ชีวิตแบบง่าย ๆ ธรรมดาที่สุดของอาจารย์ป๋วย เป็นต้นว่าใช้รถญี่ปุ่นคันเล็กๆ ขับรถเองเวลาไปประชุม สนใจเอาใจใส่ลูกน้องชั้นผู้น้อย ใครเดือดร้อนอาจารย์จะให้ความช่วยเหลืออย่างจริงใจ

กิจกรรมพัฒนาชนบทครั้งท้ายสุดของอาจารย์ป๋วยก่อนเดินทางออกจากประเทศไทย ได้แก่การไปปาฐกถาและให้การดูแลในการสัมมนาอาสาสมัครนานาชาติในประเทศไทย ระหว่างวันที่ 1-5 ตุลาคม 2519 ณ สำนักงานชัชวาทของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กล่าวได้ว่าท่านได้ใช้เวลาอันมีจำกัดของท่านส่วนหนึ่งให้แก่งานของมูลนิธิจนถึงนาทีสุดท้ายเลยทีเดียว

ภาวะวิกฤติทางการเมืองในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้อาจารย์ป๋วยจำต้องหลบภัยการเมืองไปอยู่ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นกิจกรรมต่างๆ ทางด้านการพัฒนาชนบทที่อาจารย์ป๋วยสร้างไว้ถูกเพ่งเล็งอย่างมาก รวมทั้งงานมูลนิธิบูรณะชนบทฯ ด้วย ไม่ค่อยมีใครอยากเข้ามายุ่งเกี่ยว เพราะเกรงว่าจะถูกรัฐบาลเพ่งเล็งหรือถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ไปด้วย คุณหญิงสมศรีซึ่งเป็นรองประธานกรรมการอำนวยการในมูลนิธิฯ จึงต้องปฏิบัติหน้าที่แทนเพื่อให้มูลนิธิฯ ยังคงอยู่ต่อไปได้ กระแสความระแวงเรื่องภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยกำลังเชี่ยวกราก จึงมีนักฉวยโอกาสสร้างตนเองให้ตั้งขึ้นมาโดยสาดโคลนคนที่ทำงานเพื่อประชาชนที่ยากไร้ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แม้แต่ตัวคุณหญิงสมศรีเองซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และมีบิดาเป็นองคมนตรี ก็ยังถูกรัฐมนตรีคนหนึ่งในสมัยนั้นเพ่งเล็งหาว่า “เขียนนอกแดงใน”

คณะกรรมการอำนวยการของมูลนิธิฯ พ.ศ. 2538 มีนายวิจิตร สุพินิจ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นประธานกรรมการ

นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม
ผู้อำนวยการมูลนิธิฯ
นางศิริวรรณ เจนการ
และคุณหญิงสมศรี กันธะมาลา

ดังนั้น เพื่อความสบายใจของรัฐบาลในขณะนั้น คุณหญิงสมศรีจึงเสนอขอให้ทางรัฐบาลแต่งตั้งผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการแทนอาจารย์ป๋วย รัฐบาลแต่งตั้งท่านผู้หญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม มาเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการ ต่อมาท่านผู้หญิงเลอศักดิ์ ลาออก นายทำนอง ลิงคาลวนิช รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดนั้นมาทำหน้าที่แทนอยู่ระยะหนึ่ง ก็ลาออกไปสมัครเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร คณะกรรมการอำนวยการฯจึงมีมติให้คุณหญิงสมศรีเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการเสียเองเพื่อทำงานในมูลนิธิฯ นี้ต่อไป

การทำงานของมูลนิธิฯ ในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2519 ค่อนข้างอัปซัน มีแต่คนเพ่งเล็งเพราะงานของมูลนิธิเป็นงานเพื่อประชาชนที่ด้อยโอกาสในชนบท ช่วยให้ประชาชนเหล่านี้มีความรู้และความสามารถดีขึ้น เพื่อช่วยตัวเองให้มีการกินอยู่ดีขึ้นตามอุดมการณ์ของอาจารย์ป๋วย หลายๆ ครั้งที่คณะกรรมการเกิดความท้อแท้อย่างมาก นายเสนาะนิลกำแหง ผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิฯนี้มากับอาจารย์ป๋วยและเป็นผู้อำนวยการของมูลนิธิฯ เสียกำลังใจอย่างมากจนถึงกับคิดจะเลิกล้มมูลนิธิฯ และยกทรัพย์สินให้กับสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเพราะลักษณะงานคล้ายๆ กัน แต่ก็ยังมีกรรมการอีกหลายท่านรวมทั้งคุณหญิงสมศรีพิจารณาเห็นว่าการล้มเลิกนั้นง่าย แต่การก่อตั้งขึ้นนั้นยากกว่า ไม่ควรยกทรัพย์สินให้แก่สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ตรงกันข้าม ราชการต่างหากที่ควรสนับสนุนให้ภาคเอกชนทำงานให้ดีขึ้นเพื่อกระจายงานลักษณะนี้สู่ประชาชนให้ทั่วถึง

คุณหญิงสมศรีจึงพยายามชักชวนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอุดมการณ์และเกษียณจากราชการแล้ว เช่น นายจรูญ โลกะกลิน อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดที่เข้มแข็ง จิตใจสะอาดตั้งงามมาก พล.ต.ท.สมควร ทริกุล ผู้ที่ริเริ่มก่อตั้งลูกเสือชาวบ้านทั่วประเทศ ซึ่งเกษียณจากราชการแล้ว ให้มาช่วยบริหารงานมูลนิธิฯ ด้วยความเต็มใจ สมัยนั้นกรรมการทุกคนจะช่วยกันทำงานและแก้ปัญหาต่างๆ ของมูลนิธิฯ โดยไม่ได้คิดว่าใครเป็นใครในตำแหน่งใด ทั้งนี้เพื่อช่วยกันพยุงฐานะของมูลนิธิฯให้คงอยู่ด้วยดีให้ได้

ฟ้าใสภายหลังลมพายุ

ในปี 2531 นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เข้ามาช่วยเต็มที่มีอีกแรงหนึ่งในตำแหน่งผู้อำนวยการ ผนวกกับกรรมการทุกท่านพยายามทุ่มเทให้กับมูลนิธิฯ ต่อมาในปี 2538 นายวิจิตร สุพินิจ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้ามารับตำแหน่งประธานคณะกรรมการอำนวยการมูลนิธิฯ แทนคุณหญิงสมศรี ซึ่งจะทำให้ภาพพจน์ของมูลนิธิฯ ในสายตาของสังคมเมืองไทยเป็นที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ และคงจะได้ช่วยกันสืบสานการพัฒนาชนบทตามเจตนารมณ์ของอาจารย์ป๋วย ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป.

แม้จะอ่อนแรงลงในช่วงหลายปีหลัง โดยมูลนิธิฯ มีกิจกรรมน้อยมาก แต่ก็กลับมาแข็งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อมูลนิธิฯ เข้าสู่ยุคฟื้นฟูตั้งแต่ประมาณปี 2532 เป็นต้นมา ในช่วงเวลาที่เรียกว่ายุคฟื้นฟูจนถึงปัจจุบัน มูลนิธิฯ ได้ปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานในบางด้าน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งอาจสรุปแนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมได้ดังนี้

1. งานผลักดันนโยบาย โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เสนอแนะ และผลักดันนโยบายรวมทั้งมาตรการต่างๆ ระดับชาติ หรือในวงกว้าง ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาชนบทและพัฒนาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งนี้โดยเน้นความร่วมมือและการรวมพลังระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในลักษณะ “พหุภาคี” และส่งเสริมความเป็น “ประชาสังคม” (Civil Society)

2. งานของสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการให้แก่ชาวชนบทและชุมชนต่างๆ ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรที่ดำเนินงานด้านพัฒนาชนบทและสังคมโดยใช้วิธีการที่สำคัญ ได้แก่ การฝึกอบรม การให้คำปรึกษา และการวิจัย

3. งานสนับสนุนเครือข่ายธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงธุรกิจและการตลาดระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อสินค้าจากชุมชน รวมถึงการจัดให้มีบริการข้อมูล และเป็นสื่อกลางในการจัดซื้อหรือหาลาด นอกจากนั้นมีการอาศัย “องค์กรเพื่อการออมทรัพย์และสินเชื่อ” ของชุมชน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาชุมชนผู้มียาได้น้อยทั้งในชนบทและในเมือง

4. งานภาคสนามและกิ่งภาคสนาม แม้จะเน้นการให้ชุมชนและองค์กรชุมชน เป็นแกนหลักในการพัฒนา แต่ก็ต้องมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในบางพื้นที่ โดยทำงานร่วมกับประชาชนหรือร่วมกับหน่วยงานอื่น ซึ่งนอกจากจะช่วยให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมายแล้ว ยังเป็นการทดลองเชิงปฏิบัติการเพื่อใช้ประโยชน์ในการสาธิต หรือหาข้อสรุปเชิงนโยบาย

5. งานศูนย์ฝึกอบรม โดยมีศูนย์ฝึกอบรมแบบพักแรมอยู่ที่ตำบลบ้านกล้วย อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท สามารถรับผู้เข้าพักแรมได้สูงที่สุดถึง 140 คน และเปิดให้หน่วยงานทั่วไปเข้าใช้บริการได้ด้วย นอกเหนือจากการใช้ฝึกอบรมในหลักสูตรที่มูลนิธิฯ จัดเอง

กล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาที่มูลนิธิฯ พยายามผลักดันและส่งเสริม ไม่ว่าจะโดยลำพัง หรือโดยร่วมกับบุคคลและหน่วยงานอื่นๆ ต่างได้รับอิทธิพลทางความคิดของอาจารย์ป๋วยไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ลองพิจารณาแนวคิดเรื่องสังคมที่พึงปรารถนาของอาจารย์ป๋วย ที่จะต้องเป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ มีเสรีภาพ มีความยุติธรรม และมีความเมตตากรุณา หรือหลักการ “สันติประชาธรรม” ที่กลายเป็นคำขวัญซึ่งได้รับการกล่าวถึงอยู่เนืองๆ ก็เห็นความเกี่ยวโยงระหว่างความคิดของอาจารย์ป๋วยกับแนวทางการพัฒนาที่มูลนิธิฯ บูรณาการกัน พยายามผลักดันและส่งเสริมในปัจจุบันได้

ที่แน่ชัดที่สุดก็คือความคิดของอาจารย์ป๋วยมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ ซึ่งเป็นช่องทางทำให้เกิดนโยบายการพัฒนา เกิดยุทธศาสตร์การพัฒนา เกิดแนวทางการพัฒนา เกิดนักพัฒนาที่กลายเป็นผู้บุกเบิกหรือผู้นำการพัฒนาต่อไปอีก

ไม่เพียงแต่นักพัฒนาเท่านั้น แม้บรรดาผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ ในรุ่นต่างๆ จำนวนมาก ก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดหรือแรงบันดาลใจจากอาจารย์ป๋วยทั้งทางตรงและทางอ้อม และเมื่อได้รับอิทธิพลทางความคิดหรือแรงบันดาลใจมาแล้ว ก็มาคิดต่อทำต่อ แดกแขนงงอกเงยต่อไป

จึงกล่าวได้ว่า “มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์” คือ “มรดกทางปัญญา” ชั้นสำคัญชิ้นหนึ่งของ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้ซึ่งมี “ลูกศิษย์” มากมาย และ “ลูกศิษย์” ทั้งหลายนิยมเรียกท่านอย่างสั้นๆ และง่าย ๆ ตามบุคลิกของท่าน ว่า “อาจารย์ป๋วย” ความเป็น “องค์กร” ของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ ได้ช่วยให้ “มรดกทางปัญญา” ของอาจารย์ป๋วย มีการสืบทอด สร้างสม สานต่อ แดกแขนง งอกเงย ไปได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในงานพระราชทานปริญญาบัตร แก่บัณฑิตธรรมศาสตร์ สมัยที่ ดร.ป๋วยเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

อาจารย์ป๋วย : คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. (2507-2515)

การศึกษาคือรากฐานรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ท่านที่คุ้นเคยกับวรรณกรรม "สามก๊ก" คงจำความตอนที่เล่าปีเดินทางไปเชิญขงเบ้งเพื่อขอให้เป็นเสนาบดีได้ว่า เล่าปีต้องไปเชิญถึง 3 ครั้ง 3 คราจึงสำเร็จ ทว่าอาจารย์ป๋วยได้รับการทาบทามในตำแหน่งคณบดีเพียงคนเดียวก็ตกปากรับคำทันที ทั้งๆ ที่ท่านผู้เชิญตั้งใจไว้ว่าจะเชิญอาจารย์ป๋วยสัก 3 ครั้งอย่างที่เล่าปีเชิญขงเบ้ง

เรื่องมีอยู่ว่าในปี 2506 กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อยู่ในขณะนั้น ได้ทรงทาบทามให้อาจารย์ป๋วยซึ่งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในเวลานั้นให้มารับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จากคำอำนวยการของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ในหนังสือ รักเมืองไทย ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในวาระที่อาจารย์ป๋วยอายุครบ 60 ปี ท่านได้เขียนไว้ว่า

"เมื่อข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี 2506 ข้าพเจ้าเล็งเห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งแห่งนโยบายของชาติ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ควรอยู่ในฐานะที่จะเพาะนักเศรษฐศาสตร์ให้มีคุณวุฒิเหมาะสมแก่ความต้องการแห่งการดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติดังกล่าวแล้ว

ข้าพเจ้าแสวงหาผู้ที่จะมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ตามความมุ่งประสงค์ของข้าพเจ้าตั้งที่ว่ามีมา ก็เห็นว่า ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ เป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุด แต่ไม่แน่ว่าท่านจะตกลงรับตำแหน่งนั้นได้หรือไม่ เพราะท่านมีหน้าที่ราชการมากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นหน้าที่สำคัญทั้งนั้น ข้าพเจ้านึกว่าจะต้องขอร้องท่านสักสามหน เพื่อชี้แจงความสำคัญแห่งตำแหน่งคณบดีตามความคิดเห็นของข้าพเจ้า ก่อนที่ท่านจะยอมตกลงรับตำแหน่ง แต่ที่ไหนได้ ข้าพเจ้าขอร้องท่านครั้งแรก ท่านก็ยอมตกลงด้วย ท่านแสดงตนว่าเป็นนักการศึกษา เห็นความสำคัญของการศึกษา และสนใจในการศึกษา เป็นที่สลับใจข้าพเจ้ามาก..."

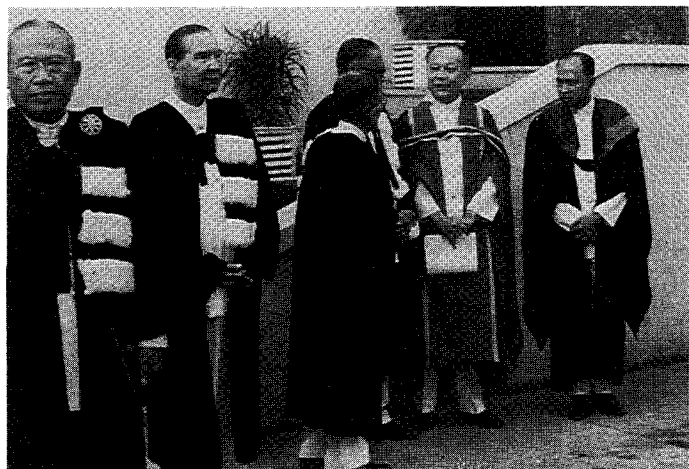
ในหนังสือ **ช่วงหนึ่งของกาลเวลา...ป่วย อังภากรณ์** หน้า 53 กล่าวถึงสาเหตุที่อาจารย์ป่วยยอมรับเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ โดยท่านตอบคำถามของคุณธรรมเกียรติ กั่นอริ ในสมัยที่ผู้ถามทำนิตยสารอาจารย์สารยุคแรกๆ ว่าเหตุที่ท่านซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์กลับมาให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่งนั้น เพราะท่านเริ่มมีความสงสัยในภาระหน้าที่ของท่านในขณะนั้นว่า การเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติที่ชื่อสัตย์ คอยระวังไม่ให้เขาโกงในภาวะสังคมอย่างนี้ เป็นการทำถูกทางหรือไม่ "จะเป็นการเหมือนกับเที่ยวปะชุนผ้าที่ขาดอยู่รำไป หรือว่าควรที่จะเลือกทอผ้าผืนใหม่สร้างคนที่มีคุณภาพคุณธรรมขึ้นมา"

ในหนังสือ **การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม:ป่วย อังภากรณ์** อาจารย์ป่วยได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า

"การศึกษากับเศรษฐกิจนั้นเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และมีผลต่อกันอย่างสนิท คือถ้าการศึกษาของชาติดี แรงงานของชาติก็ดีตาม และจะช่วยเศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้นด้วย กลับกัน ถ้าการศึกษาของชาติเลว แรงงานก็เลวตาม และเศรษฐกิจของชาติก็ยิ่งเลว อีกประการหนึ่ง การพัฒนาการศึกษานี้ยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจได้ถึงสองนัย คือนอกจากจะช่วยให้เศรษฐกิจส่วนรวมก้าวหน้าขึ้นแล้ว ยังเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระจายทรัพย์สินและรายได้ให้ทั่วถึงกัน ทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสหาความรู้ความเจริญได้เสมอมากขึ้น"

คณะเศรษฐศาสตร์ก่อนยุคอาจารย์ป่วย

ผู้มีคุณูปการต่อคณะเศรษฐศาสตร์ 2 ท่านที่สำคัญ ท่านแรกได้แก่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ที่ทรงมุ่งพระประสงค์ในการแสวงหาคนดีมีฝีมือมาพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์โดยไม่ทรงย่อท้อ ท่านที่สองก็คืออาจารย์ป่วย อังภากรณ์

เตรียมรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
ในงานพระราชทานปริญญาบัตร 18 ธันวาคม 2512

อาจารย์ป่วยในชุดครุยดุษฎีบัณฑิต ภาพถ่ายเต็มตัว
ขณะยืนที่สนามหญ้าหน้าตึกโดม

จะมองเห็นคุณภาพการของอาจารย์ป่วยในการ “สร้าง” คณะเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาได้อย่างชัดเจน ก็ต่อเมื่อได้เห็นภาพคณะเศรษฐศาสตร์ก่อนที่ท่านจะมารับตำแหน่งคณบดี ว่าเป็นอย่างไร

สภาพทางกายภาพ ในเวลานั้น คณะเศรษฐศาสตร์ตั้งอยู่ที่ตึกโดม หากหันหน้าเข้าหาตึกโดม คณะเศรษฐศาสตร์มีพื้นที่คลุมตลอดปีกขวาของตึกโดมจรดประตูท่าพระจันทร์ ซึ่งต่อมาได้รื้อลงส่วนหนึ่งและสร้างเป็นตึกอเนกประสงค์ในปัจจุบัน อาจารย์วิโรจน์ โอสสถานเคราะห์ ได้บรรยายภาพตึกเรียนและห้องเรียนของคณะในหนังสือทำเนียบศิษย์เก่าเศรษฐศาสตร์ (2537) ไว้ดังนี้

“เมื่อหันหน้าโดมสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ด้านปีกซ้ายของโดมเป็นห้องเรียนของคณะเศรษฐศาสตร์ ส่วนปีกขวาเป็นห้องเรียนของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์มีห้องเรียนขนาดเล็ก 4 ห้อง และห้องเรียนยาวมากซึ่งมีเสามากอีก 2 ห้อง ชั้นบนของห้องเรียนยาวแบ่งเป็นห้องเรียนเล็กสำหรับชั้นปริญญาโท ทั้งหมดรวมกันจึงมีอยู่ 7 ห้อง การสอนที่มีนักศึกษาห้องละ 200-300 คน ย่อมเป็นของธรรมดา ส่วนห้องของอาจารย์จะอยู่ที่มุมตึกแต่ละด้าน ห้องคณบดีอยู่บนชั้นสองของตึกด้านปีกซ้าย ซึ่งเป็นห้องที่ปรับปรุงใหม่ต่อกับตึกโดมด้านซ้ายมือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยนั้นยังไม่ได้มีนโยบายขยายด้านอาคาร สถานที่”

คณาจารย์ อาจารย์วิโรจน์ได้บรรยายสภาพด้านคณาจารย์ไว้ว่า

“อาจารย์ผู้บรรยายในขณะนั้นมีจำนวนประมาณ 62 ท่าน เป็นอาจารย์ภายนอก 56 ท่าน อาจารย์ประจำมีเพียง 6 ท่าน อาจารย์แต่ละท่านจะสอนประจำวิชาเดียวกันหลายๆ ปี ถ้าอาจารย์ท่านใดต้องไปราชการต่างประเทศ นักศึกษาจะต้องคอยติดตามข่าวว่าจะกลับเมื่อไร เมื่ออาจารย์กลับมา ก็จะเริ่มสอนเมื่อนั้น”

อาจารย์ป่วยถ่ายภาพร่วมกับบัณฑิต

คณาจารย์ส่วนหนึ่งของคณะเศรษฐศาสตร์ ปี 2512

นักศึกษาตื่นตื่นเมื่อทราบว่าอาจารย์ป่วยจะมาเป็นคณบดี

เนื่องจากอาจารย์ป่วยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากในเวลานั้น การที่ท่านจะมารับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่ตื่นเต้นกันมากในหมู่นักศึกษา ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนของทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ในหนังสือ **ทำเนียบศิษย์เก่าเศรษฐศาสตร์ (2537)** ว่า

"ประมาณฤดูร้อนของปี 2507 มีข่าวดีอีกข่าวหนึ่ง ทราบกันเป็นการภายในว่า ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อังภากรณ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (ตำแหน่งในขณะนั้น) จะมาดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ แทนศาสตราจารย์ ดร.สมทบ สุวรรณสุทธิ ซึ่งจะย้ายไปดำรงตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย

ข่าวนี้เป็นที่ตื่นเต้น ไม่เฉพาะกับนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ตื่นเต้นกันทั้งมหาวิทยาลัย เป็นที่กล่าวขานกันอย่างกว้างขวางในวงมหาวิทยาลัยทุกแห่ง เพราะ "อาจารย์ป่วย เป็นนักวิชาการและนักการธนาคารที่มีชื่อเสียงที่สุดในขณะนั้น มิใช่ในเชิงความรู้ความสามารถเท่านั้น แต่กิตติศัพท์คุณงามความดี ความซื่อสัตย์สุจริต ความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีของข้าราชการ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอนุชนรุ่นหลัง และความเที่ยงธรรมของท่านเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

ในที่สุดข่าวนี้ก็ได้รับการยืนยันจากปากของ "อาจารย์ป่วย" เอง และเป็นที่ยอมรับกันภายหลังว่า ตามระเบียบ ก.พ.ข้าราชการจะทำงานพร้อมกันทีเดียว 2 แห่งก็ได้ แต่จะต้องรับเงินเดือนแห่งหนึ่งเต็มอัตรา อีกแห่งหนึ่งครึ่งอัตรา ปรากฏว่าอาจารย์ป่วยของเรา ขอรับเงินเดือนคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์เต็มอัตรา (8,000 บาท) และรับเงินเดือนผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยครึ่งอัตรา (25,000 บาท) มีใครกล้าเสียสละอย่างอาจารย์อีกสักกี่คน

ในบ้านเมืองนี้ แทนที่จะรับ 54,000 บาท กลับรับ 33,000 บาท ท่านอ้างว่า ท่านทุ่มเทเวลาและสมองให้กับคณะฯ มากกว่าธนาคารฯ

เดิมที่ผมไม่เคยสนใจคณะเศรษฐศาสตร์มาก่อน ยังลังเลใจอยู่จนเกือบถึงวันสุดท้ายว่าจะแยกไปเรียนคณะอะไร การมาของอาจารย์ป๋วยมีผลต่อการตัดสินใจของผมและเพื่อนๆ มาก ในที่สุดตัดสินใจย้ายเข้ามาเรียนในคณะเศรษฐศาสตร์พร้อมๆ กับรุ่นพี่ที่เป็นนักศึกษาศิลปศาสตร์รุ่นแรก”

เวลานั้น มธ. เริ่มใช้หลักสูตรให้นักศึกษาทุกคนเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป รุ่นแรกนั้นต้องเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป 2 ปี รุ่นต่อๆ มาลดลงเป็น 1 ปี จากนั้นจึงแสดงความจำนงเลือกคณะ

นอกจากที่นัวัฒน์แล้ว ยังมีศิษย์เก่าอีกมากมายที่ตัดสินใจเลือกเรียนคณะเศรษฐศาสตร์เพราะความศรัทธาในตัวอาจารย์ป๋วย ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เคยให้สัมภาษณ์แก่นิตยสาร ไฮ-คลาส (ปีที่ 5 ฉบับที่ 52) ว่า

“พอผมจบปีหนึ่งธรรมศาสตร์ เขาให้เลือกคณะ ผมทราบว่าอาจารย์ป๋วยจะมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ผมก็เลยตัดสินใจเรียนคณะนี้ด้วยความชอบอาจารย์เป็นพื้นฐาน แล้วก็ไม่ได้ผิดหวังเลย”

อาจารย์บัณฑิตคณะเศรษฐศาสตร์เข้าพบอาจารย์ป๋วย

อาจารย์ป๋วยในงานเลี้ยงฉลองการรับปริญญาบัตร

ศรัทธาของคนรุ่นหนุ่มสาวในเวลานั้นที่มีต่ออาจารย์ป๋วยเป็นผลให้มีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมปลายที่มีคะแนนดี มาสมัครสอบเข้าคณะเศรษฐศาสตร์จำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากรายงานความก้าวหน้าของคณะเศรษฐศาสตร์ที่อาจารย์ป๋วยได้เขียนไว้ในบทความ “เศรษฐศาสตร์เจริญ” **อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ (2511)** ก็ได้กล่าวว่า “คะแนนของนักศึกษาเข้าใหม่ทั้งภาคปกติและภาคค่ำนี้ นับว่าดีกว่าคะแนนนักศึกษาใหม่ในปีก่อนๆ ซึ่งทั้งใน ส่วนสูง ส่วนต่ำ และส่วนรวม ดีขึ้นมาเรื่อยๆ ในระยะ 4-5 ปีที่แล้วมา เลขานุการสภาการศึกษาแห่งชาติบอกพวกเราว่า ในส่วนรวมแล้วนักศึกษาใหม่ของเรามีคะแนนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยโดยทั่วไปของนักศึกษาที่เข้ามหาวิทยาลัยทั่วราชอาณาจักรนักศึกษาใหม่ในปี 2512 นี้ เลือกเข้าคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. เป็นอันดับหนึ่ง หรืออันดับสอง แสดงว่าส่วนใหญ่ของนักศึกษาใหม่ของเรามุ่งจะเรียนเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่เริ่ม.....สถิติข้างต้นนี้ ให้กำลังใจแก่คณบดี

และคณาจารย์อื่น ๆ

ยกเครื่องคณะเศรษฐศาสตร์

อาจารย์ป่วยได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 ถึงปี พ.ศ.2515 ท่านได้ปรับปรุงงานด้านต่างๆ มากมายซึ่งประมวลได้ดังนี้

- ก. การสร้างอาจารย์ประจำ
- ข. ปรับปรุงหลักสูตรชั้นปริญญาตรี
- ค. การจัดตั้งโครงการปริญญาโท (ศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ) และการปรับปรุงปริญญาโท (ภาคค่ำ)
- ง. ส่งเสริมการอ่านตำรา และการก่อตั้งห้องสมุดของคณะ
- จ. การปรับปรุงการบริหารงานในคณะ
- ฉ. กวดขันคุณภาพและการอบรมนักศึกษา
- ช. การส่งเสริมบทบาทของอาจารย์

การสร้างอาจารย์ประจำ : จาก 6 เป็น 60

ในความเห็นของอาจารย์ป่วย การจะชักชวนให้คนมาเป็นอาจารย์ประจำนั้น มีความยากลำบากอยู่ไม่น้อย ความยากลำบากประการแรกก็คือ การหาผู้มีวิชาที่มีคุณสมบัติดังเช่นที่อาจารย์กล่าวไว้ ประการที่สอง ตัวระบบราชการเองมิได้ดึงดูดให้ผู้มีวิชาเข้ามาเป็นอาจารย์ประจำ เช่น เงินเดือนของอาจารย์ต่ำ การเป็นอาจารย์ไม่สามารถจะเทียบกับข้าราชการ (ซึ่งมีความรู้เท่ากัน) ในกระทรวงทบวงกรมอื่นได้ในด้านอำนาจ ศักดิ์ศรี และลาภสักการะด้านอื่นๆ ที่มีเงินเดือน นอกจากนี้ระเบียบวินัยของระบบราชการอาจจะเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพทางวิชาการอีกด้วย

กระบวนการรับอาจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ในยุคที่อาจารย์ป่วยเป็นคณบดีมีวิธีการรับอาจารย์อยู่หลายวิธี วิธีแรกเป็นการประกาศรับสมัครอย่างเป็นทางการ เช่นเดียวกับหน่วยราชการทั้งหลาย คือใครมีคุณสมบัติตามที่ประกาศก็มาสมัครได้ตามวัน เวลาที่กำหนด จัดให้มีการทดสอบผู้สมัคร ผู้ใดผ่านการทดสอบก็รับไว้เป็นอาจารย์

อาจารย์สไตเฟิล อาจารย์ปวย
และอาจารย์เซา ในงานรับขวัญเพื่อนใหม่

อาจารย์ปวยยื่นกอดอก
ชมการแข่งขันกีฬาใน มธ.
อาจารย์ศิริ สมบัติศิริ
อยู่ด้านซ้ายในภาพ

วิธีที่สองคือการพิจารณาผู้สนใจที่ติดต่อมายังคณะเพื่อสมัครเป็นอาจารย์ ส่วนมากผู้สนใจดังกล่าวมีทั้งนักเรียนทุนที่กำลังศึกษา หรือจบการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์จากต่างประเทศ ส่วนวิธีสุดท้ายก็คือ การรับอาจารย์ตามข้อผูกพันกรณีนี้เป็นการรับผู้ที่ได้ทุนรัฐบาล เช่น ทุน ก.พ. และทุนโคลัมโบ เป็นต้น ซึ่งมีข้อผูกพันที่จะต้องทำงานใช้หนี้โดยการรับราชการ และในบางรายอาจารย์ปวยชักชวนโดยตรงให้มาเป็นอาจารย์

การทดสอบผู้มาสมัครเป็นอาจารย์แตกต่างกันไปตามกาลเวลา เริ่มจากการสัมภาษณ์โดยไม่ต้องสอบข้อเขียน คณะผู้สัมภาษณ์คืออาจารย์ประจำซึ่งมีอยู่ไม่กี่คนในคณะรวมทั้งอาจารย์ปวยด้วย ต่อมามีการสอบข้อเขียนและสอบสัมภาษณ์ ในกรณีของผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่จบจากต่างประเทศ การทดสอบจะเป็นการสัมภาษณ์อย่างเดียว เมื่อมี visiting professor จากมูลินีหรือคักเฟลเลอร์ มาช่วยสอนที่คณะแล้ว visiting professor จะเป็นผู้ร่วมสัมภาษณ์ด้วย

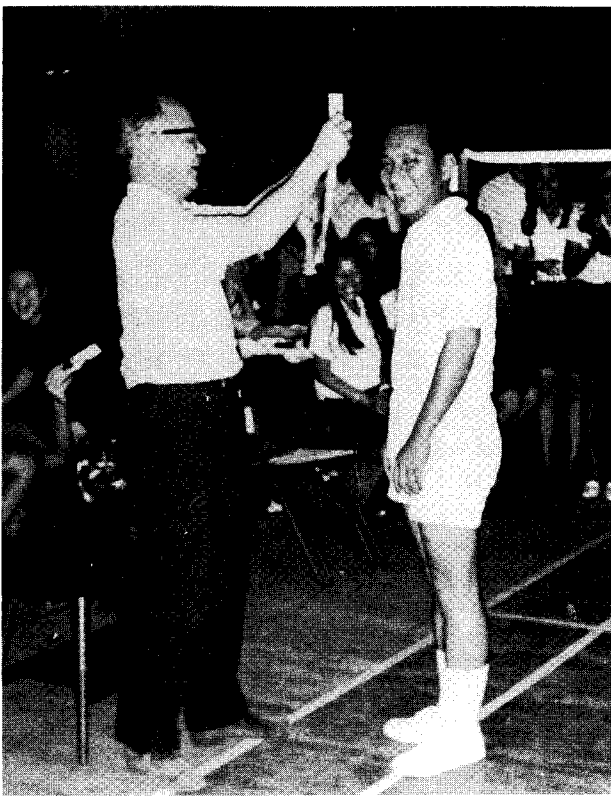
ในระยะแรก ๆ ของการรับอาจารย์ประจำ จะมีการเปิดรับสมัครอาจารย์บ่อยครั้ง และแต่ละครั้งจะรับเป็นจำนวนมาก เช่นในปี 2508 มีการรับอาจารย์รุ่นแรกเป็นจำนวนทั้งหมด 13 คน ในปลายปี 2508 มีการรับอาจารย์อีก 5 คน ในปี 2509 รับอาจารย์ใหม่ 10 คน ปี 2510 รับเข้าอีก 6 คน ปี 2511 รับเข้า 6 คน ปี 2512 รับเข้า 10 คน ปี 2513 รับเข้า 9 คน ฉะนั้น ภายใน 6 ปี ที่อาจารย์ปวยเป็นคณบดี ท่านได้สร้างอาจารย์ประจำคณะเพิ่มขึ้น เป็นจำนวนถึง 59 คน

มีข้อน่าสังเกตในการรับสมัครอาจารย์ระดับปริญญาตรีกล่าวคือ อาจารย์ปวยจะเปิดโอกาสให้กับผู้จบปริญญาตรีในหลายสาขาวิชา มิได้เจาะจงเฉพาะผู้จบในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เท่านั้น เช่นสาขาวิชาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี สาขาวิชาสหกรณ์การเกษตร สาขาวิชารัฐศาสตร์การคลัง สาขาวิชาครุศาสตร์ สาขาวิชาอักษรศาสตร์ และสาขาวิทยาศาสตร์ ลักษณะการรับอาจารย์ที่มีพื้นฐานการศึกษาหลากหลายสาขาวิชาหลากหลายสถาบันเช่นนี้ มีเหตุผลอยู่

หลายประการ ประการแรก เนื่องจากภารกิจของอาจารย์นั้น นอกจากงานสอนแล้ว ยังควรทำงานด้านการค้นคว้าวิจัยด้วย หากอาจารย์มีความรู้หลายด้านจะสามารถสร้างงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมได้ดีกว่า อาจารย์ป่วยเคยให้ทรรศนะเกี่ยวกับการทำงานวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยในหนังสือ **เสียชีวิตอย่าเสียเงิน** ไว้ว่า

“งานวิจัยของอาจารย์อาจจะมีคามมุ่งหมายได้หลายอย่างเท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้กล่าวถึงงานที่มุ่งหมายผดุงความรู้เฉพาะสาขาวิชาที่อาจารย์สันทัด แต่อาจารย์อาจจะนำความรู้หลายๆสาขาวิชามาผสมผสานกันเป็นแบบพหุสาขาวิชา (multi-discipline) ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญมากเพื่อจะทำประโยชน์ให้สังคม เพราะเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมแท้จริงนั้น มักจะมีสาเหตุสืบเนื่องกันมาหลายทาง เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ปรัชญา และประวัติศาสตร์เป็นอาทิ โครงการพัฒนาประเทศจะมุ่งพิจารณาแต่ในแง่เศรษฐศาสตร์ย่อมบกพร่องได้ง่าย เพราะบางทีความเจริญทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและทางการเมืองได้ ด้วยเหตุฉะนั้นความรู้แบบพหุสาขาวิชาจึงสำคัญยิ่งนักสำหรับอาจารย์สังคมศาสตร์ ในด้านวิทยาศาสตร์ ก็เช่นเดียวกันความรู้ซึ่งเกิดจากงานวิจัยจึงเป็นช่องทางสำคัญที่มหาวิทยาลัยจะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ไม่ควรละเลย”

ประการที่สอง อาจารย์ป่วยมีความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ ในการที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองและเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพของตน ดังนั้นผู้ที่จบมาทางอักษรศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์ ฯลฯ ก็

อาจารย์ป่วยสวมพวงมาลัยให้ ดร.วิญญู วิจิตรวาทการ ในการแข่งขันเทนนิสเชื่อมสามัคคี

สามารถที่จะเรียนต่อในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ และเป็นอาจารย์สอนเศรษฐศาสตร์ได้ หากมีความมุ่งมั่นสนใจเพียงพอ ประการที่สาม การนำเอาคนที่เรียนสาขาวิชาต่างๆ กันมาศึกษาและทำงานร่วมกันย่อมทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ต่างกัน เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวาง และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นมากยิ่งขึ้น

การฝึกอบรมอาจารย์ สำหรับอาจารย์ที่มีวุฒิปริญญาตรี เมื่อแรกเข้ามาจะมีตำแหน่งทางวิชาการเป็นอาจารย์ผู้ช่วย จึงยังไม่สามารถที่จะทำการสอนได้ อาจารย์ป่วยมีแผนการฝึกอบรมและมอบหมายภาระหน้าที่ที่อาจารย์เหล่านี้ไว้พร้อม การฝึกอบรมและมอบหมายภาระหน้าที่ของอาจารย์ที่เข้ามาแต่ละรุ่นแตกต่างกันไป การฝึกอบรมอาจารย์ตาม

เศรษฐศาสตร์สังคมนับขวัญเพื่อนใหม่

แผนการของอาจารย์ป่วยแบ่งตามวิธีการต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เรียนหนังสือ กับ visiting professor วิชาที่เรียนได้แก่คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และภาษาอังกฤษ วิชาเศรษฐศาสตร์ส่วนมากจะเป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาค การเงินการธนาคาร หรือเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ visiting professor ที่มีอยู่ว่าท่านเหล่านั้นเชี่ยวชาญทางใดบ้าง การเรียนวิชาต่างๆ มีการกำหนดตารางเรียนที่แน่นอน มีการทดสอบตามแต่ผู้สอนจะกำหนด ห้องที่ใช้ทำการเรียนการสอนก็คือห้องทำงานรวมของอาจารย์นั่นเอง การฝึกอบรมในลักษณะนี้ส่วนมาก จะใช้กับรุ่นที่มีผู้จบมาจากหลายสาขาวิชา ซึ่งย่อมจะมีพื้นฐานในด้านคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และเศรษฐศาสตร์ แตกต่างกันไป สำหรับอาจารย์รุ่นที่จบด้านเศรษฐศาสตร์มา ซึ่งเป็นอาจารย์รุ่นหลังไม่ต้องเรียนเศรษฐศาสตร์อีก แต่ต้องเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติม

การเรียนก็คือการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะไปศึกษาต่อต่างประเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้รับการช่วยเหลือจากมูลนิธิริออคกีเฟลเลอร์ ทั้งในรูปของทุนการศึกษา การเชิญ visiting professor มาสอน การจัดหาตำราและเอกสารสำหรับห้องสมุด visiting professor จะเสนอชื่ออาจารย์ผู้ช่วยที่มีผลการเรียนที่สมควรได้รับทุนการศึกษาต่อให้อาจารย์ป่วยทราบ ทุนที่ได้ก็คือทุนริออคกีเฟลเลอร์ หลังจากนั้นก็เป็นเตรียมตัวสอบ GRE และ TOEFL มหาวิทยาลัยที่สมัครไปจะเป็นมหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ (UP) และส่วนใหญ่มักเป็นมหาวิทยาลัยที่ visiting professor เคยสอน หรือเคยมีสายสัมพันธ์มาก่อน อย่างไรก็ตาม มีอาจารย์บางคนที่ไม่อยากรอทุนริออคกีเฟลเลอร์ ก็จะไปสมัครทุนฟูลไบรท์ ทุน ก.พ.หรือทุนอื่นๆ

2. เพื่อให้อาจารย์ได้มีโอกาสใช้วิชาความรู้ที่ได้เรียนมาให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม อาจารย์ป่วยมีความเห็นว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยควรจะได้เข้าไปปฏิบัติงานในหน่วยงานราชการหรือองค์การเอกชนบ้าง ดังนั้น อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ในรุ่นแรกๆ มีโอกาสได้เข้าไปร่วมทำงานในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของประเทศ เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม สำนักงบประมาณ กรมวิเทศสหการ และบางคนก็ได้ไปเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยภูมิภาค 1-2 ภาคการศึกษา

แม้แต่อาจารย์ที่เพิ่งจบปริญญาโท หรือปริญญาตรีจากต่างประเทศ อาจารย์ป่วยก็มอบหมายให้เป็นผู้ช่วยวิจัยหรือร่วมทำงานวิจัยกับ visiting professor บางท่าน

3. งานอีกอย่างหนึ่งที่อาจารย์ป่วยได้มอบหมายให้ทำคืองานสอนเสริม อาจารย์ผู้ช่วยจะต้องทำหน้าที่เป็นอาจารย์ตัวในวิชาที่ตนมีความถนัดมากที่สุด ส่วนใหญ่จะเป็นวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค เศรษฐศาสตร์มหภาค และวิชาบัญชี

4. อาจารย์ที่รับเข้ารุ่นแรกอาจารย์ป่วยใช้วิธีการอบรม โดยการมอบหมายให้ไปเตรียมตัวมาเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งซึ่งสามารถเลือกได้ และอาจารย์ป่วยก็จะไป 'เกณฑ์' เจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือกระทรวงการคลังมาฟัง ตัวท่านเองก็มานั่ง 'หลับตา' ฟังด้วย หลังการบรรยายแล้วก็จะมีการตอบข้อซักถามจากผู้ฟัง แต่ใช้วิธีนี้เพียงไม่กี่ครั้งก็เลิก สันนิษฐานว่าอาจารย์ป่วยคงจะไม่มีเวลา และคงจะ 'เกณฑ์' ผู้ฟังได้ยากเต็มที

ทั้งหมดนี้คือกระบวนการฝึกอบรมอาจารย์ด้านวิชาการ เพื่อจะได้ไปเรียนต่อในระดับสูง และเพื่อให้เขาเหล่านั้นได้กลับมาเป็นอาจารย์ที่มีคุณสมบัติตามที่อาจารย์ป่วยได้ตั้งความหวังไว้

สิ่งสำคัญที่สุดที่อาจารย์เกือบทุกรุ่นได้เรียนรู้จากอาจารย์ป่วย โดยการพิจารณาและซึมซับจากสิ่งที่อาจารย์ประพฤติปฏิบัติอยู่เนืองๆ ก็คือ การเป็นคนมีเหตุผล กล้าแสดงความคิดเห็น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นโดยเฉพาะผู้มีฐานะด้อยกว่า ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และปฏิบัติหน้าที่โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

การสร้างสมอาจารย์ของอาจารย์ป่วยนั้น ท่านมีเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งอาจารย์ในขณะในปัจจุบันสมควรจะรับทราบไว้ ท่านได้เขียนไว้ใน คณะเศรษฐศาสตร์ มธ. ตุลาคม 2511 ว่า

"มีเรื่องหนึ่งซึ่งคอยโอกาสที่จะทำเมื่อมีอาจารย์ประจำมากพอ คือ การจัดให้อาจารย์แต่ละคนเป็นที่ปรึกษาของนักศึกษาจำนวนหนึ่งทั้งในด้านวิชาการและด้านทุกข์สุขส่วนตัว ขณะนี้พอจะจัดให้ได้สำหรับนักศึกษาปีที่ 2 (นักศึกษาปีที่ 1 อาจารย์คณะศิลปศาสตร์รับไปทำ) แต่เมื่อใดอาจารย์ประจำมากพอที่จะจัดให้เป็นที่ปรึกษาของนักศึกษา ตั้งแต่ 30 คนลงมาแล้ว ก็คงจะจัดสำเร็จสำหรับนักศึกษาทั้งคณะ"

จะเห็นได้ว่าอาจารย์ป่วยให้ความสนใจในทุกข์สุขและปัญหาของนักศึกษาทั้งทางด้านส่วนตัวและการเรียนอย่างมาก นี่คือบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งอาจารย์ป่วยคิดว่าอาจารย์ทุกคนจะต้องเอาเป็นภาระ แต่ในปัจจุบันได้ถูกละเลยไปมาก

ปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ที่ได้มาตรฐานหลักสูตรแรกของไทย

ปริญญาตรีภาคปกติ ก่อนปีการศึกษา 2509 นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ทุกคนต้องเรียนหลักสูตรเดียวเหมือนกันหมด แต่ในปีการศึกษา 2509 อาจารย์ป่วยได้จัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ โดยแยกออกเป็น 4 สาขาวิชา คือ

1. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
2. สถิติเศรษฐศาสตร์
3. การเงินการธนาคาร
4. เศรษฐศาสตร์ประยุกต์

หลักสูตรใหม่นี้นอกจากจะแบ่งแยกสาขาเรียนแล้ว ยังเพิ่มวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ และวิชาบัญชีลดวิชาประกอบอื่น และระดมเรียนภาษาอังกฤษให้มากขึ้นในสองปีแรก โดยตัดภาษาอังกฤษในปีที่ 4 ออก

นอกจากนี้ ในปีการศึกษา 2509 ได้มีการจัดการเรียนการสอน และการสอบไล่เป็นภาษาอังกฤษในบางวิชาของหลักสูตรปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 และ 4 โดยคัดเลือกนักศึกษาที่มีพื้นฐานภาษาอังกฤษดีพอสมควรประมาณ 25-30 คน ผู้สอนส่วนใหญ่เป็น visiting professor ด้วยความช่วยเหลือของมูลนิธิริออคกีเฟลเลอร์ และมีอาจารย์คนไทยที่สอนเป็นภาษาอังกฤษ เช่น คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร และอาจารย์วารินทร์ วงศ์หาญเช่าวี เป็นต้น มูลนิธิริออคกีเฟลเลอร์ได้ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำตำราภาษาอังกฤษ วัตถุประสงค์ในการเปิดหลักสูตรนี้ นอกจากเพื่อกวาดชั้นคุณภาพ

โดยสนับสนุนให้นักศึกษาฝึกอ่านตำราภาษาต่างประเทศแล้ว อาจารย์ป่วยยังมุ่งหวังให้นักศึกษาเหล่านี้เป็น "วัตถุดิบ" เพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ที่มีการสอนเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งกำหนดเปิดสอนในปีการศึกษา 2512

การเปิดสอนวิชาในระดับปริญญาตรีเป็นภาษาอังกฤษ ได้มีการจัดต่อเนื่องมาโดยตลอดจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการลงในปีการศึกษา 2537 เมื่อคณะฯ ได้เปิดโครงการเศรษฐศาสตร์ปริญญาตรี หลักสูตรนานาชาติขึ้น หลักสูตรนี้ทำการสอนทุกวิชาเป็นภาษาอังกฤษ เริ่มเปิดในปีการศึกษา 2536

ปริญญาตรีภาคค่ำ ในปีการศึกษา 2508 อาจารย์ป่วยก็ได้เริ่มเปิดหลักสูตรปริญญาตรีภาคค่ำขึ้นเป็นรุ่นแรก โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสนับสนุนผู้ที่ต้องการทำงานประกอบอาชีพในเวลากลางวัน ให้ได้มีโอกาสศึกษาในเวลาค่ำและวันหยุดเป็นสำคัญ แต่ที่รับนักศึกษาที่ยังไม่มีงานทำด้วย หลักสูตรภาคค่านั้นเหมือนหลักสูตรภาคปกติทุกประการ แต่ต้องใช้เวลาเรียนครบตามหลักสูตร 6 ปี แต่โครงการนี้ได้ถูกปิดไปในสมัยที่อาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดี เพราะแรงกดดันจากการเรียกร้องขอโอนย้ายมาอยู่ภาคกลางวันของนักศึกษาภาคค่ำในเวลานั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้อาจารย์ทวีหมื่นนิกร ได้เขียนเล่าไว้ในหนังสือ ช่วงหนึ่งของกาลเวลา...ป่วย อังภากรณ์ ดังนี้

"...ในรุ่นแรกๆ นั้น ทางคณะเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครเอง จึงได้นักศึกษาตามเป้าหมายจำนวนมาก ซึ่งเขาเหล่านั้นทำงานเต็มเวลาในตอนกลางวัน เป็นข้าราชการก็มี พนักงานรัฐวิสาหกิจก็มี ลูกจ้างบริษัทเอกชนก็มี และเป็นผู้ประกอบกิจการส่วนตัวของตนเองก็มี...รุ่นต่อๆ มา มีแนวโน้มว่าคณะได้นักศึกษาตามเป้าหมายน้อยลง และได้นักศึกษาที่ไม่ได้ทำงานในตอนกลางวันเป็นจำนวนมากและสัดส่วนมากขึ้น ยิ่งในรุ่นหลังๆ ด้วยแล้ว แทบไม่มีนักศึกษาตามเป้าหมายเลย ผู้ที่เพิ่งจบชั้นมัธยมมาใหม่ๆ เห็นว่า การสอบแข่งขันเข้ามาในภาคกลางวันมีความเข้มข้นมาก มีผู้สมัครมาก โอกาสที่จะได้เข้ามามีน้อย จึงเลี้ยยมารสอบแข่งขันภาคค่ำ ซึ่งการสอบแข่งขันไม่สู้ดีเท่าใดนัก ประกอบกับทางคณะไม่ได้เป็นผู้สอบคัดเลือกเอง การตรวจสอบคุณสมบัติตามที่ต้องการจึงบกพร่องไป จริงอยู่ ทางคณะมีกฎเกณฑ์กับนักศึกษาภาคค่ำมิให้ย้ายข้ามมาภาคกลางวันได้โดยง่าย แต่ก็มีช่องทางให้ผู้มีคุณสมบัติพิเศษบางประการเข้ามาได้ มันก็เหมือนทำนบหรือเขื่อนที่รูรั่วทะเล แม้เพียงรูเดียวและมีขนาดจิวส์ก็ปานใดก็ตาม น้ำหลังเขื่อนก็พังทะลายจนได้..... นักศึกษาภาคค่ำได้เรียกร้องต้องการที่จะย้ายมาอยู่ภาคกลางวันกันทั้งโขง... ในที่สุดอาจารย์ป่วย (ซึ่งในเวลานั้นเป็นอธิการบดี) ก็ต้องอนุมัติให้นักศึกษาภาคค่ำย้ายมาภาคกลางวันได้ทั้งหมด แล้วจำเป็นจำใจต้องสั่งปิดการศึกษาระดับปริญญาตรีภาคค่ำของคณะตั้งแต่นั้น...."

ในปีการศึกษา 2513 มหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนมาใช้ระบบหน่วยกิต คณะต่างๆ รับผิดชอบการสอนเฉพาะวิชาที่อยู่ในขอบเขตของตน และโอนวิชาที่อยู่นอกขอบเขตไปอยู่ในคณะอื่น ยกตัวอย่าง คณะเศรษฐศาสตร์ซึ่งเคยเปิดสอนวิชาบัญชีด้วย ก็ต้องยุติการสอนวิชานี้และจัดให้นักศึกษาไปลงทะเบียนเรียนวิชานี้กับคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี อาจารย์ผู้สอนวิชาบัญชีก็โอนไปสังกัดคณะพาณิชยฯ เช่นกัน นอกจากนี้ มีการปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งโดยแยกเป็นหมวดวิชาต่างๆ เช่น หมวดเศรษฐศาสตร์การเงินการธนาคาร หมวดเศรษฐศาสตร์การคลัง เป็นต้น

ปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ : หลักสูตรนานาชาติรุ่นบุกเบิก

เป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาจารย์ป่วยในการพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์ก็คือ การผลิตกำลังคนระดับสูงที่มีความรู้ความสามารถทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อไปเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ ท่านได้ให้ visiting professor ช่วยสร้างหลักสูตรในระดับปริญญาโทขึ้น และสามารถเปิดสอนได้ในปีการศึกษา 2512 ดัง "รายงานความก้าวหน้าของคณะเศรษฐศาสตร์ปีการศึกษา 2512" ที่ท่านได้เขียนไว้ว่า

"ในปีการศึกษา 2512 ได้มีโครงการใหม่เกิดขึ้น คือ โครงการปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ เรียนเต็มเวลาและเรียนเป็นภาษาอังกฤษ โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่จากมูลนิธิริออคกีเฟลเลอร์ และกระทำเพื่อสนองความต้องการของรัฐบาล (โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย) ในด้านการผลิตอาจารย์ และในขณะเดียวกันก็มีมุ่งส่งเสริมคุณ

อาจารย์ป๋วยขณะเดินอยู่ที่ท่าพระจันทร์ กับอาจารย์ชวลิต ปัญญาลักษณ์ (ซ้ายของภาพ) และอาจารย์ปราโมทย์ นาครทรรพ (ขวา)

ภาววิชาการเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยให้ทัดเทียมกับยุโรปและสหรัฐอเมริกา นักศึกษาต้องผ่านการคัดเลือกโดยการสอบพื้นฐานความรู้เศรษฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ และจะได้รับทุนการศึกษาทุนละห้าหมื่นบาทสำหรับสองปี มาตรฐานการศึกษาพยายามจะยกให้สูงเท่าเทียมมหาวิทยาลัยที่ดีๆ ในโลก ในปีแรกของโครงการ มีนักศึกษาผ่านการคัดเลือก 16 คน มีทุนการศึกษาจากภาคราชการ (โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย) ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเอกชนเพื่อการนี้เป็นอันมากจนเหลือเฟือ”

ในการคำนวณทุนการศึกษาของผู้เข้ามาเรียนในโครงการ อาจารย์ป๋วยได้คำนึงถึง “ค่าเสียโอกาส” ของผู้รับทุนด้วย โดยท่านเล็งเห็นว่าถ้าพวกเขาไปรับราชการ (ซึ่งเป็นแหล่งงานใหญ่ของบัณฑิตในเวลานั้น) สองปี พวกเขาควรจะได้เงินเดือนถึงขั้นใด ท่านก็นำอัตรานั้นมาคำนวณเป็นทุนการศึกษาเพื่อให้นักศึกษาใช้จ่ายรายเดือน นอกเหนือจากนั้นก็เป็นค่าหนังสือ และค่าลงทะเบียนวิชา ในเวลานั้น มีแหล่งเงินทุนที่มีผู้สนใจจะให้จำนวนมาก เมื่อเทียบกับจำนวนนักศึกษาที่ทางคณะฯ สามารถรับได้ อาจารย์ป๋วยได้ตั้งความหวังไว้ว่า ต่อไปจะสามารถรับเพิ่มได้เป็น 25 คนต่อปี

โครงการนี้ได้รับการสานต่อเป็นอย่างดีจนถึงปัจจุบัน นักศึกษาที่รับเข้าในโครงการนอกจากจะมีนักศึกษาไทยแล้ว ยังมีนักศึกษาจากประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ศรีลังกา บังคลาเทศ เนปาล จีน พม่า เกาหลี ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ฯลฯ โดยทุนการศึกษานักศึกษาต่างชาติส่วนใหญ่เป็นทุนจากองค์การนาซาตี มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ทุนจากรัฐบาลของประเทศนั้น และทุนส่วนตัวของนักศึกษาเองก็มี

ตั้งแต่โครงการนี้เริ่มขึ้นในปีการศึกษา 2512 จนถึงปีการศึกษา 2537 มีผู้สำเร็จการศึกษาไปทั้งสิ้นจำนวน 431 คน เป็นนักศึกษาไทย 327 คน และนักศึกษาต่างชาติ 104 คน มหาบัณฑิตจากโครงการนี้ได้ออกไปรับใช้ชาติเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ทำงานในภาครัฐ และเอกชนเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสมดังที่อาจารย์ป๋วยได้ตั้งความหวังไว้

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2536 โครงการนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงการบัณฑิตศึกษา ซึ่งได้ขยายการจัดการศึกษาไปจนถึงระดับปริญญาเอก คณะเศรษฐศาสตร์จึงมีหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ที่สอนเป็นภาษาอังกฤษระดับปริญญาตรี โท และเอก โดยครบถ้วน

นอกจากการจัดตั้งหลักสูตรปริญญาโทที่สอนเป็นภาษาอังกฤษแล้ว อาจารย์ป่วยมิได้ทอดทิ้งหลักสูตรปริญญาโทเศรษฐศาสตร์สอนเป็นภาษาไทยที่มีอยู่ก่อน แต่เดิมมีการเปิดสอนทั้งในเวลาเช้าและเวลาเย็นแล้วแต่วิชา นักศึกษาที่เรียนเสร็จตอนเช้าก็จะไปทำงานต่อ ส่วนวิชาที่เปิดสอนตอนเย็น ผู้เรียนก็จะมาเรียนเมื่อเลิกงานแล้ว อาจารย์ผู้สอนก็เป็นอาจารย์พิเศษทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการประจำ หลักสูตรก็แตกต่างจากหลักสูตรโครงการภาษาอังกฤษ อาจารย์ป่วยได้สังเกตเห็นว่าหลักสูตรนี้มีประโยชน์สำหรับนักศึกษาจำนวนมากและเหมาะกับภาวะของประเทศ แต่ต้องการให้มหาวิทยาลัยมีวิชาหลักแข่งขัน ท่านจึงจัดให้มีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรปริญญาโทภาคภาษาไทย และเริ่มใช้หลักสูตรใหม่ในปีการศึกษา 2513 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมคุณภาพให้สูงยิ่งขึ้น แต่ยังมีหลักการที่จะอำนวยความสะดวกให้นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถไปประกอบอาชีพได้ในขณะที่ศึกษาอยู่

ในปัจจุบัน โครงการนี้ได้รับการปรับปรุงให้มีวิชาต่างๆ เทียบได้กับหลักสูตรปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ที่สอนเป็นภาษาอังกฤษ การเรียนการสอนมีเฉพาะเวลาเย็น และในวันหยุดเท่านั้น

กำเนิดห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ : ที่มาห้องสมุดป่วย อิงภากรณ์

อาจารย์ป่วยได้จัดตั้งห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2508 สถานที่ตั้งห้องสมุดอยู่ที่ชั้น 2 ของตึกโดมซึ่งเป็นห้องแพทย์ในปัจจุบัน ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ให้เงินช่วยเหลือ 7,500 เหรียญ และบริจาคเงินซื้อวารสารเศรษฐศาสตร์ฉบับย้อนหลังให้ด้วย ซึ่งเปรียบเสมือน 'เงินก้นถุง' ของห้องสมุด

ในสังคมวิชาการของไทยโดยเฉพาะในทศวรรษที่ 2500 การส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าโดยการสร้างห้องสมุดและการสะสมตำรามีอยู่น้อยมาก การริเริ่มจัดตั้งห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จึงเป็นแบบอย่างสำหรับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ในวงกว้าง เฉพาะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีการจัดตั้งห้องสมุดประจำคณะต่างๆ อีกหลายแห่งตามมา

อาจารย์ป่วยได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการอ่านตำราและการสะสมตำรามานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากข้อความบางตอนในจดหมายที่อาจารย์ป่วยเขียนในช่วงที่กำลังศึกษาอยู่ในอังกฤษ ถึงอาจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลงวันที่ 22 มีนาคม 2489

"...ระหว่างนี้ผมอยากจะส่งหนังสือต่างๆ มาบำรุงห้องสมุด ม.ธ.ก. ก็ยังทำไม่ได้ เพราะได้ข่าวว่า post ไม่แน่นอน และหายบ่อยๆ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าการไปรษณีย์เรียบร้อยขึ้นเมื่อใด ผมจะจัดการส่งหนังสือมาโดยด่วน เฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐศาสตร์ในเร็วๆ นี้ ผมจะจัดการให้ห้องสมุด ม.ธ.ก. เป็นสมาชิก 15 ปีของ Royal Economic Society เพื่อเขาจะได้ส่งหนังสือต่าง ๆ มาให้...."

ในด้านบุคลากร ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ในระยะแรกมีบรรณารักษ์และหัวหน้าห้องสมุดที่มีความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการติดต่อสืบหาแหล่งข้อมูล และตำราทางด้านเศรษฐศาสตร์ โดยอาจารย์ป่วยได้ชักชวนจากผู้สมัครเป็นอาจารย์ และต่อมาท่านก็ได้สนับสนุนให้หัวหน้าห้องสมุดไปเรียนวิชาบรรณารักษ์ในระดับปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเมื่อกลับมาทำงานแล้วท่านก็ยังให้คำแนะนำแก่หัวหน้าห้องสมุดให้ไปดูวิธีการจัดเอกสารและดูงานในห้องสมุดต่างๆ รวมทั้งที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงห้องสมุดให้ดียิ่งขึ้น

อาจารย์ป่วยถือว่าการบริหารงานห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานของคณะ จึงได้ตั้งคณะกรรมการห้องสมุดขึ้นเพื่อดูแลงานห้องสมุด ประกอบด้วยอาจารย์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด และอาจารย์ป่วยได้เสนอแนะว่านักศึกษาสามารถส่งผู้แทนของเขามาร่วมเป็นกรรมการห้องสมุดด้วย หน้าที่ของคณะกรรมการห้องสมุดก็คือการดูแลใน

อาจารย์ป๋วยในพิธีเปิดห้องสมุด
คณะเศรษฐศาสตร์ ในปี 2516
เมื่อห้องสมุดย้ายจากตึกโดม
มายังตึกสโมสร์

เรื่องนโยบายห้องสมุด เช่น ให้ข้อเสนอแนะในการสั่งซื้อหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ แนะนำแหล่งข้อมูล เอกสารต่างๆ รวมทั้งการเสนอแนะเกี่ยวกับการให้บริการของห้องสมุดเพื่อให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และทันสมัยอยู่เสมอ

ในปี 2516 คณะเศรษฐศาสตร์ได้ย้ายจากตึกโดมมาอยู่ที่ตึกคณะเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน ประจวบกับในช่วงก่อนหน้านั้น สโมสร์นักศึกษาได้ย้ายออกจากชั้นสองของตึกสโมสร์ ไปอยู่ตึกใหม่ มหาวิทยาลัยจึงอนุญาตให้คณะเศรษฐศาสตร์ ใช้พื้นที่ดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ และอีกส่วนหนึ่งห้องสมุดมหาวิทยาลัยใช้เป็นห้องวารสาร และนับจากนั้นห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ก็ได้พัฒนาจากห้องสมุดเล็กๆ กลายเป็นห้องสมุดขนาดกลาง มีหนังสือมากกว่า 7 หมื่นเล่ม วารสารมากกว่า 600 รายการ ตลอดจนเอกสารวิจัยอีกจำนวนมาก และได้ให้บริการแก่ประชาคมธรรมศาสตร์ และบุคคลภายนอกจำนวนมากมาย

ในปี 2527 ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ได้โอนไปรวมกับสำนักหอสมุด ตามนโยบายที่รวมศูนย์การบริหารงานห้องสมุดไว้ที่สำนักหอสมุด แต่คณะเศรษฐศาสตร์ก็ยังคงมีคณะกรรมการห้องสมุด เพื่อที่จะให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการบริหารงานของห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ต่อไป

และการที่ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้อเอง จึงเกรงว่าอาคารที่ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ตั้งอยู่อาจจะรับน้ำหนักไม่ไหว เนื่องจากตึกนี้มีได้ออกแบบไว้สำหรับใช้เป็นที่ตั้งห้องสมุด คณะเศรษฐศาสตร์จึงเริ่มหาทางที่จะขยายห้องสมุดให้มีเนื้อที่กว้างขวางขึ้น ในปี 2523 คณะเศรษฐศาสตร์ได้จัดทำแผน "ห้องสมุดป๋วย อึ๊งภากรณ์" โดยมีเป้าหมายที่จะให้เป็นห้องสมุดสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ทันสมัยที่สุดในภูมิภาคนี้ และเมื่อห้องสมุดได้ขยายเนื้อที่และปรับปรุงให้ทันสมัยแล้ว ก็จะเปลี่ยนชื่อเป็น "ห้องสมุด ป๋วย อึ๊งภากรณ์" เพื่อเป็นการเทิดเกียรติคุณของอาจารย์ป๋วย ผู้มีคุณูปการยิ่งต่อห้องสมุด และในปี 2523 คณะบดีคณะเศรษฐศาสตร์ได้ดำเนินการขออนุญาตจากอาจารย์ป๋วย ขอใช้ชื่อท่านเป็นชื่อห้องสมุด ท่านได้ตอบอนุญาต ดังข้อความในจดหมายตอบลงวันที่ 15 กันยายน 2523

อย่างไรก็ตาม การขยายห้องสมุด และจัดสร้างห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์ นั้น มีอุปสรรคเนื่องจากความคับแคบของเนื้อที่ในบริเวณมหาวิทยาลัย คณะเศรษฐศาสตร์ได้ดำเนินการต่างๆ จนได้รับอนุมัติงบประมาณจากรัฐบาลเพื่อก่อสร้างอาคารหอสมุดตรงบริเวณลานจอดรถหน้าตึกคณะเศรษฐศาสตร์ แต่เนื่องจากได้รับการคัดค้านจากกรรมการท่านหนึ่งในคณะกรรมการเกาะรัตนโกสินทร์ จึงไม่สามารถสร้างขึ้นได้

ในระหว่างที่รอหาสถานที่สำหรับขยายห้องสมุด คณะกรรมการห้องสมุดได้เริ่มจัดทำโครงการ Puey's Collection ขึ้นในปี 2525 โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์ วัตถุประสงค์ของโครงการ Puey's Collection คือการรวบรวมงานเขียนของอาจารย์ปวย ตลอดจนงานที่ผู้อื่นเขียนเกี่ยวกับตัวท่าน ผลงานของท่านในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งต่างๆ อาจารย์ทวี หมี่นนิกร เป็นผู้รับผิดชอบในการเริ่มโครงการ และในปีเดียวกันนั้น ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ได้ติดต่อขอให้กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ช่วยออกแบบสัญลักษณ์ห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์ ซึ่งลักษณะตราของห้องสมุด ปวย อึ้งภากรณ์ เป็นดังคำพรรณนาของ คุณสุนทร วิไล ผู้ออกแบบดังนี้

“เป็นรูปหนังสืออยู่ในลักษณะเปิด มีลายเส้นของศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ แสดงถึงการมีน้ำใจอันกว้างขวางจริงใจที่ได้อุทิศผลงานทางวิชาการในสาขาต่างๆ ของท่านให้กับมวลชนทั้งหลาย เหนือหนังสือจะมีดอกบัวที่กำลังแบ่งบานรองรับไว้ด้วยใบบัว แสดงถึงความสมบูรณ์ บริสุทธิ์ และความเจริญรุ่งเรืองด้วยพุทธิปัญญา เป็นเป้าหมายและความตั้งใจอย่างแท้จริงของศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ ที่อยากจะให้สังคมไทยเราอยู่อย่าง “สันติประชาธรรม” ดังได้ประดิษฐ์ไว้เหนือดอกบัว”

ลักษณะของตราห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์

ในปี 2532 ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ ได้ย้ายเอกสาร Puey's Collection ไปไว้ที่ห้อง “อนุสรณ์ 72 ปี อาจารย์ปวย” ซึ่งตั้งอยู่ที่ชั้น 2 ตึกวิจัย ศูนย์รังสิต การจัดทำห้องดังกล่าวได้รับเงินบริจาคจากศิษย์เก่าของคณะเศรษฐศาสตร์ โดยมี ดร.อรัญ ธรรมโน เป็นผู้ดำเนินการ

ในกลางปี 2533 ฝ่ายวางแผนของคณะเศรษฐศาสตร์ได้ยื่นข้อเสนอการก่อสร้างตึกใหม่แทนที่ตึก เอ.ที. เพื่อนำพื้นที่ส่วนหนึ่งมาเป็น “ห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์” หลังจากยื่นข้อเสนอดังกล่าวไปแล้ว ศิษย์เก่า มธ. กลุ่มหนึ่งคงได้ขบคิดที่ว่า มธ. สมควรจะมีอาคารใหม่เพื่อบรรเทาปัญหาอัตรัดพื้นที่ทำการและถือเป็นการเฉลิมฉลองวาระที่ มธ.ครบ 60 ปีด้วย ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยจึงได้นำข้อเสนอของคณะเศรษฐศาสตร์ไปผนวกกับโครงการก่อสร้างตึก 60 ปี มธ.

ในปี 2534-40 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ก่อสร้างอาคารหอสมุดในบริเวณหน้าคณะเศรษฐศาสตร์ เป็นอาคาร 7 ชั้น (มีชั้นใต้ดิน 3 ชั้น) ห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์ ได้รับจัดสรรพื้นที่ 1,000 ตารางเมตร บนชั้น 6

41 Lavenham Road,
Southfields,
London S.A. 18-5EZ.

15 กันยายน 2523

เรียน ดร.เมธี ครอบแก้ว - คณบดี

ตามที่อาจารย์ได้ส่งจดหมายที่ ทม 0707/2239 ลงวันที่ 8 กันยายน 2523 มานั้น เพื่อขออนุญาตใช้ชื่อผม ในการขยายห้องสมุดของคณะเศรษฐศาสตร์ ผมรู้สึกว่าเป็นเกียรติอย่างสูง และยินดีให้ใช้ชื่อผมได้

ผมขอเสนอด้วยว่า อาจเรียกชื่อว่า "ห้องสมุดป่วย อังภากรณ์" หรือ "ห้องสมุดป่วย" เฉยๆ ก็ได้ แล้วแต่จะพิจารณาเห็นสมควร

ผมหวังว่าโครงการขยายห้องสมุดจะดำเนินก้าวหน้าไปโดยดี

ขอแสดงความนับถือ
ป่วย อังภากรณ์

(หรือชั้น 3 บนดิน) เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ ห้องสมุดป่วย อังภากรณ์ จะเปิดให้บริการในปี 2540 โดยจะพัฒนาให้เป็นห้องสมุดสาขาเศรษฐศาสตร์ ที่พร้อมไปด้วยตำรา เอกสารในสาขาเศรษฐศาสตร์ ตลอดจนอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ช่วยการค้นข้อมูลและการบริหารงานของห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สมดังเจตนาของอาจารย์ป่วยซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งห้องสมุดแห่งนี้

การปรับปรุงการบริหารงานในคณะ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกรรมการประจำคณะ

กรรมการประจำคณะมีหน้าที่ตามกฎหมายคือต้องรับผิดชอบและมีอำนาจในกิจการต่างๆ ของคณะ เช่น วางระเบียบการทั่วไปในคณะ วางหลักสูตร เป็นที่ปรึกษาและให้ความเห็นแก่คณบดี ฯลฯ แต่เดิมกรรมการประจำคณะประกอบด้วยอาจารย์และข้าราชการอาวุโส คือ ชั้นเอกขึ้นไปเท่านั้น แต่ในปีการศึกษา 2513 อาจารย์ป่วยได้ริเริ่มให้มีผู้แทนอาจารย์ประจำรุ่นอ่อนอาวุโส (คือเป็นอาจารย์ชั้นตรี ชั้นโท) เข้ามาร่วมเป็นกรรมการประจำคณะได้ 2 คน โดยเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย และได้รับความเห็นชอบด้วย ผู้แทนที่มานี้มาจากการเลือกตั้งโดยที่ประชุมอาจารย์และข้าราชการ

ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา 2512 เป็นต้นมา สภามหาวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์ ได้ส่งผู้แทนสมาคมฯ มาร่วมเป็นกรรมการประจำคณะ และเมื่อสมาคมมีการประชุมกรรมการกัน คณะก็ส่งอาจารย์ไปร่วมประชุมด้วย เป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาคมกับคณะ

โครงสร้างกรรมการประจำคณะนี้ยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ยังคงมีกรรมการประจำคณะส่วนหนึ่งที่เป็นตัวแทนอาจารย์ประจำ ซึ่งเข้ามาเป็นกรรมการโดยผ่านการเลือกตั้งจากคณาจารย์ และมีบุคคลภายนอกซึ่งมักจะได้แก่ศิษย์เก่า หรือนายกสมาคมเศรษฐศาสตร์มาร่วมเป็นกรรมการด้วย ซึ่งผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกจากคณา-

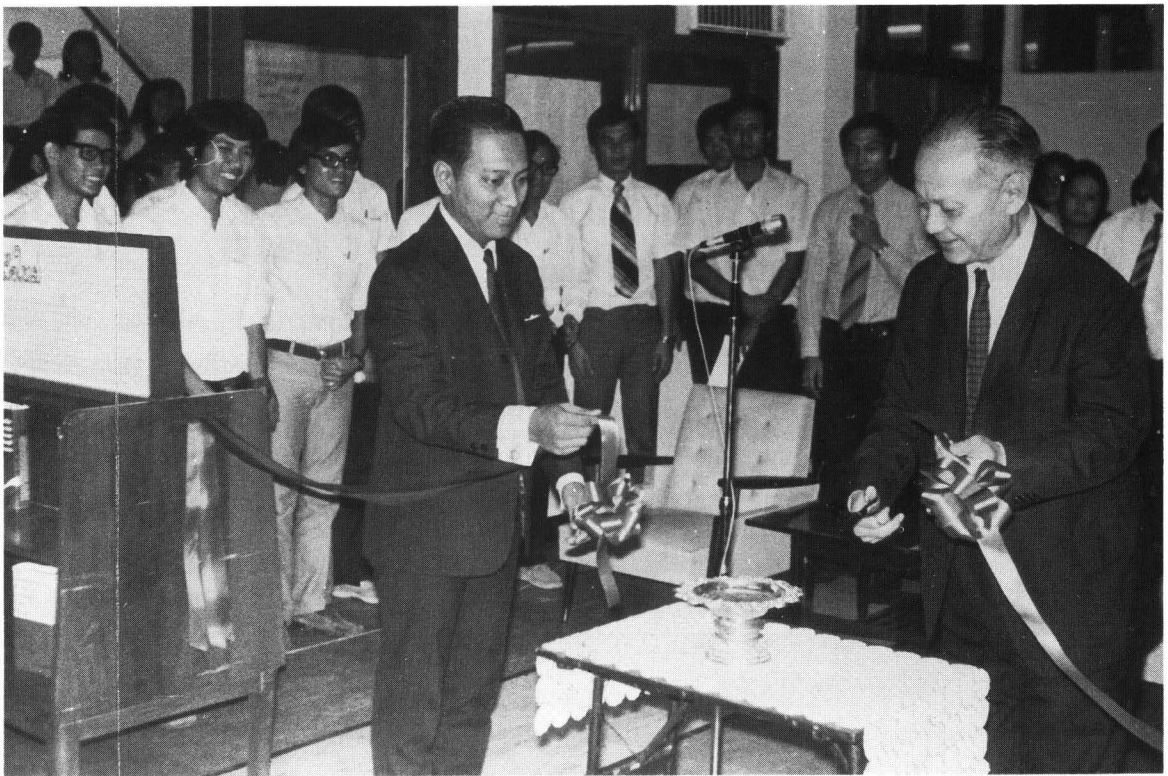
จารย์ในคณะ

การจัดระบบทำงานของคณะฯ ในรูปคณะกรรมการชุดต่าง ๆ

ในสมัยนั้นการบริหารของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในระดับคณะทุกอย่างขึ้นอยู่กับคณบดี อาจารย์ป่วยได้เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานดังกล่าว โดยมีหลักการที่จะกระจายภาระการบริหารงานและการตัดสินใจไปสู่คณาจารย์ ในระยะเริ่มแรกท่านใช้หลักประชาธิปไตยให้คณาจารย์และข้าราชการตั้งแต่ชั้นตรีขึ้นไปเลือกตั้งกรรมการจำนวน 4 คน โดยมีคณบดีและเลขานุการคณะเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง เรียกว่าคณะกรรมการกลาง มีหน้าที่มอบหมายงานให้แก่คณะกรรมการชุดต่างๆ ซึ่งมีทั้งอาจารย์และเจ้าหน้าที่ธุรการร่วมเป็นกรรมการรับผิดชอบ คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นในปีการศึกษา 2512 มีดังนี้

1. คณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรปริญญาตรี
2. คณะกรรมการโครงการปริญญาโท ภาคภาษาอังกฤษ
3. คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรปริญญาโท ภาคภาษาไทย
4. คณะกรรมการรับเข้าศึกษา (พิจารณาผู้เข้าใหม่รวมทั้งการย้ายคณะ ย้ายภาค)
5. คณะกรรมการอำนวยการศึกษา (เชิญผู้บรรยาย จัดตารางสอน ฯลฯ)
6. คณะกรรมการทบทวนวิชา (จัดสอนทบทวนเป็นหมู่ ๆ)
7. คณะกรรมการทุนการศึกษา
8. คณะกรรมการงบประมาณ
9. คณะกรรมการสวัสดิการ
10. คณะกรรมการห้องสมุดคณะ

อาจารย์ป่วยได้กล่าวถึงวิธีการทำงานแบบนี้ในบทความ ‘เศรษฐศาสตร์จริงเจริญ’ ว่า

อาจารย์ป่วยในพิธีเปิดห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์

“.....นอกจากจะผ่อนภาระของคณบดีไปได้บ้าง ยังกระทำถูกต้องตามหลักการ กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ หลักการนี้เป็นหลักการที่ดี เพราะงานที่สำคัญเช่นงานอำนวยความสะดวกการศึกษาชั้นสูงนี้ ไม่ควรที่จะผูกพันมั่นคงอยู่กับผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ อนิจจังเป็นของไม่เที่ยง การกระจายความรับผิดชอบจะป้องกันความเสียหายต่างๆ ได้ และเป็นการประกันความมั่นคงในหมู่คณะได้อย่างดี.....การปฏิบัติงานแบบคณะกรรมการนั้นโดยทั่วไปอาจเกิดเสียหายขึ้นได้ เพราะเมื่อจัดเป็นรูปคณะกรรมการแล้ว บางทีกรรมการก็เกี่ยงกันเอง ไม่มีใครรับผิดชอบและส่วนใหญ่มักทำงานล่าช้า เพราะมัวแต่จะรอประชุมกัน แต่ในคณะเศรษฐศาสตร์เราจัดงานกันเป็นคณะกรรมการนี้ ได้ย้ำหนักหนาว่าจัดเพื่อแบ่งหน้าที่กัน ไม่ใช่เพื่อประชุมกันอย่างเดียว ...มิใช่เป็นระบบถ่วงงานถ่วงเวลา และมีใช่เป็นระบบที่ปิดความรับผิดชอบส่วนบุคคล เยี่ยงการทำงานโดยทั่วไป ที่เรียกว่าเป็นคณะกรรมการนั้น ก็เพื่อมีผู้ทำงานร่วมกันหลายคน แต่ละคน

อาจารย์ป๋วย เมื่อกลับมาเยี่ยม มธ. หลัง 6 ตุลาคม 2516

แบ่งงานเอาไปทำ เราจะประชุมกันก็เฉพาะต้องการวางหลักการ และเพื่อปรึกษาหารือกันในวิธีทำงาน ข้อที่พึงเน้นคือเป็นกรรมการที่ทำงาน ไม่ใช่เป็นกรรมการที่มานั่งพูดคุยกัน’

ระบบการทำงานแบบคณะกรรมการได้ดำเนินต่อเนื่องมาแม้ในปีที่อาจารย์ป๋วยไม่ค่อยได้อยู่ที่คณะ ดังที่ท่านได้เขียนไว้ในรายงาน “คณะเศรษฐศาสตร์ปีการศึกษา 2513” ว่า

“คิดที่ว่า การดำเนินงานใด ไม่ควรผูกพันอยู่กับบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะนั้น ได้นำมาทดลองใช้ในปีนี้ ซึ่งเป็นปีที่คณบดีไม่อยู่ในกรุงเทพเสียเกือบทั้งปี ...ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นประจักษ์แล้วว่า ความเจริญของคณะเรามีได้ขึ้นอยู่กับตัวคณบดีเป็นสำคัญ แต่ขึ้นอยู่กับหลักการที่ดี วิธีการที่ชอบ และขึ้นอยู่กับการทำงานที่อาจารย์ ข้าราชการธุรการ และมวลชนศึกษา ต่างมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ต่างคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนไปด้วยดีทุกด้าน ผลของการดำเนินงานปีนี้เป็นที่พอใจของผม เพราะถ้าจะพันตำแหน่งคณบดีไปเมื่อใด ก็พันไปได้โดยสะดวกตาย แม้จะตายกันอนตาหลับ”

หลักการทำงานในรูปแบบกรรมการนี้ที่อาจารย์ป๋วยได้วางไว้ ก็ยังคงถือปฏิบัติกันมาในคณะจนทุกวันนี้ แต่จำนวนคณะกรรมการและหน้าที่รับผิดชอบของกรรมการแต่ละชุดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของลักษณะ

งานในคณะ ในปีการศึกษา 2539 มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารงานของคณะเพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

การสร้างตึกใหม่ของคณะเศรษฐศาสตร์

เมื่อเทียบปริมาณงานของคณะกับสถานที่ ก็จะเข้าใจได้ดีถึงสภาพการขาดแคลนสถานที่อย่างหนักที่คณะกำลังประสบอยู่ในเวลานั้น แม้ว่าคณะจะได้สถานที่เพิ่มเติมบางส่วนของตึกกิจกรรมนักศึกษา ซึ่งเวลานั้นเป็นตึกสองชั้น ใช้เป็นห้องทำงานของอาจารย์บางคนและเป็นห้องเรียนของโครงการปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ภาคภาษาอังกฤษ อาจารย์ป่วยตระหนักดีถึงปัญหานี้ ท่านได้เขียนไว้ในรายงาน "คณะเศรษฐศาสตร์ มธ. ตุลาคม 2511" ว่า

"ข้อนี้จะเป็นข้อบกพร่องของผมเองก็ได้ เพราะมีวแต่ขยายงานของคณะ ไม่ขยายสถานที่ มีข้อแก้ตัวอยู่เพียงแต่ว่าระหว่างที่ขยายงานนี้ ถ้าเริ่มขยายสถานที่เข้าจะต้องรื้อตึกเก่าย้ายไปอาศัยที่ไหนชั่วคราว รอจนตึกใหม่เสร็จแล้วจึงจะสบายขึ้น ผมเกรงเหลือเกินว่าในระหว่างรื้อตึกใหม่เสร็จนั้น งานที่กำลังขยายอยู่จะหลุกหลิกเสียหายได้ ข้อเกรงนี้อาจจะไม่ถูกต้องนัก แต่ก็เพราะเกิดเกรงขึ้นมา จึงยังไม่ยอมขอตึกใหม่ ไม่ใช่แต่นักศึกษาเท่านั้นที่เดือดร้อน อาจารย์ประจำทั้งหลายก็ต้องอดทนกับความคับแคบเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ข้อนี้กำลังอยู่ในความดำริของมหาวิทยาลัยและคงจะมีทางผ่อนปรนได้ในไม่ช้า"

อย่างไรก็ตาม ตึกใหม่ของคณะเศรษฐศาสตร์ก็ได้สร้างเสร็จและทำพิธีเปิดในเดือนตุลาคม 2515 ซึ่งเวลานั้นอาจารย์ป่วยเป็น visiting professor อยู่ที่ เคมบริดจ์ ท่านก็ได้ส่งคำอำนวยการว่า

"ในโอกาสที่จะมีการเปิดตึกใหม่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมขออัญเชิญพุทธภาษิตมาเป็นคำขวัญหนึ่งบทคือ

*"นกุขตตํ ปฐิมาเนนตํ อดุโถ พาลํ อุปัจจุคา
อดุโถ อดุถสุสฺสํ นกุขตตํ ก็ กริสฺสนฺติ ตาราภา"*

คนโง่มีวาถกษัยามอยู่ ผลประโยชน์ของเขาเสียไป ก็เมื่อผลประโยชน์เป็นฤกษ์ดีอยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้

กับขอตั้งจิตภาวนาสามขอ คือ

1. ขอให้ตึกใหม่นี้อำนวยความสะดวกสภาพทางวิชาการ แต่นักศึกษาและคณาจารย์ทั่วไป

อาจารย์ป่วยข้างหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถ่ายร่วมกับ อาจารย์วารินทร์ วงศ์หาญเช่าวี และทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์

2. ขอให้ตึกใหม่นี้ได้รับการบำรุงรักษาอยู่เสมอ ให้สะอาด ให้แข็งแรงให้อยู่สภาพคงทนงดงามอยู่ชั่วนาน
3. ขอให้นักศึกษา คณาจารย์ ข้าราชการและพนักงานทั้งหลายที่ใช้ตึกใหม่นี้ จงประสบแต่สันติสุขและความเจริญทั้งทางกาย ทางความดี และสติปัญญา ขอให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายและความจัญไรทั้งปวงอันอาจเกิดจากธรรมชาติและมนุษย์ ขอให้ดำรงไว้ซึ่งเสรีภาพและศักดิ์ศรีของมนุษย์อันเป็นสิทธิของผู้รักธรรมทั้งหลาย”

เคมบริดจ์

ตุลาคม 2515

ทุจริตในห้องสอบ ไล่ออกสถานเดียว

อาจารย์ป่วยได้ให้ความสำคัญต่อคุณธรรมของนักศึกษาเป็นอันดับหนึ่ง ท่านจึงเคร่งครัดมากในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ท่านเป็นผู้ออกคำสั่งว่า “ทุจริตในห้องสอบ มีโทษไล่ออกสถานเดียว” เพราะท่านเห็นว่าแม้แต่ในเรื่องการสอบยังมีการทุจริตกันแล้ว ถ้าปล่อยให้จบไปทำงานเป็นใหญ่เป็นโตก็คงจะไม่แคล้วที่จะฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นแน่แท้ จึงควรตัดไฟแต่ต้นลม ไม่เปิดโอกาสให้คนเลวเช่นนี้ได้ออกไปเป็นภัยแก่สังคมในภายหลัง ในเรื่องนี้ท่านมักจะกล่าวกับนักศึกษาเสมอๆ ดังปรากฏในข้อเขียนชื่อ “อาจารย์ป่วยกับลูกศิษย์คนหนึ่ง” ของสุรัชย์ ณ ป้อมเพชร์ ในหนังสือ **คิดถึงคนไกลบ้าน ..ป่วย** อิงภากรณี เล่าเรื่องวันปฐมนิเทศน์นักศึกษาใหม่ของคณะว่า

“...ท่านกำชับหนักหนาว่าตราบใดที่ท่านดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ หากพบว่านักศึกษาในคณะของท่านคนใดทุจริตในการสอบ จะมีโทษสถานเดียวคือไล่ออก และถ้าหากนักศึกษาคนนั้นสอบเข้ามาใหม่ได้ ท่านก็จะไม่รับเข้าเป็นนักศึกษาในคณะของท่าน ท่านให้เหตุผลว่านักศึกษาเศรษฐศาสตร์เมื่อจบการศึกษาไป จะต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับเงินๆ ทองๆ ถ้าทุจริตในการสอบได้ เมื่อจบออกไปก็จะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่ขาดคุณธรรม องค์กรที่รับนักเศรษฐศาสตร์ผู้นั้นเข้าทำงานอาจจะได้รับความเสียหาย และถ้าองค์กรนั้นเป็นองค์กรของรัฐฯ ประเทศชาติก็จะได้รับความฉิบหายล่มจมได้”

มีโคลงอยู่บทหนึ่งซึ่งอาจารย์ป่วยเขียนไว้เพื่อให้นักศึกษาได้ยึดถือ โดยท่านเองได้ปฏิบัติตามโคลงบทนี้มาตลอดชีวิต ดังนี้

วิสัยบัณฑิตผู้	ทรงธรรม์
ไปเปลี่ยนไปแปรผัน	ไปค่อม
ไปขึ้นไปลงหัน	กลับกลอก
กายจิตวาตะพร้อม	เปรียบด้วยสัตยา

อาจารย์ป่วยต้องการให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจการของคณะด้วย เริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2513 ท่านได้ทดลองให้ผู้แทนนักศึกษาได้เข้าร่วมเป็นกรรมการทำงานร่วมกับอาจารย์และข้าราชการอื่น โดยมีหลักว่าจะต้องไม่เสียหายในการเล่าเรียนของนักศึกษา ในส่วนของกิจการของนักศึกษานั้น แม้จะมีอาจารย์ฝ่ายปกครองเป็นที่ปรึกษา แต่ก็ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้จัดการปกครองกันเองตามระบบ ประชาธิปไตย มีสภานักศึกษา และผู้แทนนักศึกษาระดับต่างๆ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเอง

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับบุคคลภายนอกคณะนั้น ท่านได้ระมัดระวังไม่ให้นักศึกษาไปรบกวนสร้างความลำบากให้แก่วงการภายนอก อาจารย์นิพนธ์ พัวพงศกร ได้เล่าไว้ใน **ทำเนียบศิษย์เก่าเศรษฐศาสตร์ (2537)** ว่า “...ผมจำได้ว่าสมัยที่ผมเป็นบรรณาธิการทำหนังสืออนุสรณ์ของคณะ ผมเข้าไปเรียนถามท่านว่า ทำไมไม่ยอมให้เราหาโฆษณาทางหนังสือ ท่านบอกว่าไม่อยากให้ไปเบียดเบียนเงินค่าโฆษณาจากบริษัท ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยเปล่าประโยชน์ แล้วท่านก็เสียดเอาเงินเดือนของท่านเองจำนวนหมื่นบาทมาเป็นค่าพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ทุกรุ่น ...”

อาจารย์ป่วยร่วมเสวนากับกลุ่มศึกษิตเสวนา
(อาจารย์ทวี หมื่นนิกร อยู่ด้านซ้ายของภาพ)
กุมภาพันธ์ 2516

การส่งเสริมบทบาทของอาจารย์

ในบทความชื่อ “การบริหารมหาวิทยาลัย” อาจารย์ป่วยได้เขียนไว้ว่า

“ผู้ที่สมควรจะเป็นอาจารย์นั้น คือผู้ที่ (ก) มีความรู้ดี บวกกับ (ข) มีฉันทะในทางวิชาการ ยอมเสียสละ
อย่างอื่นได้ถ้ามีโอกาสแสวงหาความรู้และเผยแพร่ความรู้”

อาจารย์ป่วยมีความเห็นว่า อาจารย์มิได้มีหน้าที่สอนหนังสือเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่อื่นๆ อีกด้วย กล่าวคือ

หน้าที่วิจัย อาจารย์ป่วยได้เคยเขียนไว้ว่า “...เป็นหน้าที่ที่อาจารย์จะต้องฝึกฝนวิชาของตนให้ลึกซึ้งกว้างขวาง
ก้าวหน้าอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับความก้าวหน้าของวิทยาการในโลกที่ไม่หยุดนิ่งนี้ การที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย
พยายามฝึกฝนจนขวนขวายอ่านและสดับตรับฟัง เพื่อทราบวิชาในสาขาของตนนั้นในโลกภายนอกได้ก้าวหน้าไปใน
ลักษณะใด และนำมาถ่ายทอดให้นักศึกษาของตนได้รับทันกาลสมัย ก็นับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์จริงๆ ได้
สถานหนึ่ง แต่ขอบฟ้าของการวิจัยมิใช่จะแคบเพียงเท่านั้น วิชาความรู้ที่ผู้อื่นในประเทศอื่นเขาสามารถคิดค้นใหม่ๆ ได้
จะนำมาใช้ในประเทศไทยได้ก็ต้องดัดแปลงเพิ่มเติมในรายละเอียดบ้าง ในสาระสำคัญบ้าง งานวิจัยของอาจารย์ไทยที่
อาศัยผลงานของที่อื่นนำมาดัดแปลงให้ใช้ได้ประโยชน์ในภาวะของเมืองไทย ก็ย่อมเป็นงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคมและ
โลกแห่งวิชาการเป็นอย่างดี...

งานวิจัยของอาจารย์อาจจะนำความรู้หลายๆ สาขาวิชามาผสมผสานกัน เป็นแบบพหุสาขาวิชา (multi-
discipline) เพราะเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมแท้จริงนั้นมักจะมีสาเหตุสืบเนื่องกันมาหลายทาง เศรษฐกิจ สังคม การ
ปกครอง ปรัชญา และประวัติศาสตร์ ฯลฯ โครงการพัฒนาประเทศจะมุ่งพิจารณาแต่ในแง่เศรษฐศาสตร์ย่อมบกพร่อง
ได้ง่าย...

ถ้าอาจารย์ทุกคนทำงานวิจัยแต่ในด้านประยุกต์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์โดยตรงและทันทีสำหรับสังคม ผมก็คิด
ว่าไม่พอ เพราะไม่ว่าจะเป็นวิชาสาขาใด ก่อนที่จะนำความรู้ไปประยุกต์เป็นเรื่องจริงจังได้นั้น จำต้องมีความรู้จริงทาง
ทฤษฎีเป็นพื้นฐานจึงจะนำไปใช้เป็นคุณหนักแน่นได้ ฉะนั้นงานวิจัยทางทฤษฎีย่อมมีประโยชน์เสมอ งานวิจัยทฤษฎีนี้

ต้องอาศัยความสามารถขุดคุ้ยตั้งปัญหาต่างๆ นานา บางเรื่องก็มีลักษณะเป็นเส้นผมบังภูเขา และต้องอาศัยความคิดที่มีแนวแตกต่างไปจากสามัญสำนึก ความสามารถใช้วิจารณ์ทุกแง่มุมตั้งข้อที่มหาชนรับรองกันอยู่เดิมอย่างไม่ลืมหูลืมตานันเป็นข้อสำคัญในการวิจัยทฤษฎี งานวิจัยชนิดนี้และคุณวุฒิชนิดนี้ ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้...

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น นอกจากอาจารย์จะเป็นผู้กระทำแล้ว นักศึกษาในชั้นปริญญาโทและเอก ก็มีหน้าที่และความสามารถกระทำด้วย การเปิดสอนชั้นปริญญาสูงๆ ในมหาวิทยาลัยไทยจึงมีเหตุผลสนับสนุนได้ด้วยเหตุนี้”

หน้าที่ในฐานะปัญญาชน อาจารย์ป่วยมองบทบาทอาจารย์มหาวิทยาลัยในการทำหน้าที่นี้ดังนี้ “ทุกวันนี้เรามักจะบ่นเรื่องความเสื่อมของศีลธรรมจรรยาและคุณค่าทางวัฒนธรรม บ่นว่าคนเราตั้งแต่ผู้น้อยไปถึงผู้ใหญ่ในราชการมักไม่ต้องอยู่ในสุจริต การบ่นเช่นนี้บ่นกันทุกคน... แต่ไม่นำไปสู่การคิดอ่านแก้ไขปัญหาเลย ...

ในสมัยก่อนๆ เรื่องศีลธรรม ฯลฯ ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่อย่างน้อยเมื่อรุ่นผมเด็ก ๆ ก็ยังสามารถมองเห็นว่ามีผู้พยายามดำรงชีวิตให้เป็นแบบอย่างที่ดีได้...หน้าที่นี้ควรจะตกหนักอยู่ที่ผู้มีอำนาจและผู้มีปัญหา อาจารย์มหาวิทยาลัยจัดว่าเป็นผู้ทรงปัญญาจึงมีหน้าที่ที่สำคัญด้วย...ในสมัยโบราณ ภิกษุสงฆ์จะมีหน้าที่ทางศาสนา หน้าที่เทศนาสั่งสอนชาวบ้าน ชาวบ้านก็เคารพนับถือภิกษุสงฆ์ว่าเป็นผู้รู้คงแก่เรียน และทรงศีล ทุกวันนี้เราเรียกคนที่มีความรู้ และคงแก่เรียนว่าปัญญาชน แต่คนที่ชอบให้คนอื่นเรียกตนว่าปัญญาชน มักจะไม่รับหน้าที่เป็นผู้ทรงศีล

สมัยนี้หน้าที่สอน “หนังสือ” ของภิกษุสงฆ์ได้โอนไปให้ครูและอาจารย์เป็นส่วนใหญ่ หน้าที่ในเรื่องจริยวัตรของผู้รู้ ผู้คงแก่เรียน จึงควรจะติดตามเป็นของครูและอาจารย์มหาวิทยาลัยทั้งหลายด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยจะเพิกเฉยต่อหน้าที่ทำเยี่ยงอย่างทางจริยวัตรแก่ชุมชนนั้น หากควรไม่ และอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัย ไม่จำเป็นต้องยึดถือพรหมจรรย์อย่างภิกษุ และอาจารย์มีความรับผิดชอบเรื่องครอบครัวของตน แต่ความแตกต่างในหน้าที่รับผิดชอบระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยกับอาจารย์พระนั้น เป็นความแตกต่างในเรื่องละเอียดปลีกย่อยในหลักการไม่ควรจะแตกต่างกัน เช่นเรื่องความโลภและความสันโดษ พุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า ไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าภิกษุที่ขาดสันโดษ เป็นหลักการสั่งจะฉันใด ภาษิตสำหรับอาจารย์ก็เป็นสั่งจะฉันนั้น คือ ไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าอาจารย์ที่ขาดสันโดษ...อาจารย์ทุกคนควรจะถือเป็นหน้าที่ที่จะอยู่ในศีลธรรม ครองชีพอยู่ในจริยธรรม”

อาจารย์ป่วยไม่เพียงแต่เรียกร้องให้อาจารย์มีสันโดษ ตัวท่านได้ทำตัวเป็นตัวอย่างของผู้ถือสันโดษให้ดู ผู้ที่รู้จักท่านหลายคนได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ อรศรี งามวิทย์พงศ์ ได้เขียนในบทความ “เคล็ดการทำงานแบบ อ.ป่วย” ในหนังสือ คิดถึงคนไกลบ้าน...ป่วย อึ้งภากรณ์ ไว้ว่า

“เคล็ดไม่ลับที่สำคัญที่สุดคือ อาจารย์ป่วย มีนิสัยที่หาได้ยากเต็มทีในยุคสมัยของเวลานี้อย่างหนึ่ง นั่นคือมี “ความสันโดษ” อันหมายถึงความพอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่มีอยู่ (มิใช่หมายถึงความมกน้อยแบบเฉื่อยและ ชี้แจงหรือชอบอุ้ออย่างที่หลวงตากำมะลอนอกวัดมักจะแปลกันผิดๆ จนจะนำความหายนะมาสู่พุทธศาสนา) ลักษณะนิสัยสันโดษนี้มีส่วนช่วยให้ อาจารย์ป่วยทำงานอย่างมีความสุขไปตามหน้าที่ ไม่มีความทะยานอยากปกไ้กระเป่าไว้มากมายจนหนักบ่าหนักใจ ความสันโดษมิใช่เพียงแต่จะทำให้อาจารย์ป่วยเป็นคนที่มีความร่าเริง มีอารมณ์ขันในการทำงานอย่างมีความสุขเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดความพอใจในการทำงาน ที่ภชาวัตเรียกกันว่า “ฉันทะ” ซึ่งเป็นบันไดขั้นสำคัญขั้นแรกที่ทำให้คนเราทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

แต่ถึงแม้ว่าอาจารย์ป่วยจะเป็นบุคคลที่ทำงานอย่างชนิดที่เรียกว่า “อุทิศ” ตนให้กับงาน เหมือนเช่นคนสมัยใหม่มุ่งงานชนิดสายตัวแทบขาด แต่ท่านไม่ต้องสูญเสียคุณภาพชีวิตของท่านเองเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนดังเช่นคนรุ่นใหม่ ครอบครัวไม่ต้องขาดความอบอุ่นจากผู้นำ แม้ในช่วงที่ทำงานหลายตำแหน่งอย่างมีประสิทธิภาพทุกตำแหน่ง อาจารย์ป่วยยังมีเวลากินข้าวพร้อมหน้ากับครอบครัวอยู่เป็นกิจวัตร มีเวลาเป่าขลุ่ยที่ท่านโปรดปราน มีเวลาเฮฮากับการเล่นไพ่บริดจ์

หากลองเปรียบเทียบกับการทำงานของคนสมัยนี้จะพบว่า คนทำงานในปัจจุบันมักจะเก็บพกเอาความทะเยอทะยานที่ไม่รู้จัก และความมุ่งมันสร้างเนื้อสร้างตัวเพื่อความมั่นคงของชีวิตที่ดูจะไม่สิ้นสุดเสียที การทำงานจึงมักเต็มไปด้วยความทรมานทรมาย ก่อนจะทำก็ร้อนรุ่ม วิตกกังวลสารพัด เครียดจัดในเรื่องนานา ระหว่างทำก็กระสับ

กระสายอยากเห็นผลให้ออกมาตามที่ต้องการ เพราะอยากให้ใครๆ โดยเฉพาะเจ้านายเห็นความสำเร็จนั้นเท่ากับที่เรต้องการ เพื่อผล 2 ชั้น 3 ชั้น ก็แล้วแต่....

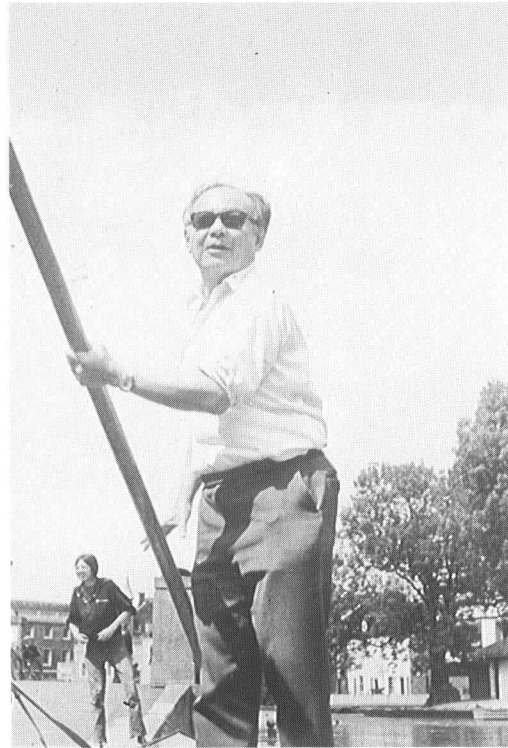
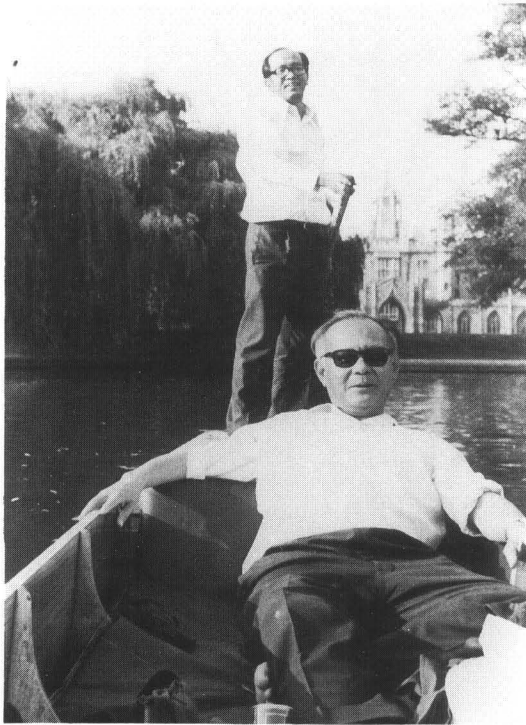
ความสันโดษยังเป็นเคล็ดลับในการรักษาความดีของอาจารย์ให้คู่กับความเก่งของท่านด้วย เพราะความสันโดษที่ไม่กักตุนทรัพย์ ไมโลภมาก ไม่ทะเยอทะยาน ทำให้ อาจารย์ป่วยไม่เคยห่วยศฐาบรรดาศักดิ์มากไปกว่าการรักษาความสุจริตในการทำงาน ถือเอาคุณธรรมเป็นที่ตั้งในยามที่จะต้องเลือกเอาระหว่างความก้าวหน้ากับความดี อาจารย์ป่วยไม่เคยริหรือลั้งเลแม้สักครั้งที่จะประกาศยึดมั่นความสุจริตเสมอมา แม้บางครั้งจะต้องเสี่ยงกับความปลอดภัยของชีวิตของตนเอง ...การบำเพ็ญความดีของอาจารย์ป่วยจึงไม่เคยถูกถ่วงด้วยความห่วงหน้าพะวงหลังในตำแหน่งหรือความสุสขสบาย เพราะท่านมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายในบ้านหลังเก่าในซอยอารี เดินทางไปไหนมาไหนด้วยรถออสตินเก่าๆ แต่ชีวิตของท่านก็มีความสุขอย่างชนิดที่เจ้าของบ้านเรือนล้านหรือคนผ่อนบ้านเรือนแสนไม่มีโอกาสจะได้นึก...”

หน้าที่ปฏิบัติและให้คำปรึกษา อาจารย์ป่วยไม่ได้ห้ามในการที่อาจารย์มหาวิทยาลัยจะไปทำประโยชน์โดยตรงแก่สังคมโดยเข้าไปปฏิบัติงานในราชการหรือองค์การเอกชน หรืองานในองค์การระหว่างประเทศ หรือไปเป็นที่ปรึกษาให้แก่คณะกรรมการชุดต่างๆ อย่างที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศมักจะทำกัน ท่านถือว่าเป็นการเกี่ยวคู่ซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย ท่านได้เขียนไว้ว่า "...อาจารย์มหาวิทยาลัยอาจจะได้รับประโยชน์ทางการเงินเป็นรายได้เพิ่มเติมเงินเดือนประจำ ซึ่งก็เป็นเรื่องสำคัญพอใช้สำหรับมหาวิทยาลัยซึ่งส่วนมากเงินเดือนอาจารย์มักจะต่ำกว่าราชการหรือวิสาหกิจเอกชน แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือวิชาและประสบการณ์ที่อาจารย์จะนำมาสอนศิษย์นั้นเป็นวิชาทันสมัย และเกี่ยวข้องกับชุมชน นำไปใช้ได้ทันทีตามความต้องการของชุมชน มิใช่เป็นการสอนโดยเพียงแต่เปิดตำรา (บางที่ไม่เปิดด้วยซ้ำ) แล้วสอนไปตามบุญตามกรรม ทางราชการและชุมชนก็ได้ประโยชน์จากอาจารย์ไม่ว่าจะเป็นการช่วยงานประจำหรือเพียงเป็นครั้งคราว เพราะมีโอกาสได้ฟังความคิดเห็นอันเป็นอิสระนอกเหนือไปจากความคิดของผู้ที่ทำงานจำเจ เสมือนหนึ่งห้องปิดประตูหน้าต่างไว้จนอากาศอับเฉา ได้เปิดช่องลมให้กระแสสดชื่นระบายอากาศและบรรยากาศเหมาะแก่ความเจริญของงานไม่ว่าชนิดใด”

ในเรื่องบทบาททางด้านการให้บริการแก่สังคมภายนอก ในสมัยที่อาจารย์ป่วยเป็นคนบดี้ ท่านได้ตั้งอาจารย์ในคณะให้ไปช่วยงานของธนาคารแห่งประเทศไทย เช่น ให้ช่วยสรุปสาระสำคัญของรายงานของผู้เชี่ยวชาญในการสร้างเขื่อนแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการให้อาจารย์บางคนได้เข้าไปร่วมการประชุมของคณะกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งท่านเป็นกรรมการอยู่ เป็นต้น ทำให้อาจารย์ในคณะได้มีโอกาสเรียนรู้งานพัฒนาประเทศที่กำลังเกิดขึ้น นอกจากนี้ ท่านยังจัดให้มีการสัมมนาในหัวข้อที่กำลังเป็นปัญหาสำคัญของบ้านเมืองใน

อาจารย์ป่วยกับศิษย์ และชาวต่างประเทศ ขณะสอนพิเศษ ในต่างประเทศ ที่ Woodrow Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา

อาจารย์ป๋วยพักผ่อนและออกกำลังกายโดยการชกเรือ
ณ เมืองเคมบริดจ์

อาจารย์ป๋วยในงานสัมมนาบัณฑิตไทยในสหรัฐฯ ครั้งที่ 1 29-1 พ.ย. 1970

อาจารย์ป๋วยที่ปรีนซ์ตัน พ.ศ. 2514

ขณะนั้น โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญภายนอกให้มาสัมมนาร่วมกับอาจารย์ในคณะ เช่น การสัมมนาเรื่องปัญหาการยกเลิกการเก็บค่าพรีเมียมข้าวส่งออก ปัญหาการถอนตัวของทหารสหรัฐจากสงครามเวียดนาม เป็นต้น

ไปปรีนซ์ตันและเคมบริดจ์

ในระหว่างที่อาจารย์ป๋วยดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ท่านได้ลาพักงานสอนและไปเป็น visiting professor อยู่ในต่างประเทศ 2 ครั้ง ครั้งแรกลาไป 1 ภาคการศึกษาในปี 2513/14 โดยสอนที่มหาวิทยาลัยปรีนซ์ตัน สหรัฐอเมริกา ครั้งที่ 2 ลาไปในปี 2514-2515 เพื่อสอนที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในหนังสือ *ผู้ใหญ่ที่ไม่ทะเล่อ* นายป๋วย อึ้งภากรณ์ที่ข้าพเจ้ารู้จัก ส.ศิริรักษ์ เขียนเอาไว้ว่า

“ในปี 2508 ท่านตัดสินใจแน่นอนแล้วว่า จะทุ่มเทกำลังปัญญาและความสามารถให้ธรรมศาสตร์อย่างเต็มตัว ได้หาทางลาออกจากราชการแห่งประเทศไทย แต่ถูกนายกรัฐมนตรีบีบบังคับ จึงตกลงไกลเกลี้ยกัน โดยยอมให้ท่านลาไปเป็นศาสตราจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยปรีนซ์ตันในภาคการศึกษาที่ 1 พ.ศ. 2513/14 แม้การไปสอนที่ปรีนซ์ตันคราวนี้จะได้เงินเดือนมาก ท่านก็ยังคงรับเงินเดือนจากราชการชาติดั้งเดิม โดยขอให้มหาวิทยาลัยปรีนซ์ตันจ่ายเงินเดือนอันท่านจะพึงได้ ให้แก่รณาคารแห่งประเทศไทย นับว่ารณาคารชาติได้กำไรเดือนละหลายสตางค์อยู่

เหตุที่ท่านอยากไปปรีนซ์ตันนั้น ข้าพเจ้าเดาว่ามีเหตุผลสองประการ ประการหนึ่งเพื่อแสดงให้รัฐบาลเห็นว่าคนในรณาคารชาติสามารถพอแล้ว แม้ท่านไม่อยู่นานๆ กิจการของรณาคารก็ดำเนินไปได้ด้วยดี ไม่จำเป็นต้องมีนาย

ภาพวาดโดยลาวัลย์ อุปอินทร์ ตั้งแสดงในห้อง
"อนุสรณ์ 72 ปี ศาสตราจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์"
ตึกวิจัย มธ. ศูนย์รังสิต

ป่วยเป็นตัวโรงอยู่เท่านั้น อีกประการหนึ่งท่านคงรู้สึกตัวว่าท่านเป็นเพียงอาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็งวลา
ควรเรียนรู้เรื่องมหาวิทยาลัยอย่างใหม่ๆ ให้ทันการณ์...นอกไปจากนี้แล้ว ท่านยังคงต้องการมีเวลาศึกษาได้ค้นคว้า
เพราะอยู่เมืองไทยท่านรับทำการต่างๆ มากไป จนหาเวลาเป็นตัวของตัวเองแทบไม่ได้เลย"

หลังจากกลับจากปรีนซ์ตันแล้ว อาจารย์ป่วยจึงได้โอกาสลาออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทย
ในวันที่ 15 สิงหาคม 2514 เหลือแต่ตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

เนื่องจากท่านได้เห็นประโยชน์ในการปลีกตัวไปจากภาระกิจอันยุ่งยากมากมายที่ท่านรับไว้ในเมืองไทย ไปอ่าน
หนังสือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักวิชาการสาขาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ท่านสนใจศึกษาค้นคว้าเป็น
พิเศษในเวลานั้น ได้แก่ บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการพัฒนาสังคม และการปฏิรูประบบการศึกษากับการพัฒนา
ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตชนบทของไทย ดังนั้นท่านจึงลาไปสอนพิเศษและทำวิจัยอีกครั้งหนึ่งที่มหาวิทยาลัย
เคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2514 เดิมที่ท่านตั้งใจจะไปเพียงปีเดียว แต่แล้วก็เกิดเหตุการณ์
ที่ทำให้ท่านต้องอยู่ต่างประเทศนานกว่านั้น ช้ำยังทำให้ท่านต้องลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุอีกด้วย

กล่าวคือ ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจตนเองเพื่อ
ให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารประเทศ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 2515 อาจารย์ป่วยได้เขียนจดหมายอันลือลั่น
"จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงผู้ใหญ่ท่าน เกียรติถ้อง" คัดค้านการก่อรัฐประหารยึดอำนาจของจอมพลถนอม
กิตติขจร และเรียกร้องให้คืนอำนาจให้แก่ประชาชนโดยเร็ว ผลจากการเขียนจดหมายดังกล่าว ฝ่ายบ้านเมืองได้ติดตาม
สอดส่องความเคลื่อนไหวของท่าน อีกทั้งมีคนผสมโรงยุให้รัฐบาลลงโทษท่านทางวินัยฐานเป็นข้าราชการที่
อาจหาญเขียนจดหมายดังกล่าว ท่านจึงตัดสินใจลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุในปี 2515

จดหมายของ นายป๋วย อึ๊ง
เวียน ทายทาน เกี่ยวตีก้อน
อยู่ในที่งาน ไทยศรีวิญ

ป๋วย อึ๊ง
กรมพาณิชย์ ๒๕๑๕

เวียน ทายทาน ที่รักได้แก่ พ่อแม่พี่น้อง

ข้าพเจ้าได้ฝากเงินที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ของธนาคาร
ไทยพาณิชย์ จำกัด ในชื่อ นายป๋วย อึ๊ง เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
และได้ฝากเงินที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ในชื่อ นายป๋วย อึ๊ง
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท
ซึ่งได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขากรุงเทพฯ
และได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขาเชียงใหม่
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท และได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
สาขาขอนแก่น เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้ฝากเงินไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
สาขากรุงเทพฯ เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาเชียงใหม่ เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาขอนแก่น เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
รวมเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท
และได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขากรุงเทพฯ
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาเชียงใหม่ เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาขอนแก่น เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
รวมเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท

เงินฝากที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขากรุงเทพฯ
และได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขาเชียงใหม่
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
และได้ฝากไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขาขอนแก่น
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
รวมเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท

ข้าพเจ้าได้ฝากเงินไว้ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สาขากรุงเทพฯ
เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาเชียงใหม่ เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
สาขาขอนแก่น เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
รวมเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท

อาจารย์สัญญา อาจารย์ปกรณ์ อาจารย์สังเวียน และ ดร.วิญญู (และพวกเราปล่อยให้เขาอยู่ได้) ความจริง ผู้มีอำนาจเขาไม่กลัวผมดอก เพราะเขาจับผมไปปิดปากได้เสมอ แต่เขากลัวนักศึกษามากกว่า トラบิตที่ผมเป็นคนบตีอยู่ นักศึกษาตามพรรคของเขาคงต้อง “กำเร็บ” ฉะนั้น คำตอบที่ว่า จะมีอะไรเกิดขึ้น ถ้าผมกลับมาเดือนกันยายน ก็คือ จะถูกปิดปาก ไม่ให้พูดอะไร ความจริงคนอื่นเขาพูดอย่างเดียวกับผม หรือแรงๆ กว่าผม เขาก็ไม่ทำอะไร แต่สำหรับผม เขาหมายหัวเป็นพิเศษ ฉะนั้นเมื่อไม่มีเสรีภาพที่จะพูดอะไรได้ตามใจ ก็ไม่น่าจะอยู่ (ผมเคยรับราชการอยู่กับ dictators มาแล้วหลายรัฐบาล แต่ไม่เคยมีใครมาจำกัดเสรีภาพผมเลย) ประการที่สอง ผมสอบได้ความมาอย่างเชื่อถือได้ว่า เนื่องมาจากที่เขากลัวนักศึกษาและไม่ต้องการให้ผมเป็นหัวโจก เมื่อครบกำหนดเวลาเป็นคณบดีของผมใน 19 กันยายน เขาได้เตรียมไว้แล้วที่จะตั้งผู้อื่นแทน (ไม่ใช่ ดร.วิญญู) เท่ากับไล่ผมออก ผมจึงชิงลาออกเสีย เพื่อให้คณาจารย์และนักศึกษามีเวลาที่จะแสดงประชามติ (และผลสุดท้ายจึงตำแหน่งคณบดีได้แก่ ดร.วิญญู ตามประชามติ) ประการที่สาม ผมเห็นว่าขณะนี้การบริหารราชการทั้งเรื่องภายในและภายนอกประเทศ ผู้มีอำนาจดำเนินนโยบายผิด ๆ มาก การทุจริตก็มีมากขึ้น เนื่องจากผู้มีอำนาจทุจริตเงินก้อนใหญ่ๆ จริงๆ ถ้าผมเข้าร่วมราชการด้วย (เป็นกรรมการบริหารสภาพัฒนา) ถ้าทนไม่ไหวก็ต้องเกิดเรื่อง ถ้าทนไหวก็เสียชื่อและเสียใจ ...”

อาจารย์ป่วยได้เขียนจดหมายถึงคณาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ เรื่องการลาออกจากตำแหน่งคณบดี ส่งจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2515 ความตอนหนึ่งว่า

“ขอฝากงานของคณะและของมหาวิทยาลัยนี้ แก่อาจารย์ทุกคนด้วย เราได้เริ่มมาดีถึงเพียงนี้แล้ว ขอให้ทำดี ยิ่งๆ ขึ้นไป อย่าทอดทิ้ง....งานมหาวิทยาลัย เริ่มต้นด้วยนักศึกษา และจุดหมายก็อยู่ที่นักศึกษา อะไรที่จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษา ขอให้ใส่ใจให้มาก อย่าทอดทิ้ง และขอให้ถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดอยู่เสมอ

งานบริหารมหาวิทยาลัยต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของอาจารย์และข้าราชการรัฐการทุกคน ขอให้ทุกคนสนใจ และช่วยกันคนละไม้คนละมือ อย่างจริงจังเจตจำนงกัน เท่าที่ทำมาก็รู้สึกอาจารย์ทั้งหลายมีความรู้สึกเช่นนั้นอยู่ เข้าใจดีอยู่ แต่อาจจะจะมีบางครั้งที่พวกเราอาจจะลืมนไปบ้าง เพราะอยู่กันหมุ่หมามาก ความคิดเห็นย่อมแตกต่างกันออกไป บางทีอาจจะเสียดกันจนลืมนตัวเอาอัตโนมัติเป็นใหญ่ ถ้าเป็นเช่นนี้จะเสียงาน เสียเพื่อน และเสียเวลาเปล่า ผมหวังว่าอาจารย์ทุกคนคงได้คิดเช่นนี้ แม้ว่าบางทีอาจจะพลาดพลั้งไปบ้าง ผมจึงเห็นความจำเป็นที่จะเรียนย้ำในที่นี้ว่า ขอให้โปรดรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน อย่าทะเลาะกันด้วยเรื่องส่วนตัว คิดถึงนักศึกษาเป็นใหญ่ ให้เขาได้ประโยชน์จากพวกเราจริง ๆ อย่าถือทิฐิมานะ อย่าถือพวก U.P. U.S. Australia ฯลฯ ขอให้ถือว่าพวกเราทั้งหลายลงเรือลำเดียวกัน ต้องช่วยกันจึงจะได้ผล บางคนใจร้อน ปากจัด อาจจะก้าวร้าวคนอื่นได้ง่าย ขอให้ระงับใจระงับปากเสียบ้าง จะได้ผลดีกว่า

ผมจากไปด้วยความระลึกถึงความรักและความร่วมมือ ซึ่งพวกเรามีต่อกันตลอดมา และขอขอบคุณทุกคนที่ได้ช่วยผมทำงานด้านต่างๆ มาจนวิชาเศรษฐศาสตร์ของเราก้าวหน้าไปมากแล้ว ขอให้ช่วยให้ก้าวหน้าต่อไปอีกเถิด

งานของคณะเป็นของพวกคุณแต่ละคน ต่อไปนี้ขอให้ช่วยกันประคับประคองให้ประเสริฐยิ่งขึ้น จะไม่มีอะไรที่ถูกต้องใจผมมากไปกว่านี้...”

ตลอดช่วงที่อาจารย์ป่วยเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ท่านได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้กำเนิด ประคบประหงม ดูแลเพิ่มพลังกำลังและความแข็งแกร่งให้แก่คณะเศรษฐศาสตร์มาโดยตลอด สมดังความหมายชื่อของท่าน

คำว่า “ป่วย” ตามที่เตี๋ยเขียนให้ นั้น แปลตรงตัวได้ว่า

“พูนดินที่โคนต้นไม้” เพราะตัวประกอบในอักษรระบุไว้เช่นนั้น

แต่มีความหมายกว้างออกไปอีก คือ “บำรุง” “หล่อเลี้ยง” “เพาะเลี้ยง”

และ “เสริมกำลัง” ปทานุกรมจีน-อังกฤษ ที่พิมพ์จำหน่ายที่ฮ่องกง แปลว่า ‘to bank up with earth ; to cultivate ; to nourish ; to nurse; to add energy ; to strengthen’

ถ้าเราก็คเป็นผู้เก็บเกี่ยวดอกผลที่อาจารย์ป่วยได้เพาะปลูกไว้เพียงอย่างเดียว ?

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร: การศึกษาอันอกร่วมมหาวิทยาลัย

กำเนิดโครงการ

อาจารย์ป๋วยได้ครุ่นคิดถึงการหาทางที่จะพัฒนาชนบทไทยพร้อมๆ กับการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศ การที่ท่านได้มีโอกาสรู้จักกับ Dr.Y.C.James Yen ชาวจีนไต้หวันแห่ง International Institute of Rural Reconstruction ในปลายปี 2510 ยิ่งทำให้ท่านเพิ่มความมั่นใจว่าการพัฒนาชนบทไทยเป็นสิ่งที่ทำได้ แต่ก่อนอื่นจะต้องสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถเพื่อไปทำงานด้านต่างๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศ

ทันทีที่ท่านรับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. ท่านได้ตั้งคณะทำงานยกร่างหลักการและระเบียบของโครงการ “ประกาศนียบัตรอาสาสมัครบัณฑิต” (เรียกย่อๆ ว่า ป.อ.บ.) ประกอบด้วยศาสตราจารย์ ดร.สิริสมบัติสิริ อาจารย์ ร.อ.วิโรจน์ ไอสถานุเคราะห์ อาจารย์ภิรมย์ จันถาวร และนายสำราญ ปันเก่า

หลังจากที่โครงการดังกล่าวผ่านความเห็นชอบจากมหาวิทยาลัยแล้ว ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร อาจารย์ป๋วยเป็นประธานกรรมการ อาจารย์ภิรมย์ จันถาวร เป็นเลขานุการ และเชิญอาจารย์จากคณะอื่นๆ ใน

อาจารย์ป๋วยและอาจารย์นิพัทธ์ จิตรประสงค์ ผ.อ, สมอ. ไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัคร ปี 2516
เดือนใจ กฤษกร ณ อยุธยา และทอง ดีเทศน์

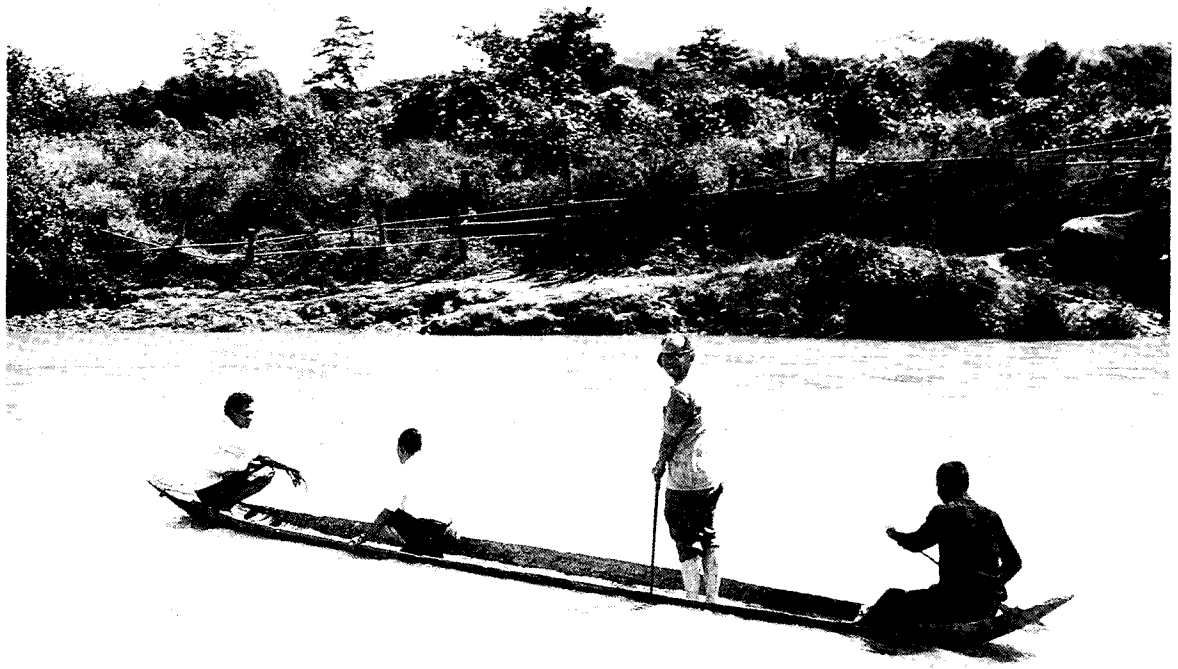

มธ. รวมทั้งบุคคลจากภายนอกมธ. มาร่วมเป็นกรรมการ และมีคณะกรรมการดำเนินงาน โดยมีอาจารย์สิริ เป็นประธานกรรมการ (ต่อมาเรียกว่าผู้อำนวยการ)

ต่อมาในปี 2513 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโครงการ “ประกาศนียบัตรบัณฑิตอาสาสมัคร” (ป.บ.อ.) และมีอาจารย์จำเรียง ภาวิจิตร จากคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นผู้อำนวยการ ในช่วงปี 2512-2515 โครงการนี้ขึ้นอยู่กับคณะเศรษฐศาสตร์และใช้งบประมาณรวมอยู่กับคณะเศรษฐศาสตร์ เริ่มรับอาสาสมัครที่จบการศึกษา ระดับปริญญาตรีภายใน มธ. การคัดเลือกใช้วิธีการสอบสัมภาษณ์ “อย่างเข้มงวด” รุ่นแรกได้คัดเลือกบัณฑิตอาสาสมัครจำนวน 18 คน เป็นหญิง 14 คน และชาย 4 คน อาสาสมัครรุ่นแรกไปทำงานเป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยกระจายไปอยู่ทั่วทุกภาค เห็นที่สุดที่แม่สะเรียง ตะวันตกที่แม่สอด ได้สุดที่สุโขทัย-ลก ตะวันออกเฉียงเหนือที่บุรีรัมย์ในรุ่นแรกนี้อาจารย์ป่วยได้ทุ่มเทเวลาให้อย่างมาก ได้ออกไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัครอย่างทั่วถึง และยังคงตอบจดหมายของบัณฑิตอาสาสมัคร ทั้งที่ส่งโดยตรงและลงพิมพ์ในจดหมายข่าว “เพื่อนพ้อง”

ตั้งแต่รุ่นที่สองเป็นต้นไป ได้ขยายการรับสมัครบัณฑิตครอบคลุมทุกมหาวิทยาลัย ในปี 2515 ได้โอนโครงการนี้จากคณะเศรษฐศาสตร์ไปขึ้นตรงกับมหาวิทยาลัย และเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร” (ส.บ.อ.) กิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครได้ขยายกว้างขวางออกไป กล่าวคือนอกจากงานสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาแล้ว ต่อมาได้ขยายไปสู่การสอนในระดับประถมศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านพื้นราบและที่สูง (หมู่บ้านชาวไทยภูเขา) ด้านอนามัย ด้านโภชนาการ การเกษตร และในระยะหนึ่งได้รับบุคลากรที่ส่งมาจากกองทัพและตำรวจเข้าร่วมโครงการด้วย

เลขานุการคณะกรรมการดำเนินงานรุ่นที่ 1 คืออาจารย์ภิรมย์ จันถาวร รุ่นที่ 2-5 คือนายสมบูรณ์ สุนทรารักษ์ รุ่นที่ 6-8 คือนางสาวพรรณนุษา ศักดิ์คำดวง รุ่นที่ 9 เป็นต้นมาคือ นางยุวณี (คู่พิทักษ์) ศุภศิลป์ สามท่านหลังนี้ล้วนเคยเป็นบัณฑิตอาสาสมัครมาก่อน

อาจารย์ป่วยยืนอยู่ในเรือ เมื่อครั้งไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัคร ปี 2516

อาจารย์ป่วยกับเด็กๆ ในโรงเรียนแห่งหนึ่ง
ในภาคอีสาน ซึ่งมีบัณฑิตสอนอยู่เมื่อครั้ง
เดินทางไปเยี่ยมเยียนบัณฑิตอาสาสมัคร
ในภาคอีสาน

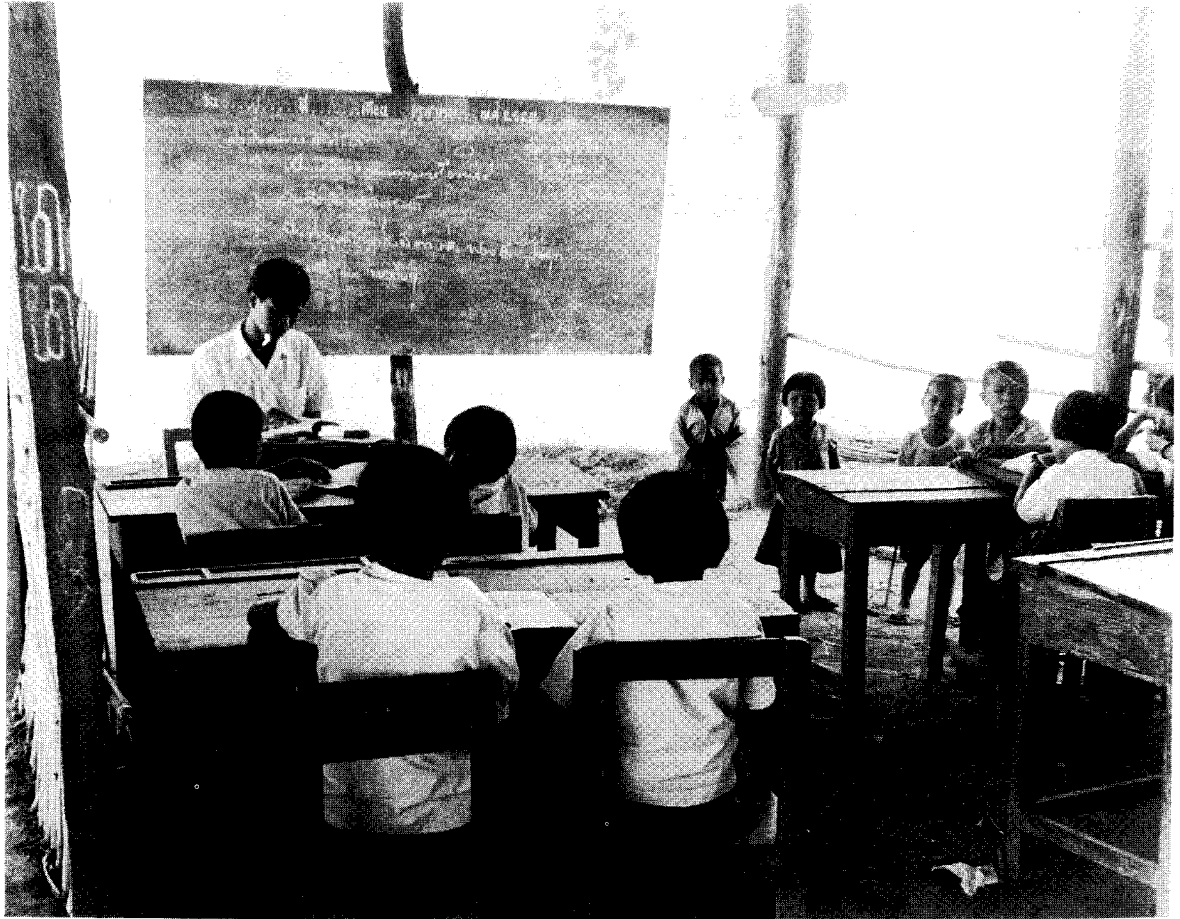
การศึกษานอกรั้วมหาวิทยาลัย

การก่อตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ก็ด้วยเจตนาที่จะให้บัณฑิตจากสาขาวิชาต่างๆ ที่มีการเรียนรู้แต่ภายในรั้วมหาวิทยาลัย ให้มีโอกาสออกไปศึกษา เรียนรู้ และรับประสบการณ์จากนอกรั้วมหาวิทยาลัยมาเป็นประโยชน์ โดยรู้จักแยกแยะว่าสิ่งไหนดีน่าเอาอย่าง และสิ่งไหนไม่ดีไม่น่าเอาอย่าง ฝึกให้ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความรับผิดชอบ ต่อสังคมส่วนรวม มีจิตใจที่รักความเป็นธรรม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และทำงานด้วยความซื่อสัตย์

หลักสูตรในโครงการนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน การใช้เวลาแต่ละส่วนมีการปรับเปลี่ยนหลายครั้ง ส่วนแรกเป็นการอบรมใช้เวลา 1-2 เดือน จากนั้นออกไปปฏิบัติงานภาคสนาม 7-8 เดือน และกลับมาเขียนสารนิพนธ์ 1-2 เดือน หลังผ่านการสอบสารนิพนธ์แล้วจะได้รับประกาศนียบัตร ผู้ที่สำเร็จหลักสูตรฯ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานประกาศนียบัตรในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรประจำปีของ มธ.

บัณฑิตอาสาสมัครส่วนมากมีความกระหายอยากออกไปทำงานในพื้นที่โดยเร็ว ไม่อยากเสียเวลาอยู่กับการอบรมในกรุงเทพฯ ท่านอาจารย์ป่วยจึงต้องย้ายอยู่เสมอว่า เนื่องจากโครงการนี้ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรอบรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยในภาพกว้าง และมีความรู้เฉพาะเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานที่จะไปปฏิบัติ เช่น งานสอน งานด้านโภชนาการ อนามัย และการเกษตร เป็นต้น

ตั้งแต่ก่อตั้งโครงการฯ จนถึงปี 2519 ช่วงที่อาจารย์ป่วยได้อุทิศเวลาให้มากที่สุดคือรุ่นที่ 1-4 ส่วนรุ่นต่อมา หากอาจารย์อยู่ในประเทศก็หาเวลาไปเยี่ยมแทบทุกรุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัณฑิตอาสาสมัครที่ไปอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร มักได้รับกำลังใจจากท่านเป็นพิเศษ หมู่บ้านที่บัณฑิตอาสาฯ ไปอยู่บางแห่งรถเข้าไม่ถึง ต้องลงจากรถ

การปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาสมัคร

แล้วเดินเท้าลุยโคลนต่อไปอีกเป็นเวลา 3-4 ชั่วโมง ไปถึง 6-7 ชั่วโมง ในการเดินทางแบบนี้อาจารย์ป่วยมักเดินนำหน้าลิว ด้วยอารมณ์อันแจ่มใส ในขณะที่ผู้ติดตามท่านซึ่งล้าอ่อนวัยกว่า กลับรู้สึกเหนื่อยหอบไปตามๆ กัน

บัณฑิตอาสาสมัครที่ได้มีโอกาสสัมผัสความรัก ความเมตตาจากอาจารย์ป่วย ต่างเล่าขานความประทับใจในตัวท่านไว้มากมาย จำรงค์ กาทอง บัณฑิตอาสาสมัครรุ่นที่ 1 เขียนไว้ใน ป่วย อึ้งภากรณ์...ครูสุดุดุชา เล่าถึงจริยวัตรของอาจารย์ป่วย ในคราวสัมมนาบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นที่ 6 ที่จังหวัดปัตตานี ในปี 2518

“อีกครั้งหนึ่งที่ฉันประทับใจในความละเอียดอ่อนและการให้เกียรติคนอื่นแม้ด้วยเรื่องเล็กน้อยของท่าน คินหนึ่งท่านเรียกพวกเราที่ยังไม่อยากจะนอนให้ไปคุยกับท่านที่ระเบียงรับแขกข้างห้องพักที่เขาจัดไว้รับรองท่าน ซึ่งอยู่ห่างจากที่พักของพวกเราพอสมควร ขณะที่คุยกันอยู่นั้นพวกเราบางคนพูดกันเบาๆ ว่า อยากเข้าห้องน้ำจิ้งไม่รู้ว่าอยู่ตรงไหน ก็ถามกันดูเผื่อว่าจะมีใครสังเกตเห็นบ้าง ท่านได้ยินคำพูดนี้ด้วย ท่านลุกขึ้นนำไปทันที ท่านเดินลงบันไดเร็วมากเหมือนวิ่ง คงกลัวว่าจะเข้าไปสำหรับบางคนก็ได้ เพราะห้องที่ว่าอยู่ชั้นล่างสุด จนถึงที่ที่ต้องการแล้วนั่นแหละ ท่านจึงกลับขึ้นไปคุยกับพวกเราที่รออยู่ต่อ”

จุมพล วิเชียรศิลป์ อดีตบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นที่ 5 เป็นอีกผู้หนึ่งที่บันทึกความประทับใจในอาจารย์ป่วยไว้ว่า

“ท่านอาจารย์ป่วยมีบุคลิกเหมาะสมที่จะเป็น “ครู” มากกว่าเป็น “อาจารย์” เพราะครูจะทำงานหนักกว่าอาจารย์หลายเท่า กล่าวคือ ท่านอาจารย์ป่วยมิใช่สอนลูกศิษย์อย่างเดียว แต่ท่านยังประพฤติตนเป็นต้นแบบของคนดีมีคุณธรรมสูง มีความห่วงใยเอื้ออาทรในความเป็นอยู่ของศิษย์ ท่านวางท่านจะเดินทางไปแวะเยี่ยมศิษย์ แม้จะทุรกันดารหรือเสี่ยงภัยอย่างไรก็ตาม ท่านจะซักถามถึงการทำงาน ความเป็นอยู่ของศิษย์อย่างตั้งใจ และให้คำแนะนำการทำงานแก้ปัญหาต่างๆ ลูกศิษย์จึงเกิดความอบอุ่นดูคุณพ่อให้ความห่วงใยแก่ลูก และมีกำลังใจทำงานเพิ่มขึ้น

อย่างประหลาด

ข้าพเจ้ายังจำคำสอนของท่านอาจารย์ป่วยได้เสมอจนถึงปัจจุบัน เมื่อครั้งข้าพเจ้าไปทำงานที่บุรีรัมย์ใหม่ๆ บุรีรัมย์สมัยนั้นเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการปะทะรบพุ่งกับเขมร ประชาชนตามแนวชายแดนต้องอพยพหนีภัยสงคราม ได้รับความทุกข์เดือดร้อนมาก ประกอบอาชีพอะไรไม่ได้ ฐานะก็ยากจนน่าเวทนา มาก ท่านอาจารย์ป่วยพร้อมคณะได้แวะไปเยี่ยมข้าพเจ้า ท่านกล่าวว่า "เราเป็นข้าทาสของแผ่นดิน ความทุกข์ของชาวบ้านเป็นความทุกข์ของแผ่นดิน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องแก้ไข การทำงานแม้จะยากลำบากสักปานใดก็ตาม หากเรามีความตั้งใจ ทুমเท ทำจริง ทำต่อเนื่อง และทำด้วยความเสียสละกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญาแล้ว สักวันจะต้องพบกับความสำเร็จแน่นอน..."

ความประทับใจที่ข้าพเจ้ามีโอกาสรับรู้เกี่ยวกับท่านอาจารย์ป่วยที่กล่าวมานี้ มีคุณค่าต่อการพัฒนาหรือการสร้างคนโดยตรง เพราะนอกจากท่านจะสอนด้วยปากแล้ว ท่านยังประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นเยี่ยงอย่าง ให้ศิษย์ประพฤติปฏิบัติตามอีกด้วย ดุจดั่งช่างปั้นหม้อสอนศิษย์ให้ปั้นหม้อ โดยท่านลงมือปั้นหม้อให้ลูกศิษย์ดูทุกขั้นตอนเป็นตัวอย่าง และปั้นหม้อขายเป็นอาชีพหลักอีกด้วย กล่าวได้ว่าท่านสร้างคนด้วยมือของท่านเอง"

บัณฑิตอาสาสมัครรุ่นที่ 1-8 ที่โชคดีมีโอกาสได้สัมผัสความรักและซึ่มซึบด้วยตนเองถึงความดีของอาจารย์ป่วย ผู้ก่อตั้งสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ต่างมีความรัก ความศรัทธา ผูกพันและเทิดทูนอาจารย์ป่วยอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย แม้ในยามที่ท่านให้ใครๆ ได้เพียงรอยยิ้มและความรู้สึกจากดวงตาเท่านั้นก็ตาม บัณฑิตอาสาสมัครรุ่นต่อจากนั้น แม้จะได้ชื่อว่าเป็นลูกของท่านด้วย ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ให้กำเนิดและพุ่มพักโครงการฯ แต่พวกเขาไม่เคยมีโอกาสสัมผัสและสัมผัสความรักและซึ่มซึบความดีของอาจารย์ป่วยด้วยตนเองดังเช่นรุ่นพี่ๆ

ตั้งแต่ก่อตั้งโครงการนี้มา บัณฑิตที่ผ่านโครงการฯ และออกไปประกอบอาชีพรับผิดชอบต่อสังคมมีมากมาย โดยเฉพาะจากสถิติในช่วง 8 ปีแรก มากกว่าร้อยละ 65 มีความพึงพอใจที่จะทำงานในชนบทต่อไป ("รายงาน

หมู่บ้านที่บัณฑิตอาสาสมัครทำงานอยู่

เยี่ยมชมห้องเรียนและนักเรียนที่บัณฑิตอาสาสมัครเป็นผู้สอน

อธิการบดี” จุลสารธรรมศาสตร์ มิถุนายน 2519) หลายท่านมีบทบาทสำคัญในวงการต่างๆ และเป็นผู้ได้ชื่อว่ามี ความรับผิดชอบต่อสังคมสูง อาทิ คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ นักการเมือง คุณเตือนใจ ดีเทศน์ นักพัฒนาชนบท ที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากหน่วยงานระหว่างประเทศ คุณเดช พุ่มคชา ผู้อำนวยการมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม คุณ พิเชียร คุระทอง บรรณาธิการ น.ส.พ.มติชน ฯลฯ

อาจารย์ภิรมย์ จันถาวร ได้กล่าวสรุปถึงบทบาทของอาจารย์ป่วยในกิจการสำนักบัณฑิตอาสาสมัครในบทความ ชื่อ “อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ กับงานบัณฑิตอาสาสมัครในความทรงจำของข้าพเจ้า” ในหนังสือ **ป่วย อังภากรณ์... ครุสุตบุชา** ดังนี้

“ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้เห็นโครงการนี้มาตั้งแต่เริ่มต้น ร่วมกันกับอาจารย์ท่านอื่นๆ ในคณะเศรษฐศาสตร์ และ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ความสำเร็จในความก้าวหน้านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความร่วมมือร่วมใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่าย แต่ที่แน่นอนที่สุดก็คือ เพราะบุคลิกภาพอันดีเด่นของอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ที่ท่านทุ่มเทให้กับงาน ด้านการศึกษาและการพัฒนาประเทศ โดยเน้นในเรื่องการพัฒนาคน ความมีมนุษยสัมพันธ์อันดีเยี่ยมที่ท่านมีต่อ บรรดาลูกศิษย์ ความรัก ความห่วงใยบัณฑิตที่อยู่ในสนามเช่นพ่อกับลูก เมื่อออกเยี่ยมบัณฑิตเหล่านั้น อาจารย์ได้ แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้น ความไม่ถือตัว และความรักในการพัฒนาชนบท อันเป็นตัวอย่างที่สร้างความ ประทับใจให้กับลูกศิษย์ทุกรุ่นที่ได้พบกับอาจารย์

ไม่ว่าอาจารย์ป่วยจะอยู่แห่งไหนใด งานของอาจารย์ได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว เมล็ดแห่งความคิดฝันในการพัฒนา บัณฑิตจากมหาวิทยาลัย เพื่อไปรับรู้ปัญหาของเพื่อนร่วมชาติในชนบท และมีส่วนช่วยเชิดชูความถูกต้องสำหรับการ พัฒนาประเทศ ขณะนี้องกามเพิ่มมากขึ้นให้เห็นทั่วไป ไม่ว่างานของรัฐหรืองานพัฒนาด้านเอกชน งานด้านชนบทได้ รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ เปรียบกันไม่ได้กับงานบุกเบิกการพัฒนาชนบทที่อาจารย์ป่วยได้ฟันฝ่ามาในอดีต นับว่า พวกเราโชคดีที่มีอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ เป็นครูของพวกเราในงานที่สำคัญยิ่งยวดนี้”

โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

การพัฒนาชนบทแบบเบ็ดเสร็จ : การทดลองเพื่อหาคำตอบ

ในช่วงที่อาจารย์ป๋วยไปสอนหนังสือและทำวิจัยด้านการศึกษาก่อนการพัฒนาชนบทอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ปี 2514-15 นั้น ท่านได้ติดต่อและเตรียมการที่จะเริ่มงานชิ้นหนึ่ง ซึ่งเป็นการแปลงแนวคิดของท่านมาสู่การปฏิบัติ กล่าวคือท่านได้ติดต่อและชักชวนกลุ่มนักวิชาการในมหาวิทยาลัยหลายแห่งของไทยมาร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงานเพื่อชนบทของภาครัฐบาลที่ผ่านมา และได้ข้อสรุปว่า แม้ว่ารัฐบาลได้ดำเนินงานหลายอย่างเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตชนบทไทย แต่ผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจริงๆ จากกิจการของภาครัฐบาลยังต่ำกว่าที่คาดไว้มาก ปัญหาต่างๆ จึงยังมีอยู่มากมาย อาทิ เกษตรกรขาดเงินทุนหมุนเวียน การเผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ ให้ถึงมือราษฎรไม่ได้ผลเท่าที่ควร ประชาชนในชนบทมีฐานะยากจน มีสุขภาพและอนามัยไม่สมบูรณ์ ได้รับการศึกษาไม่เต็มที่ และไม่สามารถช่วยตัวเองได้เท่าที่ควร ทั้งนี้แสดงว่าการแก้ไขเพียงด้านใดด้านหนึ่งหรือการแก้ไขโดยแยกแต่ละด้านออกจากกัน ย่อมไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ดังนั้น อาจารย์ป๋วยและกลุ่มนักวิชาการดังกล่าวจึงมีความเห็นว่า การพัฒนาชนบทไทยควรใช้รูปแบบการพัฒนาแบบประสมประสานหรือแบบเบ็ดเสร็จ กล่าวคือหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลการพัฒนาชนบทควรคำนึงถึงกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านให้สอดคล้องและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันกับการดำเนินชีวิตของชาวชนบท อาทิ การรวมกลุ่ม การประกอบอาชีพ การศึกษา การยกระดับความรู้ด้านต่างๆ สุขภาพอนามัย ฯลฯ เพื่อมุ่งให้ชาวชนบทลงมือพัฒนาด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ป๋วยจึงได้เชิญชวนอธิการบดีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาร่วมก่อตั้ง “โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง” โดยการระดมอาจารย์และบุคลากรจากมหาวิทยาลัยทั้งสามแห่งดังกล่าวซึ่งต่างมีทักษะคนละแนว ให้มาร่วมกันทำงานทั้งในระดับการปฏิบัติงานภาคสนาม และการนำข้อมูลจากสนามมาศึกษาวิจัย

อาจารย์ป๋วย
กับงานพัฒนาชนบท

ทั้งนี้ก็เพื่อพยายามหาคำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาชนบทที่เหมาะสมสำหรับเขตลุ่มน้ำแม่กลอง และสำหรับประเทศไทยโดยเฉพาะ โดยคำนึงถึงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของไทยและของแต่ละภูมิภาค เพื่อจะได้นำเสนอต่อรัฐบาลสำหรับใช้ในการพัฒนาชนบทไทยต่อไป

การดำเนินโครงการฯ ได้แบ่งไว้เป็น 3 ระยะดังนี้

1. ระยะที่หนึ่ง จากเดือนมกราคม 2517 ถึงพฤษภาคม 2518 เป็นระยะหาข้อมูลพื้นฐาน เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากหน่วยราชการ อำเภอ และจังหวัดในท้องที่เขตโครงการ ตามด้วยการออกแบบสอบถามทั้งด้านเศรษฐกิจ การเกษตร การสาธารณสุขและอนามัย และสังคม โดยการสำรวจทั่วบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง นอกจากนั้น มีการสำรวจลักษณะของดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกอีกด้วย วัตถุประสงค์ของการสำรวจวิจัยในระยะที่หนึ่ง คือ การวิจัยสภาพทั่วไปของท้องที่บริเวณลุ่มน้ำแม่กลองในทุกๆ ด้านที่กล่าวมาแล้ว เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานขั้นต่อไปในระยะที่สอง

2. ระยะที่สอง จากเดือนมิถุนายน 2518 ถึงเดือนมิถุนายน 2520 เป็นระยะทดลองปฏิบัติงานการพัฒนาชนบทในท้องที่ที่ได้คัดเลือกเพื่อทดลองปฏิบัติการ 6 ท้องที่ เพื่อศึกษากระบวนการในการพัฒนาชนบท และหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุด ตลอดจนศึกษาวิจัยปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหที่อาจเกิดขึ้นในการทำงานพัฒนาชนบท โดยมีความมุ่งหมายที่จะเสนอแบบวิธีการสำหรับพัฒนาบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองให้ทางรัฐบาลพิจารณาดำเนินการต่อไป

3. ระยะที่สาม เริ่มในปี พ.ศ. 2520 จะเป็นระยะที่ทางราชการเห็นชอบด้วยกับแบบวิธีการที่โครงการเสนอรัฐบาล โดยความร่วมมือของกระทรวงทบวง กรมต่าง ๆ จะเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชนบทบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง โดยทั้งสามมหาวิทยาลัยจะให้ความร่วมมือทางด้านเทคนิค ผู้ชำนาญ ตลอดจนการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ต่อเนื่องกันไป

โครงการนี้ได้เริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม 2517 โดยอธิการบดีทั้ง 3 มหาวิทยาลัย คือ ม.จ.จักรพันธุ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ รักษาการอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และศาสตราจารย์ น.พ.กษาน จาติกวณิช อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ร่วมกันลงพระนาม/นาม นอกจากคณะกรรมการนโยบายแล้ว ยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการเพื่อบริหารโครงการ ฯ ดังนี้

อาจารย์ป่วยกับชาวบ้าน

อาจารย์ป๋วยเยี่ยมผู้ปฏิบัติงานภาคสนามของโครงการฯ

ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์	ผู้อำนวยการโครงการ
ดร.สันหัต โรจนสุนทร	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร.ศิริพัฒน์ วัฒนเกษตร	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ มหาวิทยาลัยมหิดล

หน่วยทดลองปฏิบัติงาน โครงการฯ ได้เลือกพื้นที่ที่ศิษษุาวิจัยและทดลองปฏิบัติงานอยู่ในบริเวณระหว่างลุ่มน้ำแม่กลองและลุ่มน้ำท่าจีน ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่จะได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ อันประกอบด้วยโครงการสร้างเขื่อนหลายแห่ง โดยแบ่งบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองออกเป็น 5 เขตตามลักษณะของดินและการใช้พื้นที่ดินเป็นหลัก แต่ละเขตได้คัดเลือกท้องที่ทำการทดลองปฏิบัติการหนึ่งแห่ง เฉพาะเขตที่ 2 ได้เลือกไว้ 2 แห่ง รวมทั้งสิ้น 6 แห่ง ดังนี้

- เขต 1 ที่ตำบลชำแระ-สร้อยฟ้า อำเภอโพนาราม จังหวัดราชบุรี
- เขต 2 ที่ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมและตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
- เขต 3 ที่ตำบลยกกระบัตร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
- เขต 4 ที่ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- เขต 5 ที่ตำบลหนองชุมพล-วังมะนาว อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ในแต่ละท้องที่ทดลองปฏิบัติงานพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน มีทีมทำงานซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าทีม 1 คน เป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยหนึ่งในสามแห่ง และบัณฑิต 3 คนจากมหาวิทยาลัย 3 แห่งๆ ละ 1 คน ทีมดังกล่าวอยู่ประจำในหมู่บ้านโดยแยกย้ายไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้าน ทีมมีหน้าที่หลัก 2 ประการ คือ การประสานงานระหว่างชาวบ้าน หน่วยราชการและแผนงานของโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง และรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากภาคสนามส่งให้กับนักวิจัยของโครงการฯ เพื่อนำไปศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ม.ร.ว. ดร.อดิน รพีพัฒน์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการฯ กำลังสนทนากับชาวบ้าน

การเปิดโอกาสให้บุคลากรของมหาวิทยาลัย 3 แห่งเข้าร่วมในโครงการนี้เป็นการช่วยให้มหาวิทยาลัยได้สัมผัสกับสภาพชนบทที่เป็นจริงของไทย และสาเหตุที่เลือกกลุ่มน้ำแม่กลองเป็นเขตทดลองปฏิบัติงาน ตามที่ ส.ศิวรักษ์ได้เล่าไว้ใน **ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน ป่วย อังภากรณ์ ที่ข้าพเจ้ารู้จัก (2522)** ความตอนหนึ่งว่า

“ท่านเคยบอกข้าพเจ้ากลุ่มน้ำแม่กลองเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ของเรา แม้กระนั้นคนยังทิ้งถิ่นเข้าไปค้ำคั่งอยู่ในกรุงจนเป็นสลัม ถ้าเราแก้ปัญหาไม่ตก อนาคตของบ้านเมืองเราจะไม่มี เราต้องทำให้ชนบทแถบนี้พึ่งตัวเองได้ แทนพึ่งเมืองหลวง”

สามมหาวิทยาลัย : สามมุมมอง

เนื่องจากมหาวิทยาลัยทั้ง 3 แห่งต่างมีความชำนาญที่แตกต่างกัน แนวทางการทำงานของสามมหาวิทยาลัยจึงอาจสรุปได้ดังนี้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งชำนาญด้านเกษตร ได้ทดลองการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างระบบเกษตร โดยการคัดเลือกเกษตรกร 1-2 คนในแต่ละท้องที่ให้เป็นผู้ทำการทดลองพืชชนิดใหม่หรือพันธุ์ใหม่ โดยมีบัณฑิตเกษตรศาสตร์ที่ประจำท้องที่ทดลองปฏิบัติการเป็นผู้ควบคุมแนะนำ

มหาวิทยาลัยมหิดลตั้งศูนย์อนามัยโดยนำชาวบ้าน 1-2 คน จากท้องที่ทดลองปฏิบัติการแต่ละแห่งมาฝึกอบรมแล้วให้ไปประจำที่ศูนย์อนามัยในหมู่บ้าน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทดลองวิธีการให้การศึกษาผู้ใหญ่ ทดลองวิธีการสื่อสารแบบใหม่ๆ และการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาปากท้อง

นอกจากนี้ พยายามเชื่อมโยงบริการด้านต่าง ๆ ของหน่วยราชการในระดับท้องที่ให้ถึงมือชาวบ้าน โดยชักจูงให้ชาวบ้านไปใช้บริการของหน่วยราชการและชักจูงหน่วยงานของรัฐออกมาให้บริการแก่ชาวบ้าน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงการนี้มีผู้ร่วมงานจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ถึง 3 แห่ง ยิ่งกว่านั้นยังมาจากสาขาวิชาที่แตกต่างกันอย่างมาก ระบบความคิด แนวการวิเคราะห์ และวิธีการแก้ปัญหาของบุคลากรจาก 3 มหา

วิทยาลัยจึงค่อนข้างแตกต่างกัน การประสานความแตกต่างเหล่านี้จึงกลายเป็นภาระของโครงการฯ โดยไม่คาดหมายมาก่อน และช่วงของการลงมือทดลองปฏิบัติงานภาคสนามก็นับว่าสั้นมากเพียง 16 เดือนระหว่างมิถุนายน 2518 ถึงตุลาคม 2519 กว่าจะประสานระบบคิดกันได้และร่วมกันทำงานอย่างจริงจังก็เหลือเวลาไม่มาก ม.ร.ว.ดร.อคินรพีพัฒน์ ได้สรุปประเด็นนี้ในบทความชื่อ “ปัญหาการทำงานพัฒนาชนบทประสบการณ์โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (ก.ค.-ก.ย.2521) ดังนี้

“เอกลักษณ์ของโครงการนี้คือ เป็นโครงการแรกและโครงการเดียวในประเทศไทยที่มีการสร้างความร่วมมือจาก 3 มหาวิทยาลัย เปิดโอกาสให้อาจารย์และบัณฑิตที่มาจากต่างสาขาวิชาได้ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีโอกาสถกเถียงปัญหาการทำงานโดยตรงไปตรงมา ทำให้แต่ละฝ่ายค่อย ๆ เข้าใจคนอื่นและเข้าใจความแตกต่างของ “จุดทัศนคติ” (point of view) ของผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมมาต่างสาขาวิชา”

การประกอบอาชีพ-ทำไร่อ้อย-ของประชาชน ในเขตโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

ฝันสลายของชนบทไทย

อาจารย์ป๋วยอยู่ในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งแต่ 30 มกราคม 2518 ถึง 6 ตุลาคม 2519 แสดงว่าโครงการนี้เริ่มต้นก่อนที่อาจารย์ป๋วยจะเข้ารับตำแหน่งอธิการบดีเพียงเล็กน้อย และนับตั้งแต่ท่านเข้ารับตำแหน่งอธิการบดี ขณะนั้นกระแสความขัดแย้งระหว่างศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมผลประโยชน์กำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะ อาจารย์ป๋วยในฐานะอธิการบดี มธ.ได้กลายเป็นเป้าหมายโจมตีของทั้ง 2 ฝ่าย ลำพังงานในตำแหน่งอธิการบดี มธ. ก็ได้สร้างความเหน็ดเหนื่อยอย่างมากทั้งกายและใจให้แก่อาจารย์ป๋วย แต่ท่านยังต้องรับภาระการดำเนินโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองและภาระอื่นๆ อีกมากมาย

เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการขนาดใหญ่ มีรายละเอียดมาก และมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งในฐานะนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานสนามจำนวนมาก จึงสร้างภาระอย่างมากแก่อาจารย์ป๋วยเช่นกัน นอกจากการประชุมคณะอำนวยการเพื่อปรึกษางานและแก้ปัญหาแล้ว ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์หากท่านไม่ไปต่างประเทศและไม่ติดงานประชุมอื่น อาจารย์ป๋วยเป็นต้องเจียดเวลาอันมีจำกัดของท่าน เดินทางไปเยี่ยมเยียนให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่บุคลากรของโครงการฯ ที่ไปประจำอยู่ในท้องที่ต่างๆ กล่าวได้ว่าท่านต้องทำงานปีละ 365 วัน

ส่งเสริมโภชนาการใน
โรงเรียนประถมศึกษา

การเลี้ยงปลานิล ในเขตพื้นที่ อ.บ้านแพ้ว จังหวัดราชบุรี

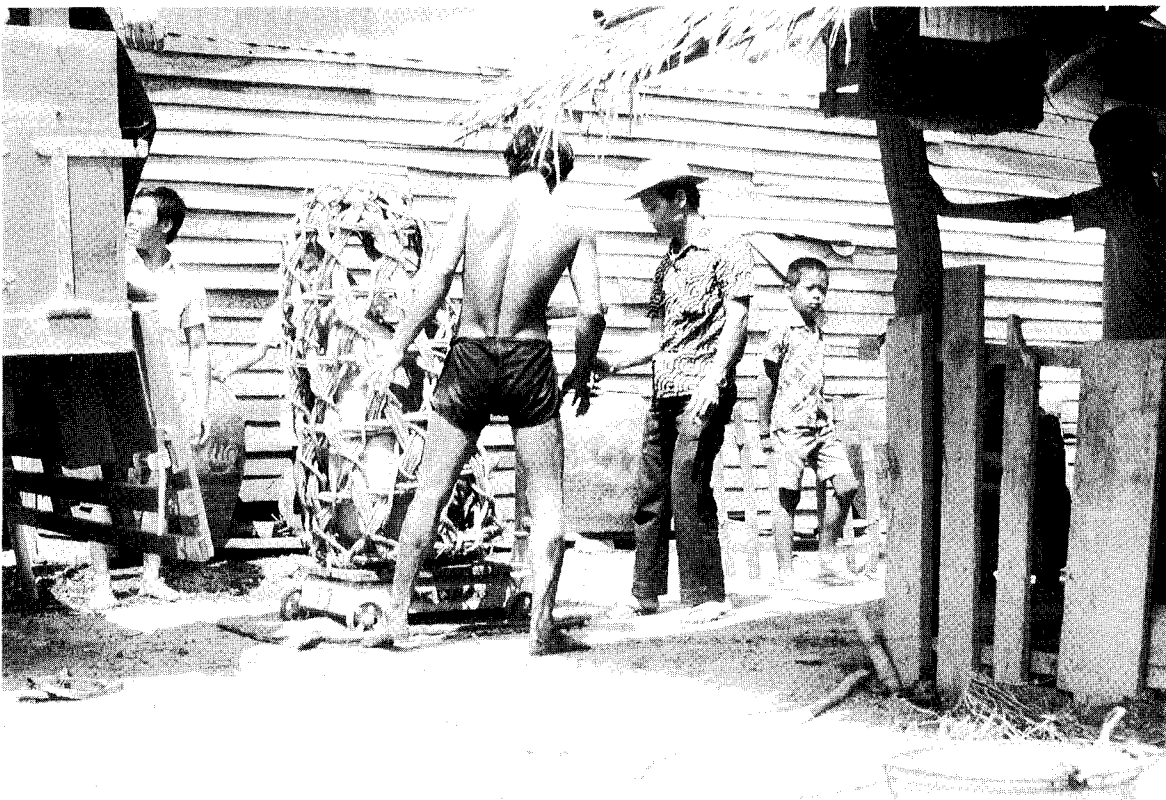
ผู้ช่วยผู้อำนวยการทั้ง 3 ท่านต่างก็ทุ่มเทให้กับการงานในโครงการนี้อย่างแข็งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์จรัส ภาครพันธุ์ คณะสังคมสงเคราะห์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายงานภาคสนาม รวมทั้งอาจารย์หัวหน้าทีม และอาจารย์นักวิจัย ต่างทำงานด้วยความกระตือรือร้น

ตามแผนปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ โครงการฯ จะสิ้นสุดการดำเนินงานระยะที่สองในเดือนมิถุนายน 2520 แต่แล้วบ้านเมืองก็เกิดเหตุวิปริตเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 อันส่งผลกระทบต่อโครงการฯ จนถึงขั้นที่ต้องล้มเลิกโครงการนี้ไปโดยปริยาย

สาเหตุสำคัญก็เพราะเมื่อขาดอาจารย์ป๋วยแล้ว ไม่สามารถหาผู้ใหญ่ท่านอื่นในมหาวิทยาลัยมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการแทนที่ได้ นอกจากนี้ภายหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ผ่านพ้นไปแล้ว กระแสการเมืองยังคงมีความรุนแรงต่อเนื่อง โดยการชูประเด็นการปราบปรามผู้ฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ และเหมาเอาว่าใครก็ตามที่ทำงานเพื่อประชาชนระดับล่างเป็นผู้อยู่ในข่ายหมด ทำให้การทดลองปฏิบัติงานภาคสนามของโครงการฯ ดำเนินต่อไปไม่ได้ การดำเนินโครงการฯ จึงต้องยุติลงกลางคัน และความหวังที่จะค้นหาคำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาชนบทที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยต้องสลายไปด้วย

หากโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองได้มีโอกาสดำเนินการจนถึงระยะที่สาม และหากอาจารย์ป๋วยยังมีโอกาสทำงานต่อไป นโยบายการพัฒนาชนบทของภาครัฐบาลน่าจะได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น ประชาชนในชนบทจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่านี้ สามารถพึ่งตนเองได้ และระบบอุปถัมภ์ในเขตชนบทก็จะเจือจางลง ช่างชนบทจะมีอิสระในการเลือก ส.ส. และประชาธิปไตยเมืองไทยจะพัฒนาต่อไปในทิศทางที่ถูกต้อง

แต่เนื่องจากฝ่ายอนุรักษ์ผลประโยชน์เฉพาะตนเกรงว่าจะเสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงต้องพยายามหาทางระงับยับยั้งด้วยการทำลายคนที่ยึดประโยชน์ประชาชนอย่างจริงใจเยี่ยงอาจารย์ป๋วย

การตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร ใน ต.อุ้มทอง อ.อุ้มทอง จ.สุพรรณบุรี

เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานคณะที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาล (ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 5 เมษายน 2517)

"กลับจากอังกฤษ หลัง 14 ตุลาคม 2516"

ภาพการ์ตูนฝีมือ ประยูร จรรย์วงษ์ จาก นสพ. ไทยรัฐ

อธิการบดีธรรมศาสตร์ที่ชื่อป๋วย

เส้นทางสู่ตำแหน่งอธิการบดี

นับแต่อาจารย์ป๋วยได้เขียนจดหมายฉบับประวัติศาสตร์ "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงผู้ใหญ่ท่านุ เกียรติก้อง" เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2515 ภาพพจน์ของท่านในมุมมองของฝ่ายทหารก็เปลี่ยนไปจากเดิมในทันทีทันใด เนื่องด้วยอาจารย์ป๋วยเคยเป็น "มือวางอันดับหนึ่ง" ทำงานสนองนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลในยุคสามจอมพลอย่างใกล้ชิด ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและทุ่มเทอย่างเต็มที่ ฝ่ายทหารจึงคิดเหมาเอาว่าอาจารย์ป๋วยอยู่ในอาณัติของตน ซึ่งมีหน้าที่จะต้องสนับสนุนพวกตนในทุกกรณีรวมทั้งการปฏิวัติรัฐประหาร

เมื่อเกิด "จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง" ขึ้นมา ฝ่ายทหารจึงมองว่าแท้จริงแล้วอาจารย์ป๋วยหาใช่พวกตนไม่ ข้ารัยทหารบางคนมองว่าท่านเป็นผู้ทรยศ ตีจากฝ่ายทหารเพื่อจะไปสร้างฐานอำนาจใหม่โดยเอามหาวิทยาลัยเป็นฐาน ทั้งยังขยายฐานออกไปยังชนบทอีกโดยตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ทหารจึงลงความเห็นว่าจะต้องหาทางกีดกันท่านทุกวิถีทาง

ในขณะนั้นการดำรงตำแหน่งอธิการบดี มธ.ของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ไกลจะครบวาระ ท่านได้ยืนยันว่าจะไม่รับตำแหน่งต่อ คณะจารย์ส่วนหนึ่งจึงหันมาสนับสนุนอาจารย์ป๋วย ทางฝ่ายนักศึกษากลุ่ม "พลังธรรม" คณะนิติศาสตร์ ได้จัดการหยั่งเสียงประชามติ ปรากฏว่ามีนักศึกษามาลงคะแนนประมาณ 1,240 คน จากจำนวน

อธิการบดีป๋วยกับคณะผู้บริหาร (จากซ้ายไปขวา) อาจารย์บรรลือ คงจันทร์ อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ อาจารย์เสน่ห์ จามริก และอาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี

การประชุมสภามหาวิทยาลัย

พิธีการบดปวยรับมอบโล่เกียรติคุณ ในวัน
สถาปนา มธ. 27 มิถุนายน 2519

นักศึกษาทั้งหมดราว 10,000 คน อาจารย์ปวยไต้ 850 คะแนน อาจารย์สัญญาไต้ 132 คะแนน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไต้ 90 คะแนน และอาจารย์อดุล วิเชียรเจริญ ไต้ 49 คะแนน

เมื่อวันที่ 9-18 กุมภาพันธ์ 2516 ในช่วงที่จอมพลถนอม ยังครองอำนาจอยู่ อาจารย์ปวยไต้เดินทางมา แวะกรุงเทพฯ และมาเยี่ยมคณะเศรษฐศาสตร์ โดยมีการนัดหมายล่วงหน้าเพียง 1 ชั่วโมง ปรากฏว่าได้รับการต้อนรับจากนักศึกษาจำนวนนับพันคน พร้อมกับเขียนแผ่นป้ายต้อนรับท่านติดอยู่ทั่วบริเวณ สร้างความประทับใจให้กับอาจารย์ปวยไต้เป็นอย่างมาก

จากบันทึก "ไปกรุงเทพฯ 9-18 กุมภาพันธ์ 2515" อาจารย์ปวยไต้เล่าว่าในคราวเดียวกันนั้นท่านได้มีโอกาสเข้าพบจอมพลถนอม กิตติขจร ที่บ้านถนนระนอง 2 และพลเอกประภาส จารุเสถียร ที่บ้านถนนสุขโยทัย ในการเข้าพบครั้งนั้น ท่านได้ถามผู้มีอำนาจทั้งสองว่าจะขัดข้องหรือไม่หากท่านจะเป็นอธิการบดี มธ. คำตอบที่ได้รับค่อนข้างชัดเจนว่าบุคคลทั้งสองไม่ต้องการให้อาจารย์ปวยไต้รับตำแหน่งดังกล่าว ทั้งนี้แสดงว่าผู้มีอำนาจในรัฐบาลเกรงกลัวว่าอาจารย์ปวยไต้จะใช้นักศึกษาเป็น "พลัง" ต่อต้านรัฐบาล เพราะเวลานั้นรัฐบาลเริ่มหว่านระแวงแล้วว่าพลังนัก

ศึกษาจะมีบทบาทมากขึ้น

การทำงานรับราชการของอาจารย์ป๋วยในช่วง 20 ปีแรก ท่านจะมองเห็นความเลวร้ายของลัทธิเผด็จการหรือไม่ก็ตาม ท่านก็ยังมีความหวังว่าจะสร้างข้าราชการที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อไปรับใช้ประชาชน ซึ่งพอจะชดเชยความเสียหายจากลัทธิเผด็จการได้ แต่ต่อมาท่านคงมองไม่เห็นทางว่าความหวังดังกล่าวจะเป็นจริงได้อย่างไร ท่านจึงคิดหันมาพัฒนาคุณภาพประชาชนโดยผ่านระบบการศึกษา อาจารย์ป๋วยได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน “เหลียวหลังแลหน้า” ว่า

“ปัญหาระบบราชการที่มีการรวบอำนาจไว้ในเมืองหลวงจน (มาก) เกินไป แทนที่จะกระจายไปสู่ท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร และทำให้เกิดอุปสรรคนานาประการในการที่จะพัฒนาประเทศให้ทั่วถึง... ระบบราชการมีการทำงานซ้ำซ้อน เกี่ยงกันบ้าง แย่งกันบ้าง และหาหนโยบายเป็นอันหนึ่งอันเดียวมิได้..... เรื่องทั้งสองนี้จะทิ้งเข้าไว้ไม่ได้ เพราะคล้ายกับสนิมนี้วันจะกัดกร่อนหย่อนสมรรถภาพทุกที่ จึงควรที่พวกเราราษฎรทั้งหลาย มหาวิทยาลัย และรัฐบาลจะร่วมมือกันหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านี้ให้จงได้โดยรวดเร็ว”

สิ่งที่อาจารย์ป๋วยต้องการทำ ฝ่ายทหารไม่เข้าใจและมองกันไม่ออก ซ้ำมองท่านไปในทางร้าย หาทางกีดขวางทุกวิถีทาง จนท้ายที่สุดก็ทำลายท่านพร้อมๆ กับการเข่นฆ่าประชาชนในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

การสรรหาและการแต่งตั้งอธิการบดี

หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านพ้นไปแล้ว และอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านได้ลาออกจากตำแหน่งอธิการบดี มธ. สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงแต่งตั้ง ดร. อุดล วิเชียรเจริญ เป็นผู้รักษาการอธิการบดี และอาจารย์มนตรี บริสุทธิ์ เป็นเลขาธิการ

อธิการบดีป๋วย ในพิธีวันไหว้ครู

อาจารย์ปวยรับมอบทุนการศึกษาจากชาวต่างประเทศ เมื่อครั้งเป็นอธิการบดี มธ.

ในการสรรหาอธิการบดี มธ.คนใหม่ตาม พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภามหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการสรรหาเพื่อไปสอบถามความเห็นหรือข้อสงสัยในประชาคม มธ. แล้วนำเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย ในการนี้สภาฯ และคณะกรรมการสรรหาก็ไม่เคยพูดคุยกันให้ชัดเจนลงไปว่า การสอบถามความเห็นจากประชาคมจะใช้วิธีการอย่างไร และจะจัดลำดับความสำคัญของแต่ละสายในประชาคมอย่างไร ในระหว่างนั้นทางฝ่ายสภาอาจารย์ และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ซึ่งเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นในสมัย ศจ.สัญญา ต่างก็จัดการลงประชามติในสายของตน และปรากฏผลว่าคะแนนอาจารย์ปวยมาอันดับหนึ่งทั้ง 2 สาย ส่วนสายข้าราชการในเวลานั้นยังไม่มีองค์กรตัวแทนที่จะจัดให้มีการลงคะแนนเสียง

ในวันที่สภามหาวิทยาลัยประชุมพิจารณาแต่งตั้งอธิการบดี พระมณูเวทย์วิมลนาถซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการสรรหาอธิการบดี รายงานว่าคณะกรรมการสรรหาฯ ขอเสนอชื่ออาจารย์ปวยเพียงชื่อเดียว เพื่อให้สภาฯ พิจารณาอนุมัติ ในการประชุมวันนั้น อาจารย์วินิตา จิตต์หมั่น ประธานสภาอาจารย์ และผู้แทน อมธ. ได้ขออนุญาตเข้ามาร่วมสังเกตการณ์

ก่อนที่สภาฯ จะมีการลงมติ อาจารย์ธงชัย สันติวงศ์ คณบดีคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ได้แสดงความคิดเห็นว่าเป็นการไม่ถูกต้องที่คณะกรรมการสรรหาเสนอชื่อเข้าสู่การพิจารณาของสภาฯ เพียงชื่อเดียว เพราะเท่ากับเป็นการลดอำนาจของสภาฯ ให้เหลือเป็นเพียง "ตรายาง" สมควรจะเสนอให้สภาฯ พิจารณาย่างน้อย 2 ชื่อ

อาจารย์ธงชัยได้ให้เหตุผล 2 ประการในการทักท้วงการเสนอเพียง 1 ชื่อของคณะกรรมการสรรหาอธิการบดี ในหนังสือ **อาจารย์ปวย : บิดาแห่งทรัพยากรมนุษย์ของไทย (2536)** สรุปความว่า

ประการแรก หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พลังนักศึกษากลายเป็นพลังที่โดดเด่น อมธ.ได้นำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วทุกสารทิศในเมืองไทย จนยากเกินกว่าที่บุคคลภายนอกจะแยกออกกว่าฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยรัฐเห็นเป็นใจกับกิจกรรมต่างๆ ที่นักศึกษาจัดขึ้นหรือไม่

การที่สภามหาวิทยาลัยซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมายในการเลือกอธิการบดี และเป็นองค์กรสูงสุดที่เหลืออยู่องค์กรเดียวที่เป็นหลักในการบริหารมหาวิทยาลัยในภาวะการณ์ขณะนั้น ได้ใช้อำนาจนั้นในการตัดสินใจ “เลือก” มากกว่าเพียง “รับรู้” ย่อมเท่ากับเป็นพื้นฐานรองรับการเข้ามาในตำแหน่งของอาจารย์ป๋วยอย่างถูกต้องตามระเบียบสภามหาวิทยาลัยที่ใช้อยู่ ไม่ให้ถูกนิทาในภายหลังว่าท่านเป็นคนของฝ่ายไหนที่หนุนมาให้ได้รับตำแหน่ง ซึ่งจะช่วยให้ท่านสามารถบริหารงานได้อย่างเป็นอิสระมากขึ้น

ในความเป็นจริงนั้น บุคคลที่มีความสามารถและคุณธรรมอย่างอาจารย์ป๋วย ย่อมได้รับการยอมรับอย่างเพียงพอจากประชาคม มธ.อยู่แล้ว

แต่ที่อาจารย์ยังช่วยทักท้วงต่อที่ประชุม ก็เพราะท่านมีประสบการณ์กับการเจรจาต่อรองกับนักศึกษา ก่อนหน้านั้นมาพอสมควร จึงมีความรอบคอบ ละเอียดอ่อนและระวังตัวเป็นพิเศษ ผู้ทักท้วงต้องการให้อำนาจของอาจารย์ป๋วยมาจากการรับรองขององค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมาย หากปล่อยให้ผ่านไป ขั้นตอนการสรรหาและขั้นตอนการอนุมัติจะกลายเป็นขั้นตอนเดียว และนักศึกษาอาจที่ทักท้วงเข้าใจผิดว่าพวกเขาสามารถใช้ประชาคมติดตั้งอธิการบดีได้

การคัดเลือกอธิการบดีที่ดีๆ ไม่ใช่จะได้มาโดยการให้ออกมาแข่งหาเสียง เพราะลำพังอาจารย์ส่วนใหญ่แล้ว เขาจะไม่เสนอหน้าตัวเองเข้ามาเป็นนักบริหาร และอาจารย์ที่บริหารได้ดีอาจไม่ได้รับความสนใจเพราะพูดไม่เก่ง แต่อาจารย์ด้วยกันที่ถือว่าเรียนรู้แล้ว จะรู้ว่าใครดีกว่าใครที่จะมาเป็นผู้นำทางวิชาการ มากกว่านักศึกษาที่กำลังอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ อย่างแน่นอน

ประการที่สอง คือป้องกันมิให้สภามหาวิทยาลัยต้องกลายเป็นเพียงทางผ่าน ขาดอำนาจและความชอบธรรมที่จะบริหาร เพราะในขณะนั้นโครงสร้างสภามหาวิทยาลัยกำลังถูกวิพากษ์พอสมควร โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า กรรมการมีแต่ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกและฝ่ายบริหารเท่านั้น ไม่มีตัวแทนของกลุ่มอื่นในประชาคม คือ อาจารย์และนักศึกษา ฐานะของสภาฯ เองก็อ่อนแออยู่ การทักท้วงขอให้คณะกรรมการสรรหาเสนอ 2 ชื่อดังกล่าว จึงมี

อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี กำลังรณน้ำอวยพรแด่อาจารย์ป๋วย

วัตถุประสงค์เพื่อยืนยันอำนาจที่ต้องคู่กับคุณธรรมของสภาฯ

ในที่สุดอาจารย์ป่วยก็ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีคนที่ 10 ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสิ่งที่ศิษย์เก่า มธ. ภูมิใจเป็นพิเศษก็คือท่านเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขชานานแท้ของธรรมศาสตร์คนแรกที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิการบดี มธ.

อาจารย์ป่วยได้จัดตั้งทีมงานบริหารโดยคัดเลือกรองอธิการบดีในลักษณะกระจายไปยังคณะต่างๆ วิธีการดังกล่าวนี้ยังนิยมใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน ท่านเลือกอาจารย์เสน่ห์ จามริก จากคณะรัฐศาสตร์เป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี จากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เป็นรองอธิการบดีฝ่ายบริหาร อาจารย์บรรลือ คงจันทร์ จากคณะนิติศาสตร์ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา ภายหลังท่านได้ตั้งอาจารย์อรุณ รัชตะนาวิณ จากคณะศิลปศาสตร์ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายวางแผน

1 ปี 8 เดือน 8 วันในตำแหน่งอธิการบดี

อาจารย์ป่วยรับตำแหน่งอธิการบดีเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2518 และยื่นใบลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในช่วงเวลา 1 ปี 8 เดือน 8 วัน ที่ท่านอยู่ในตำแหน่งอธิการบดี มีเหตุการณ์มากมายเกิดขึ้นกับบ้านเมืองไทยและพัวพันกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนอาจกล่าวได้ว่าแม้อยู่ในตำแหน่งไม่นาน แต่ก็เป็นคนะผู้บริหารที่เหน็ดเหนื่อยที่สุดในประวัติศาสตร์ของ มธ. ภารกิจสำคัญที่คณะกรรมการของอาจารย์ป่วยได้ดำเนินการโดยสรุปมีดังนี้

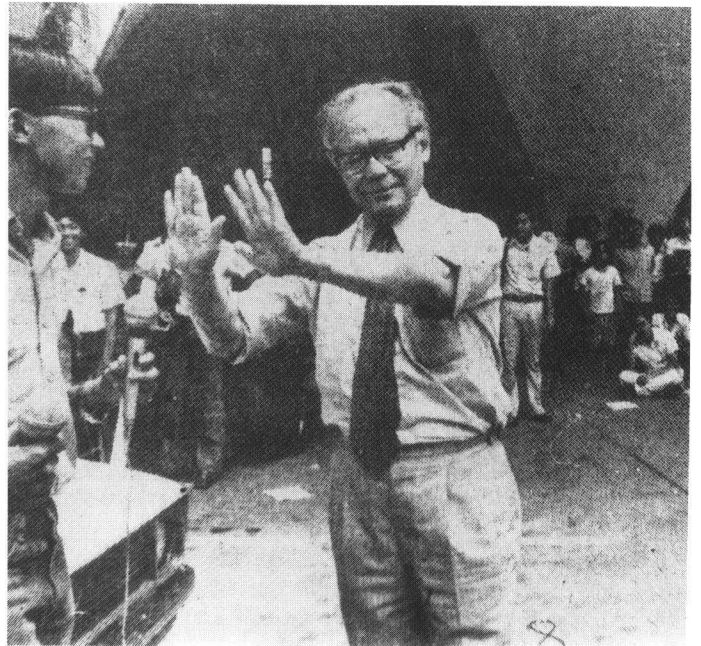
1. การริเริ่มขยายมหาวิทยาลัยไปยังรังสิต
2. การริเริ่มปรับปรุงโครงสร้างทางวิชาการ
3. การประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และการวิจัย
4. การให้บริการสังคม

การริเริ่มขยายมหาวิทยาลัยไปยังรังสิต

โครงการนี้เริ่มขึ้นในสมัยที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นอธิการบดี มธ. โดยได้รับอนุมัติจากรัฐบาลยกพื้นที่ในแขวงบางชั้น เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ให้ มธ. (บริเวณนิคมอุตสาหกรรมบางชั้นในปัจจุบัน) เพื่อขยาย

อาจารย์ป่วยพูดเรื่องเมืองไทย ในสหรัฐอเมริกา ปี 2520

อาจารย์ป่วยในการสืบพยาน
เรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย
ของคณะอนุกรรมการว่าด้วย
องค์การระหว่างประเทศ
คณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์
สภาผู้แทนราษฎรแห่งรัฐสภาที่ 95
กรุงวอชิงตัน ดีซี. สหรัฐอเมริกา
30 มิถุนายน 2520

เป็นวิทยาเขตแห่งที่สองของ มธ. แต่ด้วยเหตุผลบางประการต่อมาได้ขอเปลี่ยนพื้นที่จากบางชั้นมาเป็นรังสิต

อาจารย์ธงชัย สันติวงศ์ ได้เขียนเล่าถึงเหตุผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในหนังสือ **อาจารย์ป่วย : บิดาแห่ง
ทรัพยากรมนุษย์ของไทย** (หน้า 49-50) สรุปความว่า การเปลี่ยนแปลงที่ดินมาเป็นรังสิตนั้น เข้าใจว่าเป็นประเด็น
ที่ผู้เกี่ยวข้องต้องคิดถึงผลประโยชน์ของประเทศในวงกว้าง ยิ่งกว่าผลประโยชน์ในระดับ มธ. กล่าวคือ ในช่วงที่กลุ่ม
ประเทศสมาชิก SEATO กำลังปรึกษาหารือกันที่จะก่อตั้งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian Institute of Tech-
nology, A.I.T.) ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษานานาชาติใน ประเทศเกิดใหม่คือสิงคโปร์ อยากรได้สถาบันนี้ไปตั้งอยู่ใน
ประเทศของตน โดยจัดหาที่ดินไว้พร้อมในแถบที่ดีที่สุด อยู่ติดทะเลที่สวยงาม

เสด็จในกรมฯ และอาจารย์ป่วย เป็นผู้มองการณ์ไกล ท่านเห็นว่าหากสถาบันนี้ได้มาตั้งอยู่ในไทยจะเป็น
ประโยชน์แก่ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้อยู่ใกล้หรือติดกับ มธ. ซึ่งเป็นสังคมศาสตร์ล้วน ก็จะเกื้อหนุนการ
ขยายการศึกษาของ มธ. ให้ก้าวรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ครบถ้วน และสูงด้วยคุณภาพ

รัฐบาลจึงได้เสนอพื้นที่บริเวณรังสิตเป็นที่ตั้ง A.I.T. โดยขอแบ่งพื้นที่ของธรรมศาสตร์ ไปครึ่งหนึ่ง ในการนี้
เสด็จในกรมฯ อธิการบดี มธ. มิได้ยกพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นสิทธิ์ขาดของ A.I.T. เห็นได้จากที่มีการกำหนดให้ A.I.T.
จ่ายค่าเช่าให้ มธ. ในอัตราต่ำสุด น้อยว่าไร่ละ 1 บาทต่อปี อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเก็บค่าเช่าจาก A.I.T. ถูก
ละเลยในเวลาต่อมา อีกทั้งเอกสารหลักฐานต่างๆ ก็สูญหาย เรื่องดังกล่าวจึงเป็นที่ค้างคาใจชาวธรรมศาสตร์ตราบนาน
ทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันทั้งสองจนถึงขณะนี้ก็ยังไม่ปรากฏเป็นจริงดังที่
คาดหวังไว้ อีกทั้ง A.I.T. ได้นำพื้นที่ส่วนหนึ่งไปสร้างสนามกอล์ฟ ในขณะที่ มธ. เองขาดแคลนพื้นที่สำหรับขยายงาน

การให้เช่าดังกล่าวยืนยันได้จาก "รายงานของอธิการบดี" **ตีพิมพ์ในจุลสารธรรมศาสตร์** ฉบับวันสถาปนา
มิถุนายน 2519 ความว่า

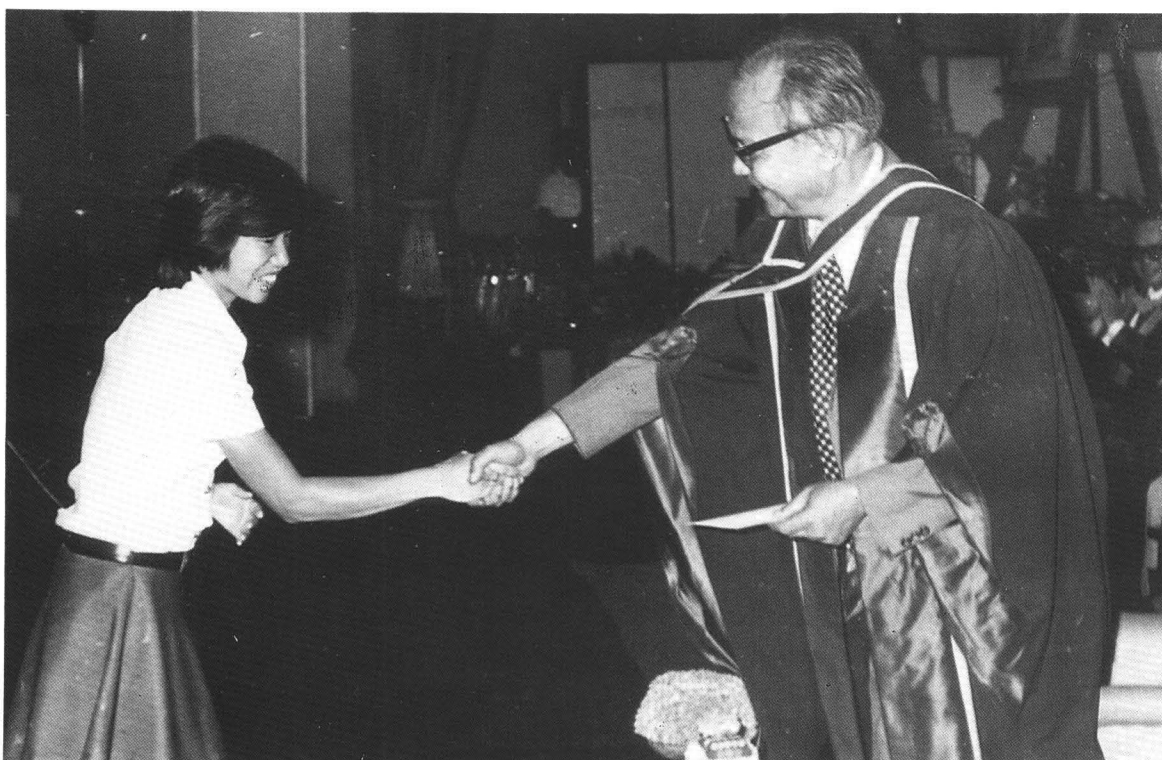
“ในรอบปีที่แล้วมาเมื่อผมเข้ามารับงาน ผมก็ได้ให้ความสนใจแก่เรื่องนี้เป็นอันมาก แล้วเห็นว่าควรจะดำเนินการตามที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยในอดีตได้จัดทำไว้แล้ว 2,430 ไร่ ณ พุ่งรังสิต ชานกรุงเทพมหานคร ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 35 ก.ม. ทางมหาวิทยาลัยได้แบ่งให้สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย เข้าไปหนึ่งพันไร่ ทั้งนี้โดยเห็นแก่ประโยชน์ของการศึกษาโดยส่วนรวมของประชาชนชาวไทย และด้วยความหวังที่จะสร้างบริเวณนี้ให้เป็นสังคมทางวิชาการขึ้น สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียได้ย้ายไปอยู่บริเวณนี้แล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515”

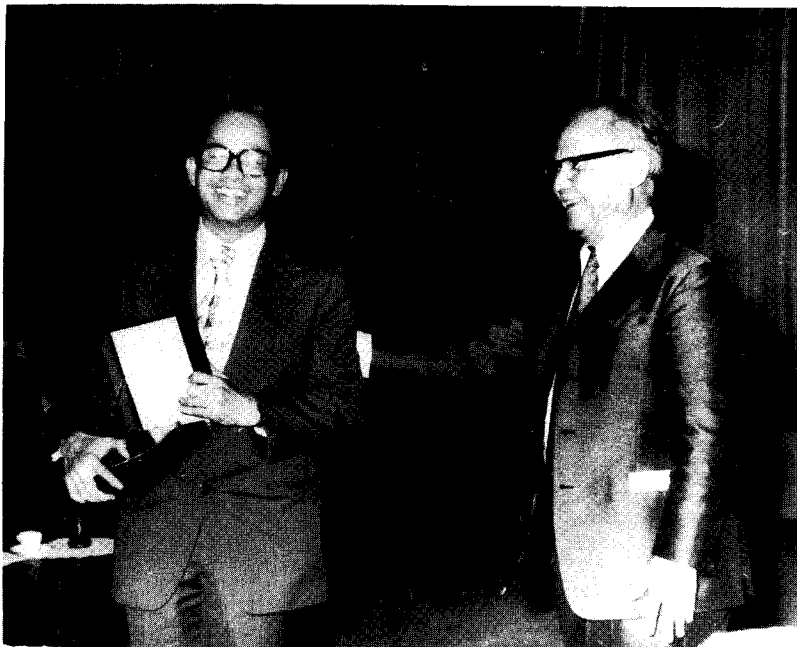
ในสมัยอาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดี ท่านได้เสนอ “โครงการขยาย มธ. ไปยังรังสิต” ต่อทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 โดยเป็นโครงการต่อเนื่องใช้เวลา 20 ปี ส่วนผู้ที่ลงมือปฏิบัติเพื่อให้การขยาย มธ. ไปยังรังสิตเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาก็คือ ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีในสมัยต่อมา

การริเริ่มปรับปรุงโครงสร้างทางวิชาการ

อาจารย์ป่วยได้ตั้งเป้าหมายที่จะปรับปรุงโครงสร้างของมหาวิทยาลัยทั้งทางด้านวิชาการ การบริหาร และงานธุรการ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการปรับปรุงโครงสร้างทางวิชาการก่อน ท่านได้มอบหมายให้คณะกรรมการ 2 ชุดทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง คือคณะที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการ และคณะที่ปรึกษาฝ่ายวางแผนพัฒนา

ในด้านการปรับปรุงโครงสร้างทางวิชาการ อาจารย์ป่วยมีแนวคิดหลักอยู่ว่า เนื่องจาก มธ. เป็นมหาวิทยาลัยที่มีความพร้อมทางด้านสังคมศาสตร์มานานแล้ว ส่วนการพัฒนาสาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์นั้น ต้องใช้เวลาและใช้เงินทุนจำนวนมาก ดังนั้น มองจากแง่มุมการใช้ทรัพยากรของประเทศและประโยชน์ต่อส่วนรวม ทางเลือกที่เหมาะสมกว่าและควรเป็นทิศทางการเติบโตของ มธ. ต่อจากจุดนี้ คือ การขยายตัวไปในสาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์ ในลักษณะที่สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สามารถเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งเพื่อให้นักศึกษาที่เรียนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ได้ประโยชน์จากหลักสูตรทางวิทยาศาสตร์

อาจารย์ป่วยมอบโล่เกียรติคุณ
ให้กับนายมารุต บุณนาค

ในการประกอบการพิจารณาศึกษาเฉพาะด้านต่างๆ อาทิ การพัฒนาชุมชน ประชากรศาสตร์และการวางแผนครอบครัว การจัดการด้านขนส่งมวลชน การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในอีกด้านหนึ่ง ให้นักศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ได้ใช้ประโยชน์จากหลักสูตรทางสังคมศาสตร์ อาทิ การบริหารจัดการด้านสาธารณสุขและอนามัย การวางผังเมือง การป้องกันและบำบัดมลภาวะจากอุตสาหกรรม ฯลฯ

อาจารย์ป่วยได้กล่าวว่า “นักสังคมศาสตร์ที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น เป็นที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งสำหรับสังคมในปัจจุบัน เช่นเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ที่สนใจในศิลปวัฒนธรรม และปัญหาสังคม”

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดดั้งเดิมของอาจารย์ป่วยเกี่ยวกับการก่อตั้งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ณ วิทยาเขตรังสิต ซึ่งมีความพร้อมด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์หลายสาขา หากนำมาประสานกับจุดแข็งของ มธ. ทางด้านสังคมศาสตร์ ย่อมก่อให้เกิดการจัดสอนสาขาวิชาการใหม่ๆ ที่ตรงกับความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

คณะทำงานที่ท่านตั้งขึ้นมาได้ทุ่มเททำงาน ศึกษาหารูปแบบและโครงสร้างทางวิชาการที่จะรองรับแนวคิดดังกล่าว และพยายามแสวงหาความเห็นร่วมกันในหมู่คณาจารย์ ซึ่งปรากฏว่าต้องใช้เวลายาวนานเป็นพิเศษ จนกระทั่งได้รูปแบบที่เหมาะสมกับความต้องการของมหาวิทยาลัย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าอาจารย์ป่วยต้องอำลาจากตำแหน่งอธิการบดี มธ. ไปเสียก่อน จึงไม่มีโอกาสที่จะดำเนินงานอันสำคัญยิ่งชิ้นนี้ ให้บังเกิดผล

แต่ทว่า “วิสัยทัศน์” ก็มีสิ่งที่จะมีกันได้ทุกคน ดังนั้น การสานต่อแนวคิดที่อาจารย์ป่วยได้ริเริ่มไว้แล้วจึงไม่สมบูรณ กล่าวคือ แม้มีการเปิดสอนสาขาวิชาต่างๆ เพิ่มขึ้นมากมาย อาทิ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ ฯลฯ แต่ก็เป็นหลักสูตรการสอนแบบเก่า ซึ่งขาดมิติด้านการประสานเชื่อมต่อระหว่างสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ อันเป็นจุดเน้นสำคัญในแนวคิดของอาจารย์ป่วย

อนึ่ง ยังมีแนวคิดที่สำคัญของอาจารย์ป่วยอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งขอกว่าแทรกในที่นี้ นั่นคือ แนวคิดเรื่อง “มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล” ท่านได้ริเริ่มตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการนำ มธ. ออกจากระบบราชการ เมื่อมีการเผยแพร่รายงานการศึกษาเบื้องต้น คณาจารย์มีปฏิกิริยาต่างๆ กันอาจแยกเป็น 3 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยและสนับสนุน อีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน และฝ่ายที่ไม่มีความเห็นใดๆ ข้อเสนอในเรื่องนี้สะท้อนถึงการมองการณ์ไกล โดยคำนึงถึงการรักษาสถานภาพของมหาวิทยาลัยอันเป็นแหล่งค้นคว้าทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และการวิจัย

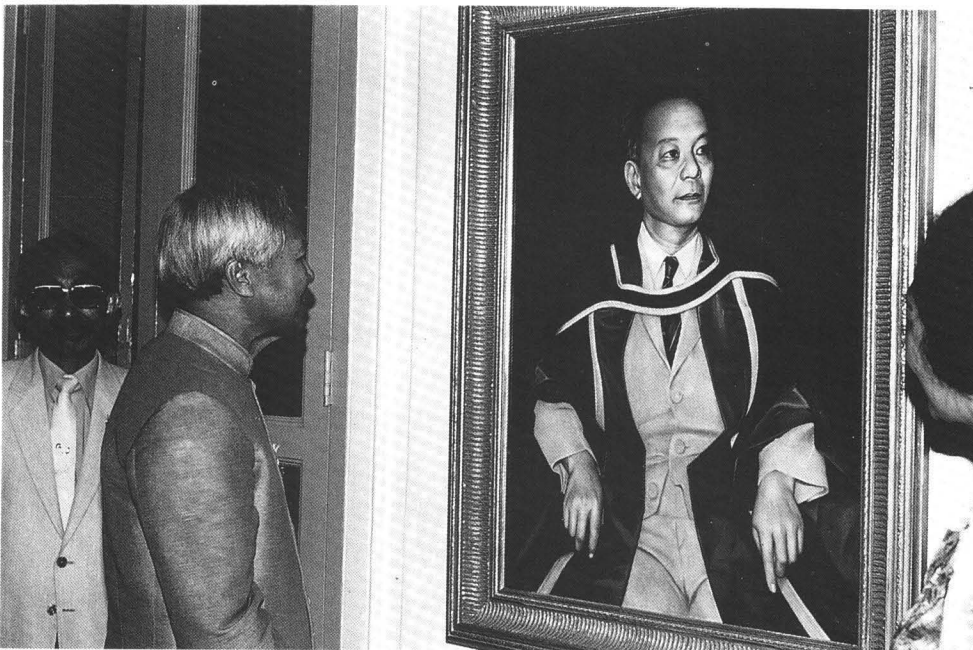
งานในส่วนนี้ที่สำคัญได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรพื้นฐาน และกำหนดให้คณะต่างๆ พิจารณาปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีครั้งใหญ่ ให้นักศึกษาสามารถเลือกเรียนวิชาที่ตนถนัดและมีเสรีภาพในการเลือกเรียนวิชาต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง การเปิดหลักสูตรนิติศึกษา และมีการแก้ไขข้อบังคับเกี่ยวกับการวัดผล

ริเริ่มทบทวนวิธีการรับนักศึกษาโดยให้ออกสแกนนักเรียนจากชนบทมากขึ้น อาจารย์ป๋วยกล่าวถึงเรื่องนี้ใน “รายงานอธิการบดี” (2519) ว่า “ทุกวันนี้ตามสถิติที่เราได้มีมา ปรากฏว่านักศึกษาใหม่ที่เราได้รับมานั้นส่วนใหญ่เป็นชาวกรุงเทพฯ หรือมิฉะนั้นเป็นชาวชนบทก็จริงแต่มาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ แล้วก็เป็นบุตรของผู้มีอันจะกินมากกว่าบุตรของคนธรรมดา สถิติปัญญาของคนเรานั้นก็คงจะไม่ได้จำกัดด้วยทรัพย์สมบัติหรือว่ารายได้ของบิดามารดา ฉะนั้นเราจำเป็นจะต้องให้ความเสมอภาคทางการศึกษาในเมื่อเราถือว่า ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษานั้นเป็นของสำคัญสำหรับแต่ละคน และสำหรับประเทศชาติด้วย เพราะฉะนั้นจึงได้มีการวิจัยหาวิธีรับนักศึกษาใหม่ขึ้นมาในขณะนี้” ต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการสานต่อจากอธิการบดี คุณหญิงนางยาวิ ชัยเสรี โดยมีการจัดตั้ง “โครงการนักเรียนเรียนดีจากชนบท” หรือที่เรียกง่ายๆ ว่า “โครงการช้างเผือก”

ได้จัดทำข้อเสนอไปยังทบวงมหาวิทยาลัยเพื่อยกฐานะกิจการห้องสมุดจากเดิมสังกัดสำนักอธิการบดี เป็นสำนักหอสมุด เพื่อให้มีอิสระและมีความคล่องตัว ในการบริหารงาน เหมาะที่จะเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ของอาจารย์และนักศึกษา

ในด้านการผลิตตำราทางวิชาการ ได้มีการศึกษาและจัดทำโครงการส่งเสริมการเขียนตำรา และโครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งผู้บริหาร มธ.ชุดต่อๆ มาได้สานต่อ ซึ่งอำนวยความสะดวกต่อการเขียนตำราของอาจารย์ และการจัดจำหน่ายในท้องตลาด

ในด้านการวิจัย อาจารย์ป๋วยมีความตั้งใจที่จะจัดตั้งสถาบันวิจัยทางสังคมและชนบท โดยแสวงหาทุนวิจัยจากหน่วยงานเอกชนทั้งภายในและต่างประเทศแต่โดยที่การหาทุนจากแหล่งต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยเกียรติภูมิอันเป็นที่

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กำลังชมภาพเหมือน ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์
ฝีมือวาดโดย อ.ลาวัณย์ อุปอินทร์ ซึ่งแสดงในงานแสดงผลงานภาพวาดของ อ.ลาวัณย์
ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2532

รู้จักอย่างกว้างขวางของผู้บริหาร เมื่อ มร.ชาตอธิการบดีที่ชื่อป่วย การจัดตั้งสถาบันดังกล่าวจึงเป็นไปได้ นอกจากนี้ อาจารย์ป่วยได้มองเห็นว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญทั้งในสังคมโลกและความสัมพันธ์กับไทย ท่านจึงกล่าวฝากว่า เราควรศึกษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้ค้าสำคัญของเรา ควรศึกษาอินโดจีนเพื่อร่วมมือการพัฒนาในฐานะประเทศเพื่อนบ้าน จึงกล่าวได้ว่า “สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” เป็นผลจากการจุดประกายของท่าน

ธรรมชาติกับการรับใช้สังคม

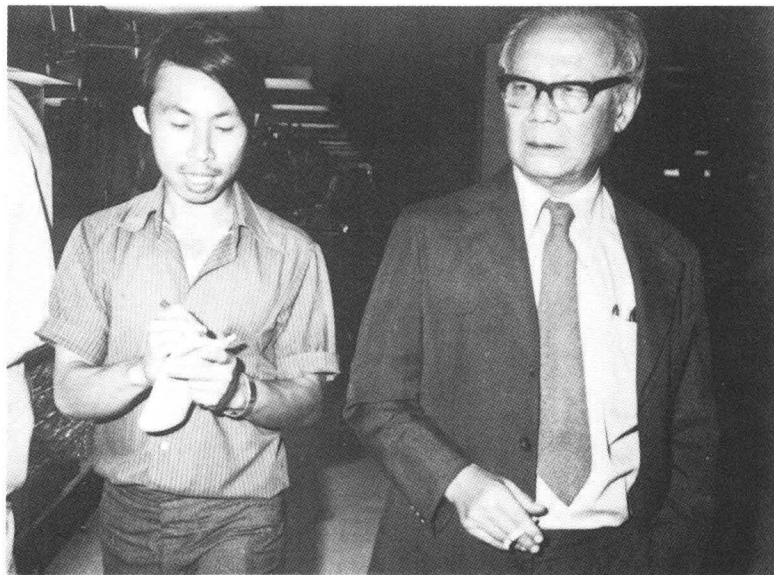
อาจารย์ป่วยมักกล่าวอ้างว่ามหาวิทยาลัยอยู่ได้เพราะเงินภาษีอากรและเงินอุดหนุนจากประชาชน มหาวิทยาลัยจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญในการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมเป็นการตอบแทน นอกเหนือจากการเรียนการสอนตามปกติ ในเวลานั้น คณะต่างๆ ได้จัดทำโครงการบริการสังคม เช่น คณะนิติศาสตร์ได้เริ่มโครงการกฎหมายสู่ชนบท คณะสังคมสงเคราะห์เปิดโรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษาในเขตสลัมคลองเตย เป็นต้น

สำหรับโครงการในระดับมหาวิทยาลัยที่สำคัญ ได้แก่ โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง และโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร และที่จะกล่าวถึงเฉพาะในที่นี้คือ “โครงการเสริมศึกษา” อาจารย์ป่วยมีความคิดเกี่ยวกับ “การศึกษาต่อเนื่อง” หรือ “การศึกษาตลอดชีวิต” อันเป็นความปรารถนาของท่านที่อยากจะให้ มร. ให้ความรู้แก่ประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่ปรารถนาจะหาความรู้ แต่ขาดโอกาส โดยมีหลักการเด่นชัดคือไม่มีการให้ปริญญา

อาจารย์จำเรียง ภาวิจิตร และอาจารย์เฉลิมศรี ธรรมบุตร จากคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นผู้ตั้งมือนำแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติโดยรับอาสาเป็นผู้บริหารโครงการ ทั้งผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนไม่ได้รับค่าตอบแทน

ภาพจาก นสพ.ไทยรัฐ
6 ตุลาคม 2519

ผู้สื่อข่าวไทยรัฐสัมภาษณ์อาจารย์ป่วย
ก่อนขึ้นเครื่องบินที่ท่าอากาศยาน
ดอนเมือง 6 ตุลาคม 2519

แต่อย่างไรก็ตาม ทุกคนถือว่าเป็นวิทยาทาน การอบรมกระทำเฉพาะในวันอาทิตย์ วิชาที่สอนส่วนใหญ่ให้ประโยชน์แก่ผู้ใช้แรงงาน เช่น กฎหมายแรงงานสัมพันธ์ การเมือง สังคมวิทยา และเศรษฐกิจ เป็นต้น โครงการนี้ได้ผลสำเร็จเป็นอย่างดี ต่อมาจึงได้รับการยกฐานะเป็น "สำนักเสริมศึกษา"

ในท่ามกลางพายุน้ำร้ายระหว่างขวากับซ้าย

นับตั้งแต่ประชาชนในการนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) สามารถกดดันให้จอมพลถนอม กิตติขจร เดินทางออกจากประเทศไทยในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นักศึกษาก็ได้รับการปล่อยตัวต่างๆ นานา จากทุกวงการ จึงเกิดความเหลิงและคิดว่าพลังนักศึกษานั้นจะทำอะไรก็ได้โดยไม่มีขอบเขต

ประกอบกับท่าเลขของ มธ. อยู่ใกล้สนามหลวง เป็นที่ที่รถเมล์หลายสิบสายจะต้องผ่าน เป็นแหล่งที่ระดมคนได้ง่าย จึงเป็นที่นิยมของ ศนท. และ อมธ. ในการจัดกิจกรรมทางการเมือง โดยมักมีการชุมนุมประชาชนกลุ่มต่างๆ อาทิ กรรมกร ช่างนาข้าวไร่ ฯลฯ

ในช่วงตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม 2516 จนถึงก่อนหน้าที่อาจารย์ป่วยจะมารับตำแหน่งอธิการบดี (30 มกราคม 2518) ดร.อดุล วิเชียรเจริญ รักษาการอธิการบดี อมร.เรียกร้องจัดกิจกรรมต่างๆ มิได้หยุดหย่อน ดังสถิติมีว่าในปี 2517 นักศึกษาได้ใช้หอประชุมเพื่อจัดนิทรรศการหรืออภิปรายมากกว่า 280 วันใน 365 วัน จนประชาชนทั่วไปเปลี่ยนความรู้สึกจากที่เคยชื่นชมมาเป็นเบื่อหน่ายนักศึกษา แม้ว่าตั้งแต่กลางปี 2517 เป็นต้นมา ได้เกิดขบวนการต่อต้านพลังนักศึกษาขึ้นมาในหลายรูปแบบ ที่ไม่ใช่อาวุธรุนแรงก็มี "กลุ่มนวมพล" ที่ใช้อาวุธรุนแรงก็มี "กลุ่มกระทิงแดง" ภายใต้การนำของพันเอกสุดสลาย หัสดิษฐ์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเงินราชการลับของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอร.มณ.) แต่นักศึกษายังไม่ไหวทัน คงใช้วิธีการจัดนิทรรศการ อภิปราย และนำประชาชนมาชุมนุมใน มธ.แบบเก่า

เมื่ออาจารย์ป่วยเข้ารับตำแหน่งอธิการบดี ได้พยายามหาทางแก้ไขและป้องกัน กล่าวคือ จำกัดการใช้หอประชุมเพื่อจัดกิจกรรมของ อมร.ลงมาเหลือไม่ถึง 100 วัน การอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยในเวลาเย็น ก่อนหน้านั้นอยู่นอกได้ไม่จำกัด ก็ให้อยู่ได้ไม่เกินเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ได้ดำเนินการโดยละม่อม คือ ค่อยๆ ลดลง ไม่ฮวบฮาบ

การดำเนินการดังกล่าว หลายครั้งที่อาจารย์ป่วยต้องใช้ความอดทนและเหน็ดเหนื่อยกับการไม่พึงเหตุผลของนักศึกษา อาจารย์รัชชัย สันติวงศ์ ได้เล่าในหนังสือ *อาจารย์ป่วย บิดาแห่งทรัพยากรมนุษย์ของไทย* ถึงเหตุการณ์คราวหนึ่ง ศนท.กับ อมร. นัดหมายจะจัดการชุมนุมและเดินขบวนครั้งใหญ่ใน "วันแรงงาน" โดยจะยึดเอาบริเวณ มธ.เป็นที่นัดพบและตั้งแถวชุมนุม และจะติดตั้งเครื่องกระจายเสียงโดยไม่มียื่นเรื่องขออนุมัติต่อมหาวิทยาลัย เมื่อทราบเรื่อง อธิการบดีจึงเชิญตัวแทนนักศึกษาซึ่งมีทั้ง อมร.และชมรมอิสระอีกหลายกลุ่ม มาประชุมร่วมกับทีมผู้

การสัมมนาเรื่อง "สร้างเขื่อนผามอง" ที่เขื่อนน้ำพรม ในวันที่ 2-3 ตุลาคม 2519 ซึ่ง น.ส.พ.ดาวสยาม นำไปลงข่าวบิดเบือนว่าประชุมร่วมกับคอมมิวนิสต์รัสเซีย

บริหาร โดยท่านเป็นประธานในที่ประชุม การประชุมดำเนินไปหลายชั่วโมง โดยวนเวียนอยู่ในประเด็นที่ว่า ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะคิดและทำในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้อง และมีสิทธิที่จะใช้ฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของ มธ. ไปแสดงบทบาทตามที่ต้องการ และเรียกร้องให้ที่ประชุมตัดสินใจโดยการลงคะแนนเสียง และให้ผู้บริหารและนักศึกษามีสิทธิ์คนละ 1 เสียงเท่าเทียมกัน

ฝ่ายหนึ่งใช้ความอดทนอดกลั้น มุ่งหมายที่จะฝึกให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้จักรับฟังเหตุผล ในขณะที่อีกฝ่ายมุ่งเอาชนะโดยไม่ฟังเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น อาจารย์ธงชัย ได้บันทึกเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ว่า ในที่สุดท่านต้องพูดตัดบทด้วยเสียงอันดังกับกลุ่มตัวแทนนักศึกษาว่า

“เอาละ เราพูดกันมานานแล้ว ตรงจุดนี้สำคัญที่สุด ผมขอให้พวกคุณตอบคำถามผมหน่อยว่า เวลาที่ประชาชนเขาต่อว่าธรรมศาสตร์ระยำ (เพราะไปจัดกิจกรรมวุ่นวายไปหมด ไม่หยุดหย่อน ไม่มีขอบเขต) อياกรู้ว่าประโยคต่อไปเขาพูดว่าอะไร” คำถามนี้นักศึกษาไม่ตอบและนิ่งเงียบ ท่านอาจารย์ป่วยจึงพูดต่อไปว่า

“ประโยคต่อไปก็จะพูดว่า ไอ้ป่วยระยำใช้ไหม ...เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าผมจะต้องเป็นคนถูกด่า ผมต้องรับผิดชอบต่อมหาวิทยาลัย ไม่ใช่ให้นักศึกษารับผิดชอบ ดังนั้นผมจึงขอใช้อำนาจหน้าที่ออกคำสั่ง ห้ามใช้เครื่องกระจายเสียงหรือจัดชุมนุมในนี้เด็ดขาด”

ความเด็ดขาดของอาจารย์ป่วยซึ่งท่านจำเป็นต้องใช้เป็นทางสุดท้าย ทำให้ท่านถูกกล่าวหาจากฝ่ายนักศึกษากลับว่าเป็นผู้ที่ขาดความจริงใจในการต่อสู้เพื่อคนยากไร้ ขณะเดียวกันฝ่ายทหารก็หลับลับตาเชื่อว่าอาจารย์ป่วยหนุ่หลังจากนักศึกษา โดยเขาไม่คิดว่ากิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษามีมาตลอด 1 ปี ก่อนอาจารย์ป่วยเข้ารับตำแหน่งอธิการบดีแล้ว

ทำให้อาจารย์ป่วย “อยู่หว่างเขาควาย” ไม่ว่าจะขยับไปทางใดทางหนึ่ง เจ็บตัวทั้งนั้น

ยิ่งกว่านั้น ใน มธ. ก็มีอาจารย์อัสตัยบางคนป้ายสีอาจารย์ป่วย จนทำให้ท่านหมดความอดทน ดังนั้นที่ของท่านเรื่อง “กิจกรรมนักศึกษา อาจารย์ ชำราชการุณการ” ลงวันที่ 26 กันยายน 2519 ความตอนหนึ่งว่า

“ที่กล่าวมานี้มิได้กล่าวถึงอาจารย์ที่มีได้ถือจรรยาของอาจารย์ คืออดสูสำนึกเอาความเท็จไปกล่าวทั้งในที่ลับและที่แจ้ง อาจารย์เช่นนี้มีน้อยคน แต่ก็อยู่ในจำพวกที่น่าความเสื่อมมาสู่สถาบัน เพราะการไม่ถือสัจจะและการกล่าวเท็จนั้นเป็นลักษณะที่อาจารย์ไม่ควรจะมี เป็นลักษณะของคนถ้อย คนสฤล และคนอัปถักษณ”

จำใจอำลาจากธรรมศาสตร์

เมื่อจอมพลถนอมถวัลย์เดินทางเข้าประเทศไทยเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 ในระยะแรกนักศึกษาและประชาชนให้โอกาสแก่รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช แก้ปัญหา จะให้จอมพลถนอมออกนอกประเทศ หรือดำเนินการตามกฎหมายก็แล้วแต่เมื่อรัฐบาลไม่จัดการแต่อย่างใด นักศึกษาจึงจัดชุมนุมโดยเริ่มที่สนามหลวง แล้วย้ายเข้ามาใน มธ. ในช่วงวันที่ 4 ตุลาคม โดยมีการเล่นละครแสดงเหตุการณ์ที่พนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 2 คนที่นครปฐมถูกตำรวจฆ่าตายและแขวนคอขณะตระเวนเปิดโปสเตอร์ประท้วงการกลับมาของจอมพลถนอม

วันรุ่งขึ้น น.ส.พ.ดาวสยามลงรูปการแสดงแขวนคอนั้น โดยตกแต่งใบหน้าผู้แสดงให้ละม้ายเจ้าฟ้าชาย มกุฎราชกุมาร สถาบันวิทยุยานเกราะได้นำเรื่องนี้ออกข่าวยั่วให้แก่นักศึกษาและประชาชนที่ชุมนุมอยู่ใน มธ. และมีกำลังตำรวจและทหารบุกเข้าสังหารผู้ชุมนุมใน มธ. ในคืนวันที่ 5 ต่อเนื่องจนถึงเช้าวันที่ 6 ตุลาคม มีผู้เสียชีวิตหลายร้อยคน นอกจากนี้ ยังยั่วให้ลูกเสือชาวบ้านจัดการกับอาจารย์ป่วย

ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม เวลา 10.00 น. สภา มธ. ได้เปิดประชุมที่สภาการศึกษาแห่งชาติ โดยมี ศาสตราจารย์ประจบ หุตะสิงห์ นายกสภาฯ เป็นประธาน อาจารย์ป่วย ได้แถลงขอลาออกจากตำแหน่งอธิการบดี และเนื่องจากไม่อาจคาดหมายว่าเหตุการณ์รุนแรงนี้จะลุกลามไปในทิศทางใด ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยจึงขอให้อาจารย์ป่วยรีบเดินทางออกนอกประเทศชั่วคราว เพื่อความปลอดภัยในชีวิตของอาจารย์ป่วย ท่านจึงเดินทางออกจากประเทศไทยในคืนวันที่ 6 ตุลาคม ไปพำนักอยู่ที่ประเทศอังกฤษ

ป๋ายจิมว้าย

สันติประชาธรรม

ตลอดกาล

การประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋าย

วิทยากร เชียงกูล ได้ศึกษาและประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋ายไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ **ศึกษาบทบาทและความคิด ป๋าย อึ้งภากรณ์** โดยได้เสนอว่า การประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋ายในการมีส่วนเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทย น่าจะแยกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกในฐานะปัญญาชนนักวิชาชีพหรือข้าราชการ (เทศ-โนในแครต) และช่วงหลังของชีวิตในฐานะปัญญาชนอิสระที่วิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

"ป๋ายเป็นคนที่มีความสามารถสูง มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติทางการเมืองในช่วงก่อนปี 2514 ที่ไม่รุนแรง ทำให้ป๋ายประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานอย่างดี สามารถไต่เต้าจากครอบครัวเชื้อสายจีนที่ค่อนข้างยากจน เป็นข้าราชการชั้นสูงได้ไม่ยาก และเป็นคนที่มืบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวป๋ายก็เช่นเดียวกับปัญญาชนนักวิชาชีพคนอื่นๆ ที่มีความเชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะที่ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยตรง และมีประสบการณ์เท่านั้น (Puey 'The Application and Potential Value of Economic to Thailand ในหนังสือของ G. William Skinner [ed.] **The Social Sciences and Thailand** 1965 หน้า 102)

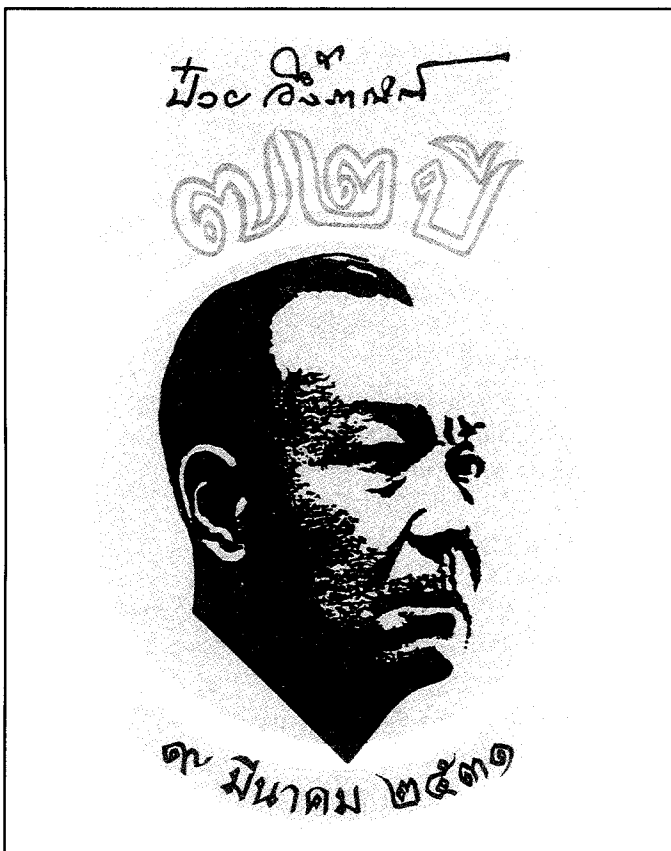
การที่ป๋ายเชื่อว่าเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจทั้งหมดหรือเกือบจะทั้งหมดได้ ทำให้เขามองสาเหตุหรืออุปสรรคของการพัฒนาสังคมในแง่ของปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาทางเทคนิคล้วนๆ และดูจะมี

ทรศนะเช่นนี้อยู่จนกระทั่งถึงราวปี 2514 การมีทรศนะเช่นนี้ทำให้เขามีความเชื่อในแง่ที่ดีว่างานที่เขาทำในสมัย สฤชดีและถนอมตอนต้น เป็นงานที่มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่จริงๆ แม้ว่าเขาจะต้องทำงานอยู่ภายใต้รัฐบาลที่ ฉ้อฉลก็ตาม

ป่วยเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติมั่นคง ต่างกับนักวิชาชีพโดยทั่วไป เป็นคนที่ภูมิใจในความเป็นนักวิชาชีพของตน และพยายามที่จะรักษาจริยธรรมของนักวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ครั้งหนึ่งเขาได้กล่าวอย่างเชื่อมั่นและจริงใจว่า "พวก เรานักเศรษฐศาสตร์ในการแสวงหาความจริง และในการปฏิบัติวิชาชีพของเรา ไม่เพียงแต่จะต้องรอบรู้และมีประสิทธิภาพเท่านั้น เราจะต้องซื่อตรง แสดงความซื่อตรง และซื่อตรงพอที่จะสามารถเรียกร้องให้คนอื่นซื่อตรงด้วย" (Puey, **A Siamese For All Seasons**, หน้า 102)

ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ ป่วยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสถาปนาวิชาเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ให้มีความสำคัญอย่างมากจนเป็นพลังที่สำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ป่วยนอกจากจะแนะนำและ สอนวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังสนับสนุนส่งคนหนุ่มสาวจากธนาคารชาติ กระทรวงการคลัง ซึ่งต่อมาแตกแขนงไปเป็น หน่วยงานต่างๆ อีกมาก และคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกไปเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงใน ประเทศตะวันตกจำนวนมาก และคนเหล่านี้ได้กลับมามีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิด วางแผนกำหนดนโยบาย ปฏิบัติตามนโยบาย ซึ่งทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยในช่วงหลังจากมีแผนพัฒนาจนถึงปัจจุบันพัฒนาแบบทุนนิยมที่มี ลักษณะพึ่งพาต่างชาติ กระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และสร้างปัญหาอื่นตามมามากมาย โดยที่แม้ป่วย จะค่อยเปลี่ยนความคิดไปในทางวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาแนวนั้นมากขึ้นนับตั้งแต่ปี 2514-2515 แต่นัก เศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ป่วยมีส่วนสนับสนุนหรือสร้างขึ้นทั้งทางตรงทางอ้อมยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

การกล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่าป่วยควรจะมีส่วนรับผิดชอบทั้งหมด ในการที่เขาได้มีส่วนสร้างปัญหาชน นักวิชาชีพที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนาแบบทุนนิยมทั้งหลายขึ้นมา เพราะในช่วงแรกของชีวิตป่วย ย่อมมองนักวิชา

ตราสัญลักษณ์งานฉลอง 72 ปี อาจารย์ป่วย

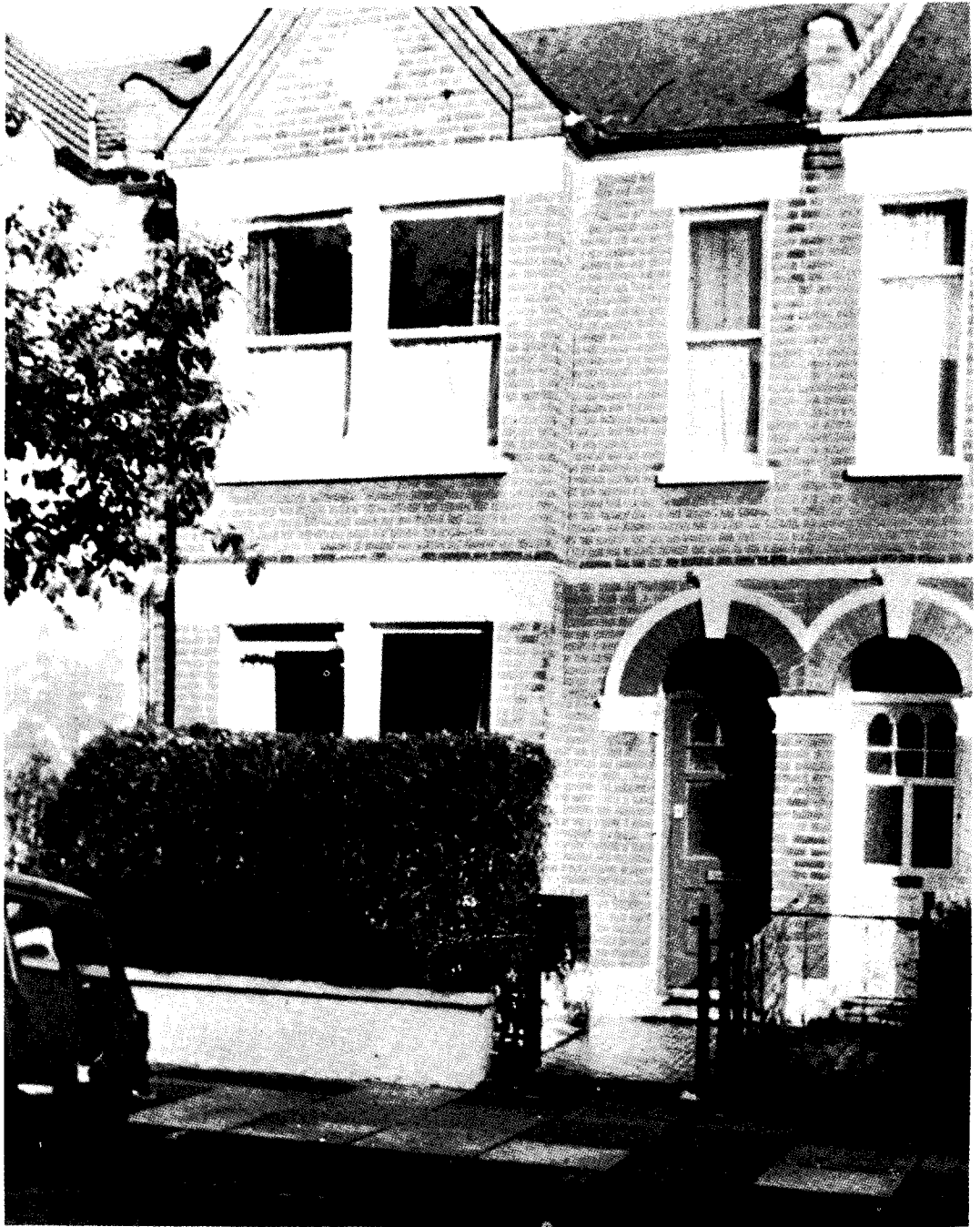
ชีพในแง่ดีอย่างช่วยไม่ได้ เพราะตัวป่วยเองก็ได้รับการศึกษาอบรมมาแบบนั้น ทั้งเขาก็ยังเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติ และไม่มีความทะเยอทะยาน ดังนั้นนอกจากสิ่งแวดล้อมจะทำให้เขามองโลกและวิชาชีพเศรษฐศาสตร์ในแง่ดีแล้ว ชีวิต ส่วนตัวของเขาก็คงมีส่วนทำให้เขามองคนอื่นในแง่ดีหรือในแง่อุดมคติด้วย ดังนั้นไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือรู้ตัวหรือไม่ บทบาทของป่วยจึงเป็นบทบาทในฐานะนักวิชาชีพที่ทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมอย่างซื่อตรงนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงราวปี 2514 และบทบาทในการสร้างนักวิชาชีพรุ่นหลังให้มาทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมต่อมาจนถึงปัจจุบัน

สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสามารถสร้างภาพมายาให้คนรู้สึกว่าเป็น การพัฒนาหรือความเจริญเส้นทางเดียวที่เราได้อยู่และต้องดันดันไปให้ถึง ได้อย่างมีพลังอย่างยิ่ง แม้แต่ปัญญาชนที่ฉลาดและซื่อตรงอย่างป่วยก็ยังถูกรอบงำให้มีความเชื่อดังกล่าวได้เป็นเวลากว่ายี่สิบปี แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวบางครั้งป่วยก็บ่นกับเพื่อนว่า เขาต้องเสียเวลาป้องกันไม่ให้รัฐบาลฉ้อฉลจนไม่ค่อยมีเวลาที่จะทำอะไรที่เป็นประโยชน์อย่างจริงๆ จังๆ (Puey เล่มเดิม หน้า 39) แต่เขาก็อดทนอยู่ในระบบราชการได้เรื่อยมา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเชื่อโดยลึกๆ ถึงประโยชน์ของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก อีกส่วนหนึ่งก็อาจจะ เป็นเพราะเขาเป็นคนมีชีวิตแบบเรียบง่าย สม่ถะ ไม่มี ความทะเยอทะยาน และเป็นนักปฏิบัตินิยมที่มองสิ่งต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง คือเห็นว่าในสถานการณ์หนึ่งๆ ในชีวิต ถ้าพอทำอะไรที่คิดว่าเป็นประโยชน์ และไม่เสียหลักการ ของตนเองก็ทำไปได้เรื่อยๆ

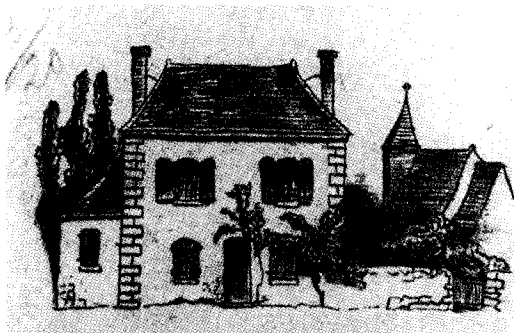
การที่ป่วยสามารถอยู่ในระบบราชการตั้งแต่ปี 2492 จนถึงปี 2514 โดยไม่มีความขัดแย้งขั้นแตกหัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขณะนั้นป่วยยังมองปัญหาจากทรรศนะทางศีลธรรมมากกว่าจะมองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ระบบ การวิจารณ์ของเขาก็เป็นการวิจารณ์คนชั้นสูงบางคนในแง่ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งถ้าคนชั้นสูงเหล่านั้นทำหน้าที่ของตนได้ คำ

อาจารย์ป่วยยืนอยู่หน้าบ้าน
ชานกรุงลอนดอน

41 Lavenham Road,
Southfields,
London, SW18 5EZ.

ภาพวาดรูปบ้านฝีมืออาจารย์ป๋วยสมัยเป็นนักเรียน

วิจารณ์ของปวยก็ไม่ได้มีพลังมากพอที่จะเป็นอันตรายต่อระบบที่ดำรงอยู่ได้ ดังนั้นคนอย่างปวยซึ่งเป็นคนชื่อคนดี จึงยังคงมีที่ยืนอยู่ในระบบที่เลว เพราะเขาเป็นประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นอันตรายต่อระบบ

แต่บทบาทของปวยได้เปลี่ยนไปหลังจากปี 2514 เป็นบทบาทของปัญญาชนนักวิจารณ์ที่เปลี่ยนจากการวิจารณ์เฉพาะในแง่ศีลธรรมเป็นการวิจารณ์ระบบโครงสร้างการเมืองมากขึ้น จริงอยู่ที่ในตัวปวยเองอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก เขายังคงเป็นคนดี เป็นนักเสรีนิยมที่รักเสรีภาพประชาธิปไตย เป็นนักมนุษยธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย แต่ในแง่ความคิดความอ่านที่วิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นของเขาส่งผลสะท้อนต่อการรับรู้และการตื่นตัวทางการเมืองของคนหนุ่มสาวและประชาชนทั่วไปมากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าบทบาทของปวยได้เปลี่ยนไป และเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้นกว่าบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของรัฐบาลในช่วงแรกของชีวิตมากนัก

อิริยาบถสบายๆ บริเวณบ้านพัก
กรุงลอนดอน

ตัวอย่างงานที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นหนึ่ง คือปาฐกถาที่เขาแสดงที่สยามสมาคม ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2517 ปาฐกถานี้เป็นภาษาอังกฤษชื่อว่า ‘The Society of Siam’ (สังคมสยาม) ปวยได้พูดถึงสังคมสยามโดยใช้ประโยคที่ว่า “Unfortunately, the society of Siam is in many respects, excessively conformist, superficial and contemptuous of ideals” (น่าเสียดาย ที่ว่าสังคมสยามในหลายๆ แ่ง เป็นสังคมที่ว่าอะไรก็ว่าตามกัน ผิวเฟินและดูหมิ่นความคิดในเชิงอุดมคติ อย่างมากเกินไปจริงๆ) และวิจารณ์ไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ระบบเผด็จการที่ยาวนาน ได้ทิ้งผลเป็นที่ลึกลับแฝงไว้ในสังคมของเรา เราเกือบลืมความรักในอิสรภาพของเรา ทั้งๆ ที่ชื่อของเราคือคำว่าไทยนั้นมีความหมายถึงอิสรภาพที่น่าทะนง เสรีภาพทางสังคมและการเมืองเป็นพีชพันธุ์ที่แบบบาง ซึ่งจะต้องปลุกรักษาและถนอมเลี้ยงด้วยความเอาใจใส่รักใคร่ และความตั้งใจที่เด็ดเดี่ยว เราจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้นิสัยที่ดีในการทำทลายอำนาจทางการ (authority) เมื่อใดก็ตามที่อำนาจทางการนั้นมีลักษณะผลการ ไม่

ให้ความเป็นธรรมและไม่ถูกต้อง

ผลเป็นทางการเมืองอีกผลหนึ่งในสังคมของเราคือ การรวมศูนย์อำนาจบริหารไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไป ทั้งในคณะรัฐมนตรีและระบบข้าราชการ ทั้งพลเรือนและทหาร เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนเพียงกลุ่มเล็กๆ ไม่ว่าจะคนกลุ่มนั้นจะฉลาดหรือมีจิตใจเพื่อส่วนรวมเพียงใด คนอื่นๆ ในสังคมย่อมไม่สามารถได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ดีเพียงพอ” (Puey, *Best Wishes For Asia* 1975, หน้า 32)

อาจารย์ป๋วยได้กล่าวยืนยันตลอดเวลาว่าไม่ต้องการเป็นนายกรัฐมนตรี แต่กระนั้นท่านก็เป็นเป้าถูกโจมตีจากฝ่ายจารีตนิยมว่าเป็นคนยุ่งปลุกปั่นนักศึกษา การที่ท่านถูกกล่าวร้ายป้ายสีว่าเป็นพวกนิยมซ้าย โดยที่พวกหัวเก่าเองก็คงจะรู้อยู่แก่ใจว่า อาจารย์ป๋วยไม่เชื่อวาระบบสังคมนิยมจะแก้ปัญหาลังคมไทยได้ แต่เนื่องจากเวลานั้นอาจารย์ป๋วยเป็นปัญญาชนที่เด่นที่สุด มีโอกาสมากที่สุดที่จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนให้เป็นผู้นำรัฐบาล ซึ่งหากเป็นไปได้ตามนั้นจะกระทบต่อผลประโยชน์ของพวกจารีตนิยม ดังนั้นจึงต้องลงมือทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของอาจารย์ป๋วย เพื่อไม่ให้มีโอกาสเป็นผู้นำรัฐบาล ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่พวกเขาเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ แม้จะโดยสันติวิธีก็ตาม วิทยากร เชียงกูล ได้กล่าวสรุปว่า

“เมื่อเรามองดูชีวิตของป๋วยทั้งหมด โดยเปรียบเทียบกับปัญญาชนไทยคนอื่นๆ โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนนักวิชาชีพแล้ว เราจะเห็นได้ว่า เขาเป็นปัญญาชนที่มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงและมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ไม่เคยมีปัญหาชนนักวิชาชีพระดับสูงคนไหนที่จะกล้ายอมรับเหมือนอย่างป๋วยในปี 2512 ว่า เขาควรจะตำหนิตัวเองในฐานะที่เป็นคนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเถรตรง ชนิดที่สนใจแต่เฉพาะอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมองข้ามปัญหาทางสังคมที่เป็นผลตามมา (Puey, *A Siamese For All Seasons*, หน้า 124) แต่การที่

อาจารย์ป๋วยกับภรรยาและหลานสาว หน้าบ้านของลูกชายคนเล็กที่อ็อกฟอร์ด

อาจารย์ป่วยกำลังพักผ่อนโดยการเล่นไพ่บริดจ์กับลูกศิษย์ที่ไปเยี่ยมท่าน
ในสวนสาธารณะแห่งหนึ่งของประเทศอังกฤษ

จำลอง พันธุ์ไม้ อาจารย์ปวย และสุพัตรา มาศดิตถ์

ปวยไม่สามารถแก้ไขข้อผิดพลาดที่เขาได้มีส่วนร่วมสร้างขึ้น ก็เพราะว่ามีคนน้อยคนที่จะเอาใจใส่รับฟังทรรศนะแบบเสรีนิยมก้าวหน้าที่ปวยเริ่มแสดงออกตั้งแต่ราวปี 2514 เป็นต้นมา คือชนชั้นสูงก็ไม่ฟังเขาอยู่แล้ว และช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519 พวกนักศึกษาปัญญาชนที่หัวรุนแรงก็ไม่ฟังเขาเช่นกัน.....

ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ปัญญาชนก้าวหน้าได้ผิดหวังและแตกตัวมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในราวปี 2522-2523 ความคิดของปวยในเรื่องการสร้างสังคมประชาธิปไตยโดยสันติวิธีได้รับการหยิบยกมาพิจารณาด้วยความสนใจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งประจวบเหมาะกับการฟื้นความสนใจในเรื่องพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีผิดหวังทั้งจากระบบทุนนิยม และทฤษฎีมาร์กซิสต์ แต่ความจริงแล้วทรรศนะเรื่องสันติประชาธิปไตยที่ปวยเสนอ ตั้งแต่ปี 2516 ก็ยังเป็นเพียงแนวคิดหลวมๆ ที่มีลักษณะเพื่อฟันเชิงอุดมคติในหลายๆ ด้าน ซึ่งยังต้องการวิพากษ์วิจารณ์ การทบทวน การสานต่อหรือคิดขึ้นใหม่อีกมาก กว่าที่จะปรับปรุงให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงต่อไป

แม้บทบาทของปวยจะยุติลงแล้วตั้งแต่เขาปวยในปี 2521 แต่เรื่องราวและความคิดของเขาจะยังถูกนำมาเล่าใหม่ ตีความใหม่ ถูกใช้เป็นแบบอย่างหรือบทเรียนจากทั้งฝ่ายจารัตนิยม เสรีนิยม และฝ่ายก้าวหน้าแบบราดิคัล ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันหรือแม้แต่ว่าจะขัดแย้งกันด้วยซ้ำไป ฝ่ายจารัตนิยมและเสรีนิยมเลือกที่จะจำและเผยแพร่เรื่องปวยในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่ง และในฐานะข้าราชการที่ซื่อตรงมากที่สุดคนหนึ่งที่เคยมีมาในประเทศไทยสมัยนี้ มากกว่าที่จะอยากจำหรือเผยแพร่ปวยในฐานะของปัญญาชนนักอุดมคติที่วิพากษ์วิจารณ์และท้าทาย

ระบบที่ดำรงอยู่ เพราะการทำเช่นนี้จะทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์มากกว่า นั่นก็คือพวกเขาสามารถที่จะโฆษณาปวยให้เป็นตัวอย่างเพื่อที่ปัญญาชนนักวิชาชีพรุ่นหลังจะได้ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและไม่คิดโกง เพื่อให้ระบบสังคมแบบที่เป็นอยู่ดำรงอยู่ได้ต่อไป ขณะที่ฝ่ายก้าวหน้าจะมองและอยากเผยแพร่ปวยในส่วนที่เขาเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ ทำลายระบบสังคมมากกว่า

ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาปวยน่าจะต้องทำอย่างวิพากษ์โดยคำนึงถึงประวัติศาสตร์การเมืองสังคมอย่างรอบด้าน โดยมองทั้งด้านจุดแข็ง จุดอ่อน ในแต่ละช่วงในแต่ละประเด็น และน่าจะเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายกว้างกว่าการเชิดชูตัวบุคคล หากควรเป็นไปเพื่อนำความคิดของปวยไปติดต่อ ไปผลักดันต่อ ทำให้อุดมคติของปวยก้าวไปในการสร้างสังคมสันติประชาธรรมใกล้เคียงความเป็นจริงขึ้น”

หลักธรรมประจำใจของอาจารย์ปวย

“อาจารย์ปวยเป็นผู้ที่ให้ความสนใจกับเรื่องบุคคลากรมากที่สุดคนหนึ่ง ท่านเป็นคนที่เขาใจใสดูแลตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ คือระดับบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนทำงานให้ท่าน เช่นเป็นพนักงานขับรถ เป็นนักการภารโรง คนที่เป็นลูกน้อง ลูกศิษย์ เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นคนรู้จักกัน และในท้ายที่สุดคนทั้งหมด คนในสังคม อาจารย์ปวยได้อุทิศ

เวลาใช้ความคิดใช้ความพยายามช่วยให้คนได้พัฒนาและช่วยสร้างคนเพื่อให้พัฒนาประเทศ ท่านสนใจที่จะมีบทบาทในเรื่องการศึกษาทั้งในฐานะที่เป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และภายหลังในฐานะอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนี้ในฐานะนักการศึกษา ก็ยังเข้าไปร่วมในการกำหนดนโยบายการศึกษาของชาติ รวมทั้งคิดค้นวิธีการใหม่ๆ เช่นติดต่อให้มีเงินจากธนาคารโลกมาให้กู้ เพื่อพัฒนาการศึกษาไทย เป็นต้น แสดงถึงความสนใจและการเห็นคุณค่าในเรื่องคนของอาจารย์ป๋วย

ถ้าจะศึกษาเรื่องอาจารย์ป๋วยให้กระชับรวบรัดให้ได้คุณค่าสูงสุด น่าจะศึกษาไปที่ความคิดหรือหลักการที่อยู่ในใจอาจารย์ป๋วย ทำนองเดียวกับที่แม่เราไม่สามารถจะพบพระพุทธเจ้าได้ แต่เราศึกษาหลักการของพระพุทธเจ้าจะเกิดประโยชน์มาก หรือพระที่มีความสามารถสูงเป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่ศรัทธา ไม่ว่าจะของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านปัญญาอันทภิกขุ หรือปัจจุบันที่เป็นที่เคารพนับถือมาก คือ ท่านพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นอัจฉริยะ

คุณมิเชียม ยิบอินซอย ปฏิมากรผู้ปั้นรูปอาจารย์ป๋วย

ทางด้านธรรม มีความรอบรู้ ความคิด ความเข้าใจ กระจ่างมาก ท่านเป็นพระที่มีวัตรปฏิบัติที่น่าเคารพเลื่อมใสมาก แต่ว่าเราจะได้ประโยชน์จากท่านมากที่สุดก็จากธรรมะของท่าน ดังนั้นในการเขียนถึงอาจารย์ป๋วยถ้าจะให้ได้ประโยชน์สูงสุดน่าจะพยายามเข้าใจในหลักการที่อาจารย์ป๋วยยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสามารถรวบรวมมาจากข้อเขียนของอาจารย์เองได้ กล่าวคืออาจารย์ป๋วยเริ่มต้นจากการไฝหาธรรมหรือหลักการบางอย่างที่จะช่วยการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม

เนื่องจากอาจารย์ป๋วยคิดเรื่องคน เห็นคุณค่าของคน แต่มองคุณค่าของคนในฐานะเป็นองค์ประกอบของสังคม ดังที่ได้กล่าวแล้ว ฉะนั้น อาจารย์จึงไฝหาธรรมตัวนี้และไปพบธรรมข้อนี้ในคริสต์ศาสนา ซึ่งพูดถึงความสำคัญและคุณค่าของ (1) ความจริง (2) ความงาม และ (3) ความดี แต่อาจารย์ป๋วยมาขยายความเอาเองว่าความจริง หมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นสิ่งที่เป็นจริงไม่ว่าจะทางโลกหรือทางธรรม ไม่ว่าจะทางวัตถุหรือทางจิตใจ ถ้าเป็นความจริง

และเป็นสิ่งที่มีค่า ซึ่งตีความไปถึงเรื่องการค้นพบความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมศาสตร์ ทางวัฒนธรรม และจริยธรรมความงามเป็นธรรมชาติของคนที่จะชอบจะเห็นความงาม ความงามไม่ใช่ความสวย แต่ลึกซึ้งกว่าความสวย ไม่ว่าจะเป็นความงามที่เห็นด้วยตา ความงามที่สัมผัสด้วยมือ ความงามที่ได้ยินด้วยหู หรือว่าความงามที่สัมผัสด้วยใจ ศิลปะก็เป็นความงาม วัฒนธรรมก็เป็นความงาม ความซื่อสัตย์สุจริตก็เป็นความงาม ในความหมายอาจารย์ป่วย ความงามมีความหมายกว้าง เป็นสิ่งจรรโลงใจ คำว่าความงาม ทำให้เรารู้สึกจิตใจเบิกบาน ชุ่มชื่น ส่วนความดีนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าและอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ความดีต่อตนเอง ต่อคนอื่น ต่อส่วนรวม นี่คือหลักธรรม 3 สิ่งที่อาจารย์ป่วยค้นพบในศาสนาคริสต์ ซึ่งท่านเห็นว่าดี เข้าใจง่าย ลึกซึ้งจับใจ และอาจารย์ป่วยก็ถือเป็นหลักที่จะปฏิบัติด้วย

วิธิต่อของอาจารย์ป่วย คือ คิดต่อไปว่า เราทำอย่างไร ให้ความจริง ความงาม และความดีเกิดขึ้นมากๆ และส่งเสริมกันได้มากๆ ก็ไปค้นหาอีก มาค้นหาในศาสนาพุทธพบหลักธรรมหลายข้อ แม้อาจารย์ป่วยไม่ใช่คนปฏิบัติธรรมเหมือนอย่างที่เราบางคนเข้าใจที่จะไปนั่งสมาธิวิปัสสนา แต่อาจารย์ป่วยเป็นคนมีธรรมะในจิตใจ แทบจะโดยธรรมชาติ เรียกว่าธรรมะแบบธรรมชาติ หรือถ้าจะมีสมาธิวิปัสสนา เขาเรียกว่าวิปัสสนาแบบธรรมชาติ

อาจารย์ป่วยได้ศึกษาความรู้เรื่องธรรมะมาก สามารถที่จะอ้างอิงธรรมะข้อต่างๆ ได้ แต่ที่ท่านอ่านแล้วเข้าใจและชอบมาก คือพละ 4 พละแปลว่ากำลังหรือพลัง ซึ่งทำให้สามารถเกิดมีความจริง ความงาม และความดีได้ พละ 4 มี 4 องค์ประกอบ องค์ประกอบที่ 1 เรียกว่าปัญญาพล คือพลังหรือกำลังที่เกิดจากปัญญา จากความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ความรู้คืออำนาจ ความรู้คือพลัง ฉะนั้น ความสามารถในการคิด ในการทำ ทำให้เกิดพลัง ปัญญาทำให้เกิดพลัง องค์ประกอบที่ 2 คือ วิริยะพล กำลังที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร เพราะความอดุทธสาเห วิริยะมานะ บากบั่น อดทน พยายาม ก็ทำให้เกิดพลังขึ้นมา เพราะแค่มีความสามารถแต่เกียจคร้านก็ยังไม่ใช้ไม่ได้ ต้องมีความขยัน อาจารย์ป่วยขยันมาก ทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำ ไม่เคยบ่น สมัยที่อยู่ธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ไปเป็นอาจารย์ เป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ เข้าไปธรรมศาสตร์เย็นกลับมาธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านทำงาน 2 แห่งแต่รับเงินเดือนที่เดียว ไม่ยอมรับ 2 แห่ง องค์ประกอบที่ 3 คือ อนุวัชพล แปลตามตัวว่า ทำสิ่งไม่เป็นโทษ แปลกลับอีกที คือ ทำสิ่งที่เป็นสิริสุทธิ ที่สุจริต ที่เป็นคุณ คนเราถ้าทำอะไรที่บริสุทธิ์จะมีกำลัง จะมีพลัง จะมีความมองอาจฝั่งผาย ตรงกันข้ามถ้าเราทำอะไรไม่ชอบมาพากล เราก็จะไม่ค่อยมีความมองอาจฝั่งผาย คอยระวังว่าใครจะพูดอะไร กระทบกระเทือนเราจะรู้สึกเดือดร้อนทันที แต่ถ้าเราบริสุทธิ์ สะอาด เราจะรู้สึกว่ามีกำลังมาก คนก็จะเชื่อถือเรา อีกสมัยที่อาจารย์ป่วยทำงานอยู่นั้น คนเก่งๆ ดีๆ มีเหมือนกัน แต่อาจจะมีจำกัด อาจารย์ป่วยถูกเรียกร่องมาก ถ้ามีโครงการใหญ่ๆ สำคัญๆ ต้องใช้เงินมากจะมีการแต่งตั้งอาจารย์ป่วยเป็นกรรมการหรือประธานกรรมการ เพื่อจะได้กันพวกที่ไม่ชอบมาพากล อาจารย์ป่วยเป็นความสะอาดบริสุทธิ์ พอเข้าไปแล้วช่วยกันความสกปรกออกไปได้ มีพลังมากถึงเพียงนั้น และองค์ประกอบข้อสุดท้ายก็คือสังคพล พลังที่เกิดจากการเป็นผู้ให้ เป็นผู้ดูแล เป็นผู้ให้ความเกื้อกูล ให้ความสงเคราะห์ ให้ความเมตตากรุณา ทำให้มีพลังมาก

อาจารย์ป่วยไม่ได้มองเรื่องเพียงแค่นี้ แต่ดูบุคคล แต่มองไกลไปถึงสังคม ว่าถ้าพูดถึงธรรมะทั้ง 2 ชุดนี้ คนทั่วไปก็จะนึกถึงเรื่องของส่วนบุคคลซึ่งไม่ผิด แต่บุคคลเป็นองค์ประกอบย่อยของสังคม สิ่งที่อาจารย์ป่วยมุ่งหวังคือสังคมดีขึ้น เจริญขึ้น มีสันติสุขมากขึ้น ท่านจึงพยายามคิดว่า จะต้องนึกธรรมะอะไรที่ทำให้สังคมดีขึ้น จึงเอา 2 อย่างมาผสมกันและใช้ความคิดหรือสติปัญญา อาจารย์ป่วยบัญญัติออกมา เสมือนเป็นธรรมะแห่งความเจริญของสังคม 4 ข้อด้วยกัน ข้อแรก คือ เรื่องของสมรรถภาพ สังคมจะเจริญได้ต้องมีสมรรถภาพ ต้องมีฝีมือ ต้องมีความสามารถ ความสามารถมาจากปัญญา ความเพียร ความจริง ต้องค้นพบความจริง ต้องใช้ปัญญา ต้องใช้ความเพียร จึงจะมีความสามารถที่จะมาช่วยสังคมให้เจริญ

ข้อที่ 2 คือหลักเสรีภาพ ในสังคมต้องมีความหลากหลาย ธรรมชาติคือความหลากหลาย ถ้าเหมือนกันหมดไม่ใช่ธรรมชาติ คนมีความแตกต่างกัน คนมีความคิดต่างๆ กัน ความชอบต่างๆ กัน และถ้าเราทำอะไรได้ดี เราต้องทำอย่างที่เราชอบหรือสนใจหรือถนัด ฉะนั้น โชคดีที่คนคิดไม่เหมือนกัน การคิดไม่เหมือนกันเป็นการสร้างประสิทธิภาพ การคิดไม่เหมือนกัน ชอบต่างๆ กัน จึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบการแข่งขัน ในทางที่ดีงาม สังคม

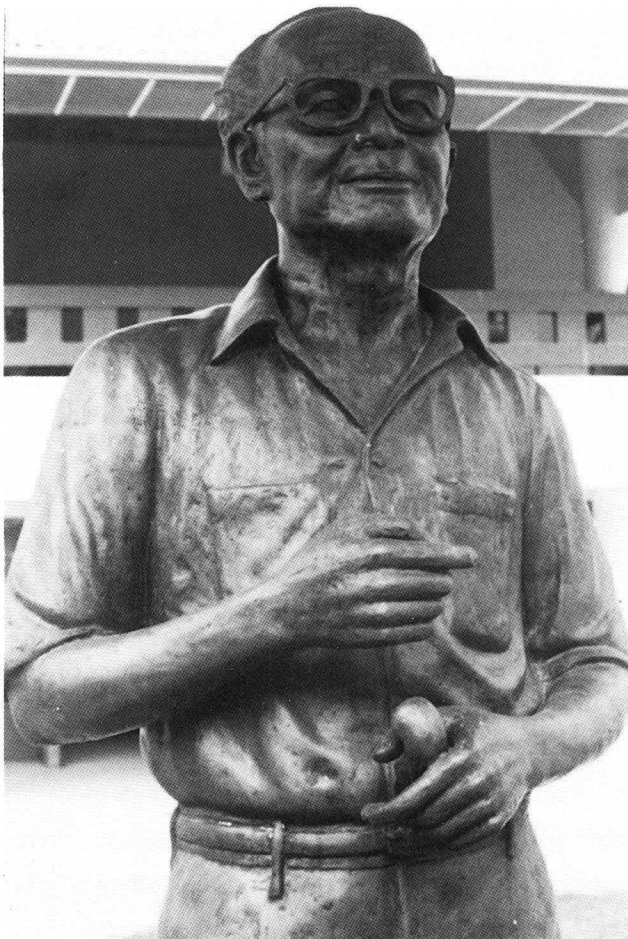
จึงสมบูรณ์

ข้อที่ 3 คือ ความยุติธรรม ความถูกต้อง มิเช่นนั้นสังคมจะอยู่ด้วยกันลำบากแม้กระทั่งความยุติธรรมในเชิงที่ว่าคนเราไม่ควรแตกต่างกันมากนัก ในสังคมมีคนรวยมาก จนมาก มีอยู่บ้างถือเป็นธรรมดา แต่ไม่ควรมากจนเกินไป แต่ที่แน่ๆ ไม่ควรมีการเบียดเบียน ไม่ควรมีการเอาเปรียบ ไม่ควรมีคนทุจริตที่ได้ประโยชน์ไป เป็นต้น หรือใช้อำนาจทำให้เกิดความไม่ยุติธรรม เราต้องการความยุติธรรม สังคมจึงอยู่ด้วยกันได้ ในประเทศหนึ่งต้องการความยุติธรรมฉันใด ระหว่างประเทศก็ต้องการความยุติธรรมฉันนั้น

ข้อสุดท้ายคือ ความเมตตากรุณา สังคมจะอยู่ด้วยกันได้ทั้งเจริญก้าวหน้าและทั้งมีสันติสุข ต้องมีความเมตตา กรุณา เหมือนกับเป็นเครื่องหล่อหลอมสังคมให้อยู่ด้วยกัน ให้เข้าด้วยกันอย่างสนิท มิฉะนั้นจะกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ ใครเก่งก็อยู่ส่วนเก่ง ไม่เก่งก็อยู่ส่วนไม่เก่ง ไม่มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่สังคมที่ดีนั้นจะมีความเอื้ออาทรเป็นสิ่งจรรโลงสันติสุขให้เกิดขึ้น

ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่า เป็นหัวใจของความคิดอาจารย์ป๋วย เป็นแก่นความคิดของท่าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นแรงผลักดันทั้งการคิดการพูด และการกระทำการนโยบายวิธีการต่างๆ ที่อาจารย์ป๋วยปฏิบัติก็อยู่ในเรื่องเหล่านี้ทั้งสิ้น คืออยู่ในเรื่องของความเชื่อในคุณค่าของความจริง ความงาม และความดี อยู่ในเรื่องของความพยายามจะให้เกิดปัจจัยที่จะนำไปสู่การมีพลังกำลังที่เข้มแข็ง เพื่อจรรโลงให้สิ่งที่เกิดขึ้น และอยู่ที่การพยายามให้เกิดองค์ประกอบที่สมบูรณ์ของสังคมในอันที่จะให้สังคมมีคนที่ทั้งเก่งทั้งดีอยู่มากๆ ไม่ใช่เก่งอย่างเดียวและไม่ดี หรือดีแต่ไม่เก่ง”

(เรียบเรียงจากคำบรรยาย เรื่อง “ท่านผู้ว่าการป๋วย:บุษนิยบุคคลที่ควรบูชา” โดยนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ในหลักสูตรภายในของธนาคารแห่งประเทศไทย, พฤศจิกายน 2538)

รูปปั้นอาจารย์ป๋วย
ปั้นโดยคุณมิเชียม ยิบอินซอย
ตั้งอยู่ ณ ตึกวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์รังสิต

ปาฐกถาพิเศษป่วย อึ้งภากรณ์

1. วัตถุประสงค์

ศาสตราจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และอดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรมสูงเด่นในด้านการอุทิศตนแก่สังคมไทยและเพื่อนมนุษย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้พร้อมใจกันจัดแสดงปาฐกถาพิเศษป่วย อึ้งภากรณ์ (Peuy Lecture Series) โดยเริ่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2530 และมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของศาสตราจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์
2. เพื่อสดุดีและประกาศเกียรติคุณนักวิชาการที่มีผลงานทางวิชาการอันดีเด่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม
3. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและเผยแพร่การศึกษาและการค้นคว้าที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ

เพื่อให้การแสดงผลงานปาฐกถาพิเศษ ป่วย อึ้งภากรณ์ บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกองค์ปาฐก โดยให้คณาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์เสนอชื่อและเลือกตั้งกรรมการ 2 ท่าน จากคณะเศรษฐศาสตร์ และแต่งตั้งกรรมการจากนอกคณะเศรษฐศาสตร์อีก 2-3 ท่าน กับมีคณบดีและประธานคณะกรรมการสัมนาและเผยแพร่ของคณะเศรษฐศาสตร์ เป็นกรรมการและเลขานุการตามลำดับร่วมด้วยโดยตำแหน่ง

2. การดำเนินงาน

คณะเศรษฐศาสตร์ได้จัดการแสดงปาฐกถาพิเศษมาแล้ว 5 ครั้ง ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2530	ศาสตราจารย์นิคม จันทรวีฑูร
"แรงงานกับรัฐ-สามทศวรรษแห่งการพัฒนา"
ศาสตราจารย์ ดร.อัมมาร สยามวาลา "เกษตรกรกับรัฐ"
ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2532	ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
"เศรษฐกิจการเมืองเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี"
ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2533	รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
"วัฒนธรรมตะวันตกกับพัฒนาการสังคมไทย"
ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2536	ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์
"วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย"
ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2538	ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม
"รากฐานชีวิต"

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำหนดจัดปาฐกถาพิเศษในวันคล้ายวันเกิดศาสตราจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ในวันที่ 9 มีนาคม ซึ่งต่อไปน่าจะกำหนดให้เป็น "วันอาจารย์ป่วย" เพื่อให้บรรดาลูกศิษย์และผู้ทีศรัทธาในความดีของอาจารย์ป่วย ตลอดจนชนปียมิตรของท่านได้ร่วมกันรำลึกถึงความดีของท่าน และตั้งปณิธานปฏิบัติคุณความดีตามแบบอย่างที่ท่านอาจารย์ป่วยได้ทำไว้แล้ว

มูลนิธิอาจารย์ป่วย

ความเป็นมา

ด้วยมีผู้คุ้นเคย สนิทสนม ผู้เคารพนับถือ และบรรดาคณาจารย์ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของท่านอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้ปรารภร่วมกันว่าน่าจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นเป็นที่ระลึกถึงท่านอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ และได้พร้อมใจกันมอบเงินสมทบทุนเป็นทุนในการดำเนินการไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งผู้มอบต่างได้แสดงความเห็นร่วมกันว่าสิ่งที่อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ รักมากที่สุดคือการดำเนินงานต่างๆ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาชนบท ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้สมทบทุน อีกทั้งเพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดตั้งเป็นมูลนิธิขึ้น และได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2528 ต่อมากระทรวงการคลังได้ประกาศกำหนดให้มูลนิธิฯ เป็นองค์การหรือสถานสาธารณกุศลลำดับที่ 221 ของประกาศกระทรวงการคลัง (ฉบับที่ 27) ลงวันที่ 27 เมษายน 2535

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์แก่นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ
2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์และการพัฒนาชนบท
3. เพื่อร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
4. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด

สำนักงานตั้งอยู่ที่ห้องสมุดป่วย อึ้งภากรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

ผู้ร่วมก่อตั้ง (กรรมการมูลนิธิฯ รุ่นก่อตั้ง)

1. นายพิสูทธิ์ นิมมานเหมินทร์	ประธานกรรมการ
2. นายบุญมา วงศ์สวรรค์	รองประธานกรรมการ
3. นายประจิตร ยศสุนทร	รองประธานกรรมการ
4. นายเสนาะ นิลกำแหง	กรรมการ
5. นายชาญชัย ลีถาวร	กรรมการ
6. นายอนุกุล ประจวบเหมาะ	กรรมการ
7. นายเสน่ห์ จามริก	กรรมการ
8. นายอรรถ ธรรมโน	กรรมการ
9. นายทวี หมี่นนิกร	กรรมการ
10. นางสาวนภพร เรืองสกุล	กรรมการ
11. นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
12. ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล	กรรมการและเลขาธิการ

คณะกรรมการมูลนิธิฯ ปัจจุบัน

1. นายประจิตร ยศสุนทร	ประธานกรรมการ
2. นายอนุกุล ประจวบเหมาะ	รองประธานกรรมการ
3. นายชาญชัย ลีถาวร	รองประธานกรรมการ

4. นายอรัญ ธรรมโน	กรรมการ
5. นายเสน่ห์ จามริก	กรรมการ
6. นายวิจิตร สุพินิจ	กรรมการ
7. นายทศ พันธุ์เสน	กรรมการ
8. นางสาวนภาพร เรืองสกุล	กรรมการ
9. นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม	กรรมการและற்றுญิก
10. ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล	กรรมการและเลขานุการ

กิจกรรมและผลการดำเนินงาน

ในปี 2528 มูลนิธิฯ ได้นำดอกผลจากเงินกองทุนมาจัดสรรเป็นทุนการศึกษาให้แก่นักศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยของรัฐ 5 แห่ง คือ

1. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. มหาวิทยาลัยรามคำแหง
5. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โดยเน้นนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการเล่าเรียน จำนวน 10 ทุนๆ ละ 10,000 บาท ซึ่งได้คัดเลือกโดยอาจารย์ของมหาวิทยาลัยนั้นๆ ในเบื้องต้น และให้คณะกรรมการมูลนิธิฯ เป็นผู้คัดเลือกและตัดสินเป็นขั้นสุดท้าย

การจัดสรรเป็นทุนการศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2528-2538

2528	100,000	บาท
2529	150,000	บาท
2530	150,000	บาท
2531	190,000	บาท
2532	150,000	บาท
2533	240,000	บาท
2534	230,000	บาท
2535	250,000	บาท
2536	230,000	บาท
2537	280,000	บาท
2538	300,000	บาท

เงินทุนการศึกษาที่มูลนิธิฯ ได้บริจาครวมทั้งสิ้น เป็นเงิน 2,270,000 บาท

อนึ่ง ตั้งแต่ 2538 เป็นต้นไป ทางมูลนิธิฯ ได้เพิ่มจำนวนเงินต่อหนึ่งทุน จากเดิมปีละ 10,000 บาท เป็นปีละ 12,000 บาท เพื่อให้เหมาะสมกับค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ มูลนิธิฯ ได้มอบเงินรางวัลแก่องค์ปาฐก ในการแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 4 และครั้งที่ 5 ทุนละ 50,000 บาท

มูลนิธิฯ มีโครงการที่จะเพิ่มเงินกองทุน เพื่อให้สามารถหาดอกผลได้จำนวนมากขึ้น อันจะทำให้จัดสรรเป็นทุนการศึกษาได้เป็นจำนวนมากยิ่งขึ้น และเมื่อมีกำลังทุนมากพอ ก็จะสามารถจัดแบ่งเป็นทุนสำหรับงานวิจัยด้านการพัฒนาชนบทได้ด้วย

บันทึก

ประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี

อนสนธิ์ของจดหมายนายเข้ม

นายเข้มเขียนจดหมายถึงนายทำนุ เมื่อกุมภาพันธ์ปีนี้ เพราะเหตุหลายประการ บางประการได้กล่าวไว้ในจดหมายนั้นแล้ว แต่ยังมีเหตุจูงใจอย่างอื่นอีก เช่น

(ก) คนไทยที่ใฝ่เสรีภาพจำนวนมากอยากจะเขียน อยากจะพูดเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพกลับคืนมาโดยเร็ว แต่ไม่สามารถร่วมกันแสดงออกมาได้ (ตัวอย่าง โปรตดูละครเรื่อง "เมื่อฉันสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง ในอาณาจักรแห่งความกลัว ที่ฉันฝันไป" ในคอลัมน์ปฏิบัติการ ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีนาคม 2515 ซึ่งเป็นเรื่องจริง)

(ข) หม่อมสาวณิสิตนักศึกษา ที่นิยมในสันติวิธี ไม่สามารถแสดงความเห็นให้ประจักษ์ได้ มีหน้าเข้าถูกปราม และถูกสะกดรอยตามทั่วไป ถ้าผู้รักสันติที่เป็นผู้แทนนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ ถูกปรามและประณามหนักเข้าผู้ที่มีหัวรุนแรงจะเฟื่องขึ้นในกลุ่มนิสิตนักศึกษา และอาจจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นได้

(ค) เหตุการณ์ภายในประเทศร้ายลงทุกที ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสงบเรียบร้อย หรือการปกครอง เมื่อได้ยุบเลิกรัฐธรรมนูญแล้ว การบริหาร 4-5 สาย ก็ยังสับสนอลหม่าน ไม่มีท่าว่าจะแก้ปัญหาต่างๆ ได้โดยเร็ว

(ง) ปัญหาการเมืองต่างประเทศรุนแรงเข้าทุกวัน การจำกัดเสรีภาพ ยิ่งจะก่ออุปสรรคในการคิดแก้ปัญหาขึ้นยิ่งขึ้น เพราะประชาชนประหนึ่งว่าไม่ใช่ธุระ มิได้มีส่วนร่วมในการพิจารณา เพื่อแก้ปัญหาของชาติ ทั้งๆ ที่ปัญหาสำคัญนี้ จะแก้ไขได้ด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทั่วประเทศ

ผมมีฐานะปานนี้ แก่ปานนี้แล้ว ถ้าไม่จับเรื่องและริเริ่ม จะคอยให้ใครริเริ่มก็กระไรอยู่

ผมได้พูดได้เขียนเสมอว่า ตราบใดที่ยังไม่พ้นเกษียณอายุราชการ จะไม่ขอรับตำแหน่งการเมืองใดๆ เป็นอันขาด การเขียนจดหมายนายเข้มไม่ใช่การขอรับตำแหน่งการเมือง แต่เป็นการใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองไทยผู้หนึ่ง

ส่วนที่มีผู้จินตนาการว่า จะหาเสียงจากนิสิตศึกษานั้น จำเป็นละหรือที่จะหาเสียง? จำเป็นละหรือที่จะต้องตอบมากไปกว่านี้?

ความสำคัญยิ่งของสันติวิธี

ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธรรม นอกจากสันติวิธี

การใช้อาวุธชู่เชิญประหัดประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จอาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชาธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ย่อมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้วจะรักษา

ประชากรรวมไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างที่มีทั่วไปในอาฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้อาวุธแสงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตกแยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

สันติวิธีเพื่อประชธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำสำเร็จ และแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมคานธีใช้กับอังกฤษต้องระง่ำล่าบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ

สมมติว่า เราปักใจท้อเสียก่อนว่าสันติวิธีจะไม่สามารถนำประชธรรมมาได้ (ความจริงไม่น่าท้อเสียก่อน) สมมติว่าไม่มีหวังสำเร็จ ก็น่าคิดว่าควรจะทำ หรือควรจะทำควรจะทำอย่างไรเพื่อเสรีภาพหรือ สำหรับผม แม้จะไม่มีหวังสำเร็จ ก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณเพราะขัดหลักการในใจ จะเสียดายโอกาส จะมองหน้าเพื่อนฝูง พี่น้อง ลูกหลาน ลูกศิษย์ไม่ได้

ชาวรัสเซียเพียงหยิบมือที่คัดค้านรัฐบาลโซเวียตที่กำจัดเสรีภาพ นักเขียนและศิลปิน และที่ยกทัพเข้ามายังเชโกสโลวาเกีย นั้น เขาไม่ได้คาดหวังว่าจะทำสำเร็จได้ผล แต่เขาก็ทำ เมื่อถูกจับขึ้นศาลเขาแถลงว่า "พวกข้าพเจ้าทราบตระหนักดีว่าจะถูกจับและฟ้องด้วยข้อหาเท็จ ด้วยการปลุกพยานเท็จ (เขาใช้สันติวิธีประท้วง แต่ถูกหาว่าก่อการจลาจล) และทราบล่วงหน้าแล้วว่าต้องโทษหนักและทากรณเพียงใด (ถูกส่งเข้าค่ายกักกันและให้ทำงานหนักคนละหลาย ๆ ปี) แต่พวกข้าพเจ้าก็จำเป็นที่จะแสดงให้โลกทราบว่า ในโซเวียตรัสเซีย ยังมีราษฎรหลายคนที่ไม่ชอบให้รังแกเชโกสโลวาเกีย" ทุกวันนี้ก็ยังมีผู้ประท้วงรัฐบาลโซเวียตอยู่ และมีหนังสือพิมพ์ใต้ดิน เช่น Diary of Current Events ออกเผยแพร่ทางลับอยู่ทั่วไป

ผู้รักเสรีภาพในยุโรป อาฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย ยังยืนหยัดป้องกันสิทธิเสรีภาพด้วยสันติวิธีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะหวังสำเร็จหรือไม่

สรุปความว่าสันติวิธีเป็นวิธีเดียว เพื่อประชธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามั่นในหลักการจริง ความมานะอดทนย่อมตามมาเอง

วิธีสันติ

จุดหมายปลายทาง คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชธรรม คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม (ประชาธิปไตยเดี๋ยวนี้ใช้กันจนเพื่อความหมายไป) บ้านเมืองที่มีประชธรรมนั้นมีข้อดีไม่ใช่ว่าปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ประชธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชธรรม ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้

ฉะนั้นจุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าจะแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้คือผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนา ได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้ย่อมต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่

วิธีการแยกได้เป็นสองระยะ

1. วิธีระยะยาว
 - 1.1 พยายามพูด เขียน หรือเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์อย่าให้ประทีปดับ ถ้ามีดไปนานๆ จะลืมนกันได้ง่าย
 - 1.2 แต่ละคนที่รักเสรีภาพ พยายามปฏิบัติหน้าที่การงานของตนให้ดีเด่นด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อย่าให้มีมลทิน ทำประโยชน์ให้แก่คนหมู่มากทั้งในชนบทและในเมือง จะเป็นที่รักเคารพและศรัทธาแก่ประชาชนเอง แม้ว่าจะลำบากและใช้เวลา
 - 1.3 การรักษาประชธรรมนั้น ป้องกันง่ายกว่าการแก้ เมื่อมีรัฐธรรมนูญเมื่อใด รวบรวมกันเป็นปีกแผ่น

เป็นสมาคม เป็นชุมนุม เพื่อสงวนรักษาและป้องกันรัฐธรรมนูญมิให้ใครยุบเลิกไปอีก การป้องกันรัฐธรรมนูญ มิใช่หมายความว่า แก่รัฐธรรมนูญไม่ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ แต่ต้องเป็นไปโดยชอบธรรมและสันติวิธีแห่งกฎหมาย

1.4 หากเกิดกรณีที่เป็นจำต้องป้องกันรัฐธรรมนูญ เมื่อผู้รักเสรีภาพเป็นที่เชื่อถือเคารพของประชาชน ได้รวบรวมกันเป็นปีกแฉ่นดังกล่าวดังแล้ว ก็ย่อมจะหาวิธีอันสันติได้รับความสนับสนุนจากประชาชนสามารถป้องกันเหตุร้าย เช่น การยึดอำนาจด้วยอาวุธเป็นต้น ได้โดยง่าย สมมติว่าผู้รักเสรีภาพเหล่านั้นเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นพ่อค้าที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นนักวิทยาศาสตร์สำคัญ เป็นจิตรกร เป็นศิลปินเอก ฯลฯ รวมกันมีจำนวนมากพอใช้สันติวิธีไม่ร่วมมือกับผู้ใช้อำนาจจะเลิกล้มรัฐธรรมนูญ ก็คงจะได้ผลดีกว่าที่ต่างคนต่างนั่งนอนงอมืองอเท้า ให้เสื่อมลพิษเสรีภาพไป

1.5 ข้อที่ควรระวังคือ ผู้รักเสรีภาพที่มีการศึกษาสูงนั้นมักจะแตกสามัคคีกันง่าย เท่าที่ได้มีการปกครองระบบรัฐสภามาก็มีลัทธิปล้มลุกคลุกคลานตลอดมา เพราะเหตุสำคัญเหตุหนึ่ง คือความแตกสามัคคีในบรรดาผู้ใฝ่เสรีภาพ มักจะทะเลาะโกรธเคืองกันในเรื่องเล็กน้อย มีการปะทะกันส่วนตัวทั้งทางคารมและการกระทำ ทั้งๆ ที่ใฝ่เสรีภาพอยู่ด้วยกัน ฉะนั้นขอให้ผู้ใฝ่เสรีภาพทั้งหลายปรองดองกัน ผันผ่อนหย่อนตามกันบ้างเพื่อประโยชน์ในหลักใหญ่ คือการแสวงและสงวนสิทธิและเสรีภาพ

1.6 ถ้าใครกระทำได้ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ยิ่งพลาดพลังไปอีก ก็ควรคิดเสียว่าการได้มาซึ่งของดี คือสิทธิเสรีภาพนั้น ต้องลำบากจึงจะสำเร็จและกลับกัน เมื่อลำบากแล้วได้มาต้องเป็นของดีแน่ เมื่อพลาดไปแล้วก็ต้องเริ่มต้นใหม่ ฆานะก่ให้สำเร็จ (คนอายุเกิน 50 อย่างผม คงจะไม่มีวาสนาเห็นประชาธิปไตยอันแท้จริงในประเทศไทย แต่คนที่ไม่เกิน 50 คงจะมีหวัง)

วิธีในปัจจุบัน

2.1 แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพคงจะอยู่ห่างไกลกันบ้าง แต่ก็ควรจะสัมพันธ์ติดต่อกันอยู่เสมออย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ทราบกันและกันว่าใครบ้างคิดอย่างไร จะได้แลกเปลี่ยนทรรศนะกันได้เสมอ

2.2 แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพควรศึกษาภาวะและข้อเท็จจริง ความเคลื่อนไหวภายในประเทศไทยอยู่เสมอ

2.3 ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารภาวะและทรรศนะความคิดเห็นกันหลายๆ กลุ่มคงจะต้องอาศัยมีศูนย์กลางเพื่อสัมพันธ์กันได้สะดวก คงจะตกลงกันหาศูนย์ได้ไม่ยากนัก

2.4 เพื่อให้ประทับแห่งเสรีภาพคงส่องสว่างอยู่ตลอดไปไม่เลือนลาง แต่ละคน แต่ละกลุ่มควรจะเขียนและพูดเรียกร้องประชาธิปไตยให้ได้มาโดยเร็วที่สุด โดยไม่ขาดสาย (ผมจะเขียนอยู่เรื่อยๆ ใครจะเขียนหรือไม่ไม่สำคัญ แต่ถ้าช่วยกัน ผลัดกันเขียนก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น) และควรจะศึกษาว่ารัฐธรรมนูญที่เราจะได้มาในอนาคตนั้น ควรจะมีรูปและสาระอย่างไรจึงจะเข้าหลักประชาธิปไตย ความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษานั้น ก็ควรเผยแพร่ให้ทราบกันโดยเปิดเผย

2.5 ผู้ที่ใฝ่เสรีภาพทุกคน ทุกกลุ่ม ควรจะช่วยซึ่งกันและกันในกรณีที่ผู้ใดผู้หนึ่งถูกประทุษร้าย หรือจำกัดเสรีภาพ เนื่องด้วยการกระทำเพื่อเสรีภาพประชาธิปไตย การช่วยซึ่งกันและกันเช่นนี้ย่อมจะต้องร่วมกันเป็นจำนวนมากพอ จึงจะสามารถทำให้เกิดผลได้ทั้งทางตรง คือช่วยได้จริงและทางอ้อม คือช่วยให้เกิดมติมหาชนมีเมตตาแก่ผู้ที่ได้ทุกข์ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือนี้ควรเป็นไปโดยสันติวิธี

ข้อความต่างๆ ในบันทึกนี้ เขียนขึ้นเพื่อสนองเป็นความเห็นสำหรับพิจารณากัน ใครไม่เห็นด้วยในสาระสำคัญก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อถือหรือปฏิบัติตามรายละเอียดต่างๆ นั้นแก้ไขเปลี่ยนแปลงไว้ได้ แต่หลักการที่ขอยึดมั่นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือสันติวิธีเพื่อประชาธิปไตย

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร

27 เมษายน 2515

ประวัติศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์

เกิดเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2459 ที่ตลาดน้อย อ.สัมพันธวงศ์ พระนคร

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2476 สำเร็จชั้นมัธยมศึกษา แผนกภาษาฝรั่งเศส จากโรงเรียน
อัสสัมชัญ พระนคร
- พ.ศ. 2480 ธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง
- พ.ศ. 2484 ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง (B.Sc(Econ.) Hons I)
London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน (เป็นผลให้ได้รับทุน
Leverhulme Studentship เพื่อการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกทันที)
- พ.ศ. 2492 ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ (Ph.D) London School of Economics
มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- พ.ศ. 2499 วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กรมเสนาธิการกลาโหม กระทรวงกลาโหม
(ข้าราชการนักศึกษา รุ่นที่หนึ่ง)

ประวัติการทำงาน

- ตำแหน่งงานประจำในอดีต
- พ.ศ. 2476-2480 ครูโรงเรียนอัสสัมชัญ พระนคร
- พ.ศ. 2480-2481 ล่ามภาษาฝรั่งเศสให้กับศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง
- พ.ศ. 2485-2488 รับราชการในกองทัพแห่งสหราชอาณาจักร (British Army Pioneers Corps)
เพื่อเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยในประเทศอังกฤษระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง
- พ.ศ. 2492 รับราชการในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง
- พ.ศ. 2492-2499¹ เศรษฐกร ผู้อำนวยการคลัง และผู้เชี่ยวชาญการคลัง กระทรวงการคลัง
- พ.ศ. 2496 รองผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทย (ดำรงตำแหน่งอยู่ 7 เดือน)
- พ.ศ. 2499-2502¹ ที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน
ประเทศอังกฤษ
- พ.ศ. 2501-2502 รองประธานคณะมนตรีติบูก สภาติบูกระหว่างประเทศ (International Tin
Council) ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- พ.ศ. 2502-2504 ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2502-2514 ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

พ.ศ. 2505-2510	ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
พ.ศ. 2507-2515	คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2510-2515	ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง
พ.ศ. 2513-2514	ศาสตราจารย์พิเศษ (Visiting Professor) ที่ Woodrow Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา
พ.ศ. 2514-2516	ศาสตราจารย์พิเศษ (Visiting Professor) ที่ University College (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College) Cambridge University ประเทศอังกฤษ
พ.ศ. 2516-2518	สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
พ.ศ. 2517-2518	ประธานคณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจของนายกรัฐมนตรี (สัญญา ธรรมศักดิ์)
พ.ศ. 2518-2519	อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งอื่น ๆ ในอดีต

พ.ศ. 2495 ¹	อนุกรรมการการจัดสรรงบประมาณกับทวีรายได้และลดรายจ่ายของแผ่นดิน
พ.ศ. 2495-2499 ¹	กรรมการพิจารณาเพิ่มรายได้กับหาทางประหยัดรายจ่ายแผ่นดิน
พ.ศ. 2495-2498 ¹	กรรมการดำเนินการเจรจาเงินจากธนาคารโลก (ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ)
พ.ศ. 2495-2498 ¹	กรรมการดำเนินการทำผังเศรษฐกิจของประเทศ
พ.ศ. 2496 ¹	กรรมการอำนวยการประหยัด
พ.ศ. 2496-2499 ¹	กรรมการบริหารของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ
พ.ศ. 2497 ¹	ประธานกรรมการรับมอบและขายทองคำ
พ.ศ. 2497 ¹	กรรมการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2488
พ.ศ. 2497-2498 ¹	สำรองผู้ว่าการ (Alternate Governor) International Monetary Fund (I.M.F.) กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา
พ.ศ. 2497-2498 ¹	สำรองผู้ว่าการ (Alternate Governor) International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) (ธนาคารโลก) กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา
พ.ศ. 2497-2498 ¹	กรรมการพิจารณาปรับปรุงวิธีการทำเลขดัชนีค่าครองชีพของประชากร
พ.ศ. 2497-2499 ¹	กรรมการส่งเสริมอุตสาหกรรม
พ.ศ. 2498-2499	ประธานมูลนิธิเด็กพิการ
พ.ศ. 2501-2511 ¹	ผู้แทนไทยถาวรในคณะมนตรีตีบุก สภาตีบระหว่างประเทศ (International Tin Council) กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
พ.ศ. 2504-2506 ¹	อนุกรรมการพิจารณาความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
พ.ศ. 2507 ²	กรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
พ.ศ. 2507 ²	กรรมการจัดตั้งองค์การอาคารสงเคราะห์และพัฒนาเมือง
พ.ศ. 2507 ²	ประธานอนุกรรมการวางแผนถนนในพระนครและธนบุรี
พ.ศ. 2507 ²	ประธานกรรมการพิจารณาเรื่องการระบายน้ำฝน และน้ำโสโครก
พ.ศ. 2507 ²	ประธานกรรมการพิจารณาและปรับปรุงโครงการทางหลวง
พ.ศ. 2507 ²	กรรมการวางแผนพัฒนาการศึกษา
พ.ศ. 2507 ²	กรรมการร่างปรับปรุงประมวลรัษฎากร

- พ.ศ. 2507² กรรมการวางแผนการจัดตั้งกิจการไฟฟ้าแห่งชาติ
- พ.ศ. 2507² กรรมการพิจารณางบประมาณแผ่นดินก่อนเสนอคณะรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2507-2510¹ กรรมการพิทักษ์อัตราศาลทหาร
- พ.ศ. 2507² กรรมการทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา
- พ.ศ. 2507² กรรมการระดับนโยบายของคณะรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2507² กรรมการร้อยกรอง สภาความมั่นคงแห่งชาติ
- พ.ศ. 2507² กรรมการวิเทศสหการ
- พ.ศ. 2507² ที่ปรึกษาคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
- พ.ศ. 2507² กรรมการสภาสถาบันเอเชียเพื่อการวางแผนและพัฒนาการ
- พ.ศ. 2507² กรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ
- พ.ศ. 2507² กรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกันชีวิต
- พ.ศ. 2507² กรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย
- พ.ศ. 2507² กรรมการเศรษฐกิจ สภานิติบัญญัติ
- พ.ศ. 2507² กรรมการว่าด้วยการซื้อขายกระดาษ
- พ.ศ. 2507² กรรมการบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ
- พ.ศ. 2507² กรรมการบริษัทกระสอบอีสาน
- พ.ศ. 2507² กรรมการพิจารณาปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือน
- พ.ศ. 2507² กรรมการตรวจสอบภาษีอากร (ก.ต.ภ.)
- พ.ศ. 2507-2513¹ กรรมการสอบสวนทรัพย์สินของรัฐในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2507-2513¹ กรรมการดำเนินงานตามคำสั่งให้ทรัพย์สินในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะ
รัชต์และทรัพย์สินของท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ ตกเป็นของรัฐ สำนักนาย
กรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2507-2513¹ กรรมการตีราคาทรัพย์สินในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และท่านผู้
หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2508² กรรมการพิจารณาโครงการกู้เงินเพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา
- พ.ศ. 2508-2515² ประธานคณะกรรมการเตรียมการก่อสร้างปรับปรุงระบบระบายน้ำ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. 2508-2519¹ รองประธานกรรมการมูลนิธิศิลปะ พีระศรี
- พ.ศ. 2510-2514¹ กรรมการมูลนิธิศิริเวทียานนาวา
- พ.ศ. 2510-2519¹ ประธานกรรมการอำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรม
ราชูปถัมภ์
- พ.ศ. 2511-2518¹ อุปนายกสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2511-2518¹ กรรมการมูลนิธิศิริวิสาขารวจา
- พ.ศ. 2511-2518¹ ประธานกรรมการมูลนิธิเพื่อการศึกษาและประชาสงเคราะห์
- พ.ศ. 2511-2519¹ กรรมการสภาภาษาชาติไทย
- พ.ศ. 2511-2519¹ รองประธานกรรมการมูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์
- พ.ศ. 2512² ผู้แทนไทยในคณะมนตรีของสถาบันเพื่อการพัฒนาและการวางแผนเศรษฐกิจแห่ง
เอเชียขององค์การสหประชาชาติ (Member of the Governing Council, the
Asian Institute for Economic Development and Planning)

- พ.ศ. 2512-2513¹ กรรมการสออบสวณการเข้าเครื่องจักรกล สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- พ.ศ. 2512-2518¹ ประธานกรรมการโครงการการศึกษาขั้นประกาศนียบัตรชั้นสูง บัณฑิตอาสาสมัคร (โครงการ ป.บ.อ.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2512-2519¹ กรรมการมูลนิธิไทยวัฒนา ต.สุวรรณ
- พ.ศ. 2513¹ ผู้ว่าการกิตติมศักดิ์ Board of Governor, International Development Research Centre (IDRC) เมืองออตตาวา ประเทศแคนาดา
- พ.ศ. 2513-2519¹ กรรมการ Board of Trustee, Asian Institute of Technology (AIT) กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2516-2518¹ ประธานโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2516-2518¹ นายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2516-2519¹ ที่ปรึกษามูลนิธิสิทธิพร กฤดากร
- พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน¹ รองประธานกรรมการมูลนิธิโกลด์คิมทอง
- พ.ศ. 2517 กรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติตลาดหลักทรัพย์
- พ.ศ. 2517¹ กรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2517-2518¹ ประธานกรรมการค่าจ้าง กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย
- พ.ศ. 2517-2518¹ รองประธานคณะที่ปรึกษาส่วนองค์การของรัฐของนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2517-2518¹ กรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. 2517-2518¹ กรรมการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
- พ.ศ. 2517-2519¹ กรรมการพัฒนามหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัย
- พ.ศ. 2517-2519¹ กรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2517-2519¹ ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง
- พ.ศ. 2517-2519¹ ประธานกรรมการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- พ.ศ. 2517-2519¹ กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2517-2519¹ กรรมการธนาคารแห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2518¹ Member of the Interim Governing Council, Clearing House for Social Development in Asia กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2518-2519¹ ผู้ว่าการ Board of Governor, Asian Institute of Management (AIM) กรุงเทพมหานคร ประเทศฟิลิปปินส์
- พ.ศ. 2518¹ ประธานกรรมการเตรียมงานศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2518¹ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สาขาเศรษฐศาสตร์เพื่อพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- พ.ศ. 2518-2519¹ นายกสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2518-2519¹ กรรมการพิจารณาการก่อสร้างอาคารสำนักงานใหญ่ ธนาคารแห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2518-2519¹ กรรมการที่ปรึกษาโครงการห้องสมุดชุมชน
- พ.ศ. 2518-2519¹ กรรมการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

- พ.ศ. 2518-2519¹ อนุกรรมการเรื่องการระดมสรรพกำลัง และการลงทุนทางการศึกษา คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. 2519² กรรมการข้าราชการพลเรือน
- พ.ศ. 2519¹ กรรมการร่างนโยบายของสภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย
- พ.ศ. 2519¹ กรรมการประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2519¹ กรรมการ Board of Governor, East - West Center (EWC) เมืองฮอนโนลูลู มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา
- พ.ศ. 2519¹ กรรมการ Board of Trustee, International Council for Educational Development (ICED) เมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
- พ.ศ. 2519¹ กรรมการ Board of Trustee, International Food Policy Research Institute (IFPRI) กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา

¹ มีเอกสารอยู่ใน Puey's Collection

² เป็นปีที่ ดร.ปวยอยู่ในตำแหน่งแต่ไม่ทราบระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง ไม่มีเอกสารอยู่ใน Puey's Collection

เกียรติประวัติทั่วไป

1. นายพันตรีแห่งกองทัพอังกฤษ พ.ศ. 2488
2. ศาสตราจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. รางวัลรามอน แม็กไซไซ ประจำปี 2508 สาขาบริการสาธารณะ
4. สมาชิกกิตติมศักดิ์ (Honorary Fellow) London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน ปี 2511
5. สมาชิกกิตติมศักดิ์ (Honorary Member) สยามสมาคม ปี 2514
6. ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (Doctor of Letters) University of Singapore ปี 2517
7. ธรรมศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2530 (เป็นบุคคลแรกที่ได้รับการแต่งตั้ง)
8. บุคคลแห่งสันติภาพไทย ปี 2538 (เป็นบุคคลแรกที่ได้รับเกียรตินี้)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

1. Member of the British Empire (M.B.E.)	พ.ศ. 2489
2. จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. 2493
3. ตริตราภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. 2495
4. ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. 2496
5. ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. 2497
6. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. 2500
7. ประถมาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. 2502
8. ทูตียจุลจอมเกล้า	พ.ศ. 2504
9. มหาวชิรมงกุฎไทย	พ.ศ. 2505

10. มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. 2507
11. ทูตียจุลจอมเกล้าวิเศษ	พ.ศ. 2508

งานสอน

1. วิชาปัญหาพลเมือง ระดับปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495
2. วิชาการคลัง ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2496-2498
3. วิชาการคลังภาคต้น ระดับปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2496-2498
4. วิชาการคลังภาคต้น ระดับปริญญาตรี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2496-2498
5. วิชาเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2496-2498
6. วิชากฎหมายและวิทยาการคลัง ระดับปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2498
7. วิชาการคลังพิสดาร ระดับปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2498
8. วิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ สำหรับนักศึกษาปีที่ 4 ปริญญาตรี และสำหรับปริญญาโท คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2498
9. วิชาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2505
10. ผู้บรรยาย ณ วิทยาลัยการทัพบก พ.ศ. 2505-2510
11. ผู้บรรยาย ณ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2506-2514
12. การบรรยายพิเศษประจำปีเรื่อง “ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน” สำหรับการศึกษาลักษณะวิชา

- สัมมนาปัญหาเศรษฐกิจปัจจุบัน ระดับปริญญาตรี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2507-2512
13. ผู้บรรยาย ณ โรงเรียนเสนาธิการทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด พ.ศ.2508-2513
 14. วิชาหลักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สำหรับนักศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2510
 15. ผู้บรรยาย ณ วิทยาลัยการทัพอากาศ พ.ศ. 2510-2513
 16. วิชา Thailand's National Development ระดับหลังปริญญาตรี Woodrow Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2513
 17. วิชา Education for Development ระดับหลังปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2514-2516
 18. วิชา International Aspects of Development ระดับหลังปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2514-2516
 19. วิชาพัฒนาชนบท ระดับปริญญาโทภาคภาษาไทย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2517-2518
 20. วิชา Intergrated Rural Development ระดับปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2517-2518
 21. การบรรยายพิเศษประจำปี เรื่อง "บทบาทนักการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจ" สำหรับการศึกษา ลักษณะวิชา สัมมนาเศรษฐกิจปัจจุบัน (II) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2518

อาจารย์ป่วยกลับมาเยือนเบงกอลชาติ ปี 2530

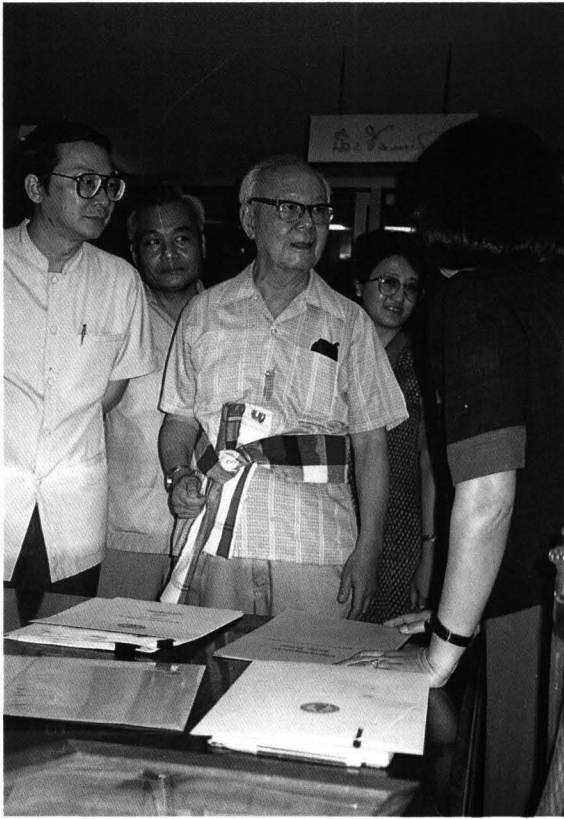

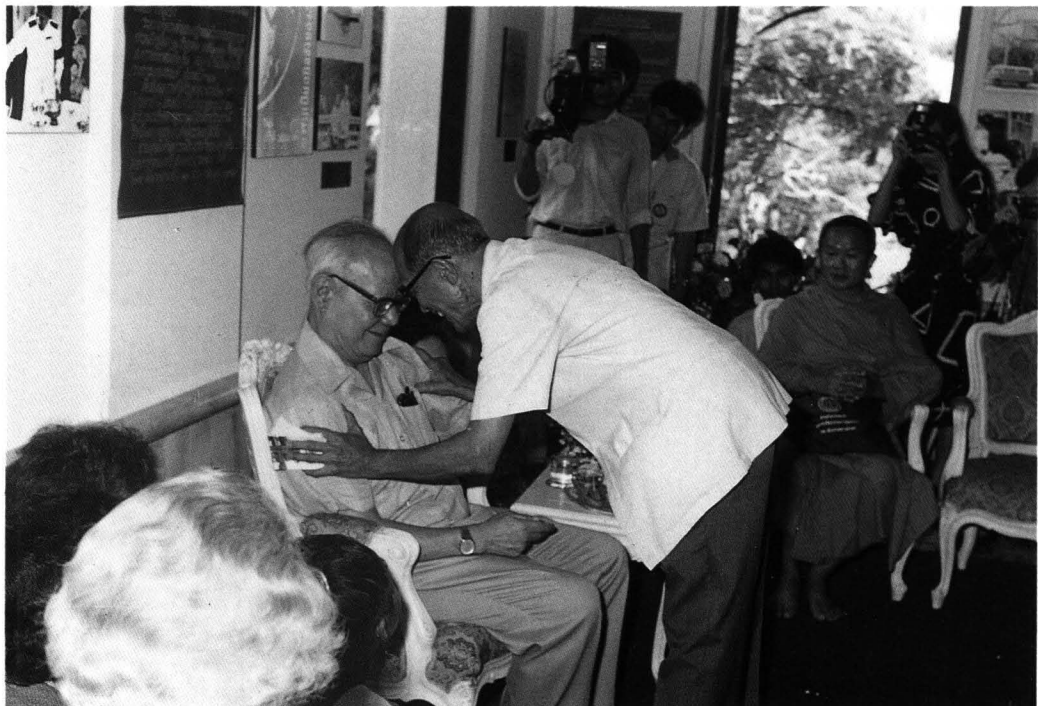
นายกฯ สถิตกุล ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยมอบช่อดอกไม้ให้กับอาจารย์ป๋วย 3 เมษายน 2530

อาจารย์ป่วยเยี่ยมมธรรมศาสตร์ ปี 2530

อาจารย์ป่วยขณะเยี่ยมชม
ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ ปี 2530

คุณวิกรม เมฆาลานนท์ กำลังทักทายอาจารย์ป่วยในฐานะเพื่อน

การต้อนรับอาจารย์ป๋วย
บริเวณหน้าตึกโดม

อาจารย์ป๋วยกำลังนั่งฟังการบรรเลงดนตรีไทย ท่ามกลางวงดนตรีไทยของนักศึกษา มธ.
ที่จัดแสดงขึ้นเพื่อต้อนรับท่านในการมาเยือน มธ.

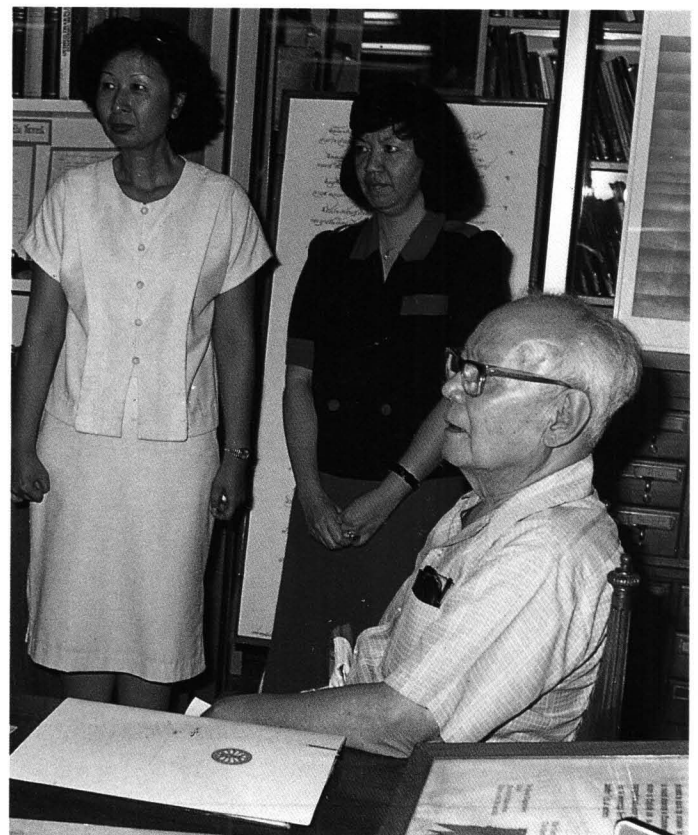

อาจารย์ป๋วย และ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)
ขณะเยี่ยม มร. ปี 2530

อาจารย์ป๋วยเยี่ยมชมห้องสมุดป๋วย อึ้งภากรณ์

อาจารย์ป๋วยได้รับการต้อนรับจากบรรดาข้าราชการ มธ. ที่ตึกอเนกประสงค์ ชั้น 6
ขณะกำลังเดินไปยังที่ทำการสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

อาจารย์ป๋วยเยี่ยมชมห้องอนุสรณ์สถานท่านผู้ประศาสน์การ
อาจารย์ปรีดี พนมยงค์

อาจารย์ป่วยเย็บมุลนิธิโกมล คีมทอง ปี 2530

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้จัดการมูลนิธิฯ กำลังรดน้ำอวยพรแด่ อาจารย์ป่วย

ศ. นายแพทย์ประเวศ วะสี กรรมการมูลนิธิฯ กำลังรดน้ำอวยพรแด่อาจารย์ป่วย

มอบภาพวาดรูปอาจารย์ป่วยแด่ท่าน

อาจารย์ป่วยนั่งถ่ายภาพและส่วนบนของ
ชั้นหนังสือ เป็นภาพของนายโกมล คีมทอง
และภาพสัญลักษณ์ของมูลนิธิ

อาจารย์ป่วยเยี่ยมมธรรมศาสตร์ ปี 2536

อาจารย์ป่วยนั่งฟังการบรรเลงของ
วงดนตรีไทย

(ซ้ายไปขวา) อาจารย์ป่วย รศ.นรนิติ เศรษฐบุตร ศ.คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี

อาจารย์ป่วยเยี่ยมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2538

(ซ้ายไปขวา) ชรินทร์ วงศ์กุลกิจ รศ.มณูญ พระหิระ อาจารย์ป่วย
รศ.นิรัต ชัยสุตร

(ซ้ายไปขวา) รศ.กฤษณะ ศรีเสริมโภค รศ.นิรัต ชัยสุตร รศ.จินตนา ดำรงค์เลิศ
รศ.นรนิติ เศรษฐบุตร อาจารย์ป่วย ศ.คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี

(ซ้ายไปขวา) อาจารย์ป๋วย ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี

อาจารย์ป๋วย ถ่ายรูปร่วมกับคณาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

อาจารย์ป่วยกับศิษย์เก่าคณะเศรษฐศาสตร์

อาจารย์ป่วยและเจ้าหน้าที่คณะเศรษฐศาสตร์

ประสานงานการจัดทำรูปเล่ม 80 ปี อาจารย์ปวิญ ชีวิดและงาน

สำนักพิมพ์ผู้จัดการ

รูปเล่ม : โปรคอม กราฟฟิค

เพลท : เอส ฟิล์ม แอนด์ เพลท

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2539

“ผมยินดีรับใช้ประเทศชาติทุกอย่าง แต่ไม่ใช่
ฐานะรัฐมนตรี ท่านนายกรัฐมนตรีคงจะไม่
ต้องการรัฐมนตรีที่ทวนคำสาบานเป็นแน่”

ผัว่อังกรณ

โทรเลขจากศาสตราจารย์ ดร.บัว อังภากรณ์
ถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็น
ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ใน พ.ศ. 2502

